

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

СИДОРЧУК АНАТОЛІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 336.1

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

**Науковий керівник:
Кириленко Ольга Павлівна
доктор економічних наук
професор**

ТЕРНОПІЛЬ – 2010

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	10
1.1. Теоретичні основи державного соціального страхування	10
1.2. Моделі реалізації соціального страхування в ринковій економіці	29
1.3. Сутність фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні	47
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	69
2.1. Аналіз джерел і порядку формування фінансових ресурсів державного соціального страхування	69
2.2. Оцінювання використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні	99
2.3. Перерозподільні процеси у системі фінансових ресурсів державного соціального страхування	126
Висновки до розділу 2	146
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	149
3.1. Факторні моделі формування фінансових ресурсів державного соціального страхування	149
3.2. Напрямки покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні	175
Висновки до розділу 3	197
ВИСНОВКИ	199
ДОДАТКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальне страхування як важливий фактор розвитку держави виступає одним із індикаторів ефективності її соціальної політики та організації соціального захисту населення. З економічної точки зору, соціальне страхування виражає здатність держави за допомогою спеціально створених колективних страхових фондів виконувати покладені на неї соціальні функції та завдання, задовольняти потреби платників страхових внесків та отримувачів допомоги з урахуванням приватних та суспільних інтересів. Відтак, забезпечення розвитку державного соціального страхування знаходиться серед ключових завдань щодо реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів.

Посилення уваги до проблем соціального страхування в Україні обумовлено активним його використанням як елемента соціального захисту населення, а також зміною концептуальних підходів до сутності фінансових ресурсів державного соціального страхування. Розгляд цього явища в сучасних умовах визначається світовими тенденціями до збільшення обсягів державних фінансів, зміною співвідношення між бюджетними коштами та коштами державних цільових фондів на користь останніх у забезпеченні зростаючих соціальних потреб населення. Набуваючи все більшої ваги, ці аспекти визначатимуть характер політики держав у сфері соціального страхування, наповнюючи його не формальним, а реальним фінансовим змістом.

Такі трансформації ведуть до виникнення перерозподільних відносин у державних фінансах, коли значні кошти на потреби соціального страхування спрямовуються з державного бюджету, що видозмінює суть та погіршує фінансовий стан державних соціальних фондів. З огляду на це одним з актуальних питань на сучасному етапі є підвищення збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування, формування яких має базуватись переважно на власних джерелах.

Проблематика державних фінансів загалом і фінансових ресурсів соціального страхування населення зокрема привертає увагу багатьох вчених.

Вагомий внесок у формування теоретичних засад соціального страхування зробили такі зарубіжні науковці, як У. Беверідж, О. фон Бісмарк, Р. Ноузік, Дж. Ролз й ін. Серед українських дослідників варто назвати В. Л. Андрущенко, О. Д. Василика, А. М. Гриненка, О. Є. Губаря, О. П. Кириленко, І. І. Кичко, Т. Д. Косова, О. В. Лавриненко, Б. О. Надточія, С. В. Онишко, А. В. Федоренка, М. П. Шаварину, Н. В. Шаманську, С. І. Юрія та ін.

Незважаючи на значний інтерес з боку економістів, питання збалансування фінансових ресурсів соціального страхування потребує більш повного та всебічного висвітлення. Це підтверджує практика їхнього формування за рахунок як страхових внесків, так і коштів державного бюджету, що свідчить про відсутність належної теоретичної обґрунтованості фінансової бази державного соціального страхування та унеможливорює розробку довгострокової фінансової політики у цій сфері. Незначну увагу приділено дослідженню належних макроекономічних передумов для запровадження та існування державного соціального страхування в Україні в умовах незначних темпів розвитку економіки, низького рівня доходів працездатного населення і високих показників інфляції.

Вагомість й актуальність вищезгаданих проблем, науково-теоретична і практична цінність їхнього вирішення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційна робота пов'язана з основними напрямками науково-дослідних робіт, виконаних на кафедрі фінансів Тернопільського національного економічного університету: «Оптимізація теоретичних та практичних аспектів фінансового забезпечення економічного зростання в Україні» (номер державної реєстрації 0103U007682), «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0105U000861), «Бюджетні важелі подолання бідності в Україні» (номер державної реєстрації 0109U000045). Автором розроблено пропозиції щодо вдосконалення формування та використання фінансових ресурсів соціального страхування у сучасних умовах.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних та прикладних аспектів руху фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні й окресленні напрямків удосконалення їхнього формування та використання.

Відповідно до визначеної мети окреслено такі завдання:

- поглибити теоретичні засади й обґрунтувати значення державного соціального страхування;
- дослідити моделі соціального страхування в ринкових державах і з'ясувати можливості їхнього застосування в Україні;
- проаналізувати джерела формування фінансових ресурсів державного соціального страхування і тенденції зміни окремих їхніх видів в Україні;
- здійснити групування та розробити коефіцієнти оцінювання фінансового стану державного соціального страхування;
- провести аналіз вітчизняної практики формування фінансових ресурсів державного соціального страхування на загальнонаціональному і регіональному рівнях;
- оцінити сучасний стан використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні;
- дослідити перерозподільні грошові процеси у сфері державного соціального страхування в умовах ринкових трансформацій;
- запропонувати рекомендації щодо забезпечення збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є державне соціальне страхування в умовах ринкових перетворень в Україні.

Предметом дослідження є фінансові ресурси державного соціального страхування, їхнє формування, перерозподіл та використання.

Методологічну основу дисертаційної роботи становлять діалектичний метод та системний підхід до наукового пізнання економічних явищ і процесів. У процесі наукового дослідження було використано низку *методів*, серед яких найважливішими є: дедукції – при з'ясуванні теоретичних засад соціального

страхування, екстраполяції для дослідження його моделей у ринковій економіці, визначенні складу та структури фінансових ресурсів; групування, порівняння, статистичні прийоми середніх і відносних величин, множинної кореляції, економіко-математичного моделювання – для повного відображення практики формування, перерозподілу фінансових ресурсів соціального страхування та їхнього використання. Застосування цих методів і прийомів забезпечило надійність та вірогідність отриманих результатів. *Теоретичною* основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії, монографічна та наукова періодична література, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань державних фінансів і соціального страхування.

Інформаційну основу дослідження становлять Конституція України, закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, їхніх виконавчих органів в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях, дані Державного комітету статистики України.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:
вперше:

– обґрунтовано комплексний підхід до збалансування фінансових ресурсів державного соціального страхування, який охоплює: визначення макроекономічних умов функціонування державного соціального страхування; планування напрямків та обсягів використання фінансових ресурсів державного соціального страхування шляхом факторного моделювання на основі величини внутрішніх ресурсів, акумульованих державними цільовими фондами; встановлення мінімального розміру фінансових резервів державного соціального страхування шляхом застосування норм чинного законодавства у бюджетній сфері;

удосконалено:

– систему оцінювання руху фінансових ресурсів державного соціального страхування з використанням таких показників: коефіцієнта забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами; коефіцієнта співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування та коефіцієнта автономії фінансових ресурсів державного соціального страхування на регіональному рівні, що сприятиме їхньому збалансуванню в умовах нестабільного ринкового середовища;

– порядок моніторингу фінансових ресурсів соціального страхування шляхом виокремлення таких етапів: аналіз джерел і дослідження рівня доходів соціального страхування загалом та його окремих видів; виявлення частки внутрішніх фінансових ресурсів; визначення залежності від зовнішнього фінансування; вивчення напрямків і встановлення обсягів видатків; оцінювання рівня їхньої збалансованості через побудову запропонованих показників; систематизація факторів, що здійснюють вплив на сучасний стан соціального страхування, та розробка системи заходів щодо фінансової стабілізації у перспективі;

набули подальшого розвитку:

– трактування понять внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування. Обґрунтовано, що внутрішніми фінансовими ресурсами є доходи державних соціальних страхових фондів, сформовані шляхом надходження обов'язкових страхових внесків, а зовнішніми фінансовими ресурсами – трансферти з державного бюджету, інших цільових фондів, благодійні внески, суми штрафних санкцій тощо. Водночас у межах цього підходу доведено необхідність закріплення фінансування видатків на утримання апарату управління державних цільових фондів винятково за рахунок дотації з Державного бюджету України та заборони використання такої дотації на покриття дефіциту коштів цих фондів, що дасть змогу уніфікувати підходи до використання фінансових ресурсів у всіх сферах державних фінансів і

забезпечить використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на страхових засадах;

– стратегічні напрямки формування фінансових ресурсів державного пенсійного страхування із застосуванням факторної моделі, що визначає розмір майбутньої пенсії зайнятих осіб та враховує вплив фонду оплати праці, його частки у ВВП, ставки пенсійних внесків, інвестиційного доходу на заощаджені внески, строк сплати пенсійних внесків і строк отримання майбутньої пенсії. Цей підхід дає змогу на практиці реалізувати другий рівень пенсійної системи з дотриманням принципів побудови соціального страхування в ринковій економіці.

Практичне значення одержаних результатів. Сформовані й обґрунтовані в дисертаційній роботі рекомендації та висновки мають практичне значення, можуть бути використані органами державного соціального страхування при аналізі формування, розподілу їхніх фінансових ресурсів і внесенні змін у відповідні законодавчі й нормативні акти та виражені у таких положеннях: а) рекомендації щодо застосування показників (коефіцієнтів) при оцінюванні стану фінансових ресурсів соціального страхування; б) обґрунтування впливу факторів на покращення збалансованості доходів і видатків державних цільових фондів; в) пропозиції щодо запровадження єдиного соціального внеску замість існуючих диференційованих. Найважливіші результати дисертаційної роботи використані у практичній діяльності Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Івано-Франківській області (довідка № 232/01-10 від 23 березня 2009 р.), Управління Пенсійного фонду України в м. Тернополі (довідка № 10704/01 від 14 жовтня 2009 р.). Окремі положення й висновки дисертації впроваджені в навчальний процес у Тернопільському національному економічному університету (довідка № 126-24/2234 від 01 жовтня 2009 р.).

Особистий внесок автора. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях: «Фінансово-бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці» (23–24 грудня 2005 р., м. Чернівці); «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (13 квітня 2006 р., м. Тернопіль); «Наука та освіта – '2006» (23–31 січня 2006 р., м. Дніпропетровськ); «Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами» (6–9 вересня 2006 р., м. Севастополь); «Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку держави» (6–7 жовтня 2006 р., м. Луцьк), «Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст» (20–22 березня 2008 р., м. Вінниця); «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (22–23 травня 2008 р., м. Харків); «Шляхи виходу України із світової фінансово-економічної кризи» (31 березня 2009 р., м. Донецьк); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи» (15 квітня 2009 р., м. Тернопіль); «Актуальні проблеми фінансової системи України» (24 квітня 2009 р., м. Черкаси); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності» (16 квітня 2010 р., м. Тернопіль); «Диверсифікація інноваційного розвитку національного господарства в контексті реалізації глобалізаційних процесів» (22-23 квітня 2010 р., м. Кременчук).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 20 наукових праць. Загальний обсяг публікацій становить 6 друк. арк. У наукових фахових виданнях опубліковано 8 статей (4 друк. арк.), у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій – 12 (2 друк. арк.).

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 203 сторінки основного тексту, де подано 43 таблиці на 47 сторінках, 31 рисунок на 31 сторінці та 16 додатків на 35 сторінках. Список використаних джерел налічує 238 найменувань на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні основи державного соціального страхування

У науковій літературі термін «соціальне страхування» вживається разом або поряд з такими поняттями, як «соціальна справедливість», «соціальне забезпечення», «соціальний захист» та ін. Проблема їхнього застосування полягає у тому, що досі не розроблено єдиного підходу до визначення етимологічного значення і змісту цих понять. Так, укладачі тлумачного словника української мови трактують терміни «захист» та «забезпечення» як дію, наділяючи поняття «соціальне забезпечення» і «соціальний захист» ідентичним змістом [30, с. 52, 114]. Слово «соціальний» вказує, що об'єктом досліджень у будь-якому разі є сфера суспільних відносин, тобто дискусії про доцільність вживання тих чи інших понять ведуть вчені правових, філософських та економічних наук. Таким чином, зміст одного і того самого терміна, залежно від сфери наукових інтересів дослідника, буде різний. На нашу думку, ця багатозначність й породжує існуючі розбіжності.

Вважаємо, що з'ясувати суть понять «соціальне страхування», «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» і встановити співвідношення між ними, можна через розкриття їхнього економічного змісту.

Розглянемо економічну суть терміна «соціальний захист», здійснивши дослідження, чи для всіх типів економічних систем він характерний, адже доволі часто науковці стверджують, що таке явище властиве лише ринковій економіці. Погляди вчених-економістів у цьому питанні можна розподілити за критерієм існування або відсутності потреби в соціальному захисті. На нашу думку, доцільно виокремити школи лібералізму (класична, неокласична течія, марженалізм, монетаризм) та дирижизму (кейнсіанство, некейнсіанство), представники яких ставлять під сумнів потребу державного втручання у сфери економічного й соціального життя суспільства (додаток А). З іншого боку, існують школи марксизму і неолібералізму (змішана держава, держава суспільного добробуту), дослідники яких, навпаки, вважають процеси втручання

держави у соціальну сферу не лише необхідними, а й бажаними. Суттєва різниця між ними полягає у тому, що в умовах реалізації політики марксизму існування соціального страхування є більш декларативним, а в умовах побудови соціальноорієнтованої (змішаної) держави, навпаки, страхуванню відводиться основна роль (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Групування економічних шкіл за поглядами щодо потреби в соціальному захисті та соціальному страхуванні

Необхідність соціального захисту у теоретиків ринкової економічної системи (А. Сміт, Д. Рікардо, У. Петті, М. Фрідмен, Р. Ноузік, У. Беверідж, Дж. Ролз, В. Ойкен, Л. Ерхард та ін.) тісно пов'язана з дискусією про роль і місце держави в економіці. Визнання закономірності державного регулювання соціально-економічних процесів супроводжується полемікою щодо необхідності або відсутності потреби у соціальній захищеності населення. Існуючі точки зору дослідників знайшли відображення в альтернативних концепціях економічного лібералізму та економічного дирижизму (додаток А).

Ідеї економічного лібералізму ще у XVIII–XIX ст. почали висловлювати представники класичної політичної економії (А. Сміт, У. Петті, Д. Рікардо, Р. Кобден, Дж. Брайт й ін.). Їх активно відстоюють сьгодні економічні школи неокласичного напрямку (маржиналізму, монетаризму і неолібералізму). Фундатори класичної політекономії, по-перше, розглядали ринкову систему

господарювання як врівноважену та саморегульовану і, по-друге, вважали будь-яке втручання держави у процеси її функціонування порушенням особистої свободи й перешкодою для розвитку економіки.

Їхню позицію щодо соціального захисту населення можна підтвердити такими міркуваннями А. Сміта: «...людина повинна мати можливість існувати за рахунок власної праці; заробітна плата найманої особи при цьому є єдиним її фінансовим ресурсом, який має забезпечити необхідний рівень життя». Він, власне, зазначає, що якщо сім'я не в змозі заробити необхідну суму власною працею, то вона має її здобути «...жебраківанням або крадіством» [188]. Водночас вчений зауважує: «...фонд, призначений на відновлення, або, якщо можна так висловитися, на ремонт раба, звичайно перебуває в розпорядженні недбалого господаря чи неухважного керівника. Фонд, призначений для тієї самої мети стосовно вільної людини, перебуває в її власному розпорядженні ...». Наведене висловлювання свідчить про те, що А. Сміт підтримував ідею невтручання держави у сферу соціального захисту в теперішньому його значенні, і про те, що цей захист необхідно здійснювати за рахунок децентралізованих джерел (власних коштів найманих осіб та власників капіталу).

Навіть такі дії держави і профспілок, як регулювання рівня оплати праці чи тривалості робочого дня, перешкоджають досягненню рівноваги між попитом та пропозицією. У цьому контексті варто звернути увагу на думку, яку висловив М. Фрідмен: «Замість або як доповнення до колишніх привілейованих класів вирости нові: бюрократи ... профспілки, які призвичаїлися вправно вдавати із себе представників найбільш знедолених і безправних робітників, а фактично до них входили найбільш високооплачувані робітники в країні – тобто робітнича аристократія; і, нарешті, нові мільйонери ... люди, які примудрялись обходити закони ... що ринули з парламенту й різних бюрократичних відомств, люди, які знайшли способи ухилитися від сплати прибуткового податку і переводити своє майно за тридев'ять земель – поза межами досягнення податкових інспекторів.

Грандіозне перетасування доходів і багатства? Так. Менше несправедливості? Навряд чи»» [213, с. 73].

Прихильниками концепції економічного лібералізму були теоретики маржиналізму і засновники неокласичної теорії – Л. Вальрас, А. Маршалл, В. Джевонс, Дж. Б. Кларк та ін. Так, Л. Вальрас, зокрема, стверджував: «...система вільної конкуренції забезпечує досягнення максимуму корисності товарів та послуг для всіх учасників... », а також зазначав: «...економіка є системою, в якій діють винятково приватні інтереси... » [25, с. 49]. Вчення про економічну роль держави – політичну економію – вони не зараховували до економічної теорії, принципово відстоюючи незалежність економіки від державного втручання, в тому числі у сфері соціального захисту населення [108, с. 56].

Прибічники дирижизму – активного втручання держави в економічні процеси (передусім це школи кейнсіанства і неокейнсіанства) – виступають з позиції необхідності регулювання економіки за допомогою певних інструментів (видатків бюджету, податків) з метою досягнення макроекономічної рівноваги. Крім цього, до основних функцій держави вони зараховують забезпечення повної зайнятості в економіці.

Проте Д. Кейнс питання соціального захисту населення також не розглядав. Слід зауважити, що він порушував лише питання рівня заробітної плати (її скорочення) як можливого варіанта підвищення граничної ефективності капіталу і, як наслідок, зростання інвестицій в економіку. Власне кажучи, що Д. Кейнс, як й А. Сміт, вважав заробітну плату єдиним доходом населення, і якщо потрібне втручання держави в економіку, то не у сферу вирівнювання багатства в суспільстві, а у сферу створення ефективного попиту в економіці. Зокрема, він вказував на вплив рівня заробітної плати на рівень цін і визначав, що держава з цього питання має дотримуватися політики, за якою «...загальний рівень грошової заробітної плати маж підтримуватись максимально стійким, принаймні у короткостроковому аспекті. Результатом такої політики буде відносна стійкість цін ... » [95, с. 167]. Д. Кейнс не розглядав проблему платоспроможного попиту і, як наслідок, не ставив під сумнів неможливість населення оплатити вироблені

у країні блага. Проте ми вважаємо, що така ситуація, особливо у країнах, де відбувається економічний спад, цілком можлива.

Історично склалося, що, кінець XIX – початок XX ст. став періодом виникнення значних економічних криз, спричинених загостренням відносин між працею та капіталом: заробітна плата була встановлена на мінімальному рівні, тоді як робочий день тривав 12–14 год. [49, с. 196]. Вияв цих суперечностей належить до так званих екстерналійв ринкової економіки. Окремі держави почали запроваджувати заходи щодо згладжування цих суперечностей (Німеччина, згодом й інші країни Європи вводять соціальне страхування і регулюють мінімальний рівень заробітної плати). Впродовж XX ст. кроки держави у напрямку захисту праці як фактора виробництва не лише розширювались, а й набували нових форм вираження – від регулювання мінімальної заробітної плати до проведення політики у сфері повної зайнятості, виплати допомоги малозабезпеченим верствам населення та ін.

Інакше кажучи, ідея вільного, не регульованого державою ринку (*laissez faire*) не витримала випробування часом через те, що вона не одержала підтримки з боку практиків (політиків, урядовців).

З огляду на це ідеї економічного лібералізму (невтручання держави в економіку) значно модифікувалися. Різноманітні течії неокласичного напрямку вже не відкидають регулюючу роль держави, дискутуючи лише про сферу її впливу на економіку. Так, сучасні монетаристи обмежують цю роль грошовим обігом, а неоліберали визнають за державою лише обов'язки щодо підтримання сприятливих умов для функціонування ринкового механізму. Розглядаючи неолібералізм як течію економічної науки, звернемо увагу на теорію «мінімальної держави», яку розробив філософ Р. Ноузіком (друга половина XX ст.). На думку цього вченого, основними завданнями держави є лише забезпечення правопорядку та оборони, скорочення державного сектору, податкових платежів а отже й її фінансової відповідальності [232, 174]. Така лібералізація розширює можливості вільного ринку, який тепер не обмежений ні податковим інструментарієм, ні тягарем фінансованих з бюджету суспільних

благ чи соціальних трансфертів [161, с. 232].

На відміну від підходу «мінімальної держави», окремі представники лібералізму (У. Беверідж, Д. Ролз, В. Ойкен, Л. Ерхард) розробили теорії, що обґрунтовують необхідність втручання держави не лише у правоохоронну, а й у соціальну сферу. Це знайшло своє відображення в розробці ідей держави суспільного добробуту та держави із соціально орієнтованою економікою (або змішаної держави).

Прихильники першої (У. Беверідж, Д. Ролз) – держави суспільного добробуту – зазначали, що одним з її завдань, у межах забезпечення справедливості розподілу суспільних благ стає широке фінансування соціального захисту населення. Водночас Д. Ролз стверджував, що це найкраща поведінка для заможної більшості населення, оскільки тоді «...всі стають рівними... в тому значенні, що людині, захищеній всім суспільством, не страшні ніякі біди...» [162, с. 445]. Організаційно ідею такої держави було сформульовано в результаті прийняття у Великобританії в 1942 р. низки законів щодо системи соціального забезпечення і рішень Міжнародної організації праці у 1944 р.

Крайнім виявом держави суспільного добробуту вважаємо теорію соціального забезпечення, яку розробили К. Маркс та Ф. Енгельс та яку було реалізовано у плановій економіці соціалізму.

Дослідники планової економіки (К. Маркс, Ф. Енгельс, Л. Проніна, Р. Хабібі) поняття «соціальний захист» не розглядають, а замість нього використовують поняття «соціальне забезпечення». Марксистська концепція «соціального забезпечення» базується на тому, що його можна досягти шляхом згортання ринкових структур і передачі економічних та соціальних функцій державі. При цьому соціалістична держава зобов'язана не стільки фінансувати суспільні потреби, скільки займатися безпосереднім виробництвом і розподілом благ та послуг [107, с. 158]. Система соціального забезпечення була широко реалізована у СРСР, де й отримала своє теоретичне обґрунтування. Так, радянський науковець Л. І. Проніна зауважує, що соціальне забезпечення

виявляє себе як економічна категорія, що виражає «...сукупність відносин щодо створення, розподілу, перерозподілу і вживання суспільної частини необхідного і частини додаткового продукту для найбільш повного задоволення потреб працездатних членів суспільства і забезпечення ... розширеного відтворення робочої сили» [154, с. 5]. Продовжуючи попередню позицію, вкажемо, що у своєму трактуванні окремого закону соціалістичного соціального забезпечення, Ю. Л. Достовалов, ніби підтверджує, що це поняття є неодмінним атрибутом планової фінансової системи. Зокрема, він зазначає, що забезпечення полягає у встановленні «...об'єктивних пропорцій між кількістю матеріальних і культурних благ, які отримує індивід, і його попередньою заробітною платою» [43, с. 25]. Доповнюючи описані вище підходи і роблячи щодо них свої висновки, Р. І. Хабібі стверджує, що існування такого закону зумовлено також «...об'єктивною необхідністю сучасного колективного страхового захисту» [214, с. 38].

Аналізуючи соціальне забезпечення радянської доби, вітчизняний дослідник Б. Надточій зауважує, що воно поширювалося на непрацездатних членів суспільства, коли за рахунок бюджетних коштів здійснювалася виплата пенсій і допомоги малозабезпеченим сім'ям чи утримувалися будинки престарілих (інвалідів). Він, зокрема, вважає, що існування системи соціального страхування як форми забезпечення непрацездатних, у той період було, з чим ми цілком погоджуємося, «декларативним» [117, с. 31].

Як і в разі з вільним нерегульованим ринком, теорія держави суспільного добробуту не витримала випробувань часом – країни, що побудували планову економіку, розпалися (СРСР) або адаптували свою економіку до умов ринкового середовища (країни Східної Європи, Китай). У тих країнах, де за основу було взято ідеї У. Беверіджа, зіткнулися з виявами «...породжуваної діяльністю держави економічної неефективності та фінансового марнотратства... Парламенти нерідко вимушені схвалювати соціальні програми, котрі більше відповідають демагогічним гаслам або політичним амбіціям, ніж реальним потребам більшості громадян...» [14, с. 33].

Таким чином, ідея держави суспільного добробуту поступово трансформувалась в теорію змішаної держави або держави із соціально орієнтованою економікою, основи якої розробила школа німецьких неолібералів (В. Ойкен, Л. Ерхард). Вони вважають, що суть системи соціального ринкового господарства полягає у свободі дії ринкового економічного механізму і широкій системі соціального захисту громадян. Ідеї такої держави й нині набувають підтримки в наукових колах, але зараз серед вчених ведеться дискусія про оптимальне співвідношення механізму й захисту [127, с. 116].

На основі сказаного вище можна констатувати, що термін «соціальний захист» (у підходах марксистів – «соціальне забезпечення») введено до наукового обігу не так давно (кінець XIX – початок XX ст.), а вперше його було вжито у нормативних актах європейських країн. Потреба у використанні цього поняття зумовлена викликами поширеної у той час ринкової економіки, не регульованої державою (*laissez faire*). Згодом воно набуло осмислення у теоретичних постулатах змішаної (неолібералізм) та планової (марксизм) економіки. Інакше кажучи, соціальний захист має не просто економічний, а економіко-правовий характер. Таким чином, позиція про те, що соціальний захист притаманний лише ринковій економічній системі, є мало обґрунтованою.

У табл. 1.1 вміщено норми Конвенції Міжнародної організації праці № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (надалі – Конвенція), Європейської соціальної хартії (надалі – Хартія), Конституції України, Концепції соціального забезпечення України (надалі – Концепція) про зміст, складові та форми соціального забезпечення населення [101; 45; 102; 135].

Таблиця 1.1

Особливості використання понять щодо соціального захисту в нормативно-правових актах ¹

Нормативно-правовий акт	Поняття, які розглядаються	Визначення	Особливості
Конституція України від 28.06.1996 р.	Право на соціальний захист	Право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом	Гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, суб'єктів господарювання, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі закладів різних форм власності для догляду за непрацездатними
Концепція соціального забезпечення № 3758-ХІІ 21 груд. 1993р.	Соціальне забезпечення	Не має визначення	Форми соціального забезпечення: 1) матеріальне забезпечення шляхом соціального страхування у разі безробіття, тимчасової або постійної непрацездатності; 2) соціальна допомога непрацездатним і малозабезпеченим громадянам; 3) підтримання рівня життя в умовах зростання споживчих цін; 4) компенсації і пільги громадянам, які постраждали від техногенно-екологічних та природних катастроф
Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (1952 р.)	Соціальне забезпечення як система права	Охоплює такі поняття: соціальне страхування, соціальна допомога, державна допомога, що фінансується за рахунок податків, префіденціальних фондів та ін.	Медична допомога, допомога в разі хвороби, безробіття, старості, трудового каліцтва чи професійного захворювання, інвалідності, втрати годувальника, у зв'язку з вагітністю та пологами, сімейна допомога
Європейська соціальна хартія (1961 р.)	Право на соціальне забезпечення Право на соціальну та медичну допомогу	Усі працівники та їхні утриманці Малозабезпечені особи, не спроможні отримати достатні кошти власними зусиллями	Захист використовується і досягається як право на соціальне забезпечення такими засобами, як соціальна допомога й допомога сім'ям з дітьми, фіскальні заходи, надання сім'ям житла, допомога молодим та інші відповідні засоби

¹ Складено на основі джерел [101; 45; 102; 135]

Так, Конвенція і Хартія визначають соціальне забезпечення як систему права, яка охоплює соціальне страхування, соціальну допомогу, державну допомогу, що фінансується за рахунок податків, префіденціальних фондів та ін. Відмінність між цими документами полягає лише в тому, що Хартія визначила

право на соціальне забезпечення лише за працівниками й їхніми утриманцями і відокремила право на соціальну та медичну допомогу для малозабезпечених осіб, не спроможних отримати достатні кошти власними зусиллями.

Слід зазначити, що Концепція використовує тільки термін «соціальне забезпечення», але не дає його прямого визначення, хоч окреслює форми, через які воно виявляється: матеріальне забезпечення шляхом соціального страхування; соціальна допомога непрацездатним і малозабезпеченим; підтримання рівня життя в умовах зростання споживчих цін; компенсації та пільги потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи.

На відміну від названих нормативних актів, ухвалена Конституція України проголошує право громадян на соціальний захист, що передбачає «право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [102, ст. 46]. Варто зазначити, що таке право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, суб'єктів господарювання, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі закладів різних форм власності для догляду за непрацездатними. Таким чином, в Україні поняття «соціальний захист» набуває, по-перше, юридичного змісту через декларування державою окремого права на нього і, по-друге, визначає фінансове забезпечення цього права – систему загальнообов'язкового державного страхування і бюджетні джерела соціального забезпечення.

На нашу думку, положення Конституції України щодо назви норми права, яке регулює суспільні відносини, не відповідають аналогічним назвам норм у міжнародному праві. Така розбіжність не стосується змісту самого права – у вітчизняному та міжнародному нормативному полі воно реалізується шляхом соціального страхування, соціальної допомоги й ін.

Погляди українських дослідників щодо суті понять соціального захисту та їхнього співвідношення відображено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Погляди вчених щодо суті понять соціального захисту та їхнього
співвідношення

Групи дослідників	Представники	Особливості поглядів
Правознавці		
Піддають критиці положення Конституції України, вважаючи некоректним вживання поняття «соціальний захист»	Н. Болотіна, П. Рабинович, Б. Сташків	Більш вдалим є термін «соціальне забезпечення»
Економісти		
Наділяють поняття «соціальне страхування» та поняття «соціальне забезпечення» ідентичним змістом	Г. Красюк	а) у публікаціях переважно використовується термін «соціальний захист»; б) існує дискусія щодо співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне страхування»; в) більшість дослідників належить до прибічників неолібералізму, тобто вони не ставлять під сумнів необхідність існування соціального захисту чи соціального страхування.
Виходять з позиції, що поняття «соціальне страхування» є складовою частиною поняття «соціальний захист»	І. Басанцов, О. Василик, О. Гордей, А. Гриненко, І. Гуменюк, І. Іваськевич, І. Кичко, Т. Косова, Б. Надточій, П. Спікер, Н. Савченко, П. Шевчук, М. Шаварина, Н. Шаманська, С. Юрій, Ю. Юрченко,	
Дотримуються позиції, що поняття «соціальне страхування» ніяким чином не співвідноситься з поняттям «соціальний захист»	І. Дьяконова, А. Єпіфанов, І. Сало	
Поняття «соціальне страхування» є ширшим від поняття «соціальний захист»	О. Лавриненко	

Слід зауважити, що вчені-правознавці вважають, що термін «право соціального забезпечення» більшою мірою, ніж термін «право на соціальний захист» відображає зміст такого виду суспільних відносин. Зокрема науковець П. Рабинович стверджує, що забезпечення прав і свобод людини охоплює три елементи: сприяння реалізації прав, охорона прав та захист прав і свобод (шляхом відновлення порушеного правомірного стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [155, с. 9]. Некоректним є положення Конституції України про «право на соціальний захист». З огляду на це він зазначає: «...більш вдалим є термін «забезпечення», тому що не має

тимчасовості... і постійний; захист закінчиться, коли мине загроза...» [156, с. 105].

Такого підходу дотримується й дослідник Н. Болотіна [21, с. 35], яка вважає правомірним вживання терміна «соціальне право» на позначення окремої галузі права. У цьому контексті можуть існувати певні механізми захисту такого права (його фінансового, юридичного забезпечення та ін.). Проте вона обґрунтовує доцільність використання терміна «соціальне забезпечення», а не терміна «захист». Запропонований термін, на думку згаданої дослідниці, відображає «...певну загальновизнану сферу суспільних соціально-забезпечуваних відносин і вказує на те, що рівень соціальних виплат повинен бути таким, щоб дійсно забезпечувати життєві потреби непрацездатної особи» [22, с. 27–28]. Доповнюючи сказане вище, науковець Б. Сташків розглядає поняття «соціальне забезпечення» як «...ті види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, із спеціально створених для цього фондів особам, які, через незалежні від них життєві обставини, не мають достатніх засобів до існування» [195, с. 24].

Недоліком підходів, які застосовують вчені-правознавці, є схоластичний характер їхньої дискусії. Це виявляється у тому, що вони не враховують економіко-правову природу соціального захисту і, встановлюючи, який термін більш доцільно вживати (П. Рабинович, Н. Болотіна), лише частково розглядають питання його матеріального забезпечення (Б. Сташків). Це ж є необхідним атрибутом з'ясування суті будь-якого явища чи процесу в економіці. Ми дотримуємося думки, що поняття «соціальне забезпечення» є практично ідентичним поняттю «соціальний захист», тому не має особливого значення те, якому терміну науковці віддаватимуть перевагу, означуючи цю норму права. На підставі норм Конституції України можна стверджувати, що поняття «соціальний захист» ширше, ніж поняття «соціальне страхування», яке є одним з джерел фінансового забезпечення, що дає змогу реалізувати його на практиці.

Розглядаючи дискусію серед економістів щодо суті поняття «соціальний захист», можемо вказати на такі її особливості (табл. 1.2):

а) у наукових дослідженнях переважно використовується термін «соціальний захист»;

б) суттєвий недолік підходів Г. Красюка, О. Василика, Т. Косової, І. Кичко, А. Гриненка, І. Іваськевича й Ю. Юрченка, полягає у зверненні особливої уваги на формальний бік дискусії: який з термінів більш точно описує систему проголошених державою соціальних гарантій. Залишивши поза увагою аспект матеріального забезпечення, вони доходять певних висновків про співвідношення окремих понять соціального захисту. Зокрема, що поняття «страхування»: ідентичне поняттю «забезпечення» (Г. В. Красюк); є частиною поняття «захист» або «забезпечення» (О. Д. Василик, І. В. Басанцов, Н. Савченко, І. І. Кичко, О. Гордей, А. М. Гриненко, Т. Д. Косова, І. О. Іваськевич, Ю. Юрченко, І. Гуменюк); ніяким чином не співвідноситься з поняттям «захист» або «забезпечення» (І. В. Сало, А. О. Єпіфанов, І. І. Дьяконова); є ширшим, ніж поняття «забезпечення» (О. В. Лавриненко);

в) вказаний вище недолік усувають, тобто досліджують аспект матеріального забезпечення соціального захисту Б. Надточій, І. В. Басанцов, Н. Савченко, М. П. Шаварина, Н. В. Шаманська, С. І. Юрій, П. Спікер. У результаті розгляду форм такого матеріального забезпечення, вони доходять висновку, що поняття «соціальне страхування» вужче ніж поняття «соціальний захист» та є його складовою частиною.

Вивчивши висвітлені вище погляди правників і економістів, констатуємо, що:

а) поняття «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» є окремою галуззю права у державі і мають практично ідентичний зміст як в Україні, так і за кордоном;

б) соціальний захист населення реалізується лише за умови наявності відповідного матеріального забезпечення. Тому, на нашу думку, «соціальне страхування» є формою, за допомогою якої держава забезпечує необхідними фінансовими ресурсами систему проголошеного нею права соціального захисту для її реалізації на практиці.

Остання теза ґрунтується на тому, що захист може і має бути забезпечений лише за наявності відповідних ресурсів, які зосереджуватимуться для цих цілей в окремому фонді суспільства [204; 28; 128]. Це зумовлює об'єктивну необхідність формування такого страхового фонду.

Розрізняють три форми створення страхових фондів:

- централізовані резервні страхові фонди або централізоване страхове забезпечення;
- фонди самострахування;
- колективні страхові фонди.

Централізоване страхове забезпечення базується на державній відповідальності й передбачає відшкодування втрат за рахунок загальнодержавних коштів. Проте втрати розглядаються лише внаслідок надзвичайних подій, оскільки державні фінанси призначені для забезпечення функцій держави, до яких страхування не належить. До фондів, створених у такій формі, належать, наприклад, Державний матеріальний резерв, резервні фонди та оборотна касова готівка бюджетів усіх рівнів.

Самострахування базується на індивідуальній відповідальності за умови настання ризиків і полягає у тому, що фізична або юридична особа за рахунок своїх доходів формує особисті страхові (резервні) фонди. Вони мають форму заощаджень, які акумулюються на банківських депозитах, у цінних паперах, на індивідуальних рахунках, у недержавних пенсійних фондах і т. ін.

Використання цієї форми в межах усього суспільства супроводжується такими недоліками:

а) вона є нерациональною (тому що передбачає вилучення з обігу значних фінансових ресурсів) та дорогою (кожний член суспільства повинен витратити кошти у повному обсязі можливих збитків, що значно зменшує його фінансові можливості). Найбільшою мірою така форма може застосовуватися для покриття банківських ризиків [128, с. 73];

б) вона передбачає вивільнення значних ресурсів з виробничого процесу для формування страхового фонду, джерелом якого є чистий прибуток, що

значно знижує рентабельність суб'єкта господарювання і суперечить основній меті ринкового виробництва;

в) вона потребує кваліфікованого управління резервними фондами [204, с. 372].

Створення колективних страхових фондів базується на солідарній відповідальності їхніх учасників. Суть такого виду відносин полягає у тому, що формування страхових фондів здійснюється за рахунок внесків (страхових зборів) усіх учасників, а відшкодування збитків проводиться для тих, хто їх зазнав унаслідок визначених подій та обставин. Якщо врахувати обов'язковий характер участі населення і солідарну їхню відповідальність за своє майбутнє, то можна припустити можливість існування загальнонаціональних колективних страхових фондів (або системи соціального страхування).

Ця форма усуває недоліки та проблеми попередніх двох, тобто вона передбачає вилучення значних фінансових ресурсів учасників суспільного виробництва в даний момент часу і є недорогою з огляду на те, що обсяги таких ресурсів не відповідають величині можливих ризиків. Отже, науковці стверджують: «...з метою державного фінансового забезпечення системи соціального захисту... *державна* (виділення власне. – *Авт.*) формує грошові фонди цільового призначення... з метою забезпечення... у разі непрацездатності, старості, малозабезпеченості...» саме у формі колективних страхових фондів [204, с. 372]. Вони виокремлюють таку особливість, що властива колективним страховим фондам соціального характеру, як «солідарність» у межах суспільства, але переважно не розкривають її зміст.

Цю особливість слід розуміти як такий стан відносин між його членами, при якому фінансове забезпечення безробітних здійснюється за рахунок зайнятих у суспільному виробництві населення, тимчасово або постійно непрацездатних – за рахунок працездатних. Варто також вказати, що утворення і використання фондів грошових коштів пов'язано з перерозподілом його коштів у межах:

- життя однієї людини (покриття ризиків настання несприятливих подій лише за умови раніше сплачених у часи активної трудової діяльності внесків);
- одного покоління населення (стосується покриття ризиків безробіття, тимчасової непрацездатності, виховання дітей, настання постійної непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та ін.);
- між поколіннями (поширюється на пенсійне забезпечення за віком).

Зрозуміло, що організувати такі масштабні перерозподільчі відносини під силу лише державі, тому, на нашу думку, й поняття «система соціального страхування» є тотожним поняттю «державна система соціального страхування». Цю тезу підтримує Б. Надточій, який зазначає, що «... засновником соціального страхування є завжди національна солідарність, на державному рівні воно виступає як основна складова соціальної політики» [113] та І. Гуменюк, для якої «... в Україні обов'язкова форма соціального страхування є державною...» [41].

Аналіз різних поглядів дослідників на суть поняття «соціальне страхування» дає змогу припустити, що між ними не простежується суттєвих відмінностей.

Зокрема, Б. Надточій висловлює думку: «...Соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише у тому випадку, якщо вона буде всеосяжною як з точки зору охоплення нею населення, так і з точки зору покриття ризиків. Кінцева мета полягає в реалізації плану, який захищав би всі верстви населення від усієї сукупності факторів нестабільності...». На підтвердження своїх думок згаданий вчений подає визначення принципів, на яких ґрунтується система соціального страхування у країні: «...всеосяжність та універсальність є рисами системи та одним із засобів символічного стирання класових відмінностей у сфері соціального простору... самоврядність... Установи соціального страхування наділяються правовою самостійністю і

незалежністю від уряду, парламенту та інститутів державного управління» [117, с. 32].

Схожі погляди мають М. П. Шаварина та Н. В. Шаманська, які вважають, що соціальне страхування «...виражає економічні відносини, що виникають в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок захворювання, втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також з охорони здоров'я» [216, с. 9]. Так, О. Д. Василик розглядає соціальне страхування як «...систему економічних відносин, за допомогою яких формуються й використовуються фонди грошових засобів, передбачені для матеріального забезпечення непрацездатних» [27, с. 398]. Про підтримку такого підходу свідчить твердження С. І. Юрія, в якому він визначає соціальне страхування як «...систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків, надання бюджетних коштів та інших джерел згідно з чинним законодавством України...» [203, с. 186].

Зокрема, В. М. Родіонова вважає, що соціальне страхування – це «...система відносин, з допомогою яких формуються і витрачаються фонди грошових засобів для матеріального забезпечення... осіб, котрі з певних причин не беруть участі у суспільній праці й не можуть за рахунок оплати за працю підтримувати своє існування...». Вона вказує, що ця система базується на таких принципах: «...загальність забезпечення громадян щодо соціального страхування... за рахунок засобів підприємств, і держави оптимальне поєднання інтересів особистості, трудових колективів... управління засобами соціального страхування через організації; самоуправління...» [202, с. 195–198].

Водночас В. Д. Базилевич визначає соціальне страхування як «...гарантовану державою систему заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок захворювання, втрати працездатності, щодо підтримки материнства та дитинства, а також з охорони здоров'я членів суспільства в умовах безплатної медицини... спосіб реалізації конституційного права

громадян...». На основі чинного законодавства він виокремлює дев'ять принципів соціального страхування [18; 54].

Отже, підходи більшості дослідників до розгляду суті соціального страхування ідентичні та їхні визначення мають такі спільні риси:

а) соціальне страхування охоплює певну частину економічних (фінансових) відносин у суспільстві, пов'язаних з перерозподілом ВВП у країні;

б) реалізація цих відносин на практиці відбувається шляхом формування і використання спеціально створених для цього цільових фондів;

в) відносини охоплюють велику частину населення, яке не в змозі працювати внаслідок настання визначених подій (працевдатних, не зайнятих у суспільному виробництві, непрацевдатних);

г) з урахуванням принципу самостійності система соціального страхування може розвиватися лише в ринковій економіці, тому що в умовах планової економіки управління системою здійснюється тільки державою, а не на паритетних умовах з найманими особами чи працедавцями.

Проте, на нашу думку, підходи названих вище науковців, ще не повною мірою розкривають принципи, на яких має базуватися соціальне страхування. Так, більшість з них звертає увагу на такий аспект, як всеохопленість населення соціальним страхуванням, що зумовлює обов'язковість участі кожного працюючого в ній. Ми вже зазначали, що вчені не ставлять під сумнів ні доцільність існування самої системи соціального страхування, ні обов'язковий характер участі у ній.

За основу соціального страхування береться бажання забезпечити населення від можливих ризиків у сфері трудових відносин. Такими ризиками є втрата основної форми доходу – заробітної плати – й отримання натомість його еквівалента. Причини втрати можуть бути різні, їхній перелік з розвитком змішаної держави постійно розширюється. Зокрема, до таких причин належить хвороба, нещасний випадок на виробництві, старість та інвалідність.

У науковій літературі останнім часом обґрунтовується точка зору, відповідно до якої саме обов'язкова форма страхування має велике значення і

задовольняє соціальні інтереси та цінності суспільства (В. К. Райхер, О. Є. Губар, Т. А. Федорова, М. Я. Шимінова). Принцип обов'язковості, як висловлює припущення С. С. Осадець, однаково поширюється і на страхувальника, і на страховика. Перший зобов'язаний застрахувати передбачений законодавством об'єкт, а другий не має права відмовити йому в цьому [197, с. 238]. К. Є. Турбіна навіть поділяє обов'язкове страхування на соціальне та інше (тобто не соціальне) [199, с. 129].

Основна відмінність між добровільним і обов'язковим страхуванням полягає в тому, що суспільні відносини щодо останнього виникають на підставі закону, а щодо добровільного – винятково на основі договору між страхувальником та страховиком. В обов'язковому страхуванні ні у страховика, ні у страхувальника практично не залишається «свободи маневру», адже всі істотні умови будь-якого виду обов'язкового страхування, навіть сама форма договору, заздалегідь мають бути визначені законодавчими актами [157, с. 25].

Окремі положення теорії страхування підтверджують, що, проголошуючи всеохопленість як принцип побудови соціального страхування, держава не зможе забезпечити його реальне виконання, якщо законодавчо не регламентуватиме обов'язковість участі у ній населення.

З огляду на це, на нашу думку, визначальними принципами побудови системи соціального страхування у країні є:

- а) проголошення «солідарної відповідальності» поколінь як основи системи соціального захисту (забезпечення) населення;
- б) законодавче регламентування соціального страхування;
- в) всеохопленість населення;
- г) обов'язковість участі у ній суб'єктів фінансових відносин.

Як бачимо, економічний зміст понять «соціальне забезпечення» і «соціальний захист» є практично тотожним. Відмінність полягає лише у тому, що перше набуло поширення у радянську добу і тепер частіше трапляється у міжнародних правових актах, а останнє – отримало визнання у роки незалежності в результаті активного вживання у чинному законодавстві.

Економічна природа соціального страхування повною мірою виявляє себе за умов ринкової економіки, зокрема поняття «соціальне страхування» є вужчим, ніж «соціальний захист», оскільки воно є формою його фінансового забезпечення на практиці.

1.2. Моделі реалізації соціального страхування в ринковій економіці

Організація соціального страхування визначається моделями соціального захисту, проголошеними тією чи іншою державою. При цьому остання визначає ще й систему фінансових відносин у суспільстві. Так, якщо реалізується модель «мінімальної держави», то соціальна функція держави виявляється слабо і фінансових ресурсів для її реалізації потрібно менше, а отже, рівень оподаткування в економіці буде невисокий (наприклад, країни Північної Америки). Навпаки, якщо суспільство будує соціальноорієнтовану (змішану) державу з широко вираженою соціальною функцією, то потреба у фінансових ресурсах для неї зростає, а отже, рівень оподаткування в економіці буде вищий (наприклад, країни Скандинавії чи континентальної Європи).

У країнах-членах [Європейського Союзу](#) домінують чотири основні моделі соціального захисту: континентальна (модель Бісмарка), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська. Ця типологія зафіксована в документах [Європейської комісії](#) [17].

Ступінь використання соціального страхування у кожній з названих моделей відображено у табл. 1.3. Найбільшого поширення й організаційного забезпечення соціальне страхування набуло при реалізації континентальної моделі соціального захисту.

Таблиця 1.3

Місце і роль соціального страхування в моделях соціального захисту населення

Модель соціального захисту (країни)	Місце і роль соціального страхування	Особливості
-------------------------------------	--------------------------------------	-------------

поширення)		
Континентальна, або модель Бісмарка (Німеччина, Австрія, США, Канада)	Визначальна, оскільки побудована на принципах: <i>професійної солідарності</i> (існування внесків до страхових фондів, поширюється на всіх членів родини застрахованого та ін.); <i>субсидіарності</i> (страхові фонди є самоврядними і представляють інтереси усіх соціальних партнерів); <i>обов'язковості</i> участі населення	Розвиток страхування у разі безробіття, тимчасової втрати працездатності, нещасних випадків на виробництві, пенсійне та медичне страхування
Англосаксонська або модель Беверіджа (Англія, Ірландія)	Допоміжна, побудована на засадах: <i>універсальної солідарності</i> (охоплювала все населення, а не лише застрахованих осіб, що зумовлює низький рівень страхових виплат), тобто вимога <i>обов'язковості</i> не висувається; <i>єдності</i> (за основу визначення розмірів допомоги взято не величину сплачених внесків, а встановлений мінімальний рівень потреб людини); <i>інтеграції</i> (диференціації джерел фінансового забезпечення соціального захисту населення)	Поширено страхування у разі безробіття, тимчасової втрати працездатності
Радянська (крайній лівий вияв англосаксонської) (СРСР)	Формальна, соціальне страхування побудоване на засадах англосаксонської моделі. Страхові внески повністю покладені на підприємства	Поширено страхування у разі хвороб, нещасних випадків на виробництві, пенсійне страхування
Скандинавська (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія)	Незначна, модель побудована на засадах англосаксонської з наданням переваги принципу <i>інтеграції</i> бюджетним коштам. Страхування охоплює лише безробітних. Переважно використовуються внески працевластців	Розвиток лише соціального страхування у разі безробіття, медичне страхування (Фінляндія)
Південно-європейська (Італія, Іспанія, Греція, Португалія)	Допоміжна, побудована на засадах англосаксонської	Поширено страхування у разі безробіття, тимчасової втрати працездатності, пенсійне страхування

Її становлення розпочалось у кінці XIX ст. в Німеччині, коли упродовж 1883–1889 рр. було ухвалено закони про страхування у разі хвороби, нещасних випадків, старості та інвалідності. З огляду на те, що автором нововведень був канцлер О. Бісмарк, система фінансового забезпечення осіб, які втратили заробіток, організована на засадах соціального страхування й отримала назву «модель Бісмарка». У момент свого становлення німецька модель відтворювала

принципи солідарності, субсидарності (самоврядування страхових фондів) та обов'язковості.

Солідарність передбачає існування системи внесків роботодавців і застрахованих найманих працівників до колективних страхових фондів. Цей принцип забезпечує соціальне вирівнювання, в якому здорові несуть витрати за хворих, молоді – за старих, самотні – за родини, добре забезпечені – за малозабезпечених [99, с. 32]. Послуги з фінансування потреб соціального захисту охоплюють лише застраховане населення та не залежать від розміру особистих внесків працівника, але мають жорсткий зв'язок з тривалістю його професійної діяльності. Обов'язковим страхуванням, як правило, також охоплені й члени родини застрахованого, які не мають власного доходу, або його рівень є невисоким. Такі особи одержують соціальну допомогу без попередньої сплати обов'язкових внесків. На нашу думку, це сприяє вирівнюванню навантажень на сімейні бюджети, тому що члени родини, які не володіють власними доходами, страхуються разом з працюючими.

У солідарній системі соціального страхування внески нараховуються з поточних доходів застрахованих осіб. Для забезпечення однакового рівня надання соціальних послуг для членів страхового фонду (наприклад, у разі безробіття чи тимчасової втрати працездатності та ін.), призначається й однакова ставка внесків. Це зроблено з метою, щоб кожний працівник брав участь у соціальному страхуванні відповідно до своїх економічних можливостей. За однаковим у відсотковій пропорції до доходу навантаженням досягається соціально позитивний ефект перерозподілу. Щоб поставити механізми перерозподілу у визначені межі і не зловживати солідарністю, призначається верхня межа доходів, з яких нараховуються внески.

Принцип солідарності доповнюється принципом субсидарності (самостійності страхових фондів), який полягає у тому, що страхові фонди організаційно побудовані таким чином, щоб доля застрахованого не вирішувалася без його присутності та нагляду з боку держави. Цей принцип характеризується організаційним відділенням, власною відповідальністю

страхових фондів за дотримання і представлення інтересів усіх соціальних партнерів у суспільстві – працедавців, застрахованих осіб та держави. Така мета досягається шляхом існування профспілок, спілок працедавців, об'єднання застрахованих і т. ін. Держава визначає правові межі діяльності інститутів, всередині яких представники застрахованих осіб і працедавців розглядають у деталях питання соціального страхування за допомогою представницького органу (рада представників) і виконавчого органу (правління). Організована за принципом страхування установа має повне право самостійно розпоряджатися своїми фінансовими ресурсами. Це означає, що вона приймає рішення щодо витрат та доходів і має необхідну компетенцію щодо збору внесків. Внутрішня організація установ системи соціального страхування визначається винятково органами самоврядування [15, с. 25].

Як було з'ясовано, солідарність супроводжується обов'язковістю участі працюючого населення у соціальному страхуванні. Все зайняте в суспільному виробництві населення бере участь у системі обов'язкових внесків, кожен відповідно до своїх доходів. Регулювання межі такої участі для найманих працівників здійснюється використанням інструменту граничного рівня заробітної плати, яка оподатковується страховими внесками або лімітуванням самих внесків. Як бачимо, величина страхових виплат не лише визначається, й обмежується щонайперше величиною страхових внесків.

Однак континентальна модель не тільки ґрунтується на принципах соціального страхування, й охоплює незастраховане населення. Для тих членів суспільства, які не мають змоги отримувати страхові соціальні виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу чи наперед сплачених страхових внесків), принцип професійної солідарності розширює свої межі до національних масштабів і доповнюється існуванням соціальної допомоги, джерелом якої є податкові надходження. В сучасних умовах розвиток системи соціальної допомоги приводить до модифікації цієї моделі й збільшення частки бюджетного фінансування соціального захисту. Хоча, на наш погляд, цей допоміжний механізм не суперечить логіці моделі Бісмарка. У додатку Б подано основні

переваги та недоліки моделі Бісмарка (континентальної моделі соціального захисту населення).

Меншу роль і місце відведено соціальному страхуванню в англосаксонській моделі соціального захисту, що отримала назву «модель Беверіджа», на честь англійського політика У. Беверіджа, який розробив і впровадив у життя основні її принципи.

Зокрема, у середині ХХ ст. цей державний діяч рекомендував запровадити у Великобританії систему соціального страхування у разі безробіття, нещасного випадку на виробництві, захворювання за рахунок запровадження внесків з доходів найманих працівників та працедавців. Проте, на відміну від моделі Бісмарка, кошти планувалося спрямовувати також на допомогу сім'ям з дітьми й виплати вагітним жінкам і вдовам. Отже, система почала охоплювати не лише застрахованих осіб, й усе населення країни. Як і в континентальній моделі, у такому «модифікованому» за рахунок розширення кола отримувачів допомоги соціальному страхуванню брали участь усі суб'єкти фінансових відносин – держава, наймані працівники і працедавці. Інакше кажучи, система ставала універсальною: ризик настання несприятливих подій (безробіття, втрата працездатності та ін.) брала на себе вся нація [222].

Якщо у моделі Бісмарка розміри допомоги для особи тісно прив'язані до величини заздалегідь сплачених нею внесків, то система виплат за моделлю Беверіджа має на меті перевірку матеріального стану особи щодо його відповідності встановленим державою мінімальним параметрам. У разі недостатності доходів різниця покривається як діючою схемою соціального страхування, так і бюджетними коштами (податковими надходженнями). Ідея Беверіджа базується на трьох головних принципах, які необхідно брати за основу при організації системи соціального страхування: єдності, універсальності та інтеграції [99, с. 33].

Принцип універсальності полягає у тому, що, як зазначено вище, система охоплювала не лише працюючих, а й усе населення країни і передбачала соціальний захист від набагато ширшого, ніж у моделі Бісмарка, кола можливих

ризиків (загроза здоров'ю, втрата роботи та ін.). На нашу думку, цей принцип є основним у моделі Беверіджа, оскільки йдеться не про професійну (як у системі Бісмарка), а національну солідарність. Фінансове забезпечення соціального захисту здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і з коштів оподаткування. Наприклад, фінансування малозабезпечених сімей, охорони здоров'я та відшкодування у разі непрацездатності здійснюється з державного бюджету, а інших соціальних виплат – за рахунок страхових внесків найманих робітників і працедавців. Отже, така модель складається з допоміжного соціального страхування з дуже низькими соціальними виплатами та соціальної допомоги, яка відіграє в ній домінуючу роль.

Принцип єдності охоплює кілька понять, а саме: адекватний характер внесків та виплат і однаковий характер організації системи соціального забезпечення. Якщо система Бісмарка прив'язує виплати до величини заробітної плати, то план Беверіджа передбачає, що соціальний захист має виконати ширші завдання: боротися з низьким матеріальним забезпеченням працюючого та його бідністю. Інакше кажучи, розмір допомоги населенню обчислюється на основі потреб людини, а не на основі її заробітної плати. Припускаємо, що теоретично допомога має бути достатньою як за обсягом, так і за якістю. Принцип єдності означає також єдиний характер організації системи, що базується на єдиному внеску до уніфікованої системи національного страхування (за винятком соціального страхування від нещасних випадків на виробництві). Управління цією системою було доручено органам державної влади під керівництвом одного з міністерств, компетентних у сфері соціального забезпечення. На наш погляд, дотримання цього принципу призводить до одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в однаковому розмірі пенсій та медичного обслуговування, а також умов їхнього надання.

Третій принцип інтеграції передбачає інтеграцію різних форм матеріального забезпечення соціального захисту населення: страхування, соціальної допомоги й ощадні каси. Цей принцип базується на координації трьох головних політичних та економічних напрямків соціальної політики держави:

гарантований мінімальний дохід людини, охорона її здоров'я і забезпечення повної зайнятості, які впроваджуються національною службою охорони здоров'я та державною службою зайнятості [222].

З урахуванням принципів Беверіджа, на нашу думку, в СРСР також було реалізовано англосаксонську модель соціального захисту населення. Умовно кажучи, вона була крайнім лівим виявом цієї моделі з тяжінням у бік соціальної допомоги, а не страхування. Це цілком логічно, адже в умовах існування лише державної форми власності на засоби виробництва чи їхній результат та за відсутності конкуренції на ринку праці через централізований розподіл робочої сили декларативною є необхідність створення чи самостійність страхових фондів. Система максимально уніфікувала як професійну діяльність працівників соціальної сфери, так і умови надання соціальної допомоги. Особливість радянської системи соціального захисту полягає в тому, що суспільні відносини на той час регулювалися галузевими нормами права – трудового, адміністративного, колгоспного та ін. Соціальне забезпечення як відокремлена, самостійна галузь права не існувала. Наприклад, державне соціальне страхування робітників і службовців та їхніх сімей належало до сфери регулювання трудового права.

Засади, на яких базувалася система соціального забезпечення в СРСР і які дали їй змогу доволі успішно функціонувати, передбачали:

- повну зайнятість населення;
- дотаційні ціни на споживчі товари й послуги, враховуючи житло;
- суспільну службу охорони здоров'я, без плати або за номінальними цінами послуги в галузі освіти та культури;
- пов'язані з трудовою діяльністю допомоги із соціального страхування з охопленням майже 100% населення;
- різноманітні натуральні й грошові соціальні допомоги, що надавались через державні підприємства, враховуючи колгоспи.

Модель соціального захисту СРСР показала свою високу ефективність у ситуаціях необхідності швидкої мобілізації ресурсів (війни); характеризувалася

показниками ефективності соціального захисту населення (народжуваність, смертність, обсяг надання медичних послуг населенню та ін.), що досягли майже тих самих значень, які простежуються в розвинутих економіках, але при набагато менших витратах (у десятки разів) [99, с. 36].

У додатку Б показано основні переваги та недоліки англосаксонської моделі соціального захисту населення.

Скандинавська модель соціального захисту названа відповідно до регіону її поширення – Північна Європа (Данія, Швеція, Норвегія і Фінляндія). Отримання соціальних послуг та виплат, як правило, гарантується всім жителям країни й не обумовлюється зайнятістю і виплатою страхових внесків. Фінансування систем соціального захисту в цій моделі здійснюється переважно за рахунок оподаткування, хоча певну роль відіграють страхові внески підприємців і найманих робітників. Процес переходу до переважно бюджетного фінансування у більшості з країн цієї групи завершився після Другої світової війни, хоч елементи першого збереглися й донині. Загалом рівень соціальної захищеності, пропонований цією моделлю, доволі високий. Не в останню чергу це досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання прибутків. Вважаємо, що необхідною передумовою функціонування цієї моделі є високоорганізоване суспільство, побудоване на основі відданості принципам характерним при побудові держави загального добробуту [16, с. 32; 192, с. 112]. Така система, на нашу думку, визначена засадами Беверіджа, з тією відмінністю, що при дотриманні принципу інтеграції тут більша перевага, порівняно з англосаксонською моделлю, надається соціальній допомозі та ощадним касам, ніж соціальному страхуванню. Скандинавська модель характеризується такими рисами:

а) роль держави у фінансуванні потреб соціального захисту населення зростала відповідно до дедалі більшого охоплення системою населення; більшість витрат на соціальний захист фінансується за рахунок загальних податків, які збираються на місцевому, регіональному чи центральному рівні;

б) охоплення населення стає загальним, тому внески у страхові фонди перестають бути вирішальним фактором у визначенні права на соціальну допомогу; кошти в межах соціального страхування мають, як правило, нецільовий характер;

в) відповідальність за рівень надання соціальних допомог поступово переходить від фондів соціального страхування до держави, тому соціальний захист характеризується єдністю, оскільки всі соціальні ризики охоплені відповідним фінансовим забезпеченням. У деяких країнах, що застосовують скандинавську модель, не вся система соціального захисту фінансується за рахунок податкових надходжень. Наприклад, у Фінляндії пропорція між бюджетним фінансуванням та фондами соціального страхування становить 80% проти 20% [111]. Внески на соціальне страхування у цій країні використовуються переважно для сплати за приватне медичне обслуговування, виробниче медичне і санітарне обслуговування, ліки й допоміжні послуги [99, с. 35]. Крім цього, такі країни відмовилися від внесків працівників.

Єдиною частиною скандинавської моделі соціального захисту, виділеною із загальної системи, слід вважати страхування від безробіття, яке є добровільним і яким управляють профспілки. Донедавна наймані працівники були практично звільнені від сплати страхових внесків та брали участь у системі соціального захисту шляхом сплати податків. Однак в останнє десятиліття ХХ ст. у країнах скандинавської моделі простежується тенденція до поступового зростання участі найманих працівників у фінансуванні страхових програм і збільшення страхових відрахувань із заробітної плати. Ця ж тенденція спостерігається й стосовно підприємців, тоді як соціальні видатки держави впродовж останніх років помітно скоротились.

Південноєвропейська модель застосовується в Італії, Іспанії, Греції й Португалії. У цих країнах системи соціального захисту були створені лише впродовж останніх десятиліть. Варто вказати, що цю модель можна інтерпретувати як таку, яка розвивається, і вона має «перехідний» характер між скандинавською й англосаксонською з нахилом у бік останньої. Як правило,

рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї. Таким чином сім'я й інші інститути громадянського суспільства відіграють велику роль, а соціальна політика має переважно пасивний характер та орієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян. Характерною рисою цієї моделі є також асиметрична структура соціальних видатків. Так, в Італії найбільшу частку соціальних видатків займає пенсійне забезпечення (14,7% ВВП при середньоєвропейському рівні 12,5%), тоді як на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачають порівняно незначні кошти (майже 1%) [131, 36].

Як бачимо, у «чистому» вигляді жодна із зазначених моделей соціального захисту не зустрічається; соціальне страхування як складова фінансового механізму соціального захисту населення більшою чи меншою мірою, відображено в усіх моделях. У більшості держав можна знайти риси, що свідчать про поєднання континентальної й англосаксонської моделей. На основі досліджень науковців О. Сергієнка [166, с. 33–34], Ю. Павленка [131, с. 30] та Е. Ковжарової [99, с. 31], подамо такий поділ країн на групи:

а) країни, де переважає скандинавська модель соціального захисту (Північна Європа). Соціально-демократична модель скандинавських країн виявляється в тому, що держава бере на себе значну частку відповідальності за соціальний захист населення, а глобальним економічним завданням визначає досягнення повної зайнятості. При цьому основна частка витрат у сфері соціального захисту фінансується через бюджетну систему держави;

б) країни, де переважає континентальна модель соціального захисту (континентальна Європа, Північна Америка). Проблеми соціального захисту переважно вирішуються між підприємцями і найманими працівниками в особі профспілок. Втручання держави у цю сферу незначне, переважно через запровадження програм мінімального медичного (для всього населення) та фінансового (для безробітних) забезпечення. Основна частка витрат на соціальний захист населення здійснюється через систему страхових компаній;

в) країни, де застосовуються англосаксонська і континентальна моделі соціального захисту населення з переважанням останньої (Австрія, Швейцарія, Німеччина). В цих країнах реалізуються моделі, що базуються на змішаному державно-приватному вирішенні соціальних проблем, де відповідальність окремого підприємця замінює система їхньої обов'язкової колективної відповідальності під контролем держави;

г) країни, де застосовуються англосаксонська й континентальна моделі соціального захисту населення з переважанням першої (Англія, Ірландія). Передбачено, що у визначених випадках (хвороба, пенсійний вік, смерть, пологи і т. ін.) кожний громадянин має бути охоплений соціальною грошовою допомогою, основним джерелом фінансування якої стають бюджети різних рівнів. У цих країнах реалізується широке коло соціальних програм, ніж у країнах Північної Америки. Головне завдання держави, яке вона ставить перед собою, – це забезпечення мінімального доходу громадян.

Більшість країн з перехідною економікою, до яких належить й Україна, намагається будувати фінансове забезпечення системи соціального захисту на основі гарантованого мінімального доходу населення. Існування тієї чи іншої його моделі залежатиме від того, на якому етапі політичного та економічного розвитку перебуває держава. У фінансовому забезпеченні соціального захисту населення в Україні простежуються окремі періоди, коли одна з описаних вище моделей використовувалась більш активно, ніж інша, й отже, з цими змінами збільшувалась або зменшувалась роль соціального страхування. При дослідженні цих етапів розглядаємо період тривалістю з кінця ХІХ ст. (початок проведення заходів щодо соціального захисту в Західній Європі) і до сьогодні (додаток В). Колективні страхові фонди для покриття ризику настання інвалідності на території України існували впродовж усього ХХ ст. Ранні його форми розвинулися з ініціативи працедавців, які намагалися уникнути відповідальності у разі судового розгляду справи після нещасного випадку, поранення чи смерті людей на робочому місці. Соціальна програма таким чином заміняла судочинство і сприяла вирішенню конфліктних ситуацій [39, с. 39].

Таблиця 1.4

Етапи розвитку соціального страхування в Україні ¹

Етапи	Події	Особливості
1903–1917 рр.	Становлення та розвиток соціального страхування від нещасних випадків на виробництві	Не поширювалось на всі галузі економіки
1917 р.	Становлення соціального страхування у разі безробіття і хвороб (прототип тимчасової втрати працездатності)	Страхування у разі безробіття не поширювалось на всіх працівників; тимчасова втрата працездатності охоплювала лише ризик хвороби, пологів чи смерті працівника
1918–1921 рр.	Громадянська війна	Фінансування соціальних видатків за рахунок бюджету
1921 р.	Відновлено соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві, у разі безробіття та хвороб	Виплати проводилися через страхові каси
20-ті рр. ХХ ст.	Становлення пенсійного страхування	Охоплювала лише певні категорії працюючих (червоноармійці, партійні працівники та ін.)
1927–1936 рр., 1938 р.	Згорання непу та реалізація політики індустріалізації у СРСР	Виплату пенсій непрацюючим пенсіонерам передано до місцевих бюджетів
1929 р.		Державне соціальне страхування отримало єдиний бюджет
1930 р.	Припинило існування соціальне страхування у разі безробіття	Зміни були зумовлені не економічними, а політичними мотивами
1931 р.	Політика індустріалізації у СРСР	Зміни в організації соціального страхування у бік збільшення ролі профспілок
1948 р.	Післявоєнний період	Припинила існування монополія профспілок на призначення соціальної допомоги. Ці обов'язки передано адміністраціям підприємств
друга половина ХХ ст.	Розвиток соціального страхування у разі безробіття та хвороб	Має «декларативний» характер
1991 р. і по сьогодні	Динамічний розвиток соціального страхування	Не охоплює медичне страхування

¹ Систематизовано автором на основі джерела [94].

Історично склалось, що першою з моделей соціального захисту населення в Україні стала континентальна (модель Бісмарка). Її існування супроводжувалось динамічним розвитком елементів соціального страхування, що розпочався у 1903 р. і тривав упродовж першої половини ХХ ст. (табл. 1.4). Загалом після 1917 р. соціальне страхування в Україні розвивалося в єдиному руслі всіх республік Радянського Союзу. Спочатку воно охоплювало лише ризик

настання постійної непрацездатності (інвалідності), а вже з 1917 р. поширилося на безробіття й тимчасову втрату працездатності. Становлення соціального страхування в ХХ ст. характеризувалося такими особливостями:

а) найдовше проіснувало у складі державних фінансів соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві (за винятком періоду громадянської війни) та від хвороб відповідно з 1903 р. і 1917 р.;

б) розпочало свій розвиток у 1917 р. та було скасовано у 1930 р. соціальне страхування у разі безробіття з політичних причин, оскільки вважалося, що соціалізм не сумісний з такими рудиментами капіталізму, як безробіття. Так, 23 серпня 1930 р. колегія Наркомпраці ухвалила постанову, в якій, зокрема, зазначалося: «Безробітні, які перебувають на обліку бірж праці, є наслідком неправильної роботи бірж праці та ненадіслання безробітних на роботу на перекваліфікацію... запроєктовані в контрольних цифрах на 1930/1931 рік 408 тисяч безробітних та 30 млн. руб. на видачу допомоги цим безробітним вважати за невірне, а тому скасувати» [98, с. 119];

в) фінансовою основою радянської пенсійної системи до 1990 р. був Державний бюджет СРСР, за рахунок якого виплачувались пенсії. Впродовж короткого періоду – початок 20-х рр. ХХ ст. та 1937 р. – джерелом фінансування пенсій став бюджет соціального страхування. Проте така практика була скасована у 1938 р.

Приєднуючись до думки інших вчених, констатуємо, що розвиток соціального страхування у радянський період був скоріше штучним, ніж реальним. Це зумовлюється тим, що з 1917 р., коли почала формуватися державна форма власності, держава як загальний підприємець і страховик (гарант), а також основний виробник та головний споживач не була зацікавлена і не мала стимулів до становлення соціального страхування. Через це у другій половині ХХ ст. вона створила систему безкоштовного соціального забезпечення (медичного й пенсійного), тобто за основу було взято англосаксонську модель соціального захисту населення і реалізований на практиці її крайній лівий варіант.

У середині 80-х рр. ХХ ст. в СРСР почалися радикальні перетворення у політичній та соціально-економічній організації суспільного життя. Вони були спричинені погіршенням загального економічного стану країни, низькою ефективністю економіки щодо задоволення споживацького попиту, високою затратністю військово-промислового комплексу та ін. Це призвело до того, що соціальні витрати, особливо пенсійні, стали надмірним тягарем для державного бюджету. Становлення різних форм власності, яке розпочалося з побудовою ринкової економіки, показало неефективність функціонування застарілої системи соціального забезпечення і стало поштовхом до її перебудови, що не могло не відобразитись також на соціальному страхуванні.

Таким чином, наприкінці 1980-х рр. у СРСР виникла проблема пошуку не бюджетних джерел для фінансування пенсій та інших видів соціальної допомоги.

Враховуючи зарубіжний досвід, у СРСР та державах, які утворилися після його розпаду, було вибрано для побудови континентальну модель соціального захисту населення з широким використанням принципів соціального страхування.

В нашій державі на початку 1991 р. створили принципово нову структуру – Фонд соціального страхування України. Організаційно Фонд здійснював свою діяльність через створене правління Фонду, до складу якого входила абсолютна більшість представників від профспілкових об'єднань. Правління Фонду розробляло та затверджувало Положення про Фонд і його виконавчі органи. Упродовж 1993–2001 рр. в незалежній Україні закладалася нормативна база для відновлення ролі та значення соціального страхування у фінансовій системі держави шляхом ухвалення відповідної Концепції й Основ законодавства. В цей період Верховна Рада України ухвалила нормативну базу, що визначала принципи існування таких видів державного соціального страхування, як:

- у разі безробіття;
- у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;

- від нещасного випадку на виробництві й професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;

- пенсійне.

Отже, на базі єдиного Фонду соціального страхування України створено окремі державні цільові фонди, що управляють коштами кожного з видів соціального страхування. Лише один вид соціального страхування, поширений за кордоном, не має законодавчого закріплення в нашій державі – це медичне страхування. В Україні було створено законодавчі умови для становлення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (або континентальної моделі соціального захисту), що базується на вимогах Європейського кодексу соціального забезпечення (1964 р.) і рекомендаціях Міжнародної організації праці № 67 (1944 р.) та відповідає теоретичним принципам, які розробив Отто фон Бісмарк.

Отже, в Україні становлення системи соціального страхування:

а) супроводжується переходом від англосаксонської до континентальної моделі країн Європи;

б) гальмується з економічних причин, зокрема через незадовільну структуру економіки (спрямованість не на сферу послуг чи споживання населення) й її криза.

На наш погляд, розглядаючи будь-яку модель соціального захисту (в тому числі континентальну модель, яка активно використовує соціальне страхування), потрібно аналізувати не лише принципи її побудови, а й необхідні умови та обмеження щодо функціонування цієї моделі. Зазначимо, що такі умови й обмеження сформульовано на основі вже накопиченого досвіду побудови моделей у тих чи інших країнах. Так, умови, які сприяють розвитку континентальної моделі соціального захисту, а отже й соціального страхування, визначаються індикаторами економічного розвитку держави, поданими у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Макроекономічні індикатори оцінювання передумов існування
соціального страхування

Індикатор	Економічна інтерпретація впливу на систему соціального страхування
ВВП на душу населення	Фінансові можливості системи тим більші, чим вищий показник.
Рівень економічного зростання	Вплив аналогічний до впливу попереднього показника.
Рівень безробіття	Оберненопропорційний зв'язок. Чим вищий показник, тим менші фінансові можливості системи.
Рівень інфляції	Вплив аналогічний до впливу попереднього показника.
Дефіцит державного бюджету	Його наявність або великий розмір може спонукати до ширшого використання системи соціального страхування.

Подамо характеристику таких індикаторів, вміщених у табл. 1.5:

– показник ВВП на душу населення. Вибір зумовлений тим, що це узагальнений показник, який визначає результативність економіки тієї чи іншої країни, слугує мірилом добробуту населення в ній та використовується для порівняння економік світу. До того ж аналіз показав, що джерелом утворення фінансових ресурсів соціального страхування є ВВП, тому його обсяг (і рівень ВВП на душу населення як похідний) визначатиме можливості системи соціального захисту;

– рівень економічного зростання. Цей показник характеризуватиме можливості для розвитку моделі соціального захисту на перспективу – зниження індикатора звужує їх і навпаки;

– рівень безробіття. Використання цього показника зумовлене джерелом формування ресурсів соціального страхування – величиною заробітної плати та кількістю платників страхових внесків (найманих осіб), що також визначатиме фінансові можливості системи. Дія цього показника обернена до попереднього: чим він вищий, тим можливості соціального страхування зменшуються, і навпаки;

– рівень інфляції. Цей індикатор дасть змогу порівняти обсяги фінансових ресурсів за реальним, а не за номінальним співвідношенням. Без його врахування можливості системи фінансового страхування будуть оцінені необ'єктивно – в абсолютному виразі вони можуть суттєво збільшуватись, але якщо це

супроводжується знеціненням грошової одиниці у країні, то висновок про збільшення фінансових ресурсів без урахування рівня інфляції не є повністю об'єктивним;

– показник дефіциту бюджету. Прямого відношення до умов функціонування системи соціального страхування він не має, лише опосередковане. Наявність дефіциту зменшує можливості англосаксонської моделі соціального захисту населення і може стати однією з причин відмови від неї та переходу до континентальної. Лише моніторинг показника покаже, чи існують передумови до такого переходу в країні у майбутньому.

Аналіз описаних вище п'яти індикаторів (показників) проведений для країн, які, залежно від поширення тієї чи іншої моделі соціального захисту, розподілено на чотири групи, визначить передумови для функціонування континентальної моделі (системи соціального страхування) в Україні.

Крім описаних вище моделей, які визначають місце соціального страхування в системі соціального захисту населення, на основі досвіду європейських країн можна виокремити 5 основних типів моделей адміністрування збору страхових внесків в організації соціального страхування (табл. 1.6).

Як видно з наведених даних, реєстрацію платників страхових внесків, функції їхнього збору, контролю та розподілу можна здійснити різними способами: однією установою, міністерством чи відомством (третя модель, поширена у невеликих за розмірами державах), різними відокремленими один від одного установами – державними цільовими фондами (перша і друга моделі) або до цього процесу можуть бути залучені податкові органи (четверта та п'ята моделі).

Таблиця 1.6

Моделі адміністрування страхових внесків ¹

Модель	Особливості	Країни ²
Перша	Управління системою є повністю децентралізованим і відокремленим від податкової системи. Окремі функції установами здійснюються паралельно.	Данія, Австрія, Люксембург, Україна

Друга	Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, збору внесків, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас страхові виплати і введення відповідних баз даних та обліку застрахованих осіб здійснюються окремо кожним з фондів соціального страхування.	Бельгія, Іспанія, Італія, Македонія, Болгарія, Німеччина (всі соціальні внески збирає установа з медичного страхування), Польща (ті самі функції виконує адміністратор солідарної пенсійної системи)
Третя	Єдина установа, яка здійснює збір страхових внесків, є відповідальною також за здійснення виплат, ведення обліку застрахованих і зберігання необхідних даних.	Чехія, Греція, Литва, Мальта, Португалія, Швейцарія та Словаччина
Четверта	Функції збору, контролю, примусового стягнення та управління грошовими потоками здійснює податкова адміністрація.	Естонія, Угорщина, Голландія, Словенія, Росія, Сербія, Хорватія, Албанія, Румунія, Боснія і Герцеговина
П'ята	На єдину установу покладаються всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, тоді як збір і розподіл внесків здійснюють податкові органи.	Великобританія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Ісландія, Чорногорія, Ірландія та Латвія

¹ Складено на основі джерел [50: 52].

² Нещодавно Болгарія розпочала запроваджувати п'яту модель адміністрування, Чорногорія завершила перехід до п'ятої моделі в 2006 р., а Росія з першої моделі перейшла до четвертої у 2001 р.

Як бачимо з табл. 1.6, окремі держави колишнього соцтабору здійснюють процеси переходу від однієї моделі до іншої з розрахунком підвищити ефективність державного соціального страхування. За умови існування окремих способів акумуляції страхових внесків, ставимо запитання про ефективність тієї чи іншої моделі, дати аргументовану відповідь на яке можна шляхом пошуку показників або коефіцієнтів, що дадуть змогу ці моделі оцінити повною мірою.

Таким чином, організація соціального страхування у будь-якій державі визначається передусім прийнятими моделями соціального захисту населення, окремі з яких широко (континентальна) або вузько (англосаксонська, скандинавська чи радянська) використовують елементи соціального страхування. Як показує практика, більшість країн при побудові соціального захисту населення поєднує принципи різних моделей. Аналіз нормативно-правової бази нашої держави показує, що в Україні взято за основу засади континентальної моделі. Необхідними передумовами для існування окремих

моделей соціального захисту населення є наявність потенціалу для економічного розвитку держави, що описується відповідними індикаторами (рівень інфляції, безробіття, економічного зростання та ін.), й взятий за основу один з п'яти способів акумуляції страхових внесків у державному соціальному страхуванні.

1.3. Сутність фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні

Розвиток соціального страхування у будь-якій країні – це створення та функціонування страхових колективних фондів, діяльність яких охоплює зайняте у суспільному виробництві населення (континентальна модель) і з певних причин, незайняте населення (англосаксонська модель соціального захисту). Формування і використання коштів таких фондів є прерогативою держави, що чітко нею регламентується та пов'язано з розподілом і перерозподілом вартості в економіці.

Такі процеси обов'язково супроводжуються рухом грошових коштів, які набувають форми фінансових ресурсів [128, с. 10; 215, с. 75; 204, с. 10]. Тому джерелом їхнього утворення для всіх суб'єктів фінансових відносин (у тому числі держави) є валовий внутрішній продукт. Саме його величина визначає можливості задоволення суспільних потреб, у тому числі держави – на соціальний захист населення. Наявні теоретичні доробки свідчать про однаковість підходів до з'ясування суті фінансових ресурсів держави, тобто вчені здебільшого розглядають фінансові ресурси держави як грошові фонди, що утворюються у процесі розподілу, перерозподілу і використання ВВП. Вони є матеріальним втіленням фінансових відносин у суспільстві.

Як стверджують О. Д. Василик, К. В. Павлюк та С. І. Юрій, фінансові ресурси держави характеризуються такими рисами:

- а) до них належать ресурси всіх галузей економіки;
- б) у розпорядженні держави є ресурси бюджетної системи, різних видів централізованих і децентралізованих фондів та фінансових інституцій;

в) склад фінансових ресурсів охоплює прибуток, відрахування до державних централізованих фондів цільового призначення, доходи від зовнішньоекономічної діяльності (перша частина); прямі і непрямі податки з населення, місцеві податки та збори (друга частина); відрахування, що входять до собівартості продукції (третя частина).

Як сукупність доходів і нагромаджень, що перебувають у розпорядженні держави та спрямовуються на задоволення суспільних потреб, фінансові ресурси розглядають Н. П. Злепко і С. П. Крамарчук [89, с. 7]. Від попереднього визначення такий підхід відрізняється тим, що згадані дослідники не пов'язують ресурси лише з фондовим характером утворення й розглядають їх швидше як фінансові потоки. Рух грошових потоків є визначальною властивістю фінансів, що приводить до формування та використання фінансових ресурсів, як вважає В. М. Опарін [128, с. 8]. Проте він подає визначення ресурсів лише на мікрорівні, не поширюючи це поняття на державу як суб'єкта фінансових відносин у суспільстві.

До основних елементів формування фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави, як стверджують названі вище науковці, належать: податки, обов'язкові збори і внески юридичних та фізичних осіб до бюджетів і державних цільових фондів; частина прибутку підприємств державної форми власності; доходи від приватизації державного майна; доходи від зовнішньоекономічної діяльності; внутрішні й зовнішні позики та ін.

Згрупувавши погляди вище зазначених науковців, на рис. 1.2 представимо структуру фінансових ресурсів держави.

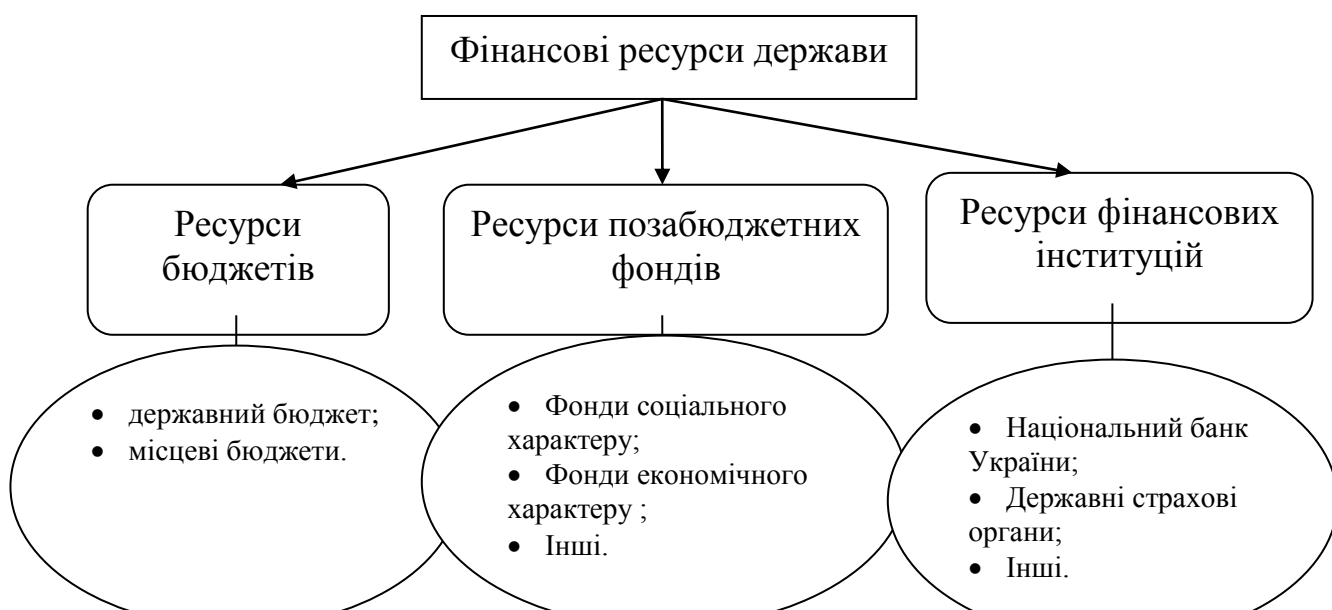

Рис. 1.2. Склад фінансових ресурсів держави ¹

¹ Складено автором на основі джерел [89, с. 7; 125, с. 117; 128, с. 8; 203, с. 53; 204, с. 147].

З метою дослідження утворення фінансових ресурсів держави загалом й соціального страхування зокрема розглянемо реалізацію фінансами розподільчої функції. Механізм дії такої функції охоплює кілька стадій:

- первинний розподіл;
- перерозподіл;
- вторинний розподіл (як другий етап перерозподілу).

На стадії первинного розподілу відбувається розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП. Щодо держави, то такими первинними доходами стають прибуток державного сектору, непрямі податки і надходження від ресурсів та угідь. На стадії перерозподілу створюються і використовуються державні централізовані фонди, до яких належить бюджет та цільові фонди (загальнодержавні, відомчі й корпоративні).

Ця стадія охоплює етапи вилучення частини доходів у населення та суб'єктів господарювання через використання такого інструменту, як податки і збори, та формування на цій основі централізованих фондів. Таким чином у держави утворюються вторинні доходи.

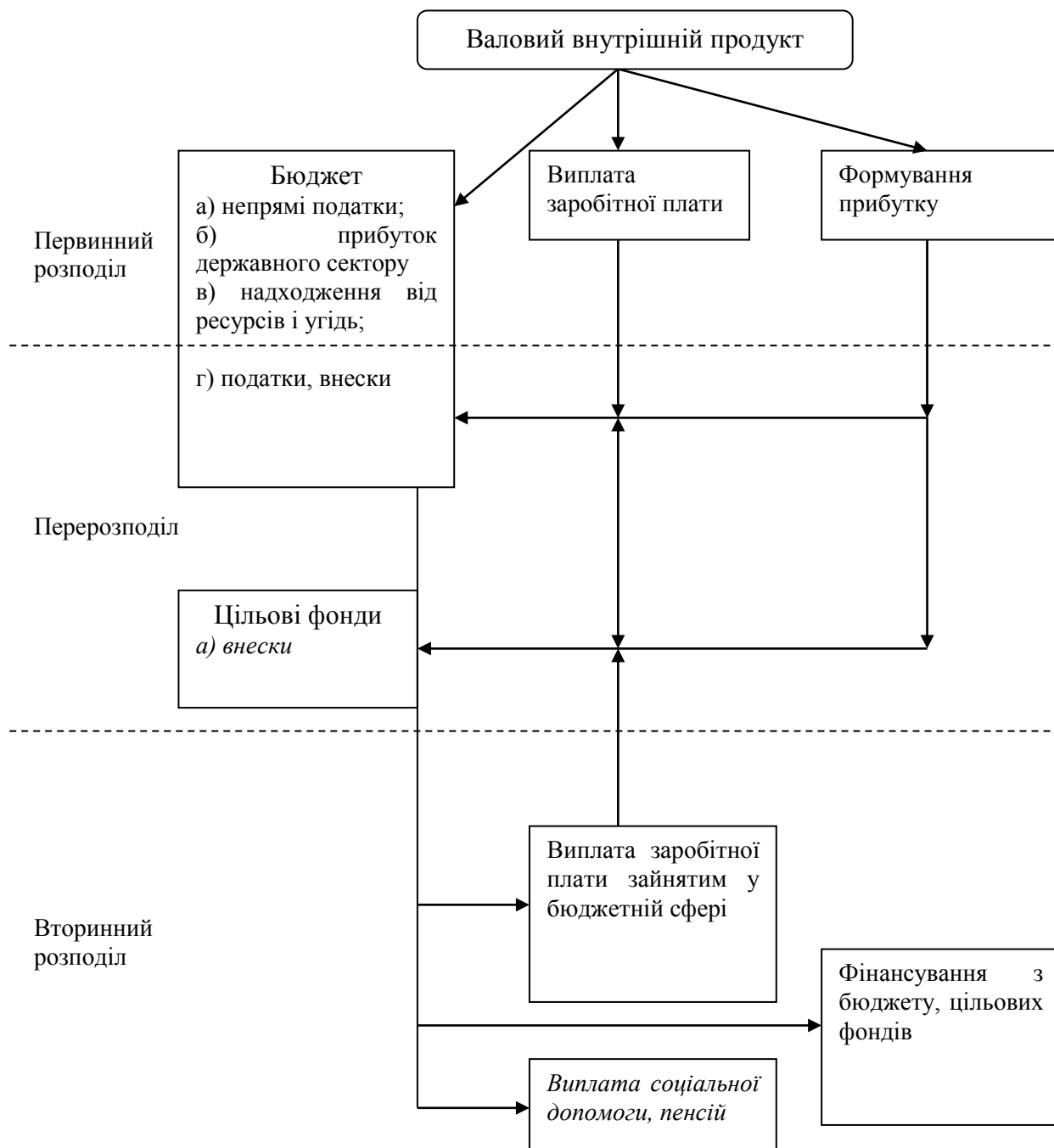

Рис. 1.3. Механізм дії розподільчої функції фінансів ¹

¹ Складено автором на основі джерел [89, с. 7; 125, с. 117; 128, с. 8; 203, с. 53; 204, с. 147].

На другій етапі первинного розподілу ВВП – використання централізованих фондів на визначені цілі – в окремих суб’єктів фінансових відносин можуть формуватись як первинні (заробітна плата осіб, зайнятих у бюджетній сфері), так і вторинні доходи (виплати та різні види допомоги фізичним особам, фінансування господарської діяльності юридичних осіб).

Механізм дії розподільчої функції фінансів показано на рис. 1.3, де курсивом виділено ту частину ресурсів держави, яка має безпосереднє відношення до функціонування фінансів соціального страхування в цілому та до їх матеріального вираження – фінансових ресурсів соціального страхування. Таким чином, за сутністю, фінанси соціального страхування, відображають ту частину загальної сукупності фінансових відносин в суспільстві, пов'язану із перерозподілом ВВП з метою створення державних цільових фондів соціального призначення. Процес перерозподілу ВВП за допомогою фінансів соціального страхування супроводжується відповідним рухом грошових коштів, що набувають форм страхових внесків, пенсійних виплат, соціальних допомог тощо.

Враховуючи методологічні підходи С. І. Юрія та В. М. Федосова, припускаємо, що протилежною категорією сутності фінансів соціального страхування виступає їхнє явище. За явищем, фінанси соціального страхування, за умови відповідного нормативно-правового забезпечення, набувають матеріального вираження у русі розподіленої вартості ВВП через грошові потоки суб'єктів фінансових відносин у формі конкретних видів страхових внесків, видатків державних цільових фондів тощо. Отже, фінанси соціального страхування як явище, це грошові потоки платників страхових внесків, державних цільових фондів які такі внески акумулюють і використовують, та отримувачів різних видів соціальних допомог.

За змістом фінанси соціального страхування показують кінцеву мету розподільних відносин – формування і використання фондів грошових коштів, відповідно створених державою для виконання своєї соціальної функції. Такі грошові фонди створюються у централізованому порядку і їм притаманні наступні ознаки: законодавче та нормативно-правове забезпечення процесів формування та використання грошових коштів фондів; цільовий характер коштів кожного із фондів; обов'язковість участі працездатного зайнятого населення у формуванні ресурсів фондів. Таким чином, цільові грошові фонди є матеріальним змістом фінансів соціального страхування. Протилежною категорією змісту є форма фінансів соціального страхування. В даному випадку

таким формами виступають доходи, видатки цільових грошових фондів, страхові внески, їхні ставки, пільги по сплаті тощо. Тобто, це ті елементи, які характеризують рух у фондах грошових коштів.

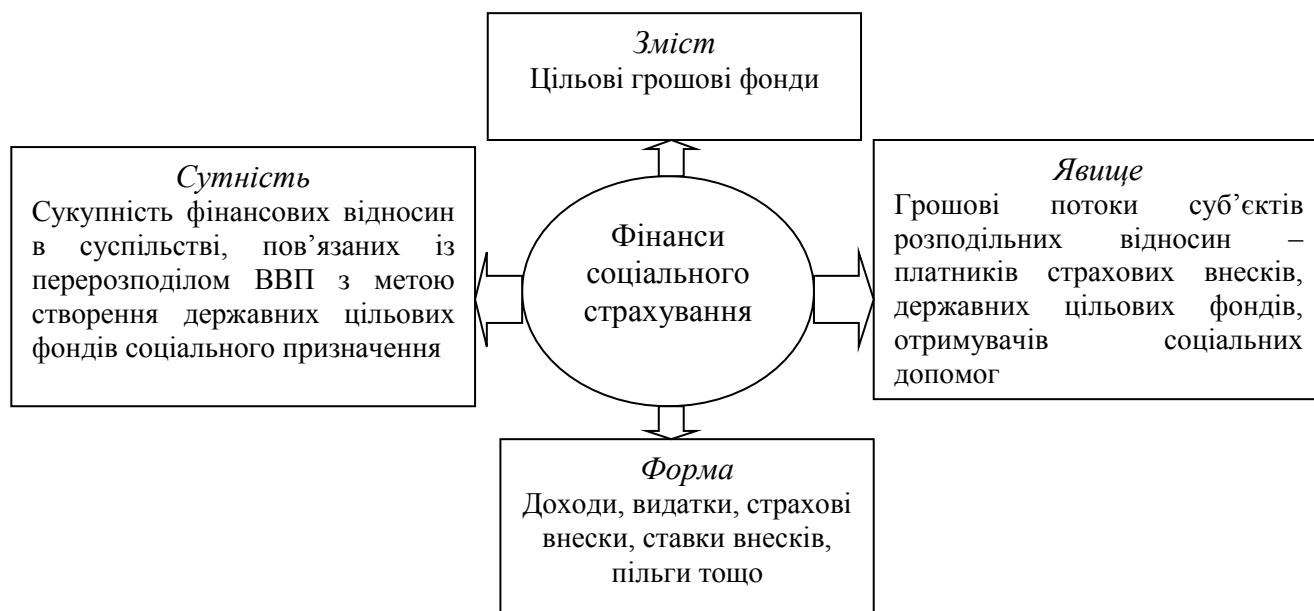

Рис. 1.4. Взаємозв'язок та відмінності між категоріями фінансів соціального страхування ¹

¹ Складено автором на основі джерела [204, с. 19: 21].

Взаємозв'язок та відмінності між цими категоріями фінансів соціального страхування представлено на рис. 1.4.

Як відмічають С. І. Юрій та В. М. Федосов, між формою та змістом «...простежуються тісний взаємозв'язок та суперечності, визначені особливостями дії закону єдності і боротьби протилежностей. Одночасно зміст і форма фінансів обумовлені їхніми сутністю і явищем...» [204, с. 191].

Як видно з рис. 1.3 та 1.4, формування фінансових ресурсів соціального страхування має певну особливість, яка полягає у тому, що воно здійснюється шляхом використання такого інструменту, як внески (відрахування). Що стосується суті такого виду обов'язкового платежу, то слід вказати, що його головною особливістю визначено насамперед цільове призначення. Інакше кажучи, ці внески надходять у спеціально визначені і створені для цього фонди, їх використовувати не за призначенням не дозволяється, а змінити цільове

призначення можна тільки у законодавчому порядку. Відрахування й внески доцільно розглядати як своєрідні цільові податки [203, с. 137].

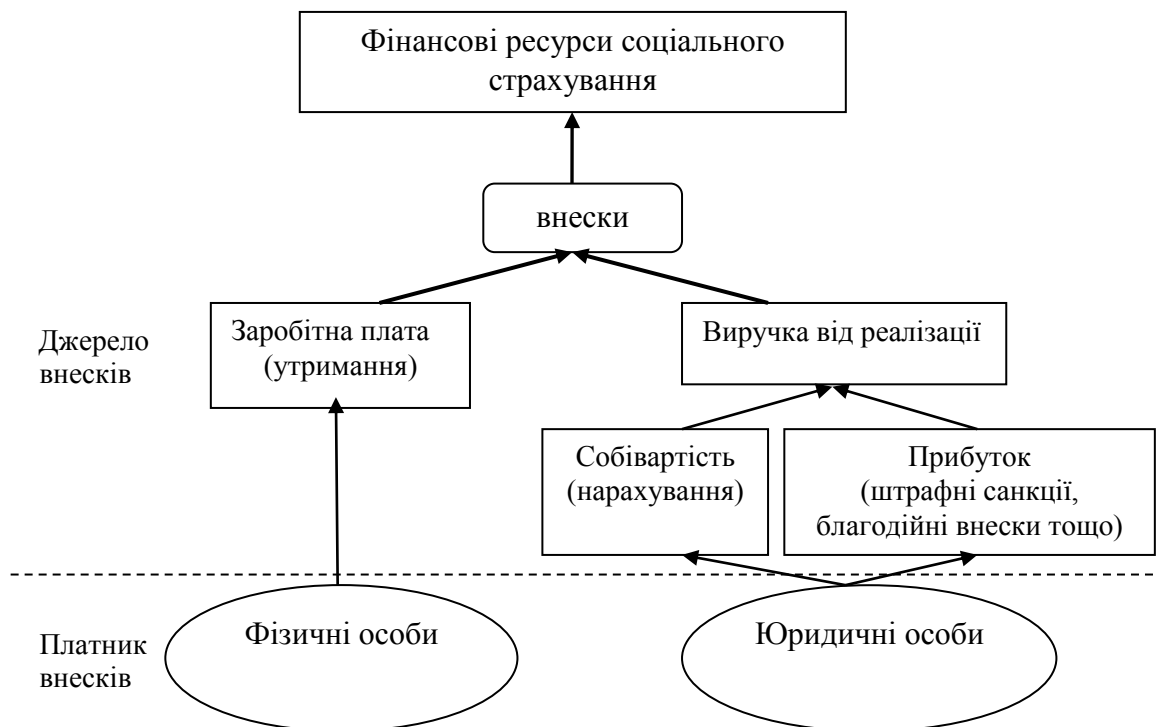

Рис.1.5. Джерела, платники страхових внесків та формування фінансових ресурсів соціального страхування ¹

¹ Складено автором на основі джерел [125, с. 125; 203, с. 54].

Джерелом сплати внесків на соціальне страхування стають різні форми доходу: заробітна плата для найманих осіб (з якої ці внески утримуються) та виручка від реалізації продукції юридичних осіб (на яку внески нараховуються), зокрема така її частина, як собівартість (рис. 1.5).

Як видно з рис. 1.3 та рис. 1.5, формування фінансових ресурсів соціального страхування відбувається на стадії перерозподілу ВВП шляхом оподаткування фізичних і юридичних осіб таким видом обов'язкових платежів, як внески (або відрахування); використання таких ресурсів відбувається на стадії вторинного розподілу ВВП шляхом здійснення виплат різних видів соціальної допомоги, пенсії тощо фізичним особам, які їх потребують.

У табл. 1.7 показано інструменти формування й методи використання фінансових ресурсів сфери державних фінансів (у тому числі соціального страхування).

Таблиця 1.7

Інструменти формування та методи використання фінансових ресурсів
держави ¹

Сфера державних фінансів	Інструмент формування	Методи використання
Бюджетна система	Податки, відрахування збори, внески, плати	Фінансування, кредитування, інвестування
Державні цільові фонди	Внески, збори	Фінансування, інвестування
Державний кредит	Податки, позики	Фінансування, кредитування, інвестування

¹ Складено на основі джерел [89, с. 7; 125, с. 117; 128, с. 8; 203, с. 53; 204, с. 147].

Тобто, фінансові ресурси соціального страхування формуються лише шляхом використання таких інструментів, як внески (відрахування), тоді як формування бюджетів передбачає застосування цілої низки обов'язкових платежів (податків, відрахувань та ін.). Державний кредит як сфера фінансової системи акумулює свої фінансові ресурси як методом податкових, так і методом позикових фінансів. Це дає нам підстави стверджувати, що соціальне страхування, порівняно з іншими сферами державних фінансів, має менші можливості у формуванні своїх ресурсів.

Щодо методів використання фінансових ресурсів, то для бюджетів та державного кредиту характерним є забезпечення своїх потреб на засадах безповоротного, безвідплатного, безстрокового виділення коштів (фінансування) або на цілком протилежних умовах – поверненості, платності, строковості (кредитування чи інвестування). Основним методом використання фінансових ресурсів соціального страхування є фінансування. Інвестувати свої кошти державні цільові фонди мають право лише в окремих випадках, згідно з чинним законодавством.

Таким чином, фінансові ресурси соціального страхування ми розуміємо як кошти, що утворюються на стадії перерозподілу ВВП шляхом застосування такого важеля фінансового механізму, як соціальний страховий внесок, та використовуються на стадії вторинного розподілу ВВП методом фінансування

(рідше – інвестування) у такій ланці фінансової системи, як державні цільові фонди.

На думку науковців, одним із елементів фінансових ресурсів є фінансові резерви, які представляють собою грошові кошти, що свідомо вилучаються із обороту в державних цільових фондах і призначені для використання у непередбачуваних процесах суспільного відтворення [89, с. 9]. О. Д. Василик вважає, що «... це способи й форми створення та використання фондів фінансових ресурсів для фінансування заходів із локалізації впливу непередбачуваних обставин і підтримки... суспільного добробуту громадян» [28, с. 43]. Тому, функціональним призначенням резервів соціального страхування, на нашу думку є забезпечення стабільності надання суспільних послуг для тих осіб, які беруть безпосередню участь у цій сфері. Виходячи із рівнів утворення та управління, фінансові резерви соціального страхування визначаються як частина загальнодержавних фінансових резервів, які основним своїм призначенням повинні забезпечити стійкість фінансової системи.

Практика функціонування державних цільових фондів свідчить про утворення фінансових резервів у двох формах: оборотної касової готівки та залишку коштів на початок бюджетного періоду. Виходячи з цього, фінансові резерви соціального страхування розглядаються нами як поточні та перспективні.

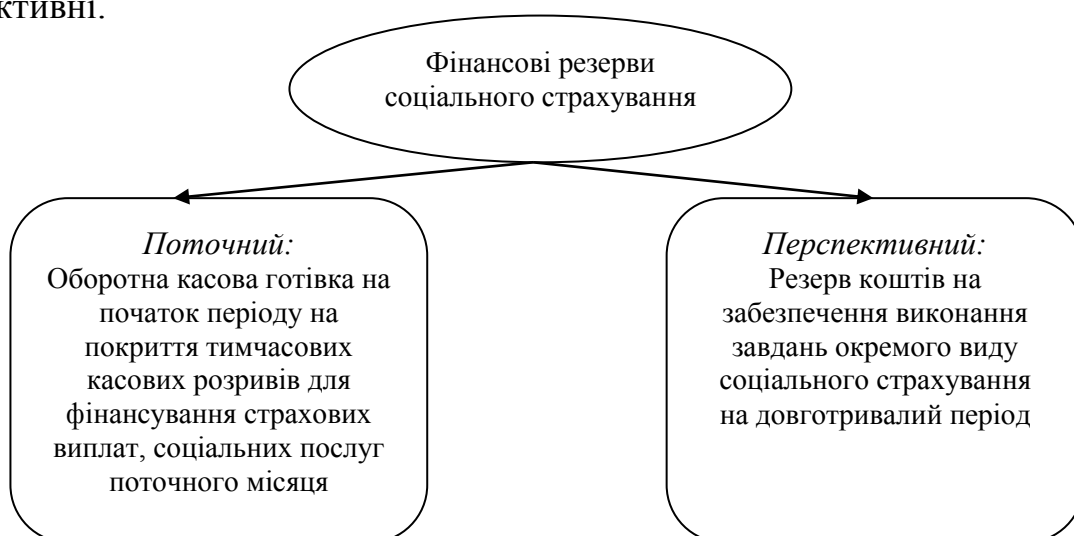

Рис. 1.6. Склад фінансових резервів соціального страхування ¹

¹ Складено на основі джерел [50, с. 17; 53]

Зокрема до поточних фінансових резервів відносимо оборотну касову готівку. Спираючись на ст. 14-1 Бюджетного кодексу України, вважаємо, що це та частина бюджету відповідного державного цільового фонду, яка формується на початок періоду на покриття тимчасових касових розривів для фінансування страхових виплат, соціальних послуг поточного місяця.

До перспективних фінансових резервів соціального страхування належить резерв коштів на забезпечення виконання завдань окремого виду страхування на довготривалій період. Зокрема, до них відносимо різницю між залишком коштів бюджету окремого державного цільового фонду та оборотною касовою готівкою на кінець періоду. Іншими словами це вільний залишок коштів, який не підлягає вилученню й використовується на проведення видатків згідно з рішеннями відповідного правління державного цільового фонду.

На відміну від інших видів соціального страхування, утворення резерву Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в 2002–2007 рр. передбачалось законодавчо. Так, у 2002–2005 рр. передбачалось створення резервів, необхідних для фінансування матеріального забезпечення застрахованих осіб у розрахунку 15 календарних днів (у 2005 р. по страхуванню у разі безробіття 7 днів), а період 2006–2007 рр. відповідно 5 днів [55; 56; 60; 61; 63]. Проте у 2007 р. Конституційний Суд України визнав норму про утворення резервів як неконституційну, і в подальшому, вона перестала застосовувалась [160].

Згідно з чинним законодавством, фінансові ресурси соціального страхування в Україні застосовуються у таких формах:

- а) виплати для матеріального забезпечення населення (пенсії, допомоги тощо);
- б) надання соціальних послуг (професійної підготовки і перепідготовки кадрів, профілактика нещасних випадків та ін.);

в) витрати, пов'язані з фінансуванням управлінських заходів і утриманням адміністративного апарату державних цільових фондів.

Для реалізації кожного з видів соціального страхування спеціально створено цільові фонди, до яких належать:

- Пенсійний фонд України (ПФУ);
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України;
- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Кожен фонд діє на загальних і спеціальних принципах соціального страхування. Управління фондами здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб та працедавців через правління і виконавчі дирекції, до складу яких входять представники від цих сторін. Нагляд за діяльністю фондів здійснює відповідна Наглядова рада.

Визначити джерела фінансових ресурсів соціального страхування в Україні можна на основі чинної нормативної бази формування державних цільових фондів (додаток Д). Головним джерелом фондів соціального страхування в нашій державі є нарахування на фонд оплати праці для суб'єктів господарювання (вони становлять частину собівартості продукції цього суб'єкта) та утримання із заробітної плати найманих осіб.

Єдиний фонд, що не формується за рахунок внесків найманих осіб, – це Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Проте він має додаткове джерело формування своїх коштів у вигляді можливості застосування штрафних санкцій за порушення законодавства про належні умови праці працівників і безпеку їхньої праці. До особливостей формування таких ресурсів також належить те, що ПФУ має додаткове джерело у формі зборів з окремих господарських операцій (купівлі-продажу валют, відчуження автомобілів, в окремі періоди з продажу

тютюнових виробів та ін.), які були запроваджені в 1999 р. для погашення заборгованості з виплати пенсій і легітимність існування яких є доволі суперечливою й сьогодні [139; 20]. Крім цього, до джерел формування бюджету ПФУ слід зарахувати надходження з державного бюджету. Вони призначені відшкодувати ПФУ надбавки до пенсій, які цей фонд виплачує окремим категоріям громадян понад розмір, встановлений на загальних підставах (державним службовцям, потерпілим на ЧАЕС та ін.), а також повний розмір пенсій, виплачувати які взяла на себе держава коштом держбюджету (пенсії військовослужбовцям строкової служби й ін.).

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття і Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням мають спільні джерела формування своїх коштів: внески працедавців та застрахованих осіб, асигнування державного бюджету (на безробітних з числа незастрахованих осіб, додаткові гарантії у зв'язку з достроковим зняттям з експлуатації ЧАЕС і військовослужбовців, звільнених у зв'язку з реформуванням Збройних сил України); суми фінансових санкцій, застосованих до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків і використання коштів фондів, а також суми адміністративних штрафів, накладених на посадових осіб та громадян за такі порушення; прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів фондів, у тому числі резерву коштів фондів, на депозитному рахунку; благодійні внески підприємств, установ, організацій і фізичних осіб; інші надходження відповідно до законодавства України.

Структура фінансових ресурсів соціального страхування показана на рис. 1.6. Ресурси, що формуються за рахунок власних та прирівняних до них коштів, є внутрішніми фінансовими ресурсами соціального страхування, а ті ресурси, які мобілізуються з інших джерел, – зовнішніми ресурсами, отриманими за перерозподілом.

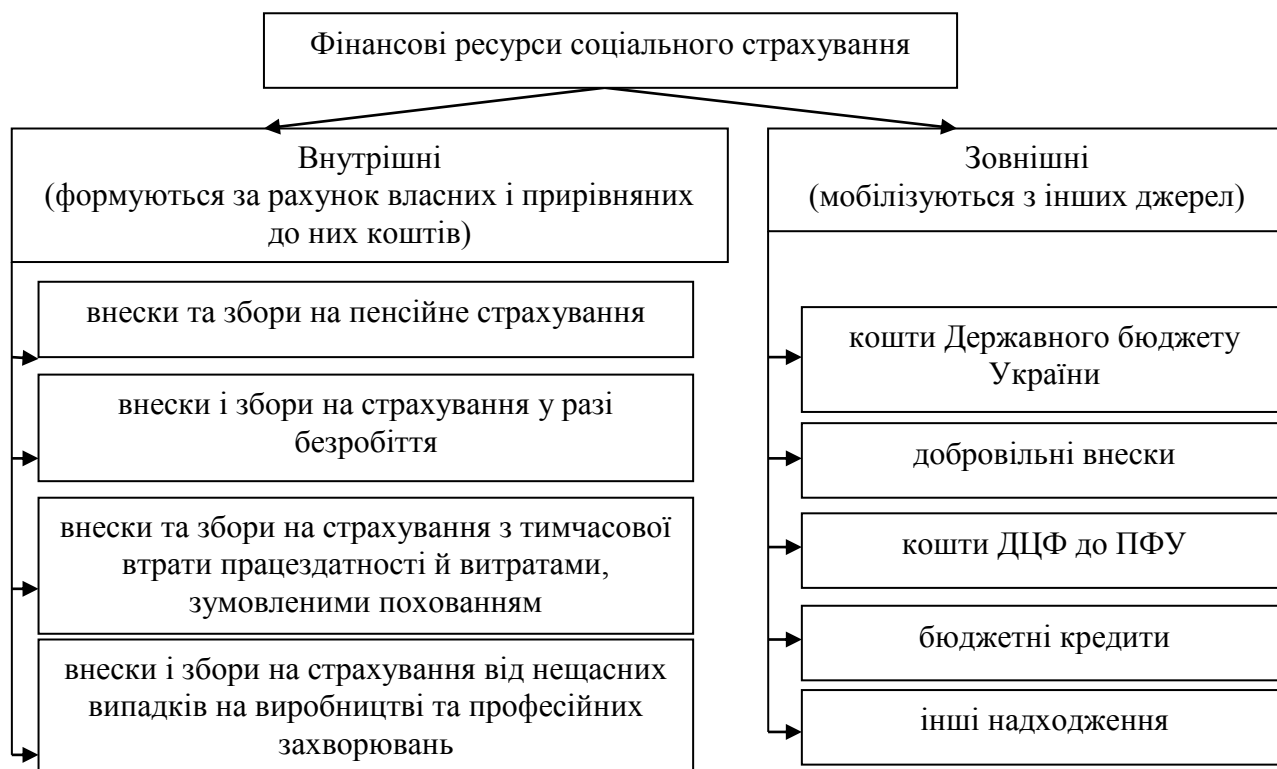

Рис. 1.6. Структура внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів соціального страхування ¹

¹ Складено автором на основі джерела [65: 72].

Як уже зазначалось вище, фінансові ресурси соціального страхування не зараховуються до державного бюджету, а їхнє витрачання відбувається винятково за цільовим призначенням. Такі спільні риси мають усі фонди. Проте кожен з них створений з конкретною метою і призначений для фінансування лише тих програм, які передбачені відповідним законом.

Розглянемо особливості використання ресурсів кожного з цільових фондів держави, провівши класифікацію таких видатків залежно від отримувачів коштів:

- зайняте або не зайняте (тимчасово чи постійно) у суспільному виробництві населення;
- працездатне або непрацездатне населення;
- застраховане або не застраховане у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування населення.

Такі класифікаційні групи дадуть змогу виокремити особливості використання фінансових ресурсів соціального страхування відповідно до окремих категорій населення та дослідити, чи простежується дублювання у використанні таких коштів в Україні або фінансування незастрахованих осіб та ін.

Основна частка різних видів допомоги забезпечує потреби тимчасово не зайнятого у суспільному виробництві населення. В їхньому фінансуванні беруть участь усі чотири цільові фонди. За рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, за винятком допомоги на поховання (яку може отримати будь-яка особа, котра здійснила поховання), майже всі свої ресурси він спрямовує саме на осіб, які мають статус тимчасово не зайнятих в економіці (додаток Е).

За рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України і ПФУ здійснюються виплати особам, які з певних причин (інвалідність, вік) не в змозі взагалі брати участь у створенні ВВП. Щодо видатків ПФУ, то зауважимо, що більшість з них спрямовується на постійно не зайнятих у суспільному виробництві осіб (пенсіонерів за віком).

Частина видатків цільових фондів спрямовується на зайняте населення, зокрема до таких виплат належать: допомога на поховання, яка своїм джерелом може мати будь-якого державного цільового фонду, залежно від статусу особи, котра померла (безробітний, інвалід, перебував на лікуванні та ін.); до 2007 р. – допомога при народженні дитини з огляду на те, що отримувачем міг бути будь-хто з батьків; оплата вартості путівок на оздоровлення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням й ін.

Фінансові ресурси соціального страхування рівномірно розподіляються між працездатним та непрацездатним населенням. Участь у фінансуванні допомоги працездатному населенню беруть переважно Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок

безробіття і Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, які призначені для забезпечення втрати доходу в зайнятого у суспільному виробництві населення через певні обставини (безробіття, хвороба, народження та виховання дитини й ін.). Щодо непрацездатного населення, то основна частка виплат припадає на фінансування пенсій особам, які мають постійну втрату працездатності через похилий вік (джерелом коштів є ПФУ) чи нещасний випадок (відповідно Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань) (додаток Є).

Фінансові ресурси державного соціального страхування переважно охоплюють застраховане в цій системі населення. Окремі види допомоги виплачуються і незастрахованим особам, зокрема це стосується виплат з безробіття (молодим особам або тим, які шукають роботу вперше), джерелом коштів на фінансування яких є Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві (відповідно Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань), чи соціальна пенсія (ПФУ), а також фінансування оздоровчих заходів студентам чи учням ПТУ за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням (додаток Ж).

Таким чином, у переважній більшості ресурси соціального страхування в Україні спрямовуються на потреби незайнятого (постійно або тимчасово), непрацездатного (за віком) та застрахованого у системі загальнообов'язкового державного страхування населення.

У контексті розгляду питання про фінансові ресурси будь-якого суб'єкта фінансових відносин (у тому числі держави) доцільно здійснити оцінювання їхньої фінансової збалансованості, тобто досягти такого стану розподілу і використання, який забезпечить незалежність цього суб'єкта від зовнішніх джерел фінансування [201, с. 82]. Такий стан характеризується (визначається)

платоспроможністю, тобто здатністю своєчасно погашати свої платіжні зобов'язання [26, с. 116].

Інакше кажучи, фінансова збалансованість системи державного соціального страхування відобразатиме такий стан, коли сформовані фінансові ресурси державних цільових фондів забезпечують, з одного боку, незалежність від зовнішніх джерел фінансування (коштів бюджетної системи), а з іншого – здатність погашати взяті зобов'язання.

На основі положень фінансового аналізу [44, с. 109; 100, с. 204] визначаємо такі завдання, вирішення яких, на нашу думку, дасть змогу проаналізувати фінансову збалансованість системи соціального страхування:

- дослідити джерела і рівень доходів окремих державних цільових фондів та системи соціального страхування загалом;

- простежити залежність системи від зовнішнього фінансування (коштів Державного бюджету України);

- визначити частку внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування;

- розглянути напрямки та встановити обсяг видатків окремих державних цільових фондів і системи соціального страхування загалом;

- оцінити фінансову стійкість системи через побудову визначених показників (коефіцієнтів);

- систематизувати основні фактори, що зумовлюють сприятливий (кризовий) стан розвитку соціального страхування, й у разі виникнення останнього розробити заходи для фінансової стабілізації;

- спрогнозувати напрямки розвитку фінансової стійкості соціального страхування та розробити рекомендації щодо її підвищення.

Збалансованість фінансових ресурсів соціального страхування аналізується за допомогою системи коефіцієнтів. Інформаційну базу для цих розрахунків становить звітність фондів соціального страхування про виконання своїх бюджетів за доходами і видатками.

В табл. 1.8 вміщено показники, які оцінюють фінансову збалансованість системи соціального страхування загалом й її окремих видів. Такими коефіцієнтами, на наш погляд, є: коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами, коефіцієнт співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування, та коефіцієнт їхньої автономії. Перший та другий коефіцієнт доцільно використовувати для аналізу стану фінансових ресурсів на макрорівні – головних управлінь державних цільових фондів, а третій – на регіональному рівні їхніх обласних управлінь.

Таблиця 1.8

Показники фінансової збалансованості соціального страхування

Назва коефіцієнта	Формула розрахунку	Економічна інтерпретація
Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами	$K_{зв} = \frac{ВФР}{\sum ФР}$, де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування; $\sum ФР$ – загальна величина фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування	Характеризує наявність внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення поточної діяльності цільового фонду держави, який управляє окремим видом соціального страхування. Чим вищий показник, тим кращий фінансовий стан соціального страхування і тим більше у нього можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики.
Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування	$K_c = \frac{ЗФР}{ВФР}$, де ЗФР – фінансові ресурси державних цільових фондів, отримані із зовнішніх джерел; ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування	Характеризує кількість отриманих з державного бюджету ресурсів, яку цільовий фонд залучає на 1 грн. внутрішніх. Зростання коефіцієнта K_c свідчатиме про залежність цільових фондів від зовнішніх джерел фінансування та про втрату фінансової збалансованості.
Коефіцієнт регіональної автономії фінансових ресурсів соціального страхування	$K_a = \frac{ВФР}{ФР_v}$, де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування; ФР _v – загальна величина використаних фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування	Характеризує частку видатків, яка фінансується винятково за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування на регіональному рівні. Чим вищий коефіцієнт тим більший ступінь фінансової незалежності (автономії) окремого виду соціального страхування в досліджуваному регіоні.

Враховуючи поділ фінансових ресурсів державного соціального страхування на внутрішні та зовнішні, доцільно визначати показник, який характеризуватиме ступінь незалежності цих ресурсів від зовнішніх джерел фінансування. Таким показником, на нашу думку, є коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами того чи іншого виду соціального страхування ($K_{зв}$). Взявши за основу вихідні положення аналізу фінансової

збалансованості підприємств і розроблені методики оцінювання цієї збалансованості, визначений коефіцієнт $K_{зв}$ подамо такою формулою:

$$K_{зв} = ВФР / \sum ФР, \quad (1)$$

де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування;

$\sum ФР$ – загальна величина фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування.

Цей показник – коефіцієнт $K_{зв}$ – характеризує наявність внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення поточної діяльності цільового фонду держави, який управляє окремим видом соціального страхування. Теоретично обґрунтоване значення показника навряд чи може бути визначене. Припускаємо, що чим він вищий, тим кращий фінансовий стан соціального страхування тим більше у нього можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики. Коли $K_{зв} = 1$, поточні зобов'язання цільових фондів фінансуються винятково за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів.

Ще один показник – коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування – характеризує кількість отриманих з державного бюджету ресурсів, яку цільовий фонд залучає на 1 грн. внутрішніх (K_c):

$$K_c = ЗФР / ВФР, \quad (2)$$

де ЗФР – фінансові ресурси державних цільових фондів, отримані із зовнішніх джерел;

ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування.

Зростання коефіцієнта K_c свідчатиме про залежність цільових фондів від зовнішніх джерел фінансування втрату фінансової збалансованості. Причинами неплатоспроможності (втрати фінансової збалансованості) фондів соціального страхування можуть бути:

- невиконання плану надходжень страхових внесків і здійснення витрат;

– неефективна політика управління коштами соціального страхування (підвищення/зниження виплат при незмінності доходів; скорочення/ підвищення доходів при незмінності виплат та ін.);

– зниження платоспроможності (скорочення доходів) платників страхових зборів через загальний спад економіки країни;

– високий рівень оподаткування страховими внесками, що зумовлює «тіньовий» оборот заробітної плати.

Необхідність у ще одному, третьому коефіцієнті, який оцінює фінансовий стан соціального страхування на регіональному рівні, зумовлена існуванням областей-донорів та областей-реципієнтів у формуванні та використанні коштів соціального страхування в Україні. Тому, якщо фінансові ресурси окремого державного цільового фонду є збалансованими на макрорівні – і, відповідно, коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами буде на високому рівні – існуватимуть регіональні відмінності, коли окремі області акумулюють коштів більше ніж свої потреби (видатки) і їхній фінансовий стан є вищим ніж загальнодержавний, і навпаки. Виникає проблема у дослідженні цих регіональних особливостей, яку покликаний вирішити коефіцієнт регіональної автономії фінансових ресурсів державного соціального страхування.

Даний коефіцієнт визначається методом ділення обсягу внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування на загальний обсяг видатків за окремим видом соціального страхування (Ка):

$$K_a = \text{ВФР} / \text{ФРв}, \quad (3)$$

де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування;

ФРв – обсяг використаних коштів окремого виду соціального страхування.

де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування;

ФРв – обсяг використаних коштів окремого виду соціального страхування.

Ка вказує на частку внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування у видатках окремого виду соціального страхування,

зокрема якщо K_a дорівнюватиме 1, то видатки соціального страхування фінансуються винятково за рахунок внутрішніх ресурсів. Як і з K_{zv} , теоретично можливе значення коефіцієнта K_a визначити складно. Припускаємо, що чим він вищий, тим вищий ступінь фінансової незалежності соціального страхування. Якщо коефіцієнт K_a буде більший від 1, то це свідчитиме, що внутрішні фінансові ресурси державного соціального страхування акумулюються в обсягах, які перевищують потреби цього виду соціального страхування. Якщо у перспективі, на загальнодержавному рівні, $K_a \geq 1$, то ми матимемо підстави вести мову про необхідність зниження ставок страхових внесків, оскільки фактичні обсяги ресурсів, які вони забезпечують, перевищують потребу в коштах.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних засад системи соціального страхування населення у країні й особливостей формування та використання її фінансових ресурсів дає змогу зробити низку узагальнень.

1. Поняття «соціальний захист» має практично ідентичний економічний і правовий зміст з поняттям «соціальне забезпечення», тому вони є тотожними. Різниця полягає лише у тому, що термін «забезпечення» вживається у міжнародних правових актах та дослідженнях українських вчених-правознавців, а термін «захист» – у вітчизняному законодавстві. З'ясовано, що «соціальне страхування» є частиною «соціального захисту», тобто ці поняття співвідносяться як часткове і загальне.

Гіпотезу, яку висунули окремі дослідники, про те, що соціальний захист – атрибут лише ринкової економічної системи, не підтверджено. Це зумовлено тим, що розглянуті поняття у науковий обіг було введено не так давно (кінець XIX ст. – початок XX ст.). Спочатку їх використовували у певних нормативних актах європейських країн, а згодом і в теоретичних постулатах змішаної (неолібералізм) та планової (марксизм) економіки.

2. Соціальне страхування може повною мірою реалізуватися лише в умовах ринкового господарства і різних форм власності. Це твердження ґрунтується на тому, що у плановій економіці, незважаючи на формальне існування відносин соціального страхування, порушується один з базових принципів системи – самоврядування державних цільових фондів.

3. Моделі організації соціального страхування визначаються передусім системами соціального захисту, які розробили вчені різних держав. Таких моделей є чотири: континентальна, англосаксонська, скандинавська й південноєвропейська. Найбільша роль соціального страхування відводиться у континентальній моделі соціального захисту, побудову якої на основі чинної нормативно-правової бази, задекларовано в Україні.

4. Джерелом формування фінансових ресурсів державного соціального страхування є ВВП, а самі ресурси становлять ту його частину, яка перерозподіляється в державних цільових фондах на чітко визначені цілі (у разі безробіття, тимчасової втрати працездатності, пенсійне страхування та ін.). Оскільки формування цих фінансових ресурсів має здійснюватися шляхом застосування тільки таких обов'язкових платежів, як внески, вважаємо, що практика залучення фінансових ресурсів з інших джерел є сумнівною.

Фінансові ресурси соціального страхування в дисертаційній роботі ми:

а) по класифікували на внутрішні (які акумульовані за рахунок внесків) та зовнішні (які отримані шляхом перерозподілу з Державного бюджету України, благодійні внески, штрафні санкції та тощо і за своєю природою є частиною податкових надходжень). Саме відмінності в ознаках внесків (еквівалентний обмін між платником та державою) і податків (відсутність еквівалентності у відносинах платник-держава) дають змогу провести такий поділ;

б) оцінили через побудову показників (коефіцієнтів) їхньої фінансової збалансованості. Такими показниками визначено коефіцієнти забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами, коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування та коефіцієнт їхньої регіональної автономії. Перший коефіцієнт дає змогу

обчислити наявність внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення поточної діяльності цільового фонду держави, який управляє окремим видом соціального страхування; другий – характеризує залежність цільових фондів від зовнішніх джерел фінансування – вищий його рівень свідчатиме про втрату збалансованості ресурсів даного виду соціального страхування; третій – характеризує частку видатків, яка фінансується винятково за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи висвітлено у таких публікаціях: [168; 171; 173; 174; 182; 185].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз джерел і порядку формування фінансових ресурсів державного соціального страхування

Основне, системоутворююче джерело фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні це – доходи працедавців та найманих осіб. Інші джерела – різні штрафні санкції, благодійні внески, додаткові пенсійні збори з окремих господарських операцій: купівля-продаж валюти, відчуження автомобілів та ін. – суттєвого значення не мають. Зазначимо, що єдиним фондом, який не формується за рахунок внесків найманих осіб, є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Тому обсяг внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування залежить від таких факторів, як величина фонду оплати праці й розмір відповідних страхових внесків. Водночас на розмір внесків впливають тип платника (працедавець чи наймана особа) і конкретний вид соціального страхування.

Розподіл страхових внесків за окремими видами соціального страхування впродовж 2002–2009 рр. залежно від їхніх платників подано в додатках 31 та 32. Основою для даних у додатках 31, 32 стала чинна нормативно-правова база, яка регулює питання справляння внесків у системі державного соціального страхування [69; 71: 72], хоча самі зміни вносились разом з ухваленням законів про Державний бюджет України на відповідні роки [57: 64].

Упродовж 2002–2009 рр. спостерігалися зміни у розмірах страхових внесків для найманих осіб, але їхній середній розмір суттєво не змінився (додаток 3 1). Базою для оподаткування є фактичні витрати роботодавців на оплату праці, але, починаючи з 2004 р., розмір внеску залежав від того, чи перевищує заробітна плата встановлений державою прожитковий мінімум для

таких осіб. Загалом якщо у 2002–2003 рр. середній розмір страхового внеску становив 3%, то у 2007 р. 3% – якщо величина оплати праці менша від прожиткового мінімуму, і 3,5% – якщо ця величина перевищує його. Із січня 2009 р. таке співвідношення зросло до 3,6% за рахунок збільшення розміру страхового внеску у разі безробіття з 0,5% до 0,6%.

Щодо структури страхових внесків з найманих осіб, то вона за період 2002–2003 рр. та у 2007 р. практично не змінилася: 68% становлять внески на пенсійне страхування і по 16% – з тимчасової втрати працездатності й у разі безробіття (для заробітної плати, що не перевищує прожиткового мінімуму для працездатних осіб). Якщо ж величина оплати праці перевищує цей мінімум, то структура страхових внесків змінюється – зростає частка внесків на страхування з тимчасової втрати працездатності. За таких умов пенсійні внески дорівнюють 57%, на страхування з тимчасової втрати працездатності – 29% і разі безробіття – 14%.

Упродовж 2004–2006 рр. у проміжку заробітної плати до 150 грн. частка пенсійних внесків становила 50% й по 25% – з тимчасової втрати працездатності та у разі безробіття; починаючи з 2007 р. у проміжку заробітної плати до прожиткового рівня співвідношення між окремими внесками повернулось до рівня 2002–2003 рр.; якщо заробітна плата перевищувала прожитковий мінімум, то знову зростала частка величини внесків з тимчасової втрати працездатності до відповідного рівня. Інакше кажучи, період 2004–2007 рр. для заробітної плати, більшої за встановлений державою прожитковий мінімум для працездатних осіб, характеризувався тенденцією до підвищення ролі страхування з тимчасової втрати працездатності, що, зумовило зростання абсолютного значення середнього розміру страхових внесків з найманих осіб.

Упродовж 2002–2009 рр. величина страхових внесків з працедавців поступово скорочувалась – за вісім останніх років на 1,2%, тобто із 38,9% у 2002 р. до 37,7% у 2009 р. (додаток 3 2). Найбільш значне скорочення відбулось у 2006 р. – на 1,03% порівняно з 2005 р., тобто на 0,3% скоротилися страхові внески у разі безробіття, на 0,5% – пенсійні внески і на 0,23% – внески від

нешасних випадків на виробництві та професійних захворювань, та становило 70% від загального зменшення внесків. На початку 2009 р. відбулися зміни, пов'язані з тим, що ставка внесків у разі безробіття зросла на 0,3% й на 0,1% зменшилися нарахування з тимчасової втрати працездатності. Це зумовило збільшення середнього розміру страхових внесків від працедавців у 2009 р., порівняно з періодом 2006–2008 рр., на 0,2% до 37,7%.

Щодо структури страхових внесків із працедавців, то впродовж 2002–2009 рр. вона зазнала суттєвих змін.

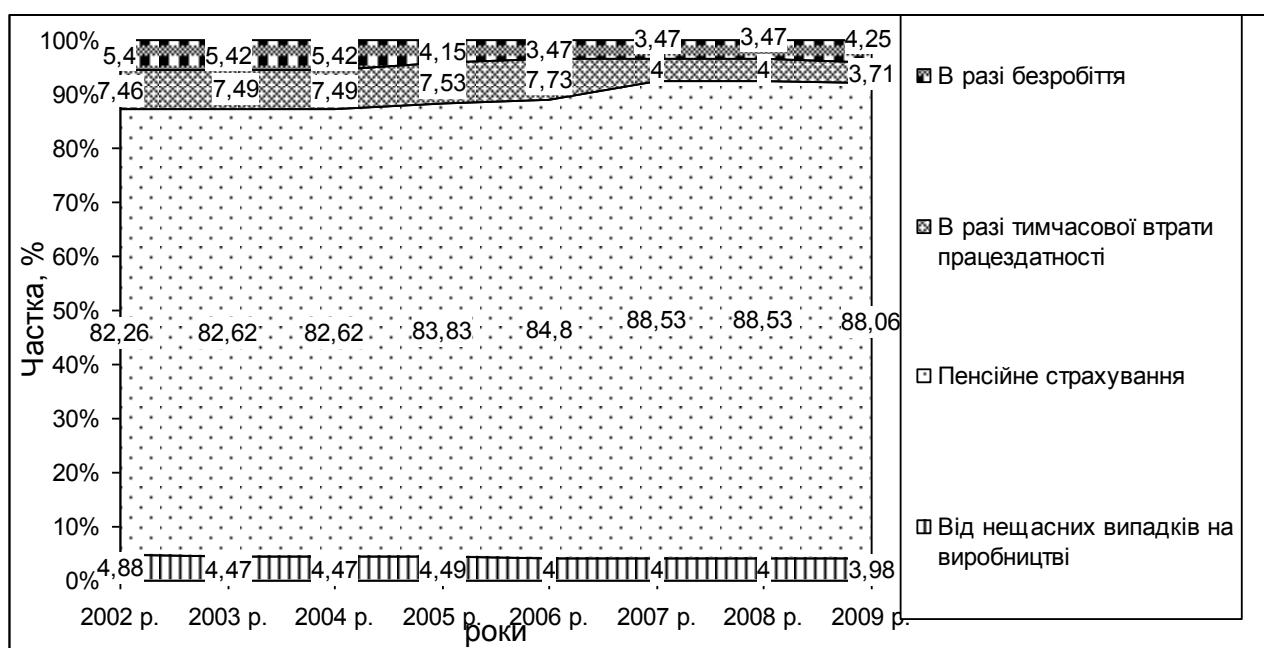

Рис. 2.1. Структура страхових внесків для працедавців
упродовж 2002–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [54: 64; 69; 71: 72].

На основі сказаного вище можна зробити висновок про істотне зростання частки пенсійного страхування: якщо у 2002 р. такі внески становили 82,3% від загальної величини страхових внесків, то у 2009 р. вони дорівнювали вже 88,1% (рис. 2.1). На відміну від пенсійних внесків, найбільше у структурі страхових внесків скоротилися внески в разі з тимчасової втрати працездатності – із 7,46% у 2002 р. до 3,71% у 2009 р. Дещо повільніше зменшилися внески у разі безробіття – відповідно з 5,4% до 4,24%.

Практично незмінною є частка відрахувань від нещасних випадків на виробництві: якщо у 2002 р. вони становили від 4,88% загальної величини страхових внесків, то у 2009 р. ці відрахування скоротилися лише на 0,9% і дорівнювали 3,98%. Незважаючи на те, що в абсолютному вимірі найбільш значне скорочення страхових внесків з працедавців спостерігалось у 2006 р., в їхній структурі це виявилось лише у 2007 р.

Такий стан пояснюється тим, що у 2006 р. відбулося скорочення всіх страхових внесків, що визначальним чином не впливало на питому вагу внесків, а у 2007 р. можна простежити їхній «перерозподіл»: на 1,4% скоротилися внески з тимчасової втрати працездатності і на таку саму величину зросли пенсійні внески. У 2007 р. відбулися важливі зміни у самій системі соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, які й зумовили це значне скорочення розміру відповідного страхового внеску. За аналогією таке саме припущення можна застосувати також до системи страхування у разі безробіття з періодом змін у 2005–2006 рр. В 2007 р. мали б й скоротитись надходження до бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, а у 2005–2006 рр. – до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Розглянемо формування фінансових ресурсів державного соціального страхування за 2002–2009 рр. по Україні та його особливості відповідно до окремих видів і регіонів на прикладі Івано-Франківської, Тернопільської й Рівненської областей.

Подані у табл. 2.1 дані свідчать про постійне зростання обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування по Україні впродовж 2002–2009 рр.

Таблиця 2.1

Обсяги фінансових ресурсів соціального страхування України впродовж
2002–2009 рр. відповідно до окремих видів, млн. грн.¹

Вид соціального страхування	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
В разі безробіття	1531,36	1686,51	2153,63	2615,71	2795,9	3728,1	4763,1	5804,39
В разі тимчасової втрати працездатності	1909,26	2260,44	3157,85	4896,51	7257,65	5515,42	7227,63	7613,82
Від нещасних випадків на виробництві	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020,00	3926,90	3137,1
Пенсійне страхування	21166,55	24736,07	39249,79	66872,19	69200,99	97856,88	149519,58	148380,90
Разом	25625,86	29888,56	46136,31	76422,12	81637,53	110120,4	165437,21	164936,21
Ланцюгові темпи зміни ФРсс, %	–	116,63	154,36	165,64	106,82	134,89	150,23	99,70

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Так, якщо у 2002 р. обсяг цих ресурсів становив 25,63 млрд. грн., то у 2009 р. він збільшився у шість разів – до 164,94 млрд. грн., причому зростання охопило всю структуру даних ресурсів (рис. 2.2). Проте швидкість, з якою відбувалось збільшення обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування, суттєво відрізняється, про що свідчать ланцюгові темпи зростання, які ми визначили. Зокрема, найшвидшими темпами обсяги ресурсів збільшилися у 2004–2005 рр. та в 2008 р., коли темпи росту становили 45–55% у рік. У 2003 р. та 2006 р. таких високих темпів не спостерігалось – темпи зростання дорівнювали близько 15%. У 2009 р. фінансові ресурси державного соціального страхування акумульовані на рівні 2008 р. Наведені вище дані свідчать про те, що у 2004–2005 рр. система соціального страхування зазнала суттєвих змін, що й зумовило таке швидке зростання її фінансових ресурсів.

На рис. 2.2 відображено базисні (до показника 2002 р.) темпи зміни фінансових ресурсів кожного з видів соціального страхування.

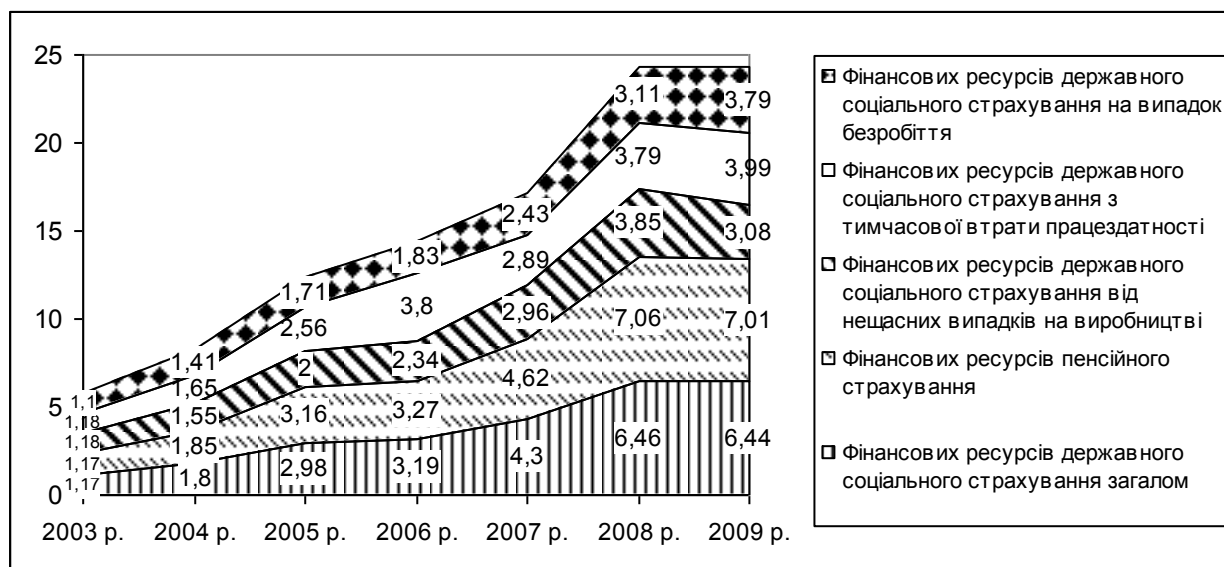

Рис. 2.2. Базисні темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування відповідно до окремих його видів упродовж 2003–2009 рр., разів ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Найшвидшими темпами впродовж 2003–2009 рр. зростали фінансові ресурси державного пенсійного страхування – у 7 разів в 2009 р. порівняно з 2002 р.; в однакових обсягах (у 3–4 рази) збільшились фінансові ресурси з інших видів соціального страхування. загальне зростання фінансових ресурсів державного соціального страхування відбувалося поступово та плановірно, тобто не було періоду, коли би вони стрімко збільшувалися чи відповідним чином скорочувалися. Тому, саме семиразове зростання обсягів фінансових ресурсів державного пенсійного страхування зумовило загальне шестиразове збільшення фінансових ресурсів державного соціального страхування у 2009 р. порівняно з 2002 р.

Такі зміни спричинені передусім значним (на 1%) зниженням у 2006 р. ставок оподаткування за всіма видами соціальних внесків. У 2007 р. ставка пенсійного внеску збільшилася на таку саму величину, на яку зменшилася ставка внеску з тимчасової втрати працездатності, що на фоні зростання фонду оплати праці в економіці привело до збільшення ресурсів соціального страхування.

Розглянемо особливості формування фінансових ресурсів державного соціального страхування відповідно до окремих видів та визначимо фактори впливу на цей процес у загальнодержавному масштабі. У табл. 2.2 вміщено інформацію про обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття за період 2002–2009 рр.

Таблиця 2.2

Обсяги і середньорічні темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування у разі безробіття за період 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Внутрішні фінансові ресурси	1491,03	1676,61	2153,30	2614,76	2786,42	3617,90	4720,50	5759,58
1.1. Страхові внески у т. ч.	1484,48	1655,60	2125,86	2596,66	2776,32	3594,80	4717,20	5759,14
1.1.1. Працедавці	1199,00	1310,68	1682,97	2006,51	2005,12	2596,24	3406,87	4159,38
Середньорічні темпи зростання внесків від працедавців, %	120,66							
1.1.2. Наймані особи	285,48	344,92	442,89	590,15	771,20	998,56	1310,33	1599,76
Середньорічні темпи зростання внесків від найманих осіб, %	129,08							
1.2. Інші	40,33	9,90	0,33	0,95	9,48	110,20	3,30	0,44
2. Асигнування Державного бюджету України	6,55	21,01	27,44	18,10	10,10	23,10	42,60	44,8
Всього ФРссб	1531,36	1686,51	2153,63	2615,71	2795,90	3728,10	4763,10	5804,38
Середньорічні темпи зміни ФРссб, %	122,19							
Кзв ²	97,37	99,41	99,98	99,96	99,66	97,04	99,93	99,99
Кс ³	0,03	0,01	0,00	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

² Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами.

³ Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів.

Величина фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття невинно зростає – у 2002 р. вони становили 1,53 млрд. грн., а в 2009 р. ці ресурси збільшилися майже у чотири рази, тобто дорівнювали 5,76 млрд. грн. Якщо у 2005–2006 рр. спостерігалось уповільнення темпів зростання таких ресурсів, то у 2007–2009 рр., навпаки, вони значно збільшувались – на 1 млрд. грн. щороку. Таке зростання може бути спричинене збільшенням величини

заробітної плати в економіці держави та зростанням ставки страхового збору по даному виду страхування (2009 р.)

Основна питома вага ресурсів акумулювалася за рахунок внутрішніх доходів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття – страхових внесків з працедавців та найманих осіб, які переважно і визначали загальну їхню динаміку (рис. 2.3).

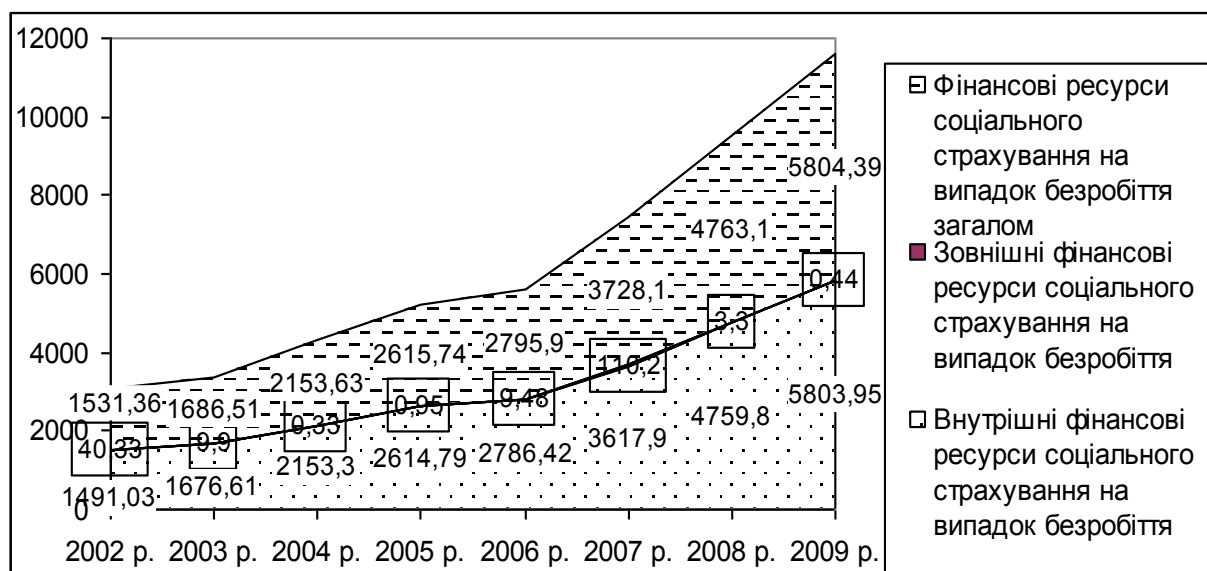

Рис. 2.3. Динаміка внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів соціального страхування у разі безробіття впродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Слід зауважити, що були періоди (2004–2006 рр., 2008–2009 рр.), коли питома вага внутрішніх ресурсів у загальному обсязі фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття сягала рівня 99,9% за рахунок того, що суттєво скоротились асигнування з Державного бюджету України на безробітних з числа нестрахованих осіб та військовослужбовців, звільнених у зв'язку з реформуванням Збройних сил України. Поступове зменшення зовнішніх ресурсів упродовж 2003–2005 рр., зумовлене зниженням частки асигнувань з бюджету, що пов'язано зі скороченням числа осіб, які залишилися не застрахованими в загальнообов'язковій системі.

З табл. 2.2 видно, що зміна величини фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття більшою мірою зумовлена

зростанням обсягу страхових внесків з найманих осіб, які щороку збільшувались на 29,08%, ніж з працедавців – відповідні темпи зростання становили 20,66%. Вказані фактори призвели до того, що середньорічні темпи зростання загального обсягу фінансових ресурсів за цим видом страхування перебували на рівні 22,19%.

Динаміку ланцюгових темпів зміни структури фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття показано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Ланцюгові темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування у разі безробіття впродовж 2003–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Як видно з рис. 2.4, наймані особи сплачували страхові внески більш рівномірно, ніж працедавці. Уповільнення темпів зростання надходжень від працедавців відбувалося впродовж 2005–2006 рр. (особливо у 2006 р.), а це призвело до того, що фінансові ресурси були сформовані на рівні 2005 р. Такі зміни розглядаються крізь призму змін ставок оподаткування страховими внесками за цим видом страхування (додаток 31 та 32). У 2007–2009 рр. темпи зміни як внесків від працедавців, так і найманих осіб були ідентичними, що

пояснюється незмінністю структури страхових внесків за цим видом страхування у досліджуваний період.

В табл. 2.3 представлено динаміку показників фінансових резервів соціального страхування у разі безробіття упродовж 2002–2009 рр.

Таблиця 2.3

Обсяги фінансових резервів соціального страхування у разі безробіття
впродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	361,03	476,18	282,20	106,66	248,27	235,77	304,47	304,99
Оборотна касова готівка	60,84	40,12	103,54	47,37	30,93	24,93	37,23	40,85
Всього резервів	421,87	516,30	385,74	154,03	279,2	260,7	341,70	345,85
Видатки Фссб	1 477,04	1 920,62	2 432,72	2 525,69	2 928,33	3 584,70	4 753,90	5 947,48
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках Фссб, %	24,44	24,79	11,60	4,22	8,48	6,58	6,40	5,13
Питома вага оборотної касової готівки у видатках Фссб, %	4,12	2,09	4,26	1,88	1,06	0,70	0,78	0,69
Питома вага загальних резервів у видатках Фссб, %	28,56	26,88	15,86	6,10	9,53	7,27	7,19	5,82
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	89	90	42	15	31	24	23	19
Оборотна касова готівка, днів	15	8	16	7	4	3	3	2

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Подані у табл. 2.3 дані свідчать про постійне скорочення обсягів фінансових резервів державного соціального страхування у разі безробіття по Україні впродовж 2002–2009 рр. та до втрати їх питомої ваги у загальній структурі видатків відповідного Фонду соціального страхування. Зокрема, якщо у 2002 р. такі резерви були сформовані у обсязі 421,87 млн. грн., що складало 28% у видатках Фонду соціального страхування у разі безробіття, то у 2009 р. даний показник скоротився до 345,9 млн. грн. та 6% відповідно. Відмічаємо зменшення обсягів фінансових резервів по усьому складу – питома вага як

залишків коштів на початок бюджетного періоду так і величина оборотної касової готівки скоротилася у 2009 р. порівняно із 2002 р. у п'ять разів.

Такий стан зумовлений не рівномірною зміною таких факторів як розмір допомоги по безробіттю та кількість зареєстрованих безробітних. Зокрема, якщо кількість безробітних на кінець 2009 р. зменшилась порівняно із 2002 р. лише наполовину, то, на противагу цьому, за цей період спостерігалось зростання середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям у 7 разів. Це зумовило потребу у все більшому фінансуванні матеріального забезпечення безробітних, і, як наслідок, формування резервів таких ресурсів у все менших масштабах.

Виражений у днях показник поточних фінансових резервів соціального страхування на випадок безробіття (оборотної касової готівки) засвідчив про відхилення його значення від нормативу. Особливо відчутно, це спостерігається упродовж 2006–2009 рр., коли він забезпечував фінансування видатків даного виду соціального страхування на 3–4 дні, замість передбачених 7 днів. Тим самим він досягнув свого критично мінімального рівня.

За винятком 2007 р., обсяг фінансових ресурсів фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням має стійку тенденцію до щорічного зростання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Обсяги і середньорічні темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування в разі тимчасової втрати працездатності за період 2002–2009 рр.,

млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Внутрішні фінансові ресурси	1903,73	2254,09	3148,88	4887,08	6305,55	5483,32	7212,45	7566,13
1.1. Страхові внески у т. ч.	1824,76	2176,93	3057,87	4771,82	6174,32	5314,60	6970,88	7299,75
1.1.1. Працедавці	1556,41	1856,79	2396,71	3740,07	4839,33	2277,69	2987,52	3962,96
Середньорічні темпи зростання внесків від працедавців, %	119,78							
1.1.2. Наймані особи	268,35	320,14	661,16	1031,74	1334,99	3036,91	3983,36	3336,79
Середньорічні темпи зростання внесків від найманих осіб, %	158,69							
1.2. Інші (часткова плата за путівки)	78,97	77,16	91,00	115,26	131,23	168,72	241,57	266,38

2. Асигнування Державного бюджету України	5,53	6,35	8,97	9,43	952,10	32,10	15,12	47,75
---	------	------	------	------	--------	-------	-------	-------

Продовження таблиці 2.4

2.1. На виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	5,53	6,35	8,97	9,43	10,3	32,1	15,12	47,75
2.2. На покриття видатків, пов'язаних з виплатою допомоги при народженні дитини	0,00	0,00	0,00	0,00	941,8	0,00	0,00	0,00
Всього фінансових ресурсів	1909,26	2260,44	3157,85	4896,51	7257,65	5515,42	7227,63	7613,88
Середньорічні темпи зміни ФРст, %	126,98							
Кзв ²	99,71	99,72	99,72	99,81	86,88	99,42	99,79	99,37
Кс ³	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,01	0,00	0,01

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

² Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами.

³ Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів.

Якщо у 2002 р. таких ресурсів було акумульовано в розмірі 1,9 млрд. грн., то в 2007 р. – у 2,5 разу більше, тобто 5,5 млрд. грн. У 2009 р. обсяг цих ресурсів досяг рівня 2006 р., тобто 7,6 млрд. грн., та 99,4% питомої ваги у складі внутрішніх фінансових ресурсів. Скорочення величини фінансових ресурсів у 2007 р. відбулося за рахунок зменшення надходжень від працедавців, що зумовлено зміною ставки страхового внеску з 2,9% до 1,5%. Основна частина ресурсів (99%) сформована за рахунок внутрішніх страхових внесків. Винятком став 2006 р., коли майже 941,8 млн. грн. Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням отримано коштів з Державного бюджету України як відшкодування видатків, пов'язаних з виплатою допомоги при народженні дитини.

Подані на рис. 2.5 дані свідчать про поступове зростання величини внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням (за винятком 2007 р.) та незначні обсяги зовнішніх коштів (за винятком 2006 р.).

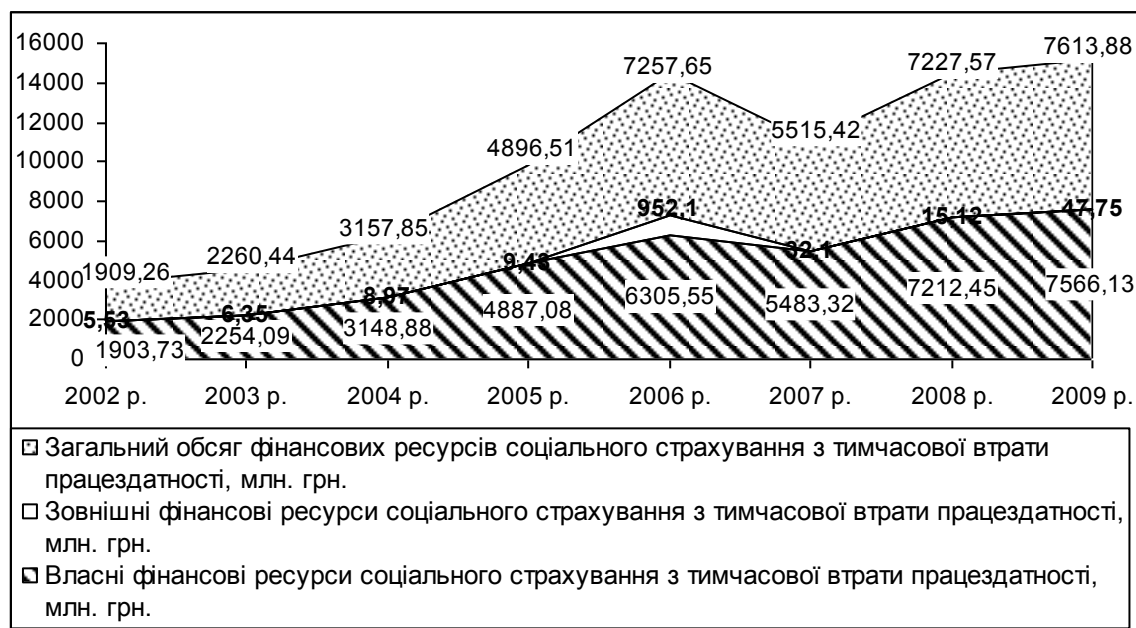

Рис. 2.5. Динаміка внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів соціального страхування в разі тимчасової втрати працездатності
упродовж 2002–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

Отримання зовнішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням було заплановано у 2005 р. в розмірі 158,9 млн. грн., але вони фактично не були профінансовані. У 2006 р. планові надходження за таким видом доходів мали би дорівнювати 1,04 млрд. грн., тобто фактичне недофінансування потреби у коштах становило майже 10%. Цей вид асигнувань з державного бюджету виник, починаючи з 2005 р., в результаті внесення суттєвих змін до порядку призначення окремих видів допомоги, що фінансувалися Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням. Зокрема, допомога при народженні дитини почала надаватись у розмірі, кратному 22,6 прожиткового мінімуму на одну дитину, а її виплата, проведена за рахунок внутрішніх страхових внесків, мала би компенсуватися Фонду з Державного бюджету України.

Проте, як видно з даних табл. 2.4, повною мірою таку компенсацію не було проведено ні у 2005 р., ні у 2007 р. Це стало однією з причин переведення виплат допомоги при народженні дитини та допомоги для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку з 2007 р. повністю на бюджетне фінансування через установи праці і соціального захисту населення місцевих органів влади.

Ланцюгові темпи зміни внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням показано на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Ланцюгові темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування у разі тимчасової втрати працездатності за період 2003–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

Рис. 2.6 показує, що визначення розміру страхових внесків з найманих осіб залежно від того, чи перевищує їхня заробітна плата прожитковий мінімум чи ні, збільшення якого відбулась у 2004 р., привело до значного зростання таких надходжень (більше, ніж у 2 рази, порівняно з 2003 р.). Як зазначалось вище, зменшення ставок оподаткування працедавців, яке відбулось у 2007 р., скоротило їхні надходження до бюджету Фонду соціального страхування з

тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням наполовину порівняно з 2006 р., що також суттєво підвищило роль найманих осіб у формуванні ресурсів даного виду страхування. Такі зміни зумовили виникнення ситуації, коли надходження від зайнятого населення становлять уже більше ніж половину коштів цього Фонду.

Аналіз складу та динаміку фінансових резервів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням упродовж 2002–2009 рр. відображено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Обсяги фінансових резервів соціального страхування соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням упродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	276,00	308,60	178,82	256,36	77,57	-47,37	212,95	223,25
Оборотна касова готівка, факт	X	X	X	X	X	X	X	X
Оборотна касова готівка, план	X	X	X	80,68	82,51	51,05	68,5	59,1
Видатки Фссст	2051,96	2626,31	3356,41	5075,30	7382,59	5255,10	7243,71	7837,13
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках Фссст, %	13,45	11,75	5,33	5,05	1,05	-0,90	2,94	2,85
Питома вага планових показників оборотної касової готівки у видатках Фссст, %	X	X	X	X	1,12	0,97	0,95	0,75
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	49	43	19	18	4	-3	11	10
Оборотна касова готівка, днів	X	X	X	X	X	X	X	X

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

Як бачимо з табл. 2.5, за досліджуваний період не передбачалась оборотна касова готівка Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, хоча у 2005–2007 рр. це було визначено відповідними нормативними актами. На противагу, величина залишків коштів на початок бюджетного періоду характеризується різними тенденціями – скороченням обсягів до 2007 р. та збільшенням у 2008–2009 рр.

Суттєве, на 200 млн. грн., зменшення резервів Фонду відбулось у 2007 р. – коли вони були використані на фінансування допомоги при народженні дитини. Як видно з даних табл. 2.3, до цього призвело те, що повною мірою не була проведена компенсація із Державного бюджету України на фінансування даного виду допомоги. В умовах відсутності належної компенсації бюджетних коштів та суттєвого зменшення фінансових резервів Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, виплати допомоги при народженні дитини та допомоги для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку з 2007 р. були повністю переведені на бюджетне фінансування через установи праці і соціального захисту населення місцевих органів влади. Такий крок дозволив у 2009 році сформувати Фонду залишок коштів у розмірі 223 млн. грн., що дорівнює 10 денній потребі у фінансуванні видатків по даному виду соціального страхування.

Динаміку фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2009 рр. відображено у табл. 2.6 дані якої показують, що їхня величина має тенденцію, характерну для інших цільових фондів соціального характеру, тобто простежується постійне зростання – від 1 млрд. грн. у 2002 р. до майже 4 млрд. грн. у 2008 р.

Таблиця 2.6

Обсяги фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві за період 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Внутрішні фінансові ресурси	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020,00	3926,90	3137,1
1.1. Страхіві внески працевдавців	1005,1	1202,23	1568,96	2031,08	2371,51	3005,17	3918,54	3137,1
1.2. Добровільні внески	0,31	0,04	0,04	0,05	0,05	0,07	0,05	відсутні дані
1.3. Інші	13,28	3,27	6,04	6,58	11,43	14,76	8,31	відсутні дані
2. Асигнування Державного бюджету України	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Всього фінансових ресурсів	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020,00	3926,90	3137,1

Продовження таблиці 2.6

Кзв ²	100	100	100	100	100	100	100	100
Кс ³	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 18-19; 52, с. 21; 79; 123; 149; 151].

² Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами.

³ Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів.

Відмінність від фінансових ресурсів за іншими видами соціального страхування полягає у тому, що відсутні асигнування з Державного бюджету України, тобто всі фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань мають характер внутрішніх ресурсів. Аналіз ланцюгових темпів зміни структури таких ресурсів показує, що вони формуються з деякою нестабільністю (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Ланцюгові темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві за період 2003–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 18-19; 52, с. 21; 79; 123; 149; 151].

Як бачимо, період 2005–2006 рр. характеризувався деяким уповільненням темпів зростання – 129,4% та 116,9% від показників відповідно 2004 р. та 2005 р. У 2009 р. спостерігалось скорочення темпів зростання фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань до 80,1% показника 2008 р. Такі зміни пояснюються незадовільною фінансовою дисципліною платників – у 2009 р. лише 95% роботодавців сплачували страхові внески.

Склад і динаміку фінансових резервів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2009 рр. відображено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Обсяги фінансових резервів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2009 рр.,

млн. грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	137,81	105,68	38	27,7	56,52	93,06	135,27	112,6
Оборотна касова готівка	X	18	18	13,07	X	X	X	X
Всього резервів	137,81	123,68	56	40,77	56,52	93,06	135,27	112,6
Видатки Фссн	1050,77	1273,22	1590,31	2021,93	2346,44	2977,79	3926,9	3533,7
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках Фссн, %	X	1,41	1,13	0,65	X	X	X	X
Питома вага оборотної касової готівки у видатках Фссн, %	13,12	9,71	3,52	2,01	2,41	3,13	3,44	3,19
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	48	30	9	5	9	11	13	12
Оборотна касова готівка, днів	X	5	4	2	X	X	X	X

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 18-19; 52, с. 21; 79; 123; 149; 151].

Величина фінансових резервів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань мала стійку тенденцію до щорічного скорочення. Водночас, оборотна касова готівка створювалася лише у 2003–2005 рр. в обсягах, що не перевищували 1,5% видатків досліджуваного Фонду. Стосовно залишку коштів на початок бюджетного періоду, то його величина мала тенденцію до скорочення у період 2002–2005 рр. та поступового зростання починаючи із 2006 р. Суттєве – на 70 млн. грн. – скорочення величини даного резерву у 2004 р. пов'язане із тим, що за його рахунок відбулось погашення заборгованості шахтарям з регресних позовів та одноразової допомоги при втраті професійної працездатності, відповідно до частини другої статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік». Загальна сума погашеної заборгованості складала понад 200 млн. грн.

У подальшому, поточний резерв уже так різко не скорочувався, і у 2009 р. він забезпечував 11 денну потребу у коштах соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. Відмічаємо, що це найвищий показник з поміж інших видів соціального страхування. Динаміка фінансових ресурсів державного пенсійного страхування впродовж 2002–2009 рр. має чітко виражену тенденцію до зростання: якщо у 2002 р. величина їхнього обсягу становила 21,12 млрд. грн., то у 2009 р. вона збільшилась майже у сім разів і вже дорівнювала – 149,52 млрд. грн. (табл. 2.5.). Такі темпи зростання фінансових ресурсів не простежуються за жодним з розглянутих вище видів соціального страхування.

Таблиця 2.8

Обсяги та середньорічні темпи фінансових ресурсів пенсійного страхування за період 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Внутрішні фінансові ресурси	19775,10	22713,05	33106,77	43584,86	51577,02	71970,30	101 950,57	99781,7
1.1. Страхові внески у т. ч.	18887,40	21437,00	31392,55	41591,41	50560,95	69961,23	98888,59	99781,7
1.1.1. Працедавці	17689,75	18897,60	27780,28	37173,74	45385,31	60139,62	82473,08	83217,94
Середньорічні темпи зростання внесків від працедавців, %	129,4							
1.1.2. Наймані особи	1197,65	1263,35	1898,04	2424,22	4159,57	7812,54	16415,51	16563,76
Середньорічні темпи зростання внесків від найманих осіб, %	158,45							
1.2. Інші	887,70	1276,05	1714,23	1993,45	1016,07	2009,07	3061,98	відсутні дані
2. Асигнування Державного бюджету України	1235,07	1757,01	5994,88	6663,99	9973,50	25618,50	41423,74	48540,5 (разом з п. 5)
Середньорічні темпи зростання асигнувань з державного бюджету, %	291,72							
3. Асигнування з Фссб	75,41	90,75	95,73	142,00	144,39	167,50	10,99	58,7
4. Асигнування з Фссн	80,97	175,27	52,40	136,65	216,58	100,58	1167,13	
5. Покриття дефіциту бюджету ПФУ коштами Державного бюджету України	0,00	0,00	0,00	16344,69	7289,50	0,00	6031,44	відсутні дані
Всього фінансових ресурсів	21166,55	24736,07	39249,79	66872,19	69200,99	97856,88	149519,58	148380,9
Середньорічні темпи зміни фінансових ресурсів пенсійного страхування, %	139,13							
Кзв ²	93,43	91,82	84,35	65,18	74,53	73,55	68,19	67,25
Кс ³	0,07	0,09	0,19	0,53	0,34	0,36	0,47	0,49

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

² Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами.

³ Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів.

Суттєві зміни відбулись і в самій структурі фінансових ресурсів: якщо у 2002 р. внутрішні доходи ПФУ становили 93,4% від усіх фінансові ресурси

державного соціального страхування, то у 2009 р. вони вже на третину зменшились та дорівнювали 67,3%. Починаючи з 2006 р., коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами державного пенсійного страхування має тенденцію до повільного скорочення на 2% щорічно. Ступінь таких змін оцінимо, здійснивши аналіз зміни обсягів внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів державного пенсійного страхування (рис. 2.8).

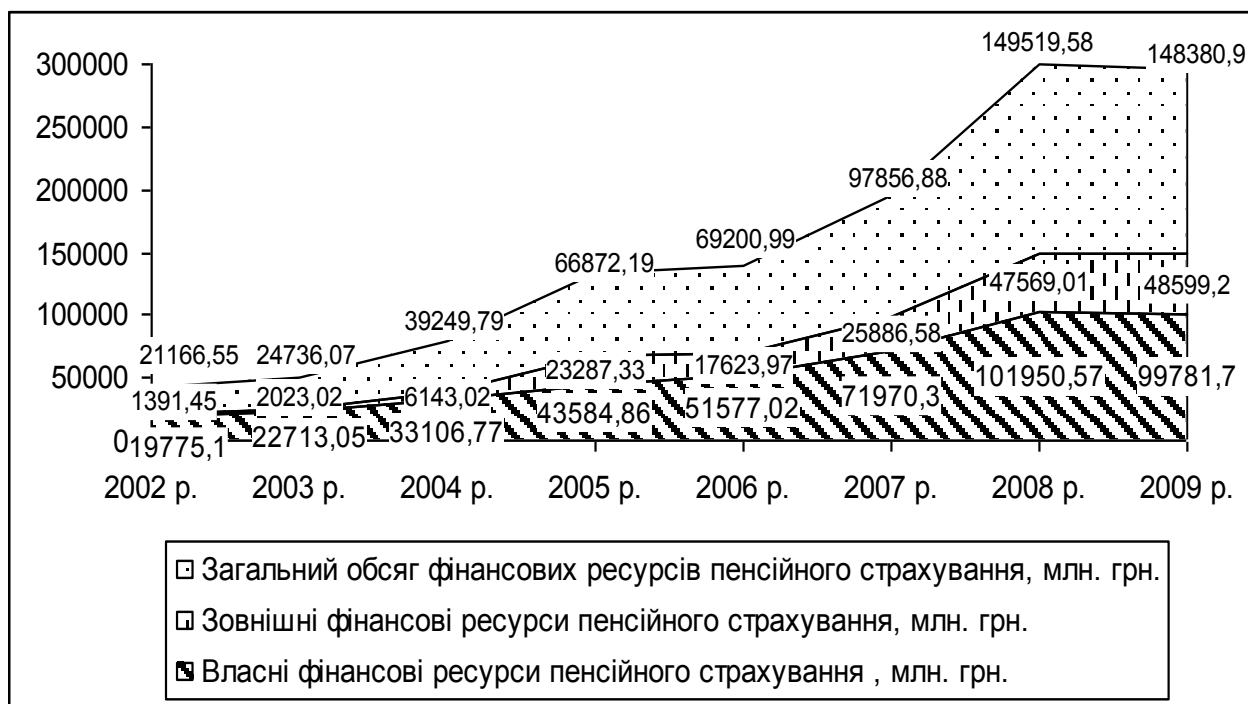

Рис. 2.8. Динаміка внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування впродовж 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

Залишивши поза увагою деяке скорочення темпів зростання у 2006 р., впродовж 2003–2009 рр. простежуємо збільшення фінансових ресурсів державного пенсійного страхування, що було більшою мірою зумовлене асигнуваннями з Державного бюджету України, ніж збільшенням страхових внесків з працедавців і найманих осіб. Ступінь перевищення фінансових ресурсів, отриманих за перерозподілом над внутрішніми доходами ПФУ в 2004–2005 рр., сягав трикратного розміру з тенденцією до збільшення розриву в наступні роки. Загалом якщо у 2009 р. на 1 грн. внутрішніх фінансових ресурсів державного пенсійного страхування припадало 49 коп. зовнішніх фінансових

ресурсів, то у 2002 р. цей показник був у сім разів менший – відповідно лише 7 коп.

Такі зміни можна пояснити зростанням задекларованих розмірів пенсій (особливо в 2005 р., коли вони вперше досягли рівня прожиткового мінімуму) і припиненням протистояння між ПФУ та суб'єктами господарювання, що вибрали спрощену систему оподаткування (останніх зобов'язали сплачувати окремі внески до ПФУ). Скорочення темпів зростання фінансових ресурсів за перерозподілом у 2006 р. було зумовлено тим, що розмір пенсій, порівняно з 2005 р., збільшувався не такими швидкими темпами. Проте практично незмінність структури фінансових ресурсів державного пенсійного страхування у 2005–2006 рр. дає змогу припустити, що роль ресурсів Державного бюджету України не зменшилась і що така структура є одним з результатів соціальної політики у галузі пенсійного страхування, яка велася у 2004 р.

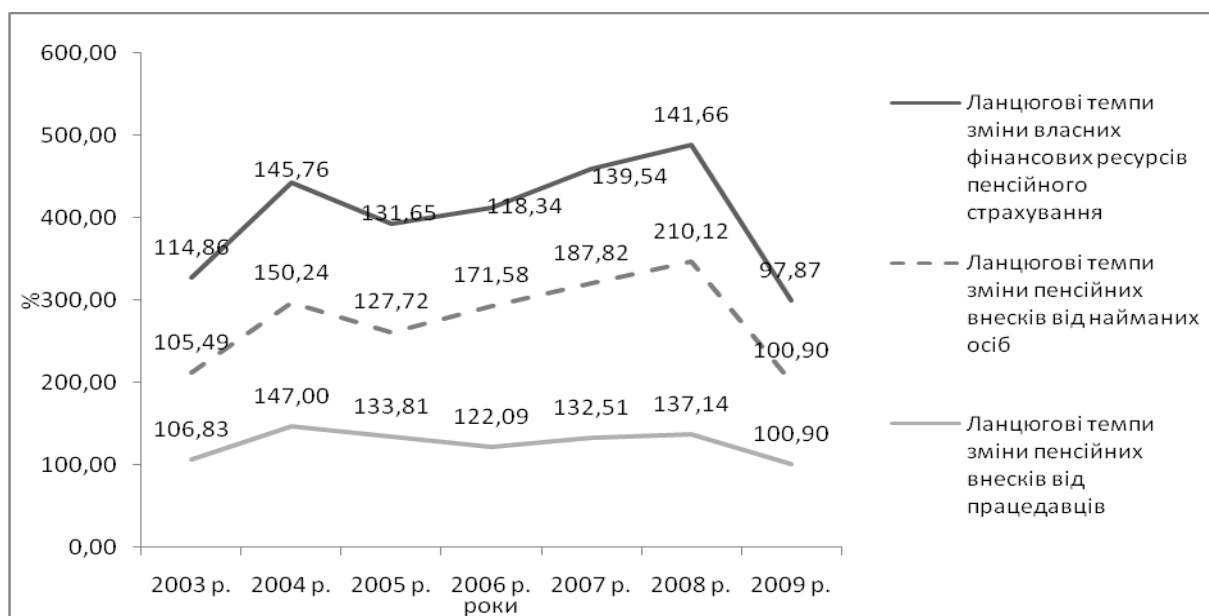

Рис. 2.9. Ланцюгові темпи зміни внутрішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування за період 2003–2008 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

Зміна ставок оподаткування пенсійним внеском працедавців (зростання у 2005 р. та 2007 р. і скорочення у 2006 р.) ніяким чином не відобразилося на надходженнях за таким видом страхових внесків (додаток 31 та 32, табл. 2.5). Так, впродовж 2003–2008 рр. вони мали тенденцію до щорічного збільшення в

абсолютному виразі, хоч темпи зростання за структурою внутрішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування відрізняються (рис. 2.9). Як видно з рис. 2.9., зміна ставок оподаткування пенсійним внеском для працедавців призвела до того, що поступово підвищується роль внесків з найманих осіб (особливо відчутним це зростання було у 2006 р.). Якщо в 2002 р. у внутрішніх доходах ПФУ такі доходи становили 6,34%, то у 2007 р. вони дорівнювали вже 16,6%. Тому саме темпи зміни страхових внесків з найманих осіб зумовлюють темп зміни внутрішніх фінансових ресурсів державного пенсійного страхування, хоча через відмінності у ставках внесків працедавці більшою мірою впливають на загальні їхні обсяги.

Як бачимо, обсяги фінансових резервів пенсійного страхування, на відміну від інших видів соціального страхування характеризуються неоднозначними тенденціями (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Обсяги фінансових резервів пенсійного страхування за 2002–2009 рр., млн.грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	532,00	1622,30	1828,70	623,40	2280,45	479,12	4334,20	3506,2
Оборотна касова готівка	X	X	X	X	X	X	X	X
Видатки Пенсійного фонду України	21118,64	25273,88	36182,87	65553,90	67054,97	95592,92	145537,12	165693,00
Питома вага перспективних резервів, %	2,52	6,42	5,05	0,95	3,40	0,50	2,98	2,12
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	9	23	18	3	12	2	11	8
Оборотна касова готівка, днів	X	X	X	X	X	X	X	X

¹ Складено автором на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

Так, їх величина впродовж 2002–2009 рр. або стрімко скорочувалася – у 2005 р., 2007 р. та 2009 р., або збільшувалася – 2006 р. та 2008 р. Це є свідченням незбалансованості фінансових ресурсів пенсійного страхування та відсутності стратегії у їх використанні. Розглянуті нами фактори впливу на обсяги використання фінансових ресурсів пенсійного страхування, дозволяють зробити

наступні припущення. Фінансування збільшених в кінці 2004 р. розмірів пенсій, призвело до необхідності використання наявних резервів – майже 2 млрд. грн., та залучення коштів Державного бюджету України (табл. 2.8). Тому у 2005 р. поточний резерв Пенсійного фонду скоротився на 1,5 млрд. грн., або на 15 денну потребу у видатках Фонду і в подальших роках уже суттєво не зростав. Проте наявність такого джерела покриття видатків Пенсійного фонду України у 2005–2009 рр. як кошти державного бюджету, дає змогу припустити, що внутрішніх коштів для формування поточних резервів Пенсійний фонд немає, а самі вони є залишками невикористаних бюджетних коштів на початок року. Особливо яскраво це спостерігалось у 2009 р., коли за умови задекларованих 13 млрд. грн. коштів Державного бюджету України на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, його поточний резерв склав 3,5 млрд. грн. Ця величина забезпечила 8 денну потребу у видатках досліджуваного фонду. На рис. 2.10 представлено динаміку денних залишків коштів на початок бюджетного періоду в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр.

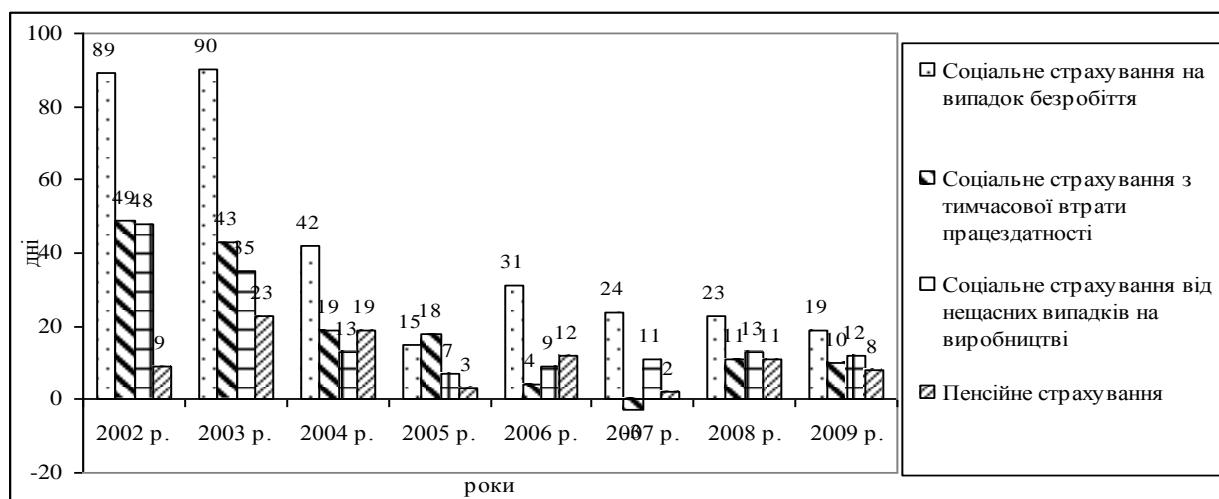

Рис. 2. 10. Динаміка залишків коштів на початок бюджетного періоду в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр., дні ¹

¹ Складено автором на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

За даними наведеного рис. 2.10 бачимо, що найбільші залишки коштів на початок бюджетного періоду акумулювались по соціальному страхуванню на

випадок безробіття, найменші – соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності. Загалом, щодо даного виду фінансових резервів, то упродовж 2002–2009 рр. спостерігається їхнє чотириразове скорочення практично по всіх видах державного соціального страхування.

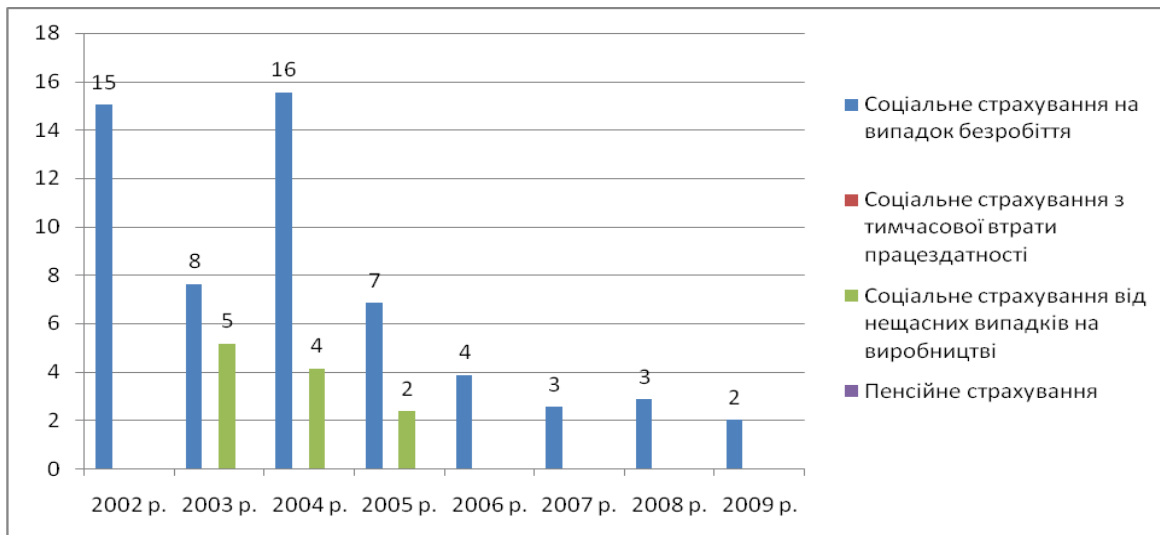

Рис. 2.11. Динаміка величини оборотної касової готівки в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр., дні ¹

¹ Складено автором на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Як бачимо із рис. 2.11, зміна обсягів оборотної касової готівки характеризується тенденціями аналогічними зміні залишків коштів на початок бюджетного року – скорочення у 4 рази.

Крім того, як форма резервування, оборотна готівка утворювалася не по всіх видах соціального страхування і не у всі роки упродовж аналізованого періоду.

Підсумувавши вищенаведені дані, на рис. 2.12 ми показали динаміку коефіцієнтів забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами відповідно до окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр.

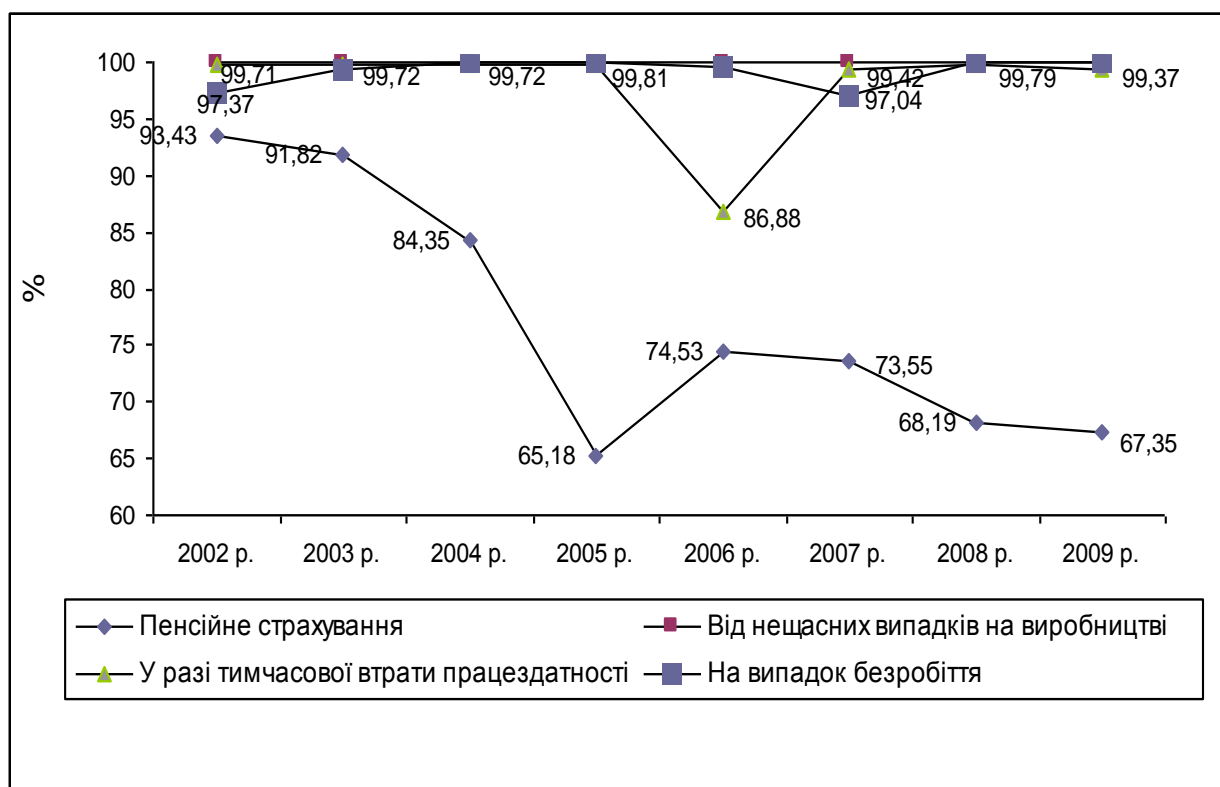

Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнтів забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами відповідно до окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Зміна наведених на рис. 2.12 коефіцієнтів показує, що впродовж усього аналізованого періоду внутрішні надходження зі страхування від нещасних випадків на виробництві та у разі безробіття, практично повною мірою забезпечували поточну діяльність відповідних цільових фондів. Аналогічний висновок можна було би зробити і для соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, якщо не брати до уваги результат 2006 р., коли скоротився на 13% ступінь забезпеченості внутрішніми ресурсами, вплив факторів на який розглянуто вище. Найбільш значне погіршення стану щодо забезпечення внутрішніми фінансовими ресурсами серед інших видів соціального страхування спостерігаємо у пенсійному страхуванні: майже на 30%, порівняно з 2002 р., тут погіршилася ситуація без тенденції до покращення,

починаючи з 2005 р. Отже, на цьому етапі розвитку фінансової системи нашої держави, найменше можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики є у Пенсійного фонду України, а найбільше – у Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Динаміку фінансових ресурсів державного соціального страхування відповідно до окремих видів по Івано-Франківській, Тернопільській і Рівненській областях відображено в додатках К.

Обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування, акумульованих на території Івано-Франківської області впродовж 2003–2009 рр., мають стійку тенденцію до зростання за всією структурою. Винятком є фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, які у 2008 р. через вплив проаналізованих вище факторів, скоротилися, порівняно з 2007 р., на 73,9 млн. грн., або 40,8%, до 107,1 млн. грн. У 2009 р. їхня величина збільшилась до 148 млн. грн., але рівня 2007 р. – 181,1 млн. грн. – не досягла (додаток К 1). Такий тренд – скорочення обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням у 2007 р., порівняно з 2006 р. і збільшення у 2009 р., порівняно з 2007 р., але не досягнення у 2009 р. показника 2007 р. – можна простежити і на загальнодержавному рівні (табл. 2.4, рис. 2.6).

Темпи зростання фінансових ресурсів інших видів соціального страхування характеризувались чітко вираженою тенденцією до щорічного збільшення, але масштаби змін були різні. Так, обсяги зростання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття та фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань порівняні між собою: перші у 2009 р., порівняно з 2003 р., збільшились у 3,6 разу, тобто з 36 млн. грн. до 130 млн. грн., другі – відповідно у 4 рази, тобто з 11,8 млн. грн. до 44,4 млн. грн. Обсяги

фінансових ресурсів державного пенсійного страхування у 2009 р. зросли, порівняно з 2003 р., у 8,6 разу і становили 3,4 млрд. грн.

Визначений коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами (Кзв) свідчить, що найбільших структурних зрушень впродовж 2003–2009 рр. зазнали соціальне страхування у разі тимчасової втрати працездатності й пенсійне страхування. Зокрема, щодо першого виду страхування спостерігалось деяке погіршення фінансового стану в 2007 р. за рахунок фінансування потреб Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням державним бюджетом, що забезпечило рівень автономності коштів за цим видом соціального страхування на рівні 62%. Надалі скорочення складу видатків цього Фонду зумовило зростання значення регіонального коефіцієнта Кзв до 87–90%. Щодо другого виду страхування можна простежити зниження його обсягів, що відбулось у 2006 р., але на відміну від страхування в разі тимчасової втрати працездатності, ситуація в ньому у 2007–2009 рр. суттєво не покращилась. Фактори, які призвели до таких змін, не мають регіонального аспекту і виникли в результаті поширення загальнодержавних тенденцій на соціальне страхування.

Щодо стану фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття, то він характеризувався стабільністю, що свідчить про повну фінансову регіональну автономність коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (упродовж 2003–2009 рр. фінансування 100% потреб цього виду страхування здійснювалося внутрішніми коштами) й високу фінансову регіональну автономність Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (відповідно показник забезпеченості внутрішніми ресурсами становив 70–80%). Власне кажучи, автономність таких ресурсів в Івано-Франківській області є дещо вищою від цього ж показника по Рівненській і Тернопільській областях (додатки К 2 та К 3).

На основі даних додатка К 2 зроблено висновок про менші обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування Тернопільської області, порівняно з обсягами цих ресурсів в Івано-Франківській та Рівненській областях, що можна пояснити нижчим рівнем заробітної плати. Проте тенденції у зміні обсягів таких ресурсів у Тернопільській області повністю тотожні тенденціям в названих вище областях. Так, фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття у Тернопільській області, як і в розглянутих областях, зросли в 2009 р., порівняно з 2003 р., у 3,3 разу, відповідно фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань – у 4 рази, а фінансові ресурси державного пенсійного страхування – у 5,8 разу. Збалансованість фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у Тернопільській області стабільно висока та характеризує, як і в Івано-Франківській та Рівненській областях, повну автономію цього виду страхування від зовнішніх джерел фінансування. Щодо автономності фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття у Тернопільській області, то вона трохи нижча за цей же показник по Рівненській області й, на відміну від незмінності останнього, покращилася на 10 коп. у 2007 р. Зміна фінансового стану ресурсів державного пенсійного страхування у Тернопільській області аналогічна до зміни в Івано-Франківській області: погіршився у 2006 р., та несуттєво покращився у 2007–2009 рр. Як і в інших досліджуваних областях, внутрішніми ресурсами пенсійне страхування у Тернопільській області забезпечене трохи більше, ніж наполовину.

В Рівненській області темпи зміни обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування характеризуються тенденціями, поширеними як в Івано-Франківській, так і в Тернопільській області (додаток К 3). Так, у 2009 р., порівняно з 2003 р., фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття збільшилися у 4 рази, а по страхуванні від нещасних випадків на виробництві – відповідно у 3,9 рази. Збалансованість останніх також

стабільно висока: вони забезпечують 100% фінансування потреб внутрішніми коштами. Щодо фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття, то ступінь їхньої автономності нижчий на 20%, ніж в Івано-Франківській області, тотожний цьому показнику в Тернопільській області й практично не змінився впродовж 2003–2009 рр.: 1 грн. витрат забезпечується лише 45–55 коп. внутрішніх коштів, а все решта – дотації Головного управління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Таким чином, фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття у досліджуваних областях формуються на рівні, що практично не змінився впродовж 2003–2009 рр. – 5% від загальнодержавного показника доходів за даним видом соціального страхування. Інакше кажучи, суттєвих змін у структурі чи кількості платників таких внесків не відбулося, що не привело до будь-яких якісних змін у структурі регіональних фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття. Структура фінансових ресурсів на рівні досліджуваних областей значною мірою відрізняється від структури таких ресурсів загалом по Україні у бік її погіршення – скорочення частки внутрішніх та, відповідно, збільшення частки фінансових ресурсів за перерозподілом. Отже, у фінансовому розумінні за цим видом страхування регіональні управління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є реципієнтами коштів.

Враховуючи певну нестабільність структури витрат фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, для порівняння даних при їхньому аналізі візьмемо за основу показники 2007–2009 рр. Це нам дасть змогу зробити такі висновки. У 2008 р. внутрішні фінансові ресурси становили 80–90% від загальної величини фінансових ресурсів за цим видом страхування. Дані табл. 2.3 свідчать про те, що у будь-якому разі, частка зовнішніх фінансових ресурсів на рівні областей є більшою, ніж загалом по Україні. Через це досліджувані області, як і за страхуванням у разі безробіття, належать до дотаційних.

Скорочення частки внутрішніх фінансових ресурсів у 2006–2007 рр. можна пояснити фінансуванням потреб страхування у разі тимчасової втрати працездатності коштами Державного бюджету України як відшкодування виплат на одноразову допомогу при народженні дитини, збільшених з 2006 р.

Структура фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань відображає відсутність зовнішніх фінансових ресурсів як джерела коштів, що відповідає загальнодержавним тенденціям (додаток К 1 – К 3). За цим видом страхування у 2009 р. акумульовано коштів на суму, яка в 4 рази перевищує рівень 2003 р., що також не суперечить тенденціям загалом по Україні. На відміну від страхування у разі безробіття і в разі тимчасової втрати працездатності, страхування від нещасних випадків на виробництві не є дотаційним на рівні досліджуваних областей.

Така ситуація зумовлена структурою галузей економіки у цих областях: переважно сільське господарство, яке має один з найнижчих відсотків обкладання страхових внеском, – з одного боку, та рівень травматизму – з іншого. Перший фактор призводить до того, що за цим видом соціального страхування акумулюються найменші обсяги ресурсів в абсолютному виразі, а другий – опосередковано, через незначні видатки спричиняє профіцит бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. З огляду на це припускаємо дотаційність його ресурсів у східних регіонах України, де промисловість більш розвинута, а отже, й більшою є кількість нещасних випадків на виробництві.

Тенденції, які стосуються фінансових ресурсів державного пенсійного страхування загалом по Україні, практично ідентичні тенденціям на регіональному рівні. Так, їхні обсяги впродовж 2003–2009 рр. невпинно зростають як на загальнодержавному (в 6 разів), так і на місцевому рівні (в 6 разів у Тернопільській та Рівненській областях й у 8 разів в Івано-Франківській). У структурі фінансових ресурсів на загальнодержавному рівні частка внутрішніх фінансових ресурсів різко скоротилась у 2006 р., дещо зросла у 2007 р. та знову

поступово зменшилась у 2008–2009 рр. Щодо обсягу фінансових ресурсів державного пенсійного страхування, то як на рівні України, так і на регіональному рівні вони становлять близько 90% усіх ресурсів соціального страхування. Як й інші види соціального страхування, регіональні фінансові ресурси державного пенсійного страхування потребували дотацій, абсолютна величина яких впродовж 2003–2009 рр. невпинно зростала, досягши максимуму в 2006 р., що також відповідає загальнодержавним тенденціям того періоду.

Якісних змін у структурі регіональних фінансових ресурсів державного соціального страхування, які би суттєво відрізнялись від загальнодержавних, впродовж 2003–2009 рр. не відбулося.

2.2. Оцінювання використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні

Напрямки використання фінансових ресурсів визначаються залежно від видів соціального страхування. Проаналізуємо їхню динаміку відповідно до окремих видатків та загалом за період 2002–2009 рр. (табл. 2.10).

Упродовж досліджуваного періоду обсяги використання фінансових ресурсів державного соціального страхування невпинно зростали, що є результатом збільшення обсягів доходів державного соціального страхування. Так, якщо у 2002 р. вони становили 25,7 млрд. грн., то у 2009 р. ці ресурси зросли у сім разів – до 183 млрд. грн., але темпи зростання показують, що таке збільшення відбувалося нерівномірно. Зокрема, найшвидшими темпами вони зросли у 2005 р., коли обсяг фінансових ресурсів державного соціального страхування збільшилися порівняно з попереднім роком на 72% і 2008 р. – відповідно на 50%.

Таблиця 2.10

Показники використання фінансових ресурсів соціального страхування в Україні відповідно до окремих видів упродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

Вид соціального страхування	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
-----------------------------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

1. У разі безробіття	1 477,04	1 920,62	2 432,72	2 525,69	2 928,33	3 584,70	4753,90	5947,48
1.1. Темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування на випадок безробіття, %	–	130,03	126,66	103,82	115,94	122,41	132,62	125,11
2. У разі тимчасової втрати працездатності	2051,96	2626,31	3356,41	5075,30	7382,59	5255,10	7243,71	7837,13
2.1. Темпи зміни фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, %	–	127,99	127,80	151,21	145,46	71,18	137,84	108,19
3. Від нещасних випадків на виробництві	1050,77	1273,22	1590,31	2021,93	2346,44	2977,79	3926,90	3533,7
3.1. Темпи зміни фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, %	–	121,17	124,90	127,14	116,05	126,91	131,87	89,99
4. Пенсійне страхування	21118,64	25273,88	36182,87	65553,90	67054,97	95592,92	145537,12	165693,02
4.1. Темпи зміни фінансових ресурсів державного пенсійного страхування, %	–	119,68	143,16	181,17	102,29	142,56	152,25	113,85
5. Разом фінансових ресурсів соціального страхування	25698,41	31094,03	43562,31	75176,82	79712,33	107410,51	161461,63	183011,31
5.1. Темпи зміни фінансових ресурсів соціального страхування, %	–	121,00	140,10	172,57	106,03	134,75	150,32	113,35

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 9-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 20-23; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Як бачимо з табл. 2.10, в інші періоди темпи зростання дорівнювали 35–40% (2007 р. та 2004 р.). У 2006 р. та 2009 р. фінансові ресурси державного соціального страхування були сформовані на рівні відповідно 2005 р. та 2008 р. – збільшення становило лише 10%, що стало наслідком деякої стабілізації у складі видатків державних цільових фондів і розмірів окремих видів допомоги (особливо для ПФУ та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням).

Простежимо, на яких саме напрямках соціального страхування сконцентровані найбільші обсяги фінансових ресурсів (додатки Л 1 та Л 2). Основна їхня питома вага ($\frac{3}{4}$ загальної величини фінансових ресурсів державного соціального страхування) зосереджена на виплаті пенсій, джерелом яких стають відповідні страхові внески, й ця величина є практично незмінною впродовж останніх шести років. Другий за обсягами напрямок використання –

виплата пенсій, джерелом яких слугують кошти Державного бюджету України, питома вага котрих особливо відчутна у 2007–2009 рр. і становить 20% від загальної величини фінансових ресурсів державного соціального страхування. Загалом виплата пенсій за рахунок різних джерел дорівнює 85–90% від усіх ресурсів. Кошти, які спрямовуються на утримання апарату управління державних цільових фондів, характеризуються стабільністю – 3%, половина з яких становлять видатки на утримання апарату Пенсійного фонду України.

Інші напрямки використання фінансових ресурсів державного соціального страхування – матеріальне забезпечення безробітних, допомога в разі тимчасової втрати працездатності, при народженні дитини (2005–2006 рр.), відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок нещасного випадку на виробництві, – мають приблизно однакові обсяги (3–5% від загальної величини фінансових ресурсів державного соціального страхування) та щодо них простежується тенденція до незмінності цієї величини впродовж аналізованого періоду. Винятком став 2006 р., коли за рахунок фінансування допомоги при народженні дитини і при досягненні нею трирічного віку, обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням дорівнювали майже 10% від загального обсягу фінансових ресурсів. Надалі, після передачі цих видів допомоги на фінансування до державного бюджету питома вага фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності стабілізувалась на рівні 5% від загальної величини ресурсів соціального страхування. Загалом у 2009 р. фінансові ресурси державного соціального страхування спрямовувалися в розмірі 4,3% на подолання наслідків тимчасової втрати працездатності, 3,2% та 1,9% – відповідно безробіття і нещасних випадків на виробництві й понад 90% – для матеріального забезпечення осіб, які мають право на пенсію з огляду на ті чи інші обставини.

Загальна величина коштів, що витрачаються державою для матеріального забезпечення безробітних, упродовж 2002–2009 рр. має тенденцію до постійного зростання (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Показники використання фінансових ресурсів соціального страхування України на випадок безробіття упродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

Використання фінансових ресурсів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг безробітних, всього	1 010,62	1 307,54	1 604,82	1 829,50	2 061,54	2 467,80	3 519,20	4 863,82
Виплата допомоги в зв'язку з безробіттям	715,32	862,09	979,07	1 185,65	1 449,53	1868,20	2535,10	4031,46
Одноразова виплата для зайняття підприємницькою діяльністю	60,18	84,62	111,97	149,09	126,44			1,43
Матеріальна допомога в період професійного навчання	33,23	33,31	39,12	44,54	53,84			X
Матеріальна допомога, допомога на поховання	40,97	62,66	60,40	36,20	2,01			1,69
Інші	160,92	264,86	414,27	414,02	429,72	599,60	984,10	829,24
2. Відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з достроковим виходом працівників на пенсію	73,94	87,73	95,72	162,81	234,27	150,20	11,10	6,74
3. Утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції та її робочих органів, ІПК, управління Фондом, всього	167,55	192,14	282,99	373,37	465,60	583,50	633,10	846,35
4. Інші (розвиток інформаційно-довідкової системи обслуговування безробітних, адміністративні витрати, резерв Фонду та ін.)	224,93	333,21	449,19	160,01	166,91	383,20	590,50	230,57
Всього фінансових ресурсів безробіття	1 477,04	1 920,62	2 432,72	2 525,69	2 928,33	3 584,70	4 753,90	5 947,48

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Так, якщо у 2002 р. вони становили 1,48 млрд. грн., то в 2009 р. ці ресурси вже збільшилися у чотири рази і сягнули 5,95 млрд. грн. Використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття у щораз більших щорічних обсягах спостерігалось за всім складом: матеріальне забезпечення безробітних та надання їм соціальних послуг зросло від 1 млрд. грн. до 4,9 млрд. грн. на рік; адміністративні витрати на утримання органів управління даним видом соціального страхування – від 168 млн. грн. до 846,4 млн. грн. й ін. У складі матеріального забезпечення безробітних збільшувалося фінансування осіб, які вирішили займатися підприємницькою діяльністю: якщо у 2002 р. таких коштів було виділено в сумі 60,2 млн. грн., то у 2006 р. ці потреби

вже профінансували на 130 млн. грн., що більше, ніж удвічі перевищує показник 2002 р. Майже вдвічі зросла й допомога, спрямована на професійну переорієнтацію безробітних, з 33,2 млн. грн. у 2002 р. до 53,8 млн. грн. у 2006 р. Для іншого виду матеріального забезпечення безробітних – матеріальної допомоги і допомоги на поховання – характерні не такі однозначні тенденції, як для попереднього виду, оскільки її величина щороку залишається незмінною, – майже 60 млн. грн., за винятком 2002 р. (у 2005 р. цей показник подано без урахування матеріальної допомоги).

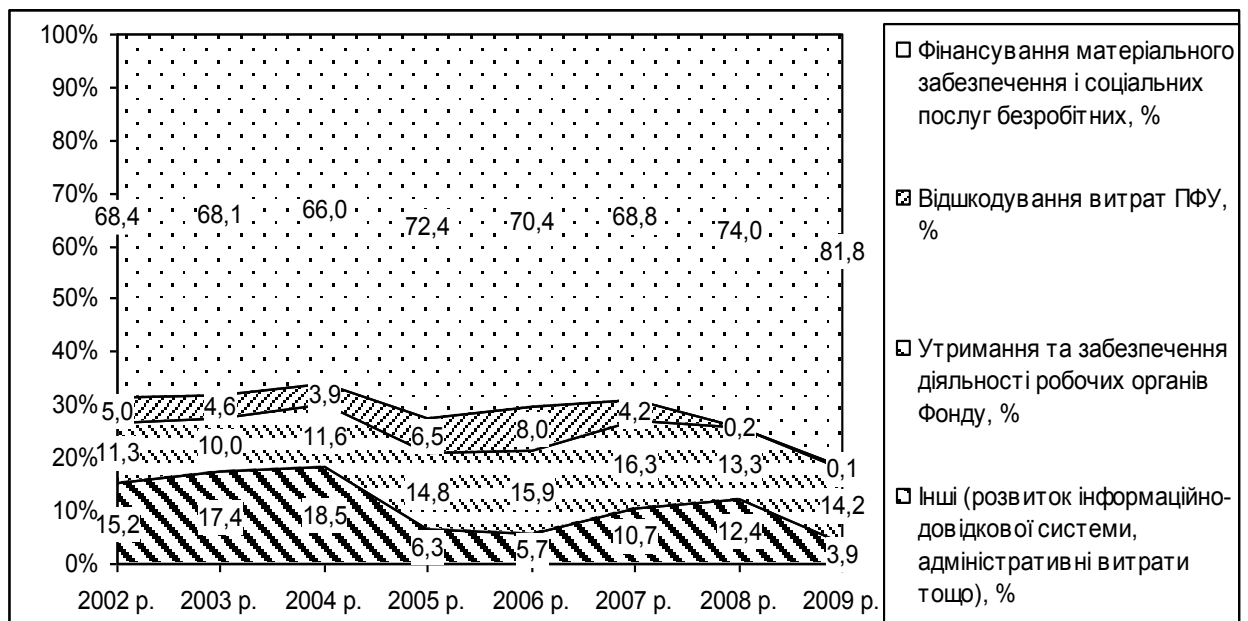

Рис. 2.13. Структура фінансових ресурсів соціального страхування України на випадок безробіття за напрямками використання упродовж 2002–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Структура фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття, показана на рис. 2.13, дає змогу зробити такі висновки: основну частку в них займає матеріальне забезпечення безробітних і вона є практично незмінною – приблизно 75% від загальної величини фінансових ресурсів. Найбільш нестійкою залишилась питома вага фінансових ресурсів, які спрямовувались на відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з достроковим виходом на пенсію окремих працівників. Найбільш

суттєві зміни стосувалися витрат, пов'язаних з утриманням робочих органів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, – вони зросли на 5% – та витрат, які належать до інших (розвиток інформаційно-довідкової системи обслуговування безробітних, резерв Фонду та ін.), – вони відповідно скоротились на 5%. Такі зміни у структурі відбулися у 2005 р., коли спостерігалось різке зростання частки (на 6,5%) матеріального забезпечення безробітних. Зміни у структурі фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття в 2005 р. були зумовлені тим, що припинилося фінансування коштів на створення нових робочих місць працівникам вугільної промисловості, які вивільнились у зв'язку із закриттям шахт (до 2005 р. це відображено за напрямком «Інші»). Такий фактор призвів до того, що структура видатків фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття змінилась у бік збільшення за всіма напрямками.

Дані табл. 2.11 та рис. 2.13 свідчать або про зростання кількості безробітних та, відповідно, збільшення їхнього фінансового забезпечення, або про зростання величини мінімальної допомоги по безробіттю за незмінності числа незайнятих у суспільному виробництві. З метою визначення впливу зміни розміру мінімальної допомоги у зв'язку з безробіттям і чисельності безробітних на загальну величину використаних фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття на рис. 2.14. відображено їхню динаміку впродовж 2002–2009 рр. Водночас можна простежити дві взаємодоповнювальні тенденції: зростання середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям та зменшення кількості осіб, які перебувають у центрах зайнятості як безробітні. Так, упродовж 2002–2009 рр. численність безробітних скоротилась майже вдвічі: з 1,05 млн. осіб у 2002 р. до 531,6 тис. осіб у 2009 р., тоді як допомога у зв'язку з безробіттям зросла у сім разів: з 96,2 грн. у 2002 р. до 655,6 грн. у 2009 р.

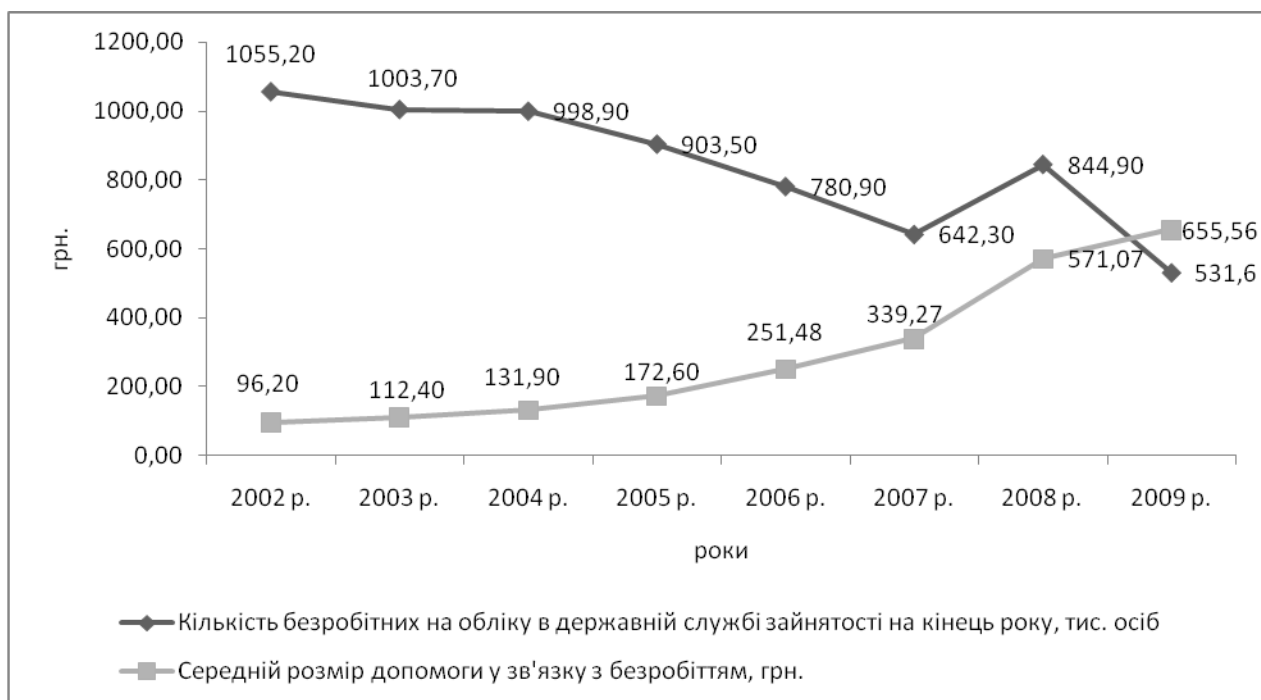

Рис. 2.14. Динаміка мінімальної допомоги по безробіттю та чисельності безробітних упродовж 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерел [50, с. 4; 51, с. 11; 129].

На відміну від 2002–2007 рр., у 2008 р. величина середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям збільшилась до 571 грн. порівняно з 339 грн. у 2007 р., а чисельність безробітних також зросла до 844 тис. осіб, що на 200 тис. осіб було більше, ніж у 2007 р. Такі зміни спричинила фінансова криза, яка розгорнулась в Україні наприкінці 2008 р. і триває донині. У 2009 р. спостерігались тенденції до подальшого збільшення розміру допомоги по безробіттю (655 грн. у порівнянні із 571 грн. у 2008 р.) та скорочення чисельності безробітних (531 тис. чол.). На збільшення обсягів використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття у 3,5 разу за період 2002–2009 рр. вплинуло зростання середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям за цей період у 7 разів.

Аналіз складу та динаміку структури фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням упродовж 2002–2009 рр. відображено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Показники використання фінансових ресурсів соціального страхування у разі тимчасової втрати працездатності впродовж 2002–2009 рр., млн. грн.¹

Використання фінансових ресурсів страхування	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Допомога в разі тимчасової втрати працездатності	881,70	1 107,00	1 437,00	1985,20	2351,49	2962,53	3917,56	4216,24
2. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	169,90	225,80	307,30	446,90	661,45	854,16	1328,86	1385,77
3. Допомога при народженні дитини	60,60	73,50	166,90	1006,80	2351,60	0,00	0,00	0,00
4. Допомога для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	193,70	382,30	444,20	605,40	648,48	0,00	0,00	0,00
5. Допомога на поховання	8,90	12,70	18,50	32,80	36,86	32,90	35,17	35,17
6. Оздоровчі заходи	561,90	696,90	779,60	779,70	963,98	1102,60	1470,24	1628,3
7. Виплати громадянам, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи	5,53	6,35	8,96	12,90	17,02	21,30	31,28	30,02
8. Утримання апарату управління	147,17	109,25	189,42	174,50	224,17	258,30	455,15	464,38
9. Інші	22,56	12,21	4,53	31,10	127,54	23,32	5,45	77,27
Всього фінансових ресурсів	2051,96	2626,31	3356,41	5075,30	7382,59	5255,10	7243,71	7837,13

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 9-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

Як бачимо з табл. 2.12, за досліджуваний період величина фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням характеризується тенденцію до постійного збільшення у всій структурі.

Найбільшою мірою це поширюється на трансферти, пов'язані з народженням дитини: від 60 млн. грн. у 2002 р. до 2,4 млрд. грн. у 2006 р., або у 40 разів (переломним для динаміки став 2005 р.). Меншою мірою але доволі відчутно зросла допомога на поховання: якщо у 2002 р. її виділяли у сумі 9 млн. грн., то у 2009 р. профінансовано 35,2 млн. грн., або у 5 разів (причому її обсяг впродовж 2006–2009 рр. залишається відносно стабільним). Допомога для догляду за дитиною до 3 років збільшилась зі 193,7 млн. грн. у 2002 р. до 648,5 млн. грн. в 2006 р., тобто у 3 рази; допомога у разі тимчасової втрати працездатності – з 881 млн. грн. до 4,2 млрд. грн., тобто у 4,5 разу; допомога у зв'язку з вагітністю і пологами – зі 170 млн. грн. до 1,39 млрд. грн., тобто у 8 разів; на оздоровчі заходи – з 561,9 млн. грн. у 2002 р. до 1,7 млрд. грн. у 2009 р., тобто майже у 3 рази.

Загалом використання фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими

похованням впродовж досліджуваного періоду збільшилося від 2,1 млрд. грн. у 2002 р. до 7,8 млрд. грн. у 2009 р. Середньорічні темпи приросту таких трансфертів становили 1 млрд. грн. щороку. Найбільш значне зростання видатків бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням спостерігалось в 2005 р.: порівняно із 2004 р., вони збільшились у 1,5 разу – з 3,3 млрд. грн. до 5,1 млрд. грн. У 2006 р. відбулося ще більше зростання видатків – до 7,3 млрд. грн., що на 43% більше, ніж у 2005 р.

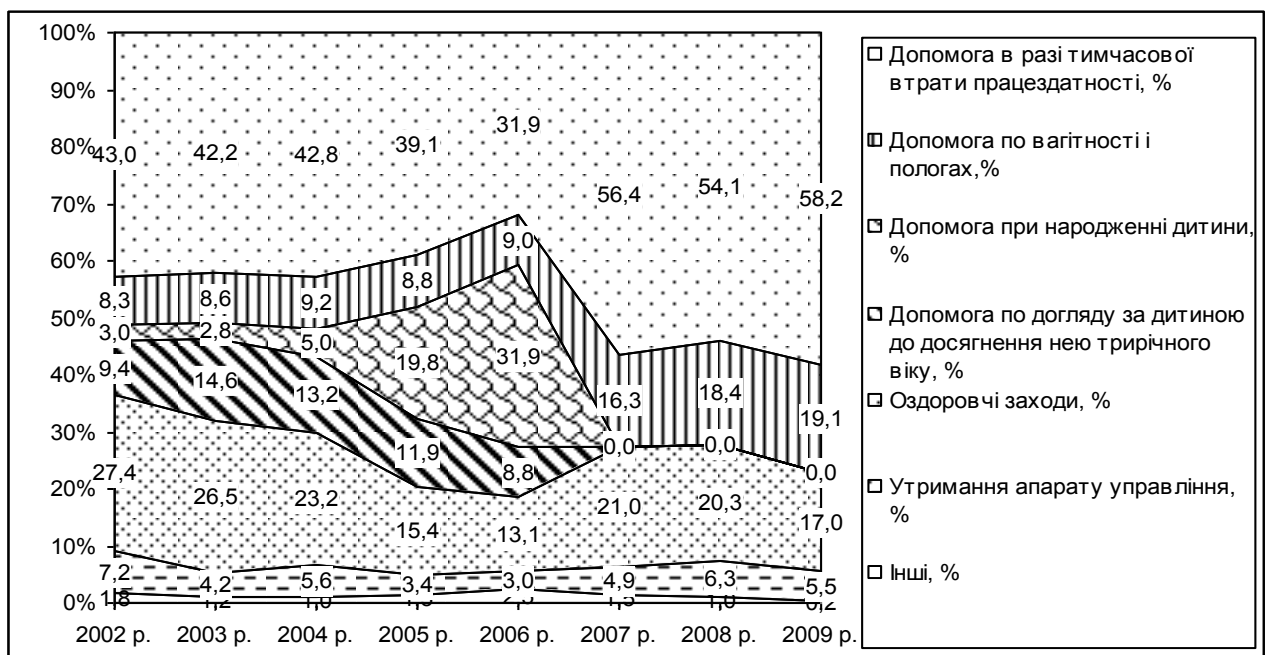

Рис. 2.15. Структура фінансових ресурсів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за напрямками використання упродовж 2002–2009рр., %¹

¹ Складено на основі джерел [23; 50; 51, с. 9-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

Як видно з рис. 2.15, у 2005–2006 рр. виплати допомоги при народженні дитини та допомоги для догляду за нею до досягнення трирічного віку найбільшою мірою визначали динаміку структурних зрушень фінансових ресурсів соціального страхування в разі тимчасової втрати працездатності.

Зокрема, якщо у 2002 р. вони становили 11% від загальної суми видатків Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, то у 2006 р. ці ресурси дорівнювали вже більше, ніж 40%. Така зміна пріоритетів у фінансуванні коштів здійснена за рахунок зменшення частки допомоги в разі тимчасової втрати працездатності та

допомоги на оздоровчі заходи на 10% кожної. Грунтуючись на позиції, що, починаючи з 2007 р., допомогу при народженні дитини і допомогу для догляду за нею до досягнення трирічного віку перестали фінансувати за рахунок коштів державного цільового фонду, констатуємо, що структура використання фінансових ресурсів у 2009 р. практично аналогічна до структури 2002 р. Так, половина коштів спрямовується на фінансування допомоги в разі тимчасової втрати працездатності, близько 20% – на оздоровчі заходи, 18% – на допомогу в зв'язку з вагітністю та пологами, дещо менше – на управлінські та оздоровчі заходи. Управлінські видатки у загальній структурі фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням мають нестійку тенденцію до скорочення у 2003 р. та 2005–2006 рр. і зростання у 2004 р. та 2007–2009 рр. При цьому їхня питома вага в абсолютному виразі у три рази менша за частку фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття на адміністративні витрати.

Таким чином, тенденції у використанні фінансових ресурсів державного соціального страхування зумовлені змінами у порядку призначення окремих видів допомоги, зокрема допомоги при народженні дитини, допомога для догляду за дитиною до досягнення трирічного віку та допомоги на поховання. Вони надавались у фіксованих розмірах залежно від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на відповідний рік, а не від середньомісячного заробітку отримувачів допомоги [61]. Власне, допомога при народженні дитини і допомога на поховання з 2005 р. почали надаватися в розмірах, що у кілька разів перевищують встановлений державою прожитковий мінімум.

Склад і динаміку фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2009 рр. відображено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Показники використання фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві впродовж 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Використання фінансових ресурсів соціального страхування	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	14,60	15,46	10,02	7,24	6,59	31,12	50,90	0,7
2. Медична, професійна і соціальна реабілітація потерпілих на виробництві	26,81	34,41	45,76	63,52	110,36	145,57	200,50	X
3. Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження здоров'я або в разі його смерті	887,18	1065,64	1233,84	1773,71	2002,97	2513,23	2862,40	2931,4
3.1. Відшкодування ПФУ виплачених пенсій у зв'язку з інвалідністю, та втратою годувальника	49,21	54,69	52,40	111,01	97,85	77,10	138,40	X
4. Поточні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	61,40	58,25	70,27	114,95	200,16	259,55	420,35	X
5. Інші	60,78	99,46	230,42	62,51	26,36	28,32	392,75	X
Всього фінансових ресурсів	1050,77	1273,22	1590,31	2021,93	2346,44	2977,79	3926,90	3533,7

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 18-19; 52, с. 20-23; 79; 123; 149; 151].

Обсяги використання фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань мають стійку тенденцію до щорічного зростання. За винятком 2008 р., найбільшу частку (близько 80%) у видатках становить відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження здоров'я або в разі його смерті (рис. 2.16).

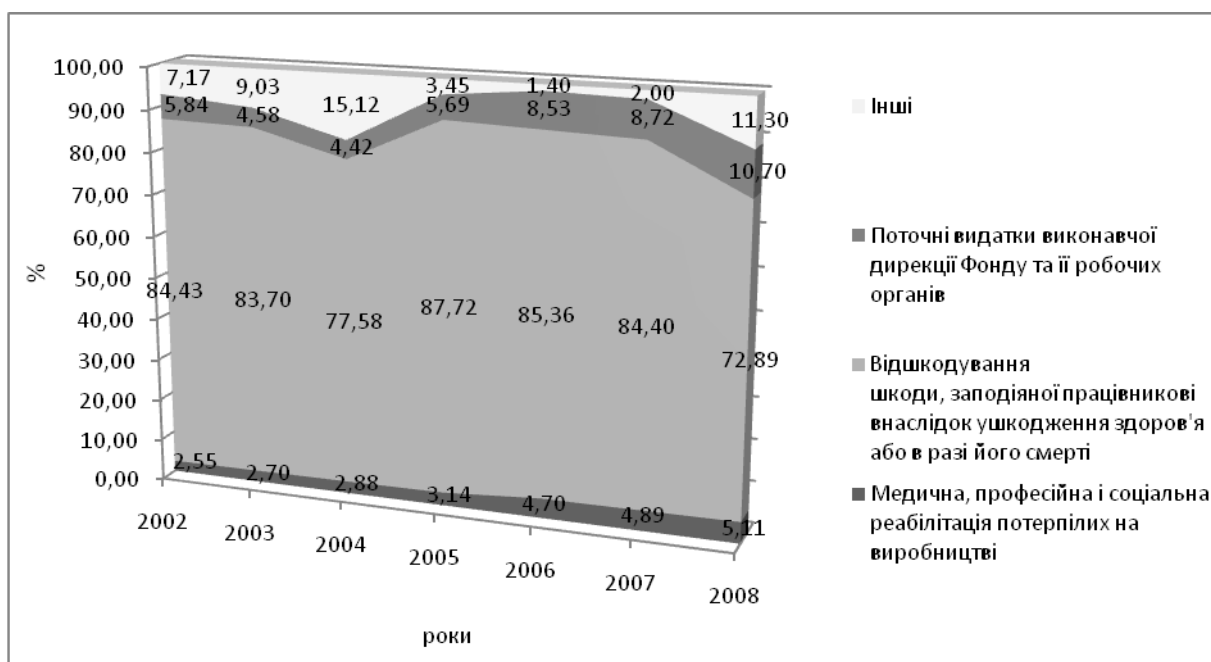

Рис. 2.16. Структура фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві за напрямками використання впродовж 2002–2008 рр.,

%¹

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 18-19; 52, с. 20-23; 79; 149; 151].

Лише у 2004 р. питома вага таких видатків скоротилася до 77%, що стало наслідком погашення заборгованості шахтарям з регресних позовів та одноразової допомоги при втраті професійної працездатності, відповідно до частини другої статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік», у розмірі 200 млн. грн., що обліковано за розділом «Інші видатки». Загалом відшкодування шкоди у 2008 р. профінансовано на рівні 2,86 млрд. грн., що майже у три рази перевищує аналогічний показник 2002 р. – 887,2 млн. грн.

У межах цього виду допомоги відшкодування ПФУ виплат пенсій у зв'язку з інвалідністю та втратою годувальника не характеризувалися чітко вираженою тенденцією до зростання або спаду – їхня величина щороку різна. Так, у 2002 р. вони становили 123,6 млн. грн., у 2004 р. і 2007 р. – приблизно 77 млн. грн., у 2003 р. – 86 млн. грн., а у 2005 р. 311,3 млн. грн. – найбільшу суму впродовж досліджуваного періоду. Таке різке збільшення відшкодування Пенсійному фонду України у 2005 р. пояснюється тим, що Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань повністю погасив заборгованість перед ним, яка існувала до того часу і накопичувалась впродовж років незалежності нашої держави.

Наступний за величиною напрямком використання фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань – видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, які у 2008 р. становили 420 млн. грн., або 10,7% від загальної величини видатків, і мали тенденцію до постійного зростання – питома вага видатків у 2002 р. дорівнювала 5,8%. На медичну, професійну і соціальну реабілітацію потерпілих держава у 2007 р. витратила 200,5 млн. грн., тобто 5,1% від загальної

величини видатків, що більше, ніж у сім разів перевищило показник 2002 р. – 26,8 млн. грн., тобто відповідно 2,6% від загальної величини видатків у 2002 р.

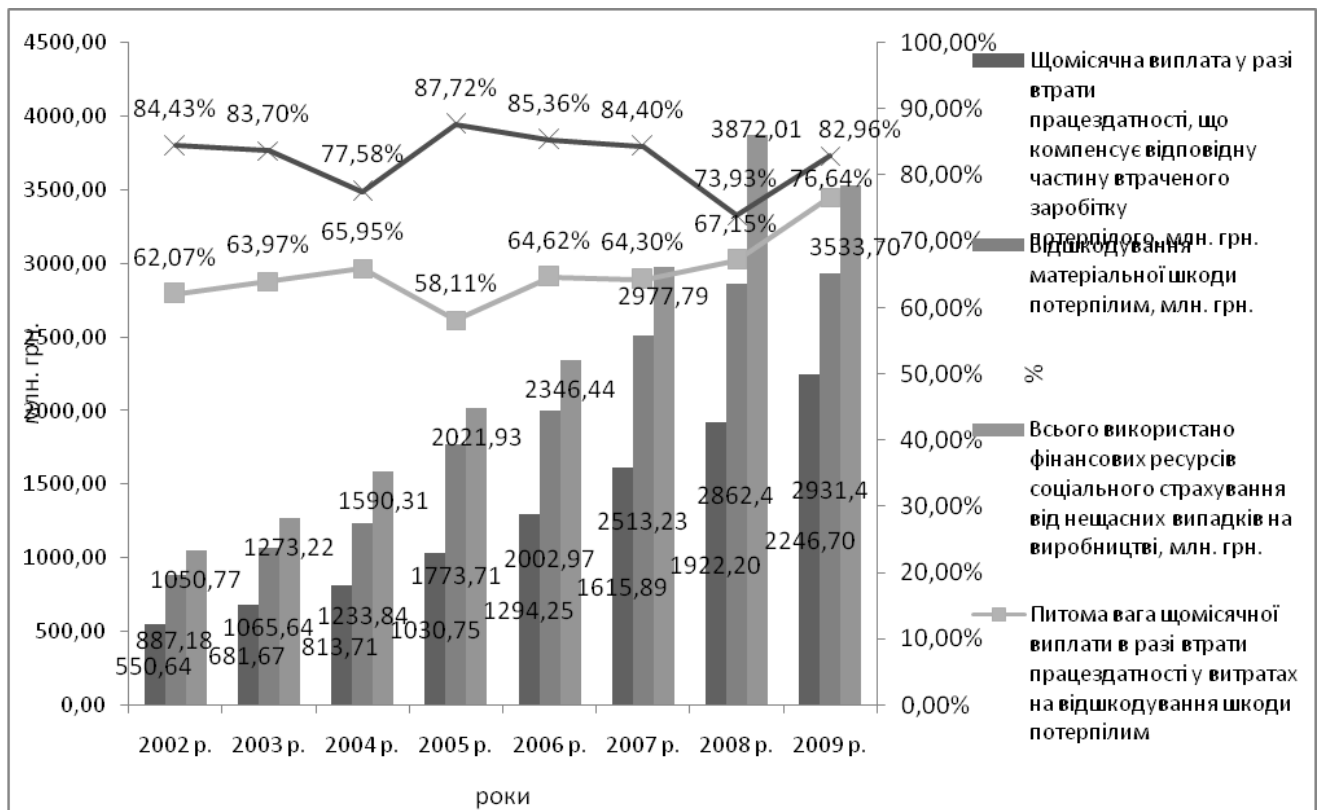

Рис.2.17. Динаміка виплат на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові впродовж 2002–2009 рр., і питома вага її окремих видів, млн. грн., ¹

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 18-19; 52, с. 20-23; 79; 123; 149; 151].

На рис. 2.17 подано дані про питому вагу відшкодування матеріальної шкоди потерпілим та її частку в загальних обсягах фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2009 рр.

Найбільшу частку в межах відшкодування шкоди, заподіяної працівникові та його здоров'ю, займає щомісячна виплата у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого. Її обсяги за період 2002–2009 рр. зросли у чотири рази: від 550,6 млн. грн. у 2002 р. до 2,9 млрд. грн. у 2009 р. Такий вид допомоги становив майже 70% від загальних обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань,

і його питома вага була відносно стабільною, а загалом витрати на відшкодування шкоди дорівнювала майже $\frac{3}{4}$ загальної величини таких ресурсів.

Втричі, порівняно з показником 2002 р., збільшилися виплати допомоги в разі тимчасової втрати працездатності до її відновлення (від 21,8 млн. грн. до 77,1 млн. грн. у 2007 р.), одноразової допомоги в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого (відповідно 94,9 млн. грн. у 2002 р. та 428,7 млн. грн. у 2008 р.) і разової допомоги у разі смерті застрахованої особи (від 57,1 млн. грн. до 203 млн. грн. у 2008 р.). Не зазнали змін впродовж 2002–2007 рр. виплати у разі тимчасового переведення потерпілого на легшу роботу (майже 400 тис. грн. щороку) та на поховання потерпілого (близько 900 тис. грн.).

Найбільш значними темпами – більше, ніж у 10 разів – за цей період зросли виплати Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань як відшкодування моральної шкоди потерпілим – від 763 тис. грн. у 2002 р. до 60 млн. грн. у 2007 р. Суттєве навантаження на бюджет Фонду в 2006 р. зумовило збільшення виплати потерпілим грошових сум на відшкодування моральної (немайнової) шкоди за наявності факту заподіяння цієї шкоди. Так, у 2006 р. Фондом відшкодовано моральну (немайнову) шкоду 5 366 потерпілим на суму 83,6 млн. грн., що у 2,9 разу більше, ніж у 2005 р. Кількість потерпілих, які отримали цей вид страхової виплати, зросла, порівняно з 2005 р., у 2,6 разу. Водночас Законом України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» дію норми Закону щодо відшкодування Фондом моральної шкоди було призупинено.

Тенденції щодо зміни інколи пов'язані як зі зростанням кількості потерпілих на виробництві від нещасних випадків та, відповідно, підвищенням їхнього фінансового забезпечення, так і зі збільшенням величини мінімальної допомоги за умов незмінності кількості потерпілих у суспільному виробництві.

Динаміку зміни суми страхових виплат та кількості потерпілих від нещасних випадків на виробництві впродовж 2002–2009 рр. відображено на рис. 2.18.

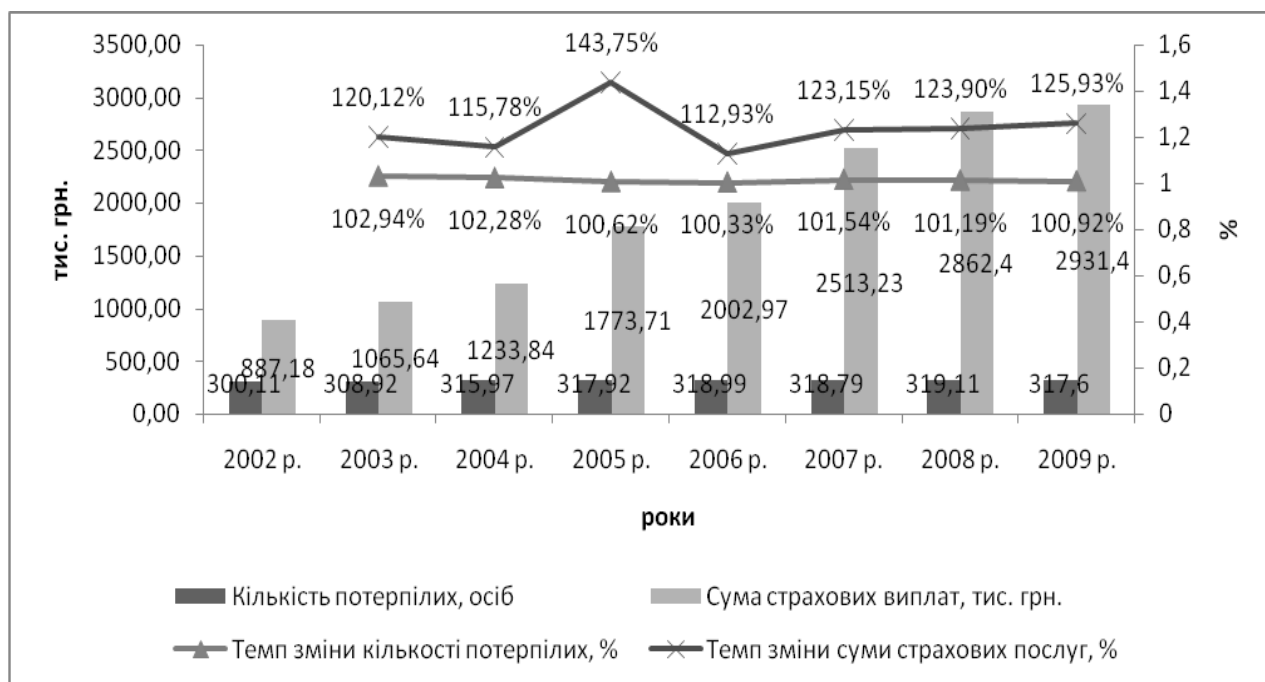

Рис. 2.19. Динаміка і темпи зміни кількості потерпілих на виробництві та суми страхових виплат, виплачених Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, по Україні за 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерел [34; 50; 51, с. 17; 79; 123; 149; 151].

Впродовж 2002–2009 рр. спостерігалися рівнозначні тенденції: відбувалося зростання кількості потерпілих на виробництві на 17,6 тис. грн. (у середньому на 1,5%) і страхових сум, спрямованих на відшкодування їм шкоди, на 2 млрд. грн. (у середньому на 23,2% щороку).

Аналіз виробничого травматизму показав, що переважна більшість нещасних випадків сталася через організаційні причини (77,9% від загальної кількості нещасних випадків), технічні причини (14,5%) та психофізіологічні причини (7,6%). Основними видами подій, що призвели до нещасних випадків, були: падіння потерпілого (29,8% від загальної кількості нещасних випадків), обвал предметів, матеріалів, породи, ґрунту (21,3%), дія предметів і деталей, які рухаються, розлітаються, обертаються (19,7%), та дорожньо-транспортні пригоди (6,9%). Найбільша кількість нещасних випадків сталася на підприємствах, основний вид економічної діяльності яких – підземне видобування кам'яного вугілля, загальне будівництво, вирощування зернових, технічних й інших культур, а також чорна металургія. Це призвело до зростання

впродовж 2002–2009 рр. суми страхових виплат, що припадав на одного потерпілого (рис. 2.19.).

Рис.2.19. Динаміка середнього розміру страхових виплат на одного потерпілого (члена його сім'ї) та темпи його зміни по Україні за 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерел [50; 51, с. 17; 79; 123; 149; 151].

Таким чином, на зростання обсягу фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань прямо пропорційний вплив мали обидва фактори: збільшення середнього розміру страхових витрат і кількості потерпілих на виробництві.

Як зазначалось вище, фінансові ресурси державного пенсійного страхування використовуються на виплату матеріального забезпечення пенсіонерів, джерелом чого є:

- а) пенсійні внески;
- б) кошти Державного бюджету України;
- в) кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування у разі безробіття;
- г) кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

д) кошти Державного бюджету України як покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України.

Питому вагу кожного з джерел фінансування пенсій за період 2002–2009 рр. показано на рис. 2.20.

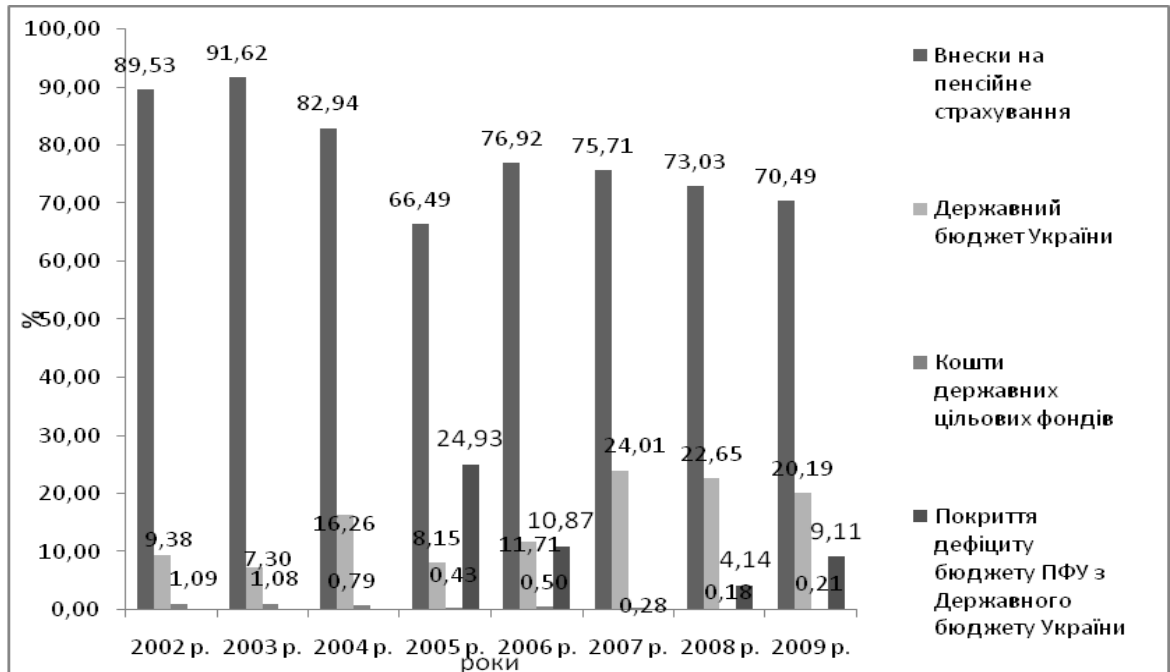

Рис. 2.20. Структура фінансових ресурсів пенсійного страхування за джерелами фінансування пенсій впродовж 2002–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

З рис. 2.20 видно, що виплата пенсій в Україні переважно здійснюється за рахунок встановлених у нашій державі пенсійних внесків, і хоч їхній обсяг має постійну тенденцію до зростання, питома вага у структурі фінансових ресурсів державного соціального страхування поступово скорочується. Так, якщо у 2002–2004 рр. ці ресурси забезпечували до 90% усіх видатків ПФУ, то, починаючи з 2006 р., їх вистачало лише на 70% видатків. Перелом відбувся у 2005 р., коли вперше з'явилися кошти Державного бюджету України як джерело покриття дефіциту бюджету ПФУ, які профінансували того року майже 25% пенсій. Причини таких змін ми з'ясували вище (див. розд. 2.1).

За даними на рис. 2.20, покриття дефіциту ПФУ здійснювалося й надалі – у 2006 р., 2008–2009 рр., але у менших масштабах – відповідно 11% та 9% від загального обсягу фінансових ресурсів державного соціального страхування.

Щодо дотацій Державного бюджету України, які фінансували ПФУ на виконання певних державних програм, то їхня питома вага мала тенденцію до постійних змін – як до скорочення (у 2003 р., 2005 р. та 2008–2009 рр.), так і до збільшення (у 2004 р. та 2007 р.), що пов'язано зі зміною складу самих державних програм, рідше – методології їхнього обліку в звітності ПФУ. Зокрема, починаючи з 2007 р., витрати на відшкодування виплат пенсій потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи почали обліковуватись за тією самою програмою, що й фінансування інших пільгових груп населення. До того ж, у 2005–2006 рр. здійснювалося фінансування пенсій працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах (відмінено у 2007 р.). Власне кажучи, починаючи з 2007 р., фінансування ПФУ з Державного бюджету України почало проводитись лише за двома програмами:

- дотація на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами;

- на компенсацію втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки зі сплати збору на обов'язкове пенсійне страхування.

Кошти державних цільових фондів як джерело фінансування пенсій мають найменше значення у структурі фінансових ресурсів державного соціального страхування, й їхня питома вага не зазнала суттєвих змін впродовж аналізованого періоду – близько 1% від видатків ПФУ. Слід зазначити, що за період 2005–2009 рр. частка таких коштів дещо скоротилась – до 0,2% у 2009 р., але, на нашу думку, що це стало наслідком передусім недофінансування з боку самих державних цільових фондів або перекладання їхніх видатків на ПФУ, тобто на страхові пенсійні збори (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Показники надходження та використання коштів державних цільових фондів у бюджеті ПФУ впродовж 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2002–2009 рр.
-----------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------------

Находження коштів з фондів	156,38	266,02	148,13	278,65	360,97	268,08	113,83	58,7	1650,76
Використання коштів на потреби фондів	230,45	272,92	287,64	278,65	333,73	268,08	263,15	352,92	2287,54
Відхилення	-74,07	-6,91	-139,51	0,00	27,24	0,00	-149,32	-294,22	-266,98

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

На основі даних табл. 2.14 можна підтвердити припущення, що за період 2002–2009 рр. недофінансування з боку державних цільових фондів ПФУ становило 266,98 млн. грн., при чому така практика простежується практично впродовж усього аналізованого періоду.

Таблиця 2.15

Обсяги використання фінансових ресурсів пенсійного страхування за джерелами фінансування пенсій впродовж 2002–2008 рр., млн. грн. ¹

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	18907,668	23154,9	30010,92	43584,86	51577,02	72370,55	106 284,77	116799,60
1.1 особам, пенсія яким призначена згідно пенсійного законодавства	17206,26	19855,9	25132,38	56513,31	59269,44	69774,33	110032,15	108284,17

Продовження таблиці 2.15

1.2 керівництво та управління у сфері пенсійного страхування	396,77	447,6	522,32	722	889,38	1196,56	1755,09	1827,69
1.3 інші	1304,638	2851,4	4356,22	2642,48	1855,04	1399,66	5340,96	6687,74
2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	1980,52	1846,06	5884,31	5345,7	7854,72	22954,29	32957,76	33448,10
2.1 військовослужбовцям строкової служби	530,27	442	340,56	375,93	352,97	10369,81		29372,28
2.2 відшкодування надбавок до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами тощо	909,68	693,86	1388,17	3039,45	4574,89	12584,48		
2.3 відшкодування виплат пенсій постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи	61,66	266,71	650,11	871,42	1455,95	0,00		
2.4 працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах	0,00	0,00	0,00	710,00	1029,67	0,00		
2.5 інші	478,91	443,49	3505,47	348,9	441,24	0,00	0,00	

3. Виплата пенсій за рахунок коштів Фссб	90,00	97,65	97,64	142	215	167,5	13,7	30,71
4. Виплата пенсій за рахунок коштів Фссн	140,45	175,27	190,00	136,65	118,73	100,58	249,45	322,21
5. Покриття дефіциту бюджету ПФУ з Державного бюджету України	0,00	0,00	0,00	16344,69	7289,5	0,00	6031,44	15092,4
Всього фінансових ресурсів пенсійного страхування	21118,64	25273,88	36182,87	65553,90	67054,97	95592,92	145 537,12	165693,02

¹ Складено автором на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

² Фссб – Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

³ Фссн – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України

Як бачимо, обсяги використання фінансових ресурсів пенсійного страхування за всіма джерелами зростають в усьому складі (табл. 2.15). Так, якщо у 2002 р. за рахунок пенсійних внесків профінансовано 18,91 млрд. грн., то у 2009 р. їхній розмір уже сягнув 116,8 млрд. грн. Проте обсяг надходжень страхових внесків не зміг забезпечити повноцінне фінансування пенсій у 2005–2006 рр. і у 2008–2009 рр., що зумовило наявність такого джерела доходів ПФУ, як кошти Державного бюджету України на фінансування дефіциту бюджету Фонду. Масштаби цих надходжень були доволі вагомими: 16,34 млрд. грн. у 2005 р., 7,2 млрд. грн. у 2006 р., 6 млрд. грн. у 2008 р. та 15 млрд. грн. у 2009 р.

Друге за значенням джерело фінансування пенсій – кошти Державного бюджету України – також мали тенденцію до зростання. Якщо у 2002 р. їхня сума становила 1,98 млрд. грн., то у 2009 р. вона вже дорівнювала 33,45 млрд. грн., тобто у 16 разів більше. Збільшення частки видатків, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, спричинило підвищення розмірів пенсій для військовослужбовців строкової служби і суддів у відставці, що було зумовлено зростанням прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб.

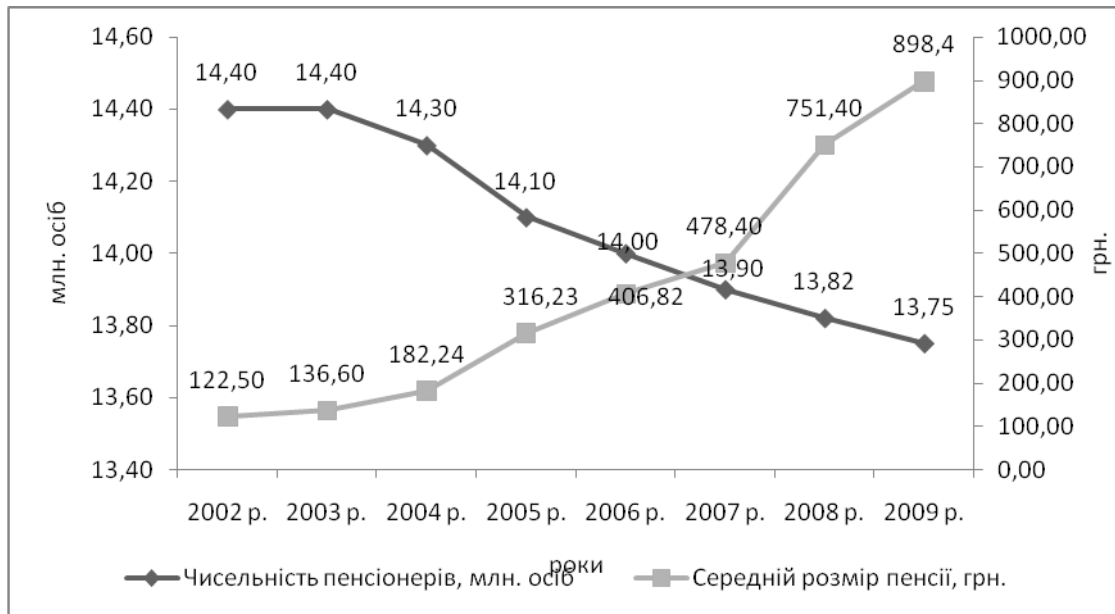

Рис. 2.21. Динаміка чисельності пенсіонерів і середнього розміру пенсій в Україні впродовж 2002–2009 рр.¹

¹ Складено на основі джерела [51, с. 37; 52, с. 39; 167].

Доцільно розглянути фактори, в результаті дії яких зростали пенсійні виплати в Україні впродовж 2002–2009 рр., через аналіз зміни чисельності пенсіонерів та середнього розміру пенсій, які вони отримують.

На основі даних, наведених на рис.2.21, можна стверджувати, що збільшення обсягів фінансових ресурсів державного пенсійного страхування впродовж 2002–2009 рр. супроводжувалося тенденціями до скорочення чисельності пенсіонерів (впродовж 2002–2009 рр. на 600 тис. осіб) та зростання середнього розміру пенсії (від 122,5 грн. у 2002 р. до 898,4 грн. у 2009 р.). Річні темпи зростання середнього розміру пенсії – 36,9% – перевищували відповідні темпи скорочення чисельності пенсіонерів – 0,7%, що дає підстави зробити висновок про те, що саме фактор підвищення розміру пенсій більшою мірою зумовив до збільшення обсягів фінансових ресурсів державного пенсійного страхування, ніж зменшення кількості їхніх отримувачів.

Середній розмір одержуваної пенсії збільшується за всіма її видами (рис. 2.22.).

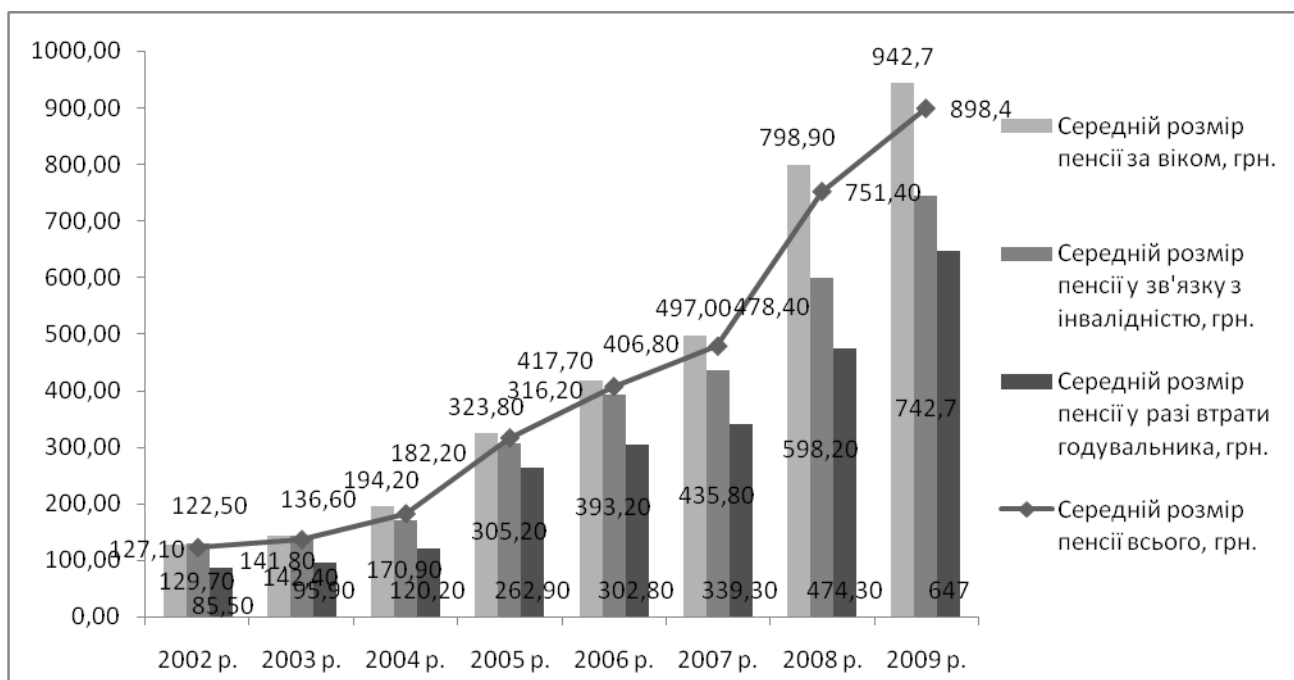

Рис. 2.22. Динаміка середнього розміру пенсії відповідно до окремих її видів впродовж 2002–2009 рр., грн.¹

¹ Складено на основі джерел [52, с. 39; 167].

Упродовж 2002–2003 рр. склалася ситуація, коли середній розмір пенсії у зв'язку з інвалідністю перевищував розмір пенсії за віком та середній розмір пенсії загалом. Проте, починаючи з 2004 р., розмір пенсії за віком перевищував як розмір пенсії у зв'язку з інвалідністю, так і середній розмір пенсії загалом по Україні.

Найбільшими темпами пенсія зростає у 2005 р. – у 2–3 рази за всім складом. Таке збільшення пенсій у 2004–2005 рр. можна пояснити тим, що у цей період Кабінет Міністрів України прийняв рішення про встановлення мінімальних пенсій на рівні прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб [59]. Інакше кажучи, починаючи з 2005 р., у пенсійному забезпеченні в нашій державі спостерігається дотримання норм Конституції щодо регламентації мінімального рівня соціальних гарантій для пенсіонерів. Середньорічні темпи зростання пенсій відповідно до окремих її видів приблизно однакові: за віком вони становили 37,3%, у зв'язку з інвалідністю та в разі втрати годувальника – відповідно 30,1% і 37,2%. Загалом середньорічні темпи зростання пенсій в Україні за період 2002–2009 рр. дорівнювали 37%.

Ступінь незалежності фінансових ресурсів державного соціального страхування відповідно до окремих видів через аналіз показників їхньої фінансової автономії показано на рис. 2.23.

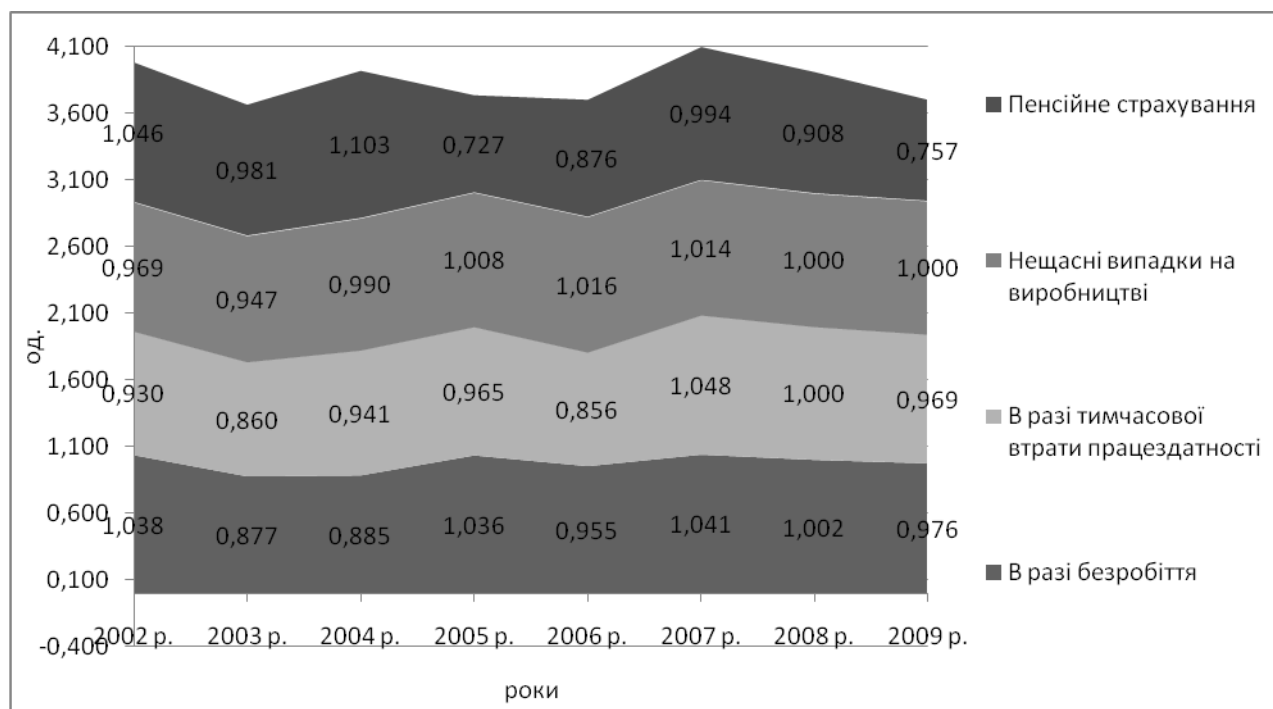

Рис. 2.23. Динаміка показників автономії фінансових ресурсів окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр., % ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 9-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 20-23; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Варто зауважити, що Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням та ПФУ здійснюють або здійснювали в минулому фінансування делегованих обов'язків за рахунок коштів:

– державного бюджету: Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням (виплата допомоги при народженні дитини у 2006 р.; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи), ПФУ (пенсій і надбавок згідно з окремими пенсійними програмами);

– Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: ПФУ (видатки, пов'язані з достроковим виходом

працівників на пенсію згідно зі ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення»);

– Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань: ПФУ (видатки, пов'язані з виплатою пенсій у зв'язку з інвалідністю та втратою годувальника).

З метою уникнення подвійного обліку і забезпечення повноти й об'єктивності аналізу показники автономії розраховано лише для внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування кожного з видів соціального страхування.

Як бачимо, показник автономії фінансових ресурсів державного соціального страхування впродовж 2002–2009 рр. характеризувався неоднозначними тенденціями до збільшення автономії у 2004 р. та 2007 р. і до зменшення у 2003 р., 2005–2006 рр. та 2008–2009 рр. Загалом за період 2005–2006 рр. відбулося підвищення фінансової самостійності страхування у разі безробіття, тимчасової втрати працездатності (за винятком 2006 р.) і від нещасних випадків на виробництві. Інакше кажучи, зростання обсягів акумульованих фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні супроводжувалось відповідним збільшенням видатків державних цільових фондів. При цьому темпи зростання видатків абсолютно порівнянні з темпами збільшення доходів, про що свідчать показники автономії ресурсів впродовж 2002–2009 рр. Таким чином, внутрішніх фінансових ресурсів за кожним із вказаних видів соціального страхування було достатньо для забезпечення поточної діяльності відповідних фондів соціального страхування. Винятком є 2006 р., коли видатки Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням у розмірі 942 млн. грн. були профінансовані за рахунок коштів державного бюджету, що більше ніж на 10% знизило ступінь автономії цього виду страхування. Через причини, які ми розглянули в розділі 2.1, надалі цей показник повернувся до колишнього рівня – 100%. Попередній висновок про автономію ресурсів соціального страхування не підтверджується для фінансових ресурсів державного пенсійного

страхування, оскільки пенсійне страхування суттєво відрізняється від інших видів соціального страхування. Через надходження коштів не повною мірою (табл. 2.15), частина пенсійних внесків фінансувала витрати програм для інших державних цільових фондів, що зумовило підвищення значення коефіцієнта автономії більше за 1 (2002 р. і 2004 р.). Інакше кажучи, кошти ПФУ було акумульовано в обсягах, які перевищували потреби цього виду соціального страхування. Цілком протилежна ситуація спостерігалась у 2003 р. та 2005–2009 рр., коли значення коефіцієнта автономії було меншим за 1. Особливо відчутне зниження стійкості фінансових ресурсів державного пенсійного страхування можна простежити у 2005–2009 рр., коли ПФУ отримав понад 36 млрд. грн. на покриття своїх потреб з боку державного бюджету.

Використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на регіональному рівні проведено на основі аналітичних даних діяльності територіальних управлінь державних цільових фондів.

У додатку М 1 подано напрямки використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття у Рівненській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. У 2003–2009 рр. на регіональному рівні відбувались суттєві зміни як в обсягах, так і в структурі таких ресурсів. Їхня фактична величина зросла в усіх досліджуваних областях приблизно на однакову величину: із 36 млн. грн. у 2003 р. до 130 млн. грн. у 2009 р. у Івано-Франківській області, відповідно із 44 млн. грн. до 183 млн. грн. – у Рівненській області та з 38 млн. грн. до 107 млн. грн. у Тернопільській області. Отже, збільшення цих ресурсів в Івано-Франківській області відбулося у 3,6 разу, в Рівненській і Тернопільській областях – відповідно у 4,2 разу та 2,8 разу. Такі зміни практично тотожні загальнодержавним тенденціям – за цей же період відповідний показник становив 3,4 разу. Напрямки використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття також зазнавали значних змін: обсяги допомоги у зв'язку з безробіттям у 2009 р., порівняно із 2003 р., в усіх досліджуваних областях суттєво скоротилися (на 13% у Івано-Франківській області, на 25% у Рівненській області й на 15% у

Тернопільській області), хоч вони продовжували займати основну частку у видатках регіональних відділень Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. При цьому зміни відбувалися рівномірно – питома вага допомоги у зв'язку з безробіттям почала скорочувалась з 2004–2005 рр. Видатки на професійну підготовку і перепідготовку населення також зазнали скорочення, але не такого значного – на 2% у 2009 р., порівняно з 2003 р., впродовж аналізованого періоду в усіх досліджуваних областях. Аналізуючи дані табл. 2.7 та додатку Л 2 і зіставляючи їх між собою, стверджуємо, що такі самі особливості виявились також на загальнодержавному рівні.

Обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням невинно зростали до 2007 р. (найбільшими темпами це відбувалось у 2006–2007 рр.), а потім почалось їхнє скорочення у 2008 р., а згодом деяке зростання у 2009 р. (додаток М 2). Такі зміни повністю відповідають загальнодержавним тенденціям за цим видом страхування. Структура видатків регіональних управлінь Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням і тенденції щодо зміни практично ідентичні структурі цих видатків та відповідають тенденціям, що можна було простежити на загальнодержавному рівні у 2003–2008 рр. (додаток М 3 і табл. 2.8). Так, допомога в разі тимчасової втрати працездатності становить приблизно половину видатків Фонду, допомога у зв'язку з вагітністю і пологами – 20%, утримання апарату управління – 6–8%. Власне кажучи, значних відмінностей у зміні обсягів, напрямках чи структурі таких ресурсів на регіональному та загальнодержавному рівнях не виявлено.

На основі аналізу даних додатка М 3 можна зробити висновок про суттєве – у 4–4,5 разу в 2009 р., порівняно з 2003 р., – збільшення обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які впроваджувались на регіональному рівні. Цей показник дещо перевищував зростання таких ресурсів

на загальнодержавному рівні (відповідно у 3,8 разу) і збільшення обсягів акумульованих ресурсів на рівні областей (у 4 рази). Обласні управління Фонду виконують роль донорів Дирекції Фонду в м. Києві, й ефективність використання їхніх фінансових ресурсів є більшою, ніж в Україні загалом. Про це свідчать дані, наведені нижче. Страхові виплати потерпілим становлять $\frac{7}{8}$ у загальних видатках регіональних виконавчих дирекцій Фонду, тоді як на загальнодержавному рівні цей показник дещо менший – $\frac{3}{4}$; на медичну реабілітацію потерпілих спрямовується до 10% регіональних ресурсів даного виду страхування, що також перевищує відповідний показник на рівні України – 5%. Інших суттєвих відмінностей у зміні обсягів, напрямках чи структурі таких ресурсів на регіональному та загальнодержавному рівнях впродовж 2003–2009 рр. не виявлено. Обсяг фінансових ресурсів державного пенсійного страхування у 2009 р. в Івано-Франківській області зріс, порівняно з 2003 р., з 404 млн. грн. до 3,4 млрд. грн., тобто у 8,5 разу, в Тернопільській області з 462 млн. грн. до майже 2,7 млрд. грн., тобто у 6 разів, як і в Рівненській області, з 414 млн. грн. до 2,2 млрд. грн., тобто теж у 6 разів. Як і за іншими видами соціального страхування, масштаби змін майже ідентичні загальнодержавним, де збільшення ресурсів за цей період відбулося у 7-кратному обсязі.

Визначений коефіцієнт автономії (Ка) свідчить про меншу регіональну незалежність фінансових ресурсів державного пенсійного страхування: за станом на 2009 р. внутрішні ресурси забезпечували близько 70–80% видатків відповідних територіальних управлінь ПФУ, тоді як на загальнодержавному рівні цей показник дорівнював 90 % (табл.2.16).

Таблиця 2.16

Динаміка показників автономії фінансових ресурсів соціального страхування в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях та по Україні впродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів ¹

Вид соціального страхування	Регіон	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
В разі безробіття	Івано-Франківська	0,779	0,741	0,782	0,760	0,723	0,814	0,679
	Рівненська	0,591	0,565	0,584	0,585	0,586	0,580	0,444

	Тернопільська	0,480	0,410	0,378	0,477	0,571	0,555	0,570
	Україна	1,038	0,877	0,885	1,036	0,955	1,041	1,002
В разі тимчасової втрати працездатності	Івано-Франківська	–	–	–	–	0,625	0,923	0,873
	Рівненська	–	–	–	–	–	0,848	0,814
	Тернопільська	0,864	0,735	0,774	0,688	0,600	0,949	0,903
	Україна	0,930	0,860	0,941	0,965	0,856	1,048	1,000
Нещасні випадки на виробництві	Івано-Франківська	1,941	1,814	1,905	2,102	1,710	1,672	1,657
	Рівненська	1,773	1,913	1,802	1,793	1,467	1,277	1,665
	Тернопільська	2,662	2,709	2,930	2,834	2,594	2,794	3,290
	Україна	0,969	0,947	0,990	1,008	1,016	1,014	1,000
Пенсійне страхування	Івано-Франківська	0,724	0,746	0,862	0,559	0,644	0,715	0,683
	Рівненська	0,884	0,924	0,891	0,660	0,752	0,841	0,842
	Тернопільська	0,553	0,613	0,613	0,419	0,507	0,562	0,575
	Україна	1,046	0,981	1,103	0,727	0,876	0,994	0,908

¹ Складено на основі джерел [2: 13; 31: 35; 80: 88; 118: 120; 132; 205: 212].

Характеризуючи загальні зміни обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування на загальнодержавному рівні та на рівні трьох досліджуваних областей, вкажемо, що вони практично ідентичні як за складом так і за структурою таких ресурсів. Щодо ступеня фінансової автономії регіональних ресурсів, то він, як правило, нижчий від загальнодержавних показників, а це свідчить про те, що досліджувані області є реципієнтами коштів. Виняток становить соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві, за яким регіональні управління є донорами центрального апарату управління. Отже, ступінь регіональної автономії, фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань вищий ніж загальнодержавний показник (табл. 2.12, додатки М1–М3). Власне кажучи, в Рівненській, Тернопільській та Івано-Франківській областях можна простежити процеси, які суттєво не відрізнялися від загальнодержавних і не призвели до виникнення відмінностей у використанні регіональних фінансових ресурсів державного соціального страхування.

2.3. Перерозподільні процеси у системі фінансових ресурсів державного соціального страхування

Ресурси соціального страхування акумулюються на стадії перерозподілу ВВП через такий інструмент фінансового механізму, як страхові внески. Одним з важливих джерел формування таких ресурсів в Україні є кошти державного бюджету та інших державних цільових фондів (для ПФУ). В такому разі інструментом формування ресурсів соціального страхування стають податкові надходження як основне джерело формування державного бюджету, які починають проходити стадію свого перерозподілу на користь державних цільових фондів. У контексті формування фінансові ресурси державного соціального страхування на макрорівні існують перерозподільні відносини між цільовими фондами і державним бюджетом країни, що зумовлено використанням різних інструментів їхнього формування. Така практика визначає потребу в дослідженні формування фінансових ресурсів державного соціального страхування за рахунок раніше розподіленої вартості. Оцінити такі масштаби можна, визначивши їхню частку у ВВП держави загалом та значення коефіцієнта співвідношення зовнішніх (сформованих за рахунок податкових платежів) і внутрішніх (сформованих за рахунок страхових внесків) ресурсів.

На мікрорівні перерозподільні процеси у системі фінансових ресурсів державного соціального страхування зумовлені вертикальною підпорядкованістю обласних відділень цільових фондів центральному органу управління. Ця підпорядкованість передбачає таку організацію розрахунків у межах окремого виду соціального страхування, при якій внески акумулюються на рахунках центрального органу управління, а фінансування обласних управлінь здійснюється при виникненні потреби у коштах. Тому за підсумками окремого періоду може виникнути таке сальдо розрахунків між обласним та центральним управлінням, коли обсяги фінансування першого перевищують або менші від обсягів коштів, переданих до головних управлінь. Врахувати особливості такого перерозподілу ресурсів соціального страхування дасть змогу коефіцієнт регіональної автономії фінансових ресурсів державного соціального страхування. Беручи до уваги те, що заробітна плата є, з одного боку, основним показником формування таких ресурсів, а з іншого – складовим елементом ВВП,

стверджуємо, що актуальним стає дослідження впливу зміни її частки у ВВП на обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні (рис. 2.24). Як бачимо, обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування невинно зростають при аналогічній тенденції до збільшення величини ВВП, одноznачно їхні темпи перевищують темпи зміни останнього.

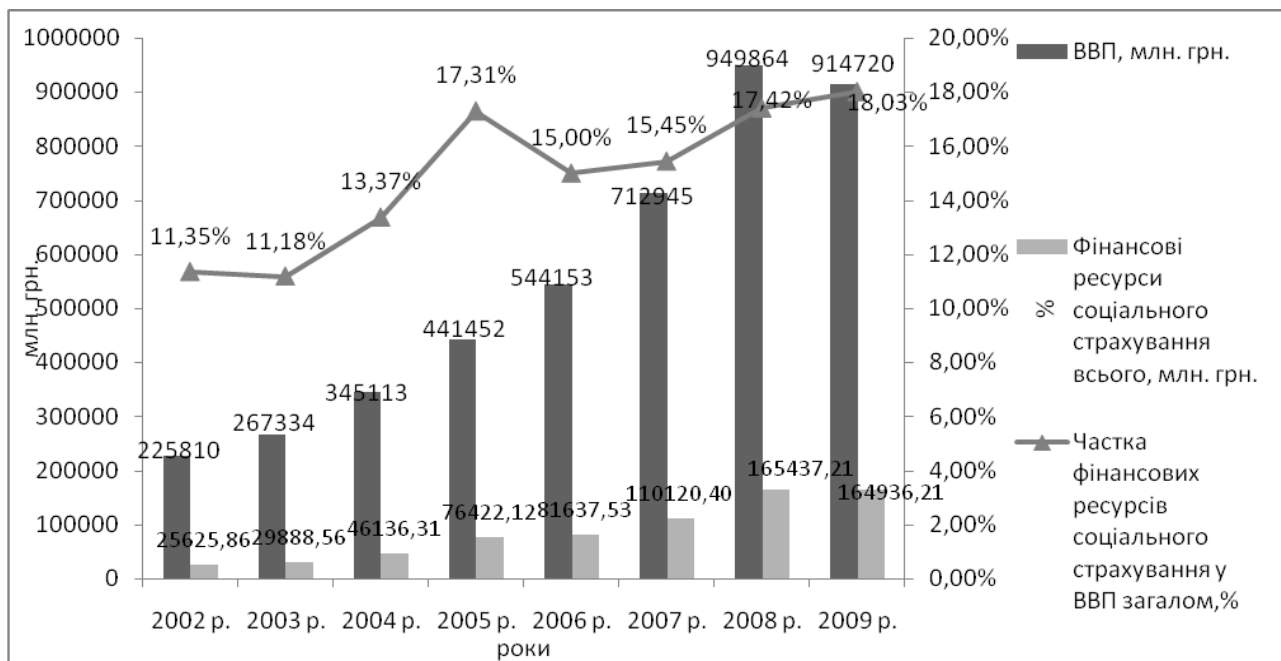

Рис.2.24. Динаміка обсягів ВВП і фінансових ресурсів соціального страхування впродовж 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерел [23; 24; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92; 93; 123; 137; 144; 147; 152].

Так, величина ресурсів збільшилась від 25,6 млрд. грн. у 2002 р. до 165 млрд. грн. у 2009 р. За цей період ВВП зріс від 225,8 млрд. грн. до 914,7 млрд. грн. Такі зміни привели до того, що питома вага фінансових ресурсів державного соціального страхування щодо ВВП за досліджуваній період збільшилася від 11,35 % у 2002 р. до 18,03 % у 2009 р. З огляду на те, що фінансові ресурси сформовано за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел, визначимо, яку частку у ВВП становлять ті з них, котрі сформовано за рахунок страхових внесків (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Показники ВВП і фінансових ресурсів соціального страхування та їхньої структури впродовж 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. ВВП	225810,00	267334,00	345113,00	441452,00	544153,00	712945,00	949864,00	914720,00
2. ФРсс *, всього	25625,86	29888,56	46136,31	72027,13	81637,53	110120,40	165437,21	164936,21
2.1. Внутрішні ФРсс	24188,55	27849,29	39983,99	53124,41	63051,98	84091,52	120911,70	116288,88
2.2. ФРсс, сформовані за рахунок бюджетних коштів	1280,93	1773,26	6004,18	18624,08	18224,58	25760,80	41442,16	48588,69
2.3. ФРсс, сформовані за рахунок ДЦФ	156,38	266,02	148,13	278,65	360,97	268,08	113,83	58,70
3. Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх ФРсс	0,06	0,07	0,15	0,36	0,29	0,31	0,34	0,42
4. Питома вага ФРсс у ВВП загалом, %	11,35	11,18	13,37	16,32	15,00	15,45	17,42	18,03
4.1. Питома вага внутрішніх ФРсс у ВВП, %	10,71	10,42	11,59	12,03	11,59	11,79	12,73	12,71
4.2. Питома вага ФРсс, сформованих за рахунок бюджетних коштів у ВВП, %	0,57	0,66	1,74	4,22	3,35	3,61	4,36	5,31
4.3. Питома вага ФРсс, сформованих за рахунок ДЦФ у ВВП, %	0,07	0,10	0,04	0,06	0,07	0,04	0,01	0,01

¹ Складено на основі джерел [23; 24; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування.

Внутрішні фінансові ресурси державного соціального страхування впродовж досліджуваного періоду суттєво не змінилися – за шість років спостерігалось зростання на 2 %. На противагу цьому, питома вага ресурсів, отриманих за перерозподілом, однозначно зросла: від 0,6 % у 2002 р. до 5,3% у 2009 р. – і, незважаючи на деяке скорочення у 2006–2007 рр., залишилась на рівні якого досягла у 2004 р. Питома вага фінансових ресурсів державного соціального страхування, сформована за рахунок інших видів соціального страхування, не зазнала практично ніяких змін – 0,05% від їхньої загальної величини – та, за виключенням 2008–2009 рр., не мала чітко вираженої тенденції до зростання чи зменшення. Такі зміни привели до того, що коефіцієнт співвідношення зовнішніх і внутрішніх ресурсів впродовж 2002–2008 рр. суттєво підвищився.

Таке підвищення відбулося у 2004–2005 рр., коли значення коефіцієнта із 0,07 зросло до 0,3, й у 2006–2009 рр. воно не знижувалось. Отже, збільшення

частки фінансових ресурсів державного соціального страхування у ВВП впродовж 2002–2009 р. забезпечувалося не інтенсивним шляхом – підвищенням ролі страхових внесків чи можливим розширенням бази їхнього оподаткування, а екстенсивним – шляхом перерозподілу акумульованих бюджетних ресурсів держави у цільових фондах. Така практика фінансового забезпечення соціального страхування населення змінює суть і призначення окремих фінансових інституцій держави. Її продовження є свідченням незбалансованості державних фінансових ресурсів у загрозливих масштабах, які можуть бути подолані лише за допомогою адміністративних методів. Ситуація показує, що ПФУ як цільовий фонд повноцінно функціонуватиме лише в умовах проголошеної солідарної відповідальності поколінь.

Розглянемо особливості формування внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування відповідно до окремих видів соціального страхування й частки, яку вони становлять у ВВП (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Структура внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування
відповідно до окремих видів та їхньої частки у ВВП впродовж 2002–2009 рр.,

млн. грн.¹

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Внутрішні ФРссб *	1491,03	1676,61	2153,30	2614,76	2786,42	3617,90	4759,80	5803,95
1.1. Питома вага внутрішніх ФРссб у ВВП, %	0,66	0,63	0,62	0,59	0,51	0,51	0,50	0,63
1.2. Кс ² ФРссб	0,03	0,01	-	-	0,003	0,030	0,001	0,001
2. Внутрішні ФРссст *	1903,73	2254,09	3148,88	4887,08	6305,55	5483,32	7212,45	7566,13
2.1. Питома вага внутрішніх ФРссст у ВВП, %	0,840	0,840	0,910	1,110	1,160	0,770	0,76	0,83
2.2. Кс ФРссст	0,003	0,003	0,003	0,002	0,151	0,006	0,002	0,007
3. Внутрішні ФРссн *	1018,69	1205,54	1575,04	2037,71	2382,99	3020,00	3926,9	3137,1
3.1. Питома вага внутрішніх ФРссн у ВВП, %	0,450	0,450	0,460	0,460	0,440	0,420	0,41	0,34
3.2. Кс ФРссн	-	-	-	-	-	-	-	-
4. Внутрішні ФРпс *	19775,1	22713,05	33106,77	43584,86	51577,0	71970,3	105012,55	99781,7
4.1. Питома вага внутрішніх ФРпс у ВВП, %	8,760	8,50	9,59	9,87	9,48	10,090	11,06	10,91
4.2. Кс ФРпс *	0,07	0,09	0,19	0,53	0,34	0,36	0,47	0,49
5. Внутрішні ФРсс *	24188,6	27849,29	39983,99	53124,41	63051,9	84091,5	120911,70	116288,88
5.1. Частка внутрішніх ФРсс у ВВП, %	10,710	10,42	11,59	12,03	11,59	11,790	12,73	12,71

¹ Розраховано на основі джерел [23; 24; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

² Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх ФРсс.

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

ФРссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

ФРссст – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

ФРссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ФРпс – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Зростання внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування у ВВП від 10,7 % до 12,7 % відбулося за рахунок збільшення ресурсів пенсійного страхування (на 2,3 % у 2009 р., порівняно з 2002 р.) і скорочення частки фінансових ресурсів інших видів страхування у ВВП – на 0,26% (безробіття), 0,08% (тимчасова втрата працездатності) та 0,04% (нешасні випадки). Загалом фінансові ресурси пенсійного страхування характеризуються значними перерозподільними процесами у суспільстві і становлять до 13% ВВП. При цьому такий перерозподіл ВВП на користь пенсійного страхування

відбувався за рахунок зменшення питомої ваги інших видів соціального страхування. Визначені коефіцієнти показують, що практично незмінною є структура ресурсів у страхуванні у разі безробіття (на 1 грн. внутрішніх коштів припадає 2–6 коп. зовнішніх коштів) та в разі тимчасової втрати працездатності (2–6 коп., за винятком 2006 р., коли вони зросли до 15 коп.), і підтверджують, що відбулися суттєві зміни у пенсійному страхуванні. Якщо у 2002 р. на кожен гривню внутрішніх коштів припадало лише 7 коп. зовнішніх коштів з державного бюджету, то у 2009 р. ця сума вже дорівнювала майже 49 коп.

Таблиця 2.19

Значення коефіцієнтів співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування відповідно до окремих видів, регіонів і загалом по Україні впродовж 2003–2009 рр.,¹

Область	Кс ²	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Івано-Франківська	ФРссб	0,283	0,349	0,279	0,315	0,384	0,229	0,473
	ФРссг	—	—	—	—	0,599	0,088	0,146
	ФРссн	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	ФРпс	0,545	0,419	0,391	0,858	0,530	0,468	0,461
Рівненська	ФРссб	0,692	0,769	0,712	0,709	0,706	0,724	1,255
	ФРссг	—	—	—	—	—	0,179	0,228
	ФРссн	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	ФРпс	0,431	0,349	0,090	0,940	0,647	0,667	0,638
Тернопільська	ФРссб	1,085	1,440	1,644	1,094	0,750	0,801	—
	ФРссг	0,057	0,407	0,308	0,406	0,677	0,055	0,124
	ФРссн	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	ФРпс	0,983	0,765	1,009	1,741	1,270	1,255	1,124
Україна	ФРссб	0,027	0,006	0,000	0,000	0,003	0,030	0,001
	ФРссг	0,003	0,003	0,003	0,002	0,151	0,006	0,002
	ФРссн	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	ФРпс	0,070	0,089	0,186	0,433	0,342	0,360	0,463

¹ Складено на основі джерел [2: 13; 23; 31: 35; 50: 52; 73: 79; 80: 88; 92: 93; 118: 120; 123; 132; 137: 144; 147: 152; 205: 212].

² Кс – Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів.

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

ФРссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

ФРссг – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

ФРссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ФРпс – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Щодо аспектів перерозподільних процесів у соціальному страхуванні на мікрорівні, то у табл. 2.19 подано коефіцієнти співвідношення внутрішніх та зовнішніх ресурсів окремих видів соціального страхування в Івано-Франківській, Тернопільській і Рівненській областях.

Аналіз даних табл. 2.19 свідчить (за винятком соціального страхування від нещасних випадків на виробництві) про суттєві відмінності у значеннях коефіцієнтів. Як на рівні областей, так і на рівні України не залучаються кошти державного бюджету для відшкодування страхових сум від нещасних випадків на виробництві чи їхньої профілактики, тобто коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів з цього виду соціального страхування дорівнює нулю.

Нижчий рівень заробітних плат і, відповідно, менше джерело страхових внесків зумовили виникнення у Тернопільській області ситуації, коли досліджуваний коефіцієнт із соціального страхування в разі безробіття менший, ніж в інших областях. Значення самого коефіцієнта дуже варіюється. Так, в Івано-Франківській області на 1 грн. внутрішніх коштів припадає лише 30 коп. зовнішніх коштів, тоді як у Рівненській – майже 70 коп. (у два рази більше), а в Тернопільській взагалі більший за одиницю. Така ситуація зумовлена кількістю безробітних, зареєстрованих у досліджуваних областях, зокрема у Тернопільській області вона більша, ніж в Івано-Франківській та Рівненській областях.

Хоча загалом аналізовані регіони в загальнодержавному масштабі є дотаційними, оскільки частка зовнішніх фінансових ресурсів з цього виду соціального страхування по Україні становить лише 3 коп. на кожну 1 грн. внутрішніх коштів. Інакше кажучи, високі значення K_c в досліджуваних областях зумовлені активними перерозподільними процесами між територіальними управліннями Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття і наявністю в його структурі дотаційних областей, до яких Тернопільська, Івано-Франківська й Рівненська області не належать.

Описані вище тенденції у менших масштабах характерні для соціального страхування в разі тимчасової втрати працездатності. Зокрема, йдеться про вищі значення коефіцієнта K_c в регіонах, ніж по Україні загалом, що забезпечується перерозподілом коштів між управліннями Фонду. Варто звернути увагу на те, що, на відміну від страхування у разі безробіття, не існує такої глибокої варіації у залежності областей від зовнішнього фінансування. Приблизно однаковий коефіцієнт (на 1 грн. внутрішніх страхових внесків припадає 10–20 коп. зовнішніх коштів) свідчить про рівномірну в досліджуваних областях кількість осіб, які були з певних причин тимчасово непрацездатними. Як бачимо, найбільш суттєві зміни коефіцієнтів співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування у бік їхнього збільшення спостерігалися як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні у пенсійному страхуванні. Причинами такої втрати фінансової стійкості пенсійного страхування в Україні можуть бути: невиконання плану надходжень страхових внесків та здійснення витрат; неправильна політика управління коштами соціального страхування; зниження платоспроможності (скорочення доходів) платників страхових внесків внаслідок загального спаду економіки держави; високий рівень страхових внесків.

За оперативними даними ПФУ, впродовж 2002–2009 рр. практично не було жодного року, коли затверджений план щодо доходів Фонду не виконувався (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Планові та фактичні показники внутрішніх надходжень до Пенсійного фонду України впродовж 2002–2009 рр., млн. грн. ¹

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Планові надходження	19220,40	22800,00	28101,20	42702,10	50 560,90	69961,20	101,84	101,41
Фактичні надходження	21045,30	24213,60	31367,50	43855,10	54 292,80	75534,00	101,95	99,78
Виконання плану, %	109,49	106,20	111,62	102,70	107,38	107,97	100,11	98,39

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

Вплив другого фактора – неправильної політики управління коштами соціального страхування – на втрату фінансової стійкості пенсійного страхування можна дослідити, порівнявши темпи зростання внутрішніх

фінансових ресурсів і темпи збільшення видатків з цього виду страхування (табл. 2.21).

Для порівнянності даних ми розраховували базисні (до рівня 2002 р.) темпи зміни цих показників.

Таблиця 2.21

Темпи зміни внутрішніх надходжень та видатків Пенсійного фонду
України впродовж 2003–2009 рр., %¹

№ п/п	Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	Базисні темпи зміни внутрішніх фінансових ресурсів	114,86	167,42	220,40	260,82	363,94	515,55	504,58
2	Базисні темпи зміни видатків ПФУ	119,68	171,33	387,56	366,94	451,38	689,14	784,58
3	Відхилення (п. 1 – п. 2)	4,82	3,91	90,01	56,70	88,70	173,59	280,00

¹ Складено на основі джерел [73: 74; 137: 144; 152].

Дані табл. 2.21 показують, що якщо внутрішні фінансові ресурси пенсійного страхування зросли у 2009 р., порівняно з 2002 р., у 5 разів, то видатки ПФУ за цей же період збільшились відповідно у 7,8 рази. Отже, така політика держави у сфері пенсійного страхування населення, при якій зростання обсягів фінансових ресурсів здійснюється у кілька разів меншими темпами, ніж обсягів запланованих виплат, стала одним із факторів, що призвела до втрати ресурсної збалансованості цього виду соціального страхування.

Для визначення впливу можливого зниження платоспроможності (скорочення доходів) платників страхових внесків на рівень збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування потрібно розглянути зміну величини заробітної плати в економіці держави.

У табл. 2.22 наведено дані щодо структури ВВП впродовж 2002–2009 рр. та темпів зміни окремих її елементів. Таку структуру подано за методом розподілу відповідно до категорій кінцевих доходів суб'єктів економіки згідно з існуючою методикою національних рахунків.

Таблиця 2.22

Структура ВВП за видами кінцевого доходу впродовж 2002–2009 рр.,¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	225810	267334	345113	441452	544153	712945	949864	914720

1.	Оплата праці найманих працівників	103117	122188	157450	216600	268631	355147	465487	466281
2.	Податки, за винятком субсидій на виробництво та імпорт	27639	30247	35163	56077	73486	89256	118343	116413
3.	Валовий прибуток і змішаний дохід	95054	114909	152500	168775	202036	268542	366034	332026
Валовий внутрішній продукт, %		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1.	Оплата праці найманих працівників	45,67	45,71	45,62	49,07	49,37	49,81	49,01	50,98
2.	Податки, за винятком субсидій на виробництво та імпорт	12,24	11,31	10,19	12,70	13,50	12,52	12,46	12,73
3.	Валовий прибуток і змішаний дохід	42,09	42,98	44,19	38,23	37,13	37,67	38,54	36,29

¹ Складено на основі джерела [198].

Питома вага оплати праці найманих працівників, що одночасно виступає джерелом фінансових ресурсів державного соціального страхування, у структурі ВВП мала тенденцію до поступового збільшення від 45,7% у 2002 р. до 51% у 2009 р. Водночас, одноразово, відбулося її різке збільшення (на 4% ВВП), у 2005 р., але в наступні роки величина оплати праці вже так різко не змінювалася. Оскільки податки і надалі становлять приблизно 12,5–13% ВВП та їхня величина залишається відносно постійною впродовж 2002–2009 рр., зростання оплати праці здійснюється за рахунок скорочення частки валового прибутку в економіці. Зокрема, цей елемент ВВП зменшився від 42,1 % у 2002 р. до 36,3 % у 2009 р. На збільшення оплати праці у 2005 р. могли вплинути адміністративні (підвищення її мінімального рівня в результаті ухвалення відповідних законодавчих актів) або економічні (зростання вартості робочої сили через перевищення попиту на робочу силу над пропозицією) фактори. Вплив адміністративних факторів через зіставлення величини мінімальної та середньої заробітної плати в економіці держави показано на рис. 2.25.

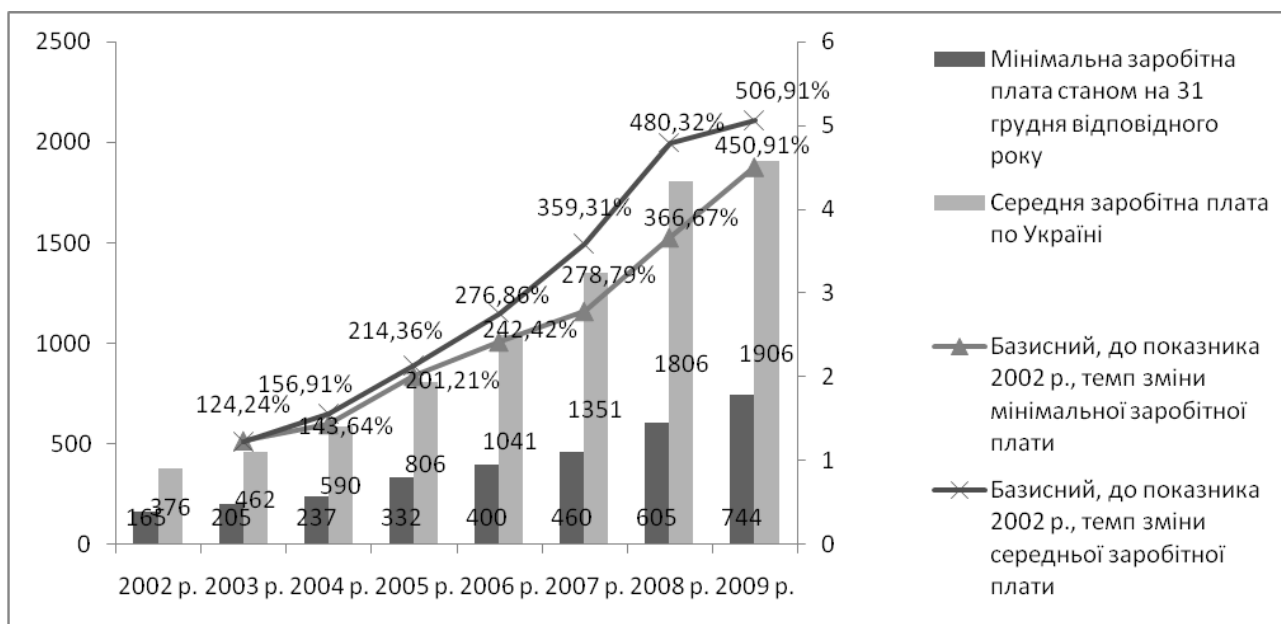

Рис. 2.25. Динаміка мінімальної та середньої заробітної плати і базисні темпи їхньої зміни впродовж 2002–2009 рр. ¹

¹ Складено на основі джерела [42].

Подані на рис. 2.25 дані показують, що до 2006 р. збільшення середньої заробітної плати відбувалось темпами тотожними до темпів зміни мінімальної заробітної плати. Починаючи із 2006 р. збільшення середньої зарплати почало відбуватись темпами швидшими ніж збільшення показника мінімальної заробітної плати.

Спираючись на базисні темпи росту робимо висновок, що розмір мінімальної заробітної плати у 2009 р. збільшився порівняно із 2002 р. у 4,5 разу: від 165 грн. до 744 грн., у той час як розмір середньої зарплати зріс майже у 5 разів: відповідно від 376 грн. до 1906 грн.

Вплив економічних факторів на збільшення заробітної плати у 2005 р. встановлено шляхом аналізу таких показників, як кількість безробітних (визначає пропозицію робочої сили) і потреба у робочій силі (визначає попит на неї). Якщо вартість робочої сили зросла в результаті перевищення попиту над її пропозицією, то цей показник має виявляти тенденцію до скорочення, якщо навпаки – вартість робочої сили знизилась, потреба у робочій силі зростатиме (рис. 2.26.).

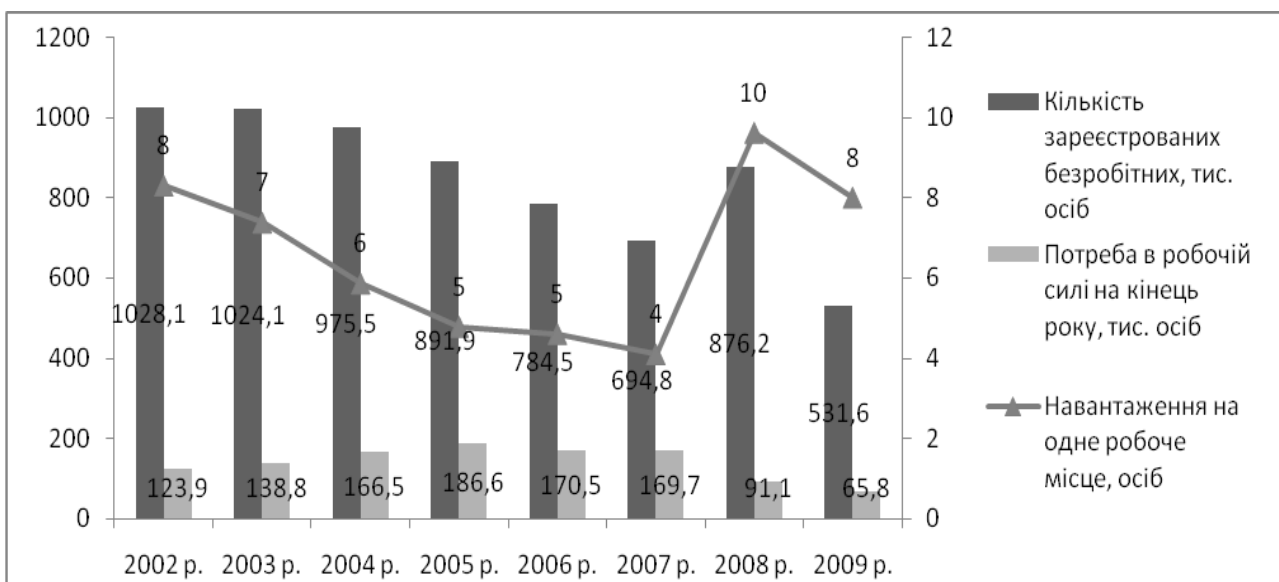

Рис. 2.26. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили і навантаження на одне робоче місце в Україні впродовж 2002–2009 рр.¹

¹ Складено на основі джерела [134].

Як видно з рис. 2.24., вести мову про перевищення попиту над пропозицією робочої сили в Україні немає належних підстав, як і не можна припускати, що у 2005 р. різко збільшилась її вартість. Проте щодо зайнятості на ринку праці спостерігалися позитивні тенденції, адже розрив між попитом та пропозицією поступово скорочується, а разом з ним знижується такий показник, як навантаження на одне робоче місце в Україні.

Так, впродовж 2002–2007 рр. він скоротився від 9 осіб на місце до 4 осіб, тобто більше ніж удвоє. Це є свідченням того, що вартість робочої сили в Україні поступово підвищується. Винятком із даної тенденції є результати позаминулого 2008 р., а саме – кількість зареєстрованих безробітних сягнула рівня 2005 р., тоді як потреба у робочій силі дорівнювала показнику, найнижчого за останні сім років. Це зумовило ситуацію, коли навантаження на одне робоче місце в Україні досягло показника 10 осіб, що є найвищим рівнем починаючи із 2002 р. Проте у 2009 р. дана тенденція не знайшла свого дальшого продовження.

Як бачимо, тенденції на ринку праці не вплинули на зростання величини заробітної плати у ВВП і, як наслідок, збільшення фінансових ресурсів державного соціального страхування. Зростанню оплати праці найманих

працівників у 2005 р, посприяло вжиття адміністративних заходів уряду щодо збільшення мінімальної заробітної плати в державі.

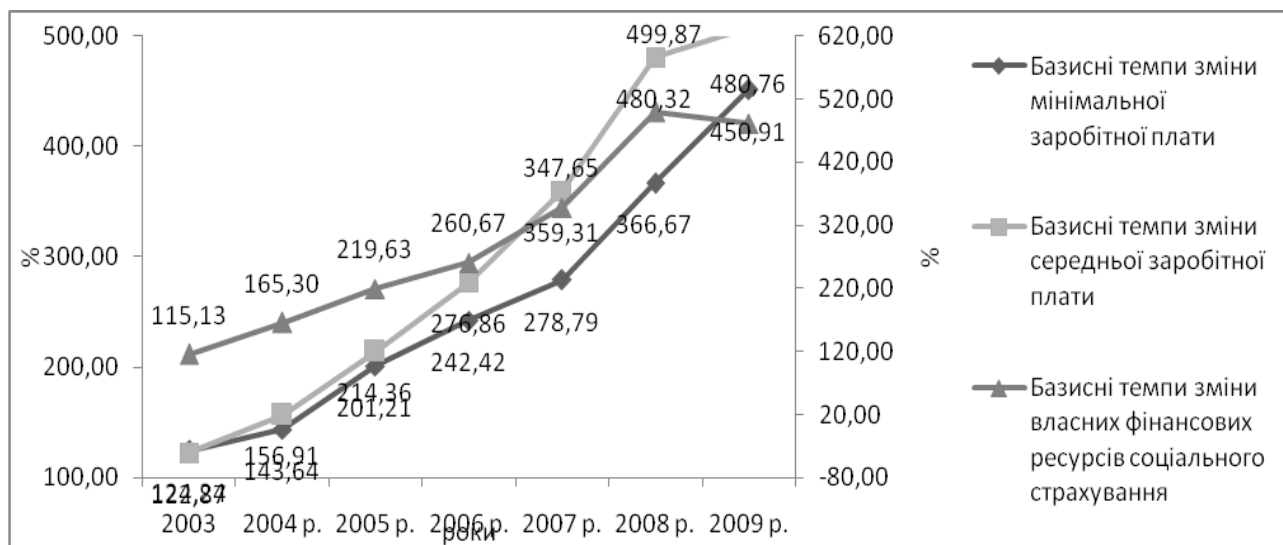

Рис. 2.27. Динаміка базисних темпів зміни мінімальної та середньої заробітної плати й обсягів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування в Україні впродовж 2003–2009 рр.¹

¹ Складено на основі джерела [42; 50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150].

У роки, коли різко зростала мінімальна заробітна плата, вартість робочої сили практично не змінювалася (2005 р. та 2006 р.), а в роки, коли її збільшення не було різким, вартість робочої сили поступово підвищувалася (2003 р., 2007–2009 рр.). Інакше кажучи, такі дії органів влади у сфері регулювання мінімальної заробітної здебільшого не сприяють суб'єктам господарювання повноцінно оцінити працівників, ніж коли до цих дій не вдаються або вони не такі різкі. Дані, наведені на рис. 2.27, показують, що загальна зміна обсягів і напрямку внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування відповідають тренду мінімальної та середньої заробітної плати в Україні. До того ж більшою мірою це стосується показника середньої заробітної плати: розмір середньої заробітної плати у 2009 році зріс порівняно із показником 2002 року у 5 разів, внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування – 4,8 разу тоді як мінімальної заробітної плати лише у 4,5 разу. Інакше кажучи, зміна розміру заробітної плати в економіці держави впродовж 2002–2009 рр.

може стати тим фактором, який зумовить зменшення фінансової стійкості пенсійного страхування.

Визначення впливу фактора рівня (високого чи низького) обкладання пенсійними внесками в економіці держави на фінансову стійкість цього виду соціального страхування (втрату чи підвищення) потребує висунення певних припущень. Аналіз показав, що зростання заробітної плати в економіці порівняне зі збільшенням внутрішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування – вони утворюють пропорцію. Розглянута зміна ставок оподаткування пенсійним внеском значного впливу на обсяг внутрішніх фінансових ресурсів ПФУ не мала, а отже, й не призвела до втрати ним збалансованості ресурсів. Проте, на наш погляд, варто звернути увагу на показник, що оцінює як платники податку сприймають таку ставку внеску, тобто величина фонду оплати праці, який вони декларують і з якого вже сплачують внесок. Оцінювання коефіцієнта співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено страхові внески, до фактичного фонду оплати праці в економіці допоможе дати відповідь на запитання: як сприйняли ставку пенсійного внеску платники. Якщо її рівень є прийнятним, то фонд оплати праці, з якого сплачено внески, та загальний фонд оплати праці в економіці відповідатимуть один одному або будуть дуже наближеними один до одного; якщо ж ситуація протилежна, тобто ставка висока, то і співвідношення цих фондів буде невисоким – працедавці-платники працюватимуть у «тіні», не декларуючи величину оплати праці. Відсутність оподаткування усього фонду оплати праці пояснюється також наявністю пільг при сплаті страхових внесків (наприклад на оплату праці інвалідів) та існуванням показника максимального розміру заробітної плати з якого сплачуються страхові внески. Останній показник визначається Законом України про державний бюджет на відповідний рік. У будь-якому випадку, різниця між декларованим фондом оплати праці та фактичним розглядається нами як резерв підвищення величини внутрішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування.

Таблиця 2.23

Обсяги фонду оплати праці в економіці держави і фонду оплати праці, з якого сплачено страхові внески, впродовж 2002–2008 рр. ¹

№ п/п	Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	Фактичний фонд оплати праці в економіці, млн. грн.	103117,0	122188,0	157450,0	216600,0	268631,0	355147,0	465487,0	466281
2	Фактичний фонд оплати праці, з якого сплачено внески, млн. грн.	62181,4	71906,3	103237,8	137878,0	168138,6	224244,1	322431,2	325458,6
3	Питома вага, (п. 2 / п. 1), %	60,3	58,9	65,6	63,7	62,6	63,1	69,3	69,8

¹ Розраховано автором на основі джерел [50; 51, с. 10-11; 52, с. 17; 92: 93; 150; 198].

Дані табл. 2.23 показують, що оподаткування страховими внесками фонду оплати праці в Україні є на невисокому рівні – дещо більше, ніж 60% – впродовж 2002–2007 рр. та зросла до 69 % у 2008–2009 рр. Іншими словами, платники страхових внесків в нашій державі сприймають такі ставки оподаткування страховими внесками або як високі, або сама система соціального страхування у країні побудована при наявності певної кількості пільг, що не дозволяють оподаткувати весь фонд оплати праці. Одна з причин такого стану, на наш погляд, – це відсутність необхідних умов функціонування системи соціального страхування в Україні. У додатку Н вміщено індикатори економічного розвитку ряду країн відповідно до поширених у них моделей соціального захисту.

Групування середніх значень даних додатка Н здійснено в табл. 2.24.

Таблиця 2.24

Макроекономічні показники моделей соціального захисту населення ¹

Показник ²	Континентальна	Англо-саксонська	Скандинавська	Південно-європейська	США	Україна
ВВП на душу населення, дол. США	24460	23250	23580	18207	32656	4012
Рівень економічного зростання, %	1,84	3,63	2,18	2,27	3,56	0,32
Рівень безробіття, %	5,72	8,00	7,70	11,34	5,10	4,74
Рівень інфляції, %	2,90	3,31	2,42	5,10	3,24	13,50 ¹
Дефіцит бюджету, %	6,70	2,01	9,10	16,3	14,03	8,30

¹ Складено автором на основі джерел [221; 223: 231; 233: 238]

Як видно з наведених даних, держави, де:

а) набула поширення континентальна модель соціального захисту (Німеччина, Австрія, Швейцарія), характеризуються нижчим, порівняно з іншими моделями, рівнем економічного зростання (менше, ніж 2%) і безробіття (6%); помірною інфляцією (3% на рік) та дефіцитом бюджету в розмірі 7% від його надходжень;

б) застосовується англосаксонська модель, мають найнижчий серед країн з іншими моделями дефіцит бюджету (майже 2%), найвищі темпи економічного зростання (майже 4%), помірну інфляцію (3%) й один з найбільших показників безробіття (8%);

в) взято за основу скандинавську модель, мають один з найвищих показників дефіциту бюджету (9%), найнижчу серед країн з іншими моделями інфляцію (2,4% на рік), високий рівень безробіття (майже 8%) та невеликий середній щорічний темп економічного зростання (2,2%);

г) використовується південноєвропейська модель, мають одні з найгірших макроекономічних показників: високі темпи інфляції (5,1%), великий розмір бюджетного дефіциту (понад 16%), високий рівень інфляції (понад 11% на рік) і низький рівень ВВП на душу населення (18,2 тис. дол. США);

д) впроваджується система приватного соціального страхування (зокрема, у США), мають один з найбільших (якщо не враховувати Україну) дефіцитів бюджету (14%) та в них створено умови, які певною мірою подібно до англосаксонської моделі.

Держави, що вибрали як джерело фінансування системи соціального захисту бюджетні кошти (скандинавська модель), стають, як правило, на шлях дефіцитних державних фінансів (9% доходів бюджету). В довгостроковому періоді (1990–2009 рр.) добробут населення не має погіршуватись, а в умовах незначного зростання економіки (2,2% на рік) і майже такого самого рівня інфляції (2,4%) без збільшення дефіциту бюджету цієї мети досягти важко.

Водночас чисельність безробітних втрачає свою актуальність: платниками податків стають передусім підприємства і держава основну увагу зосереджує на створенні сприятливого інвестиційного клімату в економіці. Через це тут

чисельність безробітних, порівняно з країнами з іншими моделями соціального захисту, більша (майже 8%).

Держави, що вибрали як основне джерело фінансування соціального захисту населення систему страхування (континентальна модель), змушені проводити політику активної зайнятості населення, адже воно є основним платником внесків до неї. Через це тут чисельність безробітних дещо нижча, ніж у країнах іншими моделями (5%). Менший тягар соціальних видатків на бюджет зумовлює нижчу його дефіцитність (7%).

Держави з англосаксонською моделлю, збільшення добробуту населення досягають шляхом дефіцитності бюджету, оскільки вони комбінують його кошти як джерела фінансового забезпечення соціального захисту з коштами системи соціального страхування, поділивши тягар соціальних видатків між цими ланками державних фінансів. Тут простежується щорічне зростання економіки (3,6%). Тому не має важливого значення, порівняно з державами з континентальною моделлю чисельність безробітних (8% проти 5%).

Приватна система соціального страхування може існувати в умовах високих темпів економічного розвитку (майже 4%) та незначного рівня безробіття (5% працездатного населення). Великий дефіцит бюджетних коштів (14%), який спостерігався у цей період, прямо не стосувався системи соціального захисту і був зумовлений тим, що за основу макроекономічної політики у США в 90-х рр. XX ст. адміністрація У. Клінтона взяла кейнсіанські погляди щодо дефіцитних фінансів. Інші макроекономічні індикатори цієї моделі аналогічні до англосаксонської моделі.

Враховуючи кількість офіційно зареєстрованих безробітних (менше, ніж 5%) та дефіцит бюджетних коштів (8%), визначимо можливості впровадження в Україні континентальної, скандинавської або південноєвропейської моделі соціального захисту населення. На перший погляд, передумови для застосування континентальної моделі видаються найбільш вірогідними: дефіцит бюджетних коштів і кількість безробітних в нашій державі аналогічні до того, що спостерігається у країнах континентальної Європи. Проте не порівняними є

темпи знецінення грошової одиниці й темпи зростання економіки. З тих самих причин економіка України не може забезпечити реалізацію також скандинавської моделі. До того ж дефіцит бюджетних коштів в Данії, Швеції чи Фінляндії (9%) спричинений великою часткою соціальних видатків (передусім виплатою пенсій), а в Україні і без видатків ПФУ дефіцит становить 7% доходів бюджету.

Індикатори, які характеризують макроекономічний стан нашої держави, не дають змоги порівняти її з жодною з країн, де використовуються інші моделі. Інакше кажучи, існування соціального страхування як складової соціального захисту населення в Україні відбувається в умовах, не характерних для жодної з розглянутих держав. Особливо чітко це можна простежити при порівнянні середньодушових доходів населення (які у 4 рази менші від найближчого показника країн Південної Європи), темпів зростання економіки (які у 6 разів менші від показника країн континентальної моделі соціального захисту) та рівня інфляції (який у 2 рази вищий від рівня країн Південної Європи).

Показник співвідношення фонду оплати праці з якого сплачено страхові внески до загального фонду оплати праці в економіці, можна використовувати для оцінювання п'яти моделей адміністрування страхових внесків (табл. 1.6). Наша позиція ґрунтується на тому, що окремі країни (Росія, Болгарія, Чорногорія) змінили свої моделі соціального страхування протягом останніх років з тією метою, щоб ресурси системи стали більшими за обсягами, в результаті чого вони акумулюватимуться з меншими затратами і використовуватимуться більш ефективно. Тому, порівнюючи обсяги зібраних внесків на соціальне страхування впродовж визначеного періоду часу, можемо з'ясувати, чи досягли ці реформи своєї мети. Допускаємо, що абсолютні показники величини фінансових ресурсів державного соціального страхування чи їхня динаміка там у цьому не допоможуть. Таким показником є величина фонду оплати праці, з якої сплачено страхові внески. Він дає змогу простежити такий взаємозв'язок: чим більша ця величина, тим краще система соціального страхування «інтегрована» в економіку і тим більше вона залежить від неї та не є

відірваною від економічних процесів, а самі процеси у системі страхування (зростання чи скорочення обсягів фінансових ресурсів, кількість отримувачів соціальної допомоги та ін.) стають наслідком передусім економічних, а не адміністративних чи політичних процесів.

Тому, для окремої моделі соціального страхування в досліджуваних країнах, визначення показника співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено внески, та фактичного фонду оплати праці, дозволить нам у більш повній мірі охарактеризувати таку модель; у кількісному вираженні порівняти такі моделі між собою.

Таблиця 2.25

Показники співвідношення фонду оплати праці з якого сплачені страхові внески до загального фонду оплати праці в окремих моделях адміністрування страхових внесків ¹

Модель	Країни	Коефіцієнт ефективності
Перша	Управління системою є повністю децентралізованим і відокремленим від податкової системи. Окремі функції установами виконуються паралельно.	0,845
Друга	Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, внесення коштів, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас страхові виплати й ведення відповідних баз даних і обліку застрахованих осіб здійснюються окремо кожним з фондів соціального страхування.	0,868
Третя	Єдина установа, яка здійснює збір страхових внесків, є відповідальною також за виконання виплат, ведення обліку застрахованих та зберігання необхідних даних.	0,884
Четверта	Функції внесення, контролю, примусового стягнення й управління грошовими потоками здійснює податкова адміністрація.	0,735
П'ята	На єдину установу покладаються всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, тоді як їхній збір і розподіл здійснюють податкові органи.	≈ 1

¹ Складено на основі джерел [51, с. 28].

Результати проведеного аналізу свідчать, що перша, друга і третя моделі характеризуються приблизно однаковим рівнем: із 84–88% фонду оплати праці в економіці сплачуються страхові внески (табл. 2.25).

Така організація системи соціального страхування, за якої її функціонування є повністю відокремленою від податкових органів, а її органи

паралельно здійснюють свої функції (перша) – чи реєстрація платників відбувається одним органом, а виплати – іншими (друга), чи всі дії координуються однією установою (третя), суттєвого впливу на обсяги зібраних нею фінансових ресурсів не має.

Найбільшою мірою інтегрованою в економіку держави є система, за якою органи соціального страхування тісно співпрацюють з податковими. Така співпраця, коли облік страхувальників, застрахованих і т. ін. виконується одною установою, а збір внесків та здійснення виплат – податковою службою, забезпечує майже 100%–ний рівень оподаткування страховими внесками.

У 9 із 34 досліджуваних країн було запроваджено єдиний страховий платіж, а це дало змогу встановити, що: адміністративні витрати, пов'язані зі справлянням внеску, стали в середньому на 14,5% нижчі, ніж при існуванні кількох ставок страхових внесків і рівень збирання єдиного внеску – на 7,8% вищий, ніж при його диференціації.

Враховуючи вищесказане, діями, які допоможуть підвищити платоспроможність системи соціального страхування в Україні, пропонуємо у подальшому поглиблювати використання запровадженого у 2011 р. єдиного соціального внеску та внести зміни в організацію самої системи соціального страхування, зокрема забезпечити тісну взаємодію з податковими органами.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз фінансових ресурсів державного соціального страхування на загальнодержавному і регіональному (Івано-Франківська, Тернопільська й Рівненська області) рівнях, характеристика джерел та особливостей напрямків їхнього формування і використання дали змогу зробити ряд узагальнень:

1. Практика формування фінансових ресурсів державного соціального страхування підтвердила загальнодержавні тенденції, що майже збігаються з регіональними, зокрема: загальна величина цих ресурсів за аналізований період зросла у шестикратному розмірі, при чому внутрішні ресурси лише у чотирикратному розмірі; у структурі таких ресурсів як на національному так і на

регіональному рівні, переважають кошти пенсійного страхування. Відхилення у темпах зростання внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування та їхньої загальної величини має неодмінно погіршити збалансованість ресурсів окремих видів соціального страхування, який слід розуміти як їхню більшу залежність від зовнішніх коштів. З огляду на структуру ресурсів обґрунтовано, що таке погіршення стосується пенсійного страхування.

2. Зміни у ставках оподаткування страховими внесками окремих видів соціального страхування привели до перегляду напрямків використання фінансових ресурсів у бік зменшення в разі тимчасової втрати працездатності та зростання обсягів пенсійного страхування. Щодо інших видів страхування, то відбувається збільшення обсягів використання цих ресурсів, до того ж тенденції на загальнодержавному рівні аналогічні або дуже близькі до регіональних.

3. Аналіз структури фінансових ресурсів державного соціального страхування чи порівняння зміни їхніх обсягів у 2002–2009 рр. не показав якісних змін – тенденції на рівні областей повністю відповідають загальнодержавним. Обчислені коефіцієнти автономії ресурсів відображають суттєві відмінності в їхньому формуванні (використанні) на регіональному та національному рівнях. Так, незалежність (автономність) регіональна менша від загальнодержавної за усіма видами державного соціального страхування. При цьому щодо страхування від нещасних випадків, навпаки, вона вища, що пов'язано з невисоким травматизмом у сільськогосподарських західних областях України.

4. Найбільшою мірою збалансованість ресурсів втратило пенсійне страхування на загальнодержавному рівні. Результати аналізу свідчать, що на це насамперед вплинули недостатні макроекономічні передумови запровадження системи соціального страхування в нашій державі. Зокрема, це: низькі рівень доходів працюючого населення, яке є основним платником відповідних страхових внесків, темпи економічного зростання і рівень інфляції; неефективна політика управління коштами пенсійного страхування в Україні, передусім йдеться про підвищення виплат яке відбулося на основі не значного збільшення

внутрішніх доходів цього виду страхування; недоліки в організації акумулювання страхових внесків, зокрема існування диференційованих ставок страхових внесків та паралельне виконання органами соціального страхування функцій обліку платників, збирання коштів, здійснення виплат і т. ін.

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи висвітлено автором у таких публікаціях [169: 170; 172; 177; 179:180; 186].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Факторні моделі формування фінансових ресурсів державного соціального страхування

Проведений аналіз свідчить про погіршення збалансованості ресурсів соціального страхування у 2009 р., порівняно з 2002 р. Це підтверджується і супроводжується зниженням коефіцієнта забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами та зростанням коефіцієнта співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів окремих видів соціального страхування (передусім пенсійного). До такого становища призвела політика держави, коли задекларовані розміри пенсій на рівні, не меншому від прожиткового мінімуму, не відповідали темпам збільшення внутрішніх фінансових ресурсів ПФУ. Це спричинило дефіцит бюджету фонду та запровадження практики його покриття коштами Державного бюджету України. Джерелом видатків ПФУ ставали зовнішні фінансові ресурси. Відповідні темпи зростання внутрішніх доходів не були забезпечені через високий рівень оподаткування, що підтверджується таким показником – лише 65% фонду оплати праці в економіці держави оподатковується страховими внесками.

Забезпечення фінансової стійкості ресурсів соціального страхування можна досягнути шляхом збільшення величини внутрішніх доходів державних цільових фондів. З метою визначення впливу окремих факторів на обсяги таких ресурсів нами розглянуто лінійні одно- та двофакторні моделі кореляційного і регресійного аналізу.

Спочатку дослідимо на основі методів кореляційного й регресійного аналізу залежність між факторною ознакою – фондом оплати праці в економіці країни – і результативною ознакою – обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Основне завдання використання цих методів полягає в

аналізі статистичних даних з метою виявлення залежності між досліджуваними ознаками у вигляді певної математичної формули та встановлення за допомогою коефіцієнта кореляції порівняльного оцінювання щільності взаємозв'язку [29, с. 59; 124, с. 78].

У дослідженні спостерігаємо прямолінійну форму зв'язку, яка характеризує зміну середнього рівня результативної ознаки y залежно від зміни факторної ознаки x . В даному разі таке рівняння регресії характеризуватиме зміну середнього рівня внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування (y) від зміни фонду оплати праці (x). Крім цього, воно визначатиме математичне сподівання групових середніх значень результативної ознаки під впливом різних значень факторної ознаки [105, с. 73].

У разі лінійної форми зв'язку результативна ознака змінюється під впливом факторної ознаки рівномірно. Така форма зв'язку виражається рівнянням прямої:

$$y_x = a_0 + a_1x, \quad (1)$$

де \bar{y}_x – вирівняне середнє значення результативної ознаки;

x – значення факторної ознаки;

a_0 і a_1 – параметри рівняння;

a_0 – значення y , при яких $x = 0$;

a_1 – коефіцієнт регресії [193, с. 212].

Коефіцієнт регресії a_1 показує, на скільки зміниться результативна ознака Y при зміні факторної ознаки на одиницю. Якщо a_1 матиме позитивний знак, то зв'язок у досліджуваній сукупності прямий, якщо від'ємний – то зв'язок обернений.

Параметри рівняння зв'язку визначаються способом найменших квадратів складеної і розв'язаної системи двох рівнянь з двома невідомими:

$$\begin{cases} \sum y = na + a_1 \sum x, \\ \sum yx = a_0 \sum x + a_1 \sum x^2, \end{cases} \quad (2)$$

де n – число членів у кожному з двох порівнювальних рядів;

$\sum x$ – сума значень факторної ознаки;

$\sum x^2$ – сума квадратів значень факторної ознаки;

$\sum y$ – сума значень результативної ознаки;

$\sum yx$ – сума добутків значень факторної ознаки на значення результативної ознаки.

Розв'язавши дану систему рівнянь, отримаємо такі значення параметрів:

$$a_0 = \frac{\sum x^2 \sum y - \sum x \sum xy}{n \sum x^2 - \sum x \sum x}, \quad (3)$$

$$a_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - \sum x \sum x}. \quad (4)$$

Вирахувавши за фактичними даними всі записані вище суми та підставивши їх у наведені формули, знайдемо параметри прямої.

Розглянемо розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між фондом оплати праці в економіці країни і внутрішніми ресурсами соціального страхування за даними 2002–2009 рр. (додаток О1). На основі поданих у додатку даних способом найменших квадратів визначимо параметри:

$$a_0 = \frac{512239,238 \times 413,201 - 1688,62 \times 126784,717}{7 \times 512239,238 - 1688,62 \times 1688,62} = -3,106;$$

$$a_1 = \frac{7 \times 126784,717 - 1688,62 \times 413,201}{7 \times 512239,238 - 1688,62 \times 1688,62} = 0,257.$$

Тоді шукане лінійне рівняння регресії зв'язку між величиною фонду оплати праці та обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування матиме такий вигляд:

$$y_x = -3,106 + 0,257 x.$$

Отже, при збільшенні фонду оплати праці в економіці на 1 млрд. грн. обсяг внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування зростає на 0,257 млрд. грн.

Послідовно підставляючи в одержане рівняння значення факторної ознаки x , отримаємо вирівняні значення результативної ознаки y_x , що покажуть, яким теоретично має бути середній розмір внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування при даному обсязі фонду оплати праці (за інших рівних

умов). Вирівняні (теоретичні) значення (із заокругленням до десятків сотень) наведено в останній графі додатка О1. Про те, що параметри рівняння визначені правильно, свідчать рівності $\sum y$ та $\sum y_x$.

Побудуємо графік, який покаже вирівнювання емпіричних даних рівняння прямої (рис. 3.1)

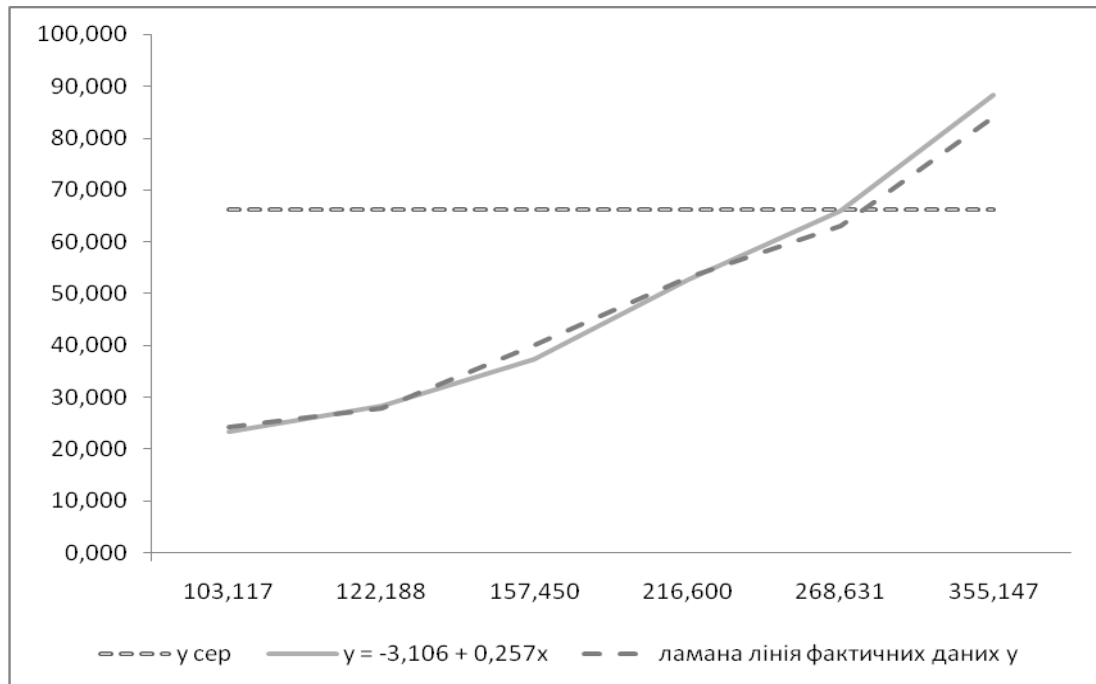

Рис. 3.1. Емпіричні і вирівняні ряди залежності обсягів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування та фонду оплати праці в економіці

1

¹ Складено на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152].

Для економічної інтерпретації лінійних зв'язків між двома досліджуваними явищами використаємо розраховані на основі рівнянь регресії коефіцієнти еластичності, які показують на скільки відсотків зміниться результативна ознака y при зміні факторної ознаки x на 1%.

Для лінійної залежності коефіцієнт еластичності визначається за такою формулою:

$$\varepsilon = a_1 \frac{\bar{x}}{\bar{y}}, \quad (5)$$

де ε – коефіцієнт еластичності.

На основі даних додатка О1 визначимо для періоду 2002–2009 рр. коефіцієнт еластичності, який дорівнює:

$$\varepsilon = 0,257 \frac{269,363}{66,186} = 1,047$$

Це означає, що при збільшенні фонду оплати праці на 1% обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування зростатимуть на 1,047%.

На рис. 3.1 нами проведено три лінії:

а) – ламана крива фактичних даних;

б) y_x – пряма похила лінія теоретичних значень y при абстрагуванні від впливу всіх факторів, крім фактора x (змінна середня);

в) \bar{y} – пряма горизонтальна лінія, із середнього значення якої виключено вплив на y всіх без винятку факторів (постійна середня).

Деякий збіг лінії змінної середньої з лінією постійної середньої пояснюється впливом факторної ознаки, що свідчить про можливе існування між ознаками і неповного, не функціонального зв'язку. Для визначення щільності цього зв'язку потрібно обчислити дисперсію відхилень і, тобто залишкову дисперсію, яка зумовлену впливом всіх факторів, крім фактора. Різниця між загальною та залишковою дисперсіями дає нам теоретичну (факторну) дисперсію, яка вимірює варіацію, зумовлену фактором. На зіставленні цієї різниці із загальною дисперсією побудовано індекс кореляції, або теоретичне кореляційне відношення, яке визначається за такими формулами:

$$R = \sqrt{\frac{\sigma_{\text{заг.}}^2 - \sigma_{\text{г}}^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}} = \sqrt{1 - \frac{\sigma_{\text{г}}^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}}, \text{ або } R = \sqrt{\frac{\sigma_{y_x}^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}}, \quad (6)$$

де R – індекс кореляції (теоретичне кореляційне відношення);

$\sigma_{\text{заг.}}^2$ – загальна дисперсія;

$\sigma_{\text{г}}^2$ – залишкова дисперсія;

$\sigma_{y_x}^2$ – факторна (теоретична дисперсія).

Факторну дисперсію з теоретичних значень обчислюють за такою формулою:

$$\sigma_e^2 = \frac{\sum(y_x - y_{\text{сер.}})^2}{n}. \quad (7)$$

Залишкову дисперсію визначають за правилом додавання дисперсій

$$\sigma_e^2 = \sigma_{\text{заг.}}^2 - \sigma_{y_x}^2. \quad (8)$$

У нашому прикладі (за даними розрахунків додатка О1) факторна дисперсія дорівнює:

$$\sigma_e^2 = \frac{9873,928}{8} = 1234,24.$$

Загальну дисперсію обчислимо за такою формулою:

$$\sigma_{\text{заг.}}^2 = \sum y^2 - y_{\text{сер.}}^2 = 5621,409 - 66,186 \times 66,186 = 1240,78.$$

Залишкову дисперсію визначаємо як різницю між загальною і факторною дисперсіями:

$$\sigma_e^2 = \sigma_{\text{заг.}}^2 - \sigma_{y_x}^2 = 1240,78 - 1234,24 = 6,54.$$

Таким чином, індекс кореляції за вищенаведеними формулами буде становити:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sigma_e^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}} = \sqrt{1 - \frac{6,54}{1240,78}} = 0,9974.$$

Коефіцієнт детермінації (R^2) характеризує ту частину варіації результативної ознаки y , яка відповідає лінійному рівнянню регресії:

$$R^2 = \frac{\sigma_e^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2} = \frac{1234,24}{1240,78} = 0,9947.$$

Отже, впродовж 2002–2009 рр. 99,5% варіації внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування пояснюється зміною рівня фонду оплати в економіці країни. Це означає, що зв'язок між фондом оплати праці та обсягом

внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування сильний (тісний) та прямий.

Дослідимо вплив окремо факторів середньої ставки страхових внесків в економіці країни (додаток О2) та частки фонду оплати праці у ВВП (додаток О3) на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Для цього використаємо формули (1)–(5).

Таким чином, лінійне рівняння регресії зв'язку між ставкою страхових внесків і обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування матиме вигляд:

$$y_x = 1692,341 - 49,72x.$$

Отже, при збільшенні ставки оподаткування страховими внесками на 1% обсяг внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування зменшувався би на 49,72 млрд. грн.

Послідовно підставляючи в дане рівняння значення факторної ознаки x , отримаємо вирівняні значення результативної ознаки y_x , що покажуть, яким теоретично має бути середній розмір внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування при цій ставці оподаткування страховими зборами (за інших рівних умов). Вирівняні (теоретичні) значення (із заокругленням до десятків сотень), наведені в останній графі додатка О2, свідчать про правильність підібраних параметрів рівняння – рівності $\sum y$ та $\sum y_x$.

За таких умов коефіцієнт еластичності буде дорівнювати:

$$\varepsilon = -49,721 \frac{38,136}{66,186} = -28,649.$$

Це означає, що при збільшенні фонду оплати праці на 1% обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування зменшувалися би на 28,65%.

На основі формул (6)–(8) обчислимо факторну, загальну та залишкові дисперсії даних додатка О2.

Факторна дисперсія дорівнює:

$$\sigma_e^2 = \frac{7041,094}{8} = 880,14.$$

Загальну дисперсію обчислимо за такою формулою:

$$\sigma_{\text{заг.}}^2 = \sum y^2 - y_{\text{сеп.}}^2 = 5621,409 - 66,186 \times 66,186 = 1240,78.$$

Залишкову дисперсію визначаємо як різницю між загальною і факторною дисперсіями:

$$\sigma_e^2 = \sigma_{\text{заг.}}^2 - \sigma_{y|x}^2 = 1240,78 - 880,14 = 360,65.$$

Таким чином індекс кореляції за вищенаведеними формулами буде становити:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sigma_e^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}} = \sqrt{1 - \frac{360,65}{1240,78}} = 0,842.$$

Коефіцієнт детермінації (R^2) характеризує ту частину варіації результативної ознаки y , яка відповідає лінійному рівнянню регресії:

$$R^2 = \frac{\sigma_e^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2} = \frac{880,14}{1240,78} = 0,709$$

Отже, впродовж 2002–2009 рр. 70,9% варіації внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування пояснюється різною величиною ставок оподаткування страховими зборами.

Напрямок зміни результативної ознаки під впливом факторної ознаки виміряємо за допомогою формули (9). У нашому прикладі маємо:

$$\begin{aligned} \sigma_x &= \sqrt{x_{\text{сеп.}}^2 - (x_{\text{сеп.}})^2} = \sqrt{1454,73 - 38,136^2} = 0,597; \\ \sigma_y &= \sqrt{y_{\text{сеп.}}^2 - (y_{\text{сеп.}})^2} = \sqrt{5621,409 - 66,186^2} = 35,225; \\ r &= \frac{xy_{\text{сеп.}} - x_{\text{сеп.}} \times y_{\text{сеп.}}}{\sigma_x \times \sigma_y} = \frac{2506,395 - 38,136 \times 66,186}{0,597 \times 35,225} = -0,842. \end{aligned}$$

Для знаходження лінійного коефіцієнта кореляції скористаємося іншою формулою:

$$r = a_1 \frac{\sigma_x}{\sigma_y} = -49,721 \times \frac{0,597}{35,225} = -0,842.$$

Отже, відповідь вийшла ідентичною. Це означає, що зв'язок між ставками страхових внесків та обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування середній і обернений.

Таким чином, лінійне рівняння регресії зв'язку між часткою фонду оплати праці у ВВП та обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування матиме вигляд (формули (1)–(4)):

$$y_x = -658,55 + 14,43x.$$

Отже, при збільшенні частки фонду оплати праці у ВВП на 1% обсяг власних фінансових ресурсів соціального страхування зріс би на 14,43 млрд. грн.

Послідовно підставляючи в дане рівняння значення факторної ознаки x , отримаємо вирівняні значення результативної ознаки y_x , що покажуть, яким теоретично має бути середній розмір внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування в цій частці оплати праці у ВВП (за інших рівних умов). Вирівняні (теоретичні) значення (із заокругленням до десятків сотень), наведені в останній графі додатка ОЗ, свідчать про правильність підібраних параметрів рівняння – рівності $\sum y$ та $\sum y_x$.

За таких умов, коефіцієнт еластичності буде дорівнювати:

$$\varepsilon = 14,428 \frac{48,153}{66,186} = 10,497.$$

Це означає, що при збільшенні частки фонду оплати праці у ВВП на 1% обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування зростали на 10,5%.

На основі формул (5)–(8) обчислимо факторну, загальну та залишкові дисперсії даних додатка ОЗ.

Факторна дисперсія дорівнює:

$$\sigma_e^2 = \frac{4005,684}{7} = 572,24$$

Загальну дисперсію обчислимо за такою формулою:

$$\sigma_{\text{заг.}}^2 = \sum y^2 - y_{\text{сер.}}^2 = 1008,20.$$

Залишкову дисперсію визначаємо як різницю між загальною і факторною дисперсіями:

$$\sigma_{\text{г}}^2 = \sigma_{\text{заг.}}^2 - \sigma_{y_x}^2 = 1008,20 - 572,24 = 435,96.$$

Таким чином індекс кореляції за вищенаведеними формулами буде становити:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sigma_{\text{г}}^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2}} = \sqrt{1 - \frac{435,96}{1008,20}} = 0,753.$$

Коефіцієнт детермінації (R^2) характеризує ту частину варіації результативної ознаки y , яка відповідає лінійному рівнянню регресії:

$$R^2 = \frac{\sigma_{y_x}^2}{\sigma_{\text{заг.}}^2} = \frac{572,24}{1008,20} = 0,568.$$

Отже, упродовж 2002–2009 рр. 56,8% варіації внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування пояснюється різною величиною частки оплати праці у ВВП.

Напрямок зміни результативної ознаки під впливом факторної ознаки виміряємо за допомогою формули (9). У нашому прикладі маємо:

$$\begin{aligned} \sigma_x &= \sqrt{x_{\text{сер.}}^2 - (x_{\text{сер.}})^2} = \sqrt{2283,328 - 47,749^2} = 1,822. \\ \sigma_y &= \sqrt{y_{\text{сер.}}^2 - (y_{\text{сер.}})^2} = \sqrt{4492,595 - 59,029^2} = 31,725. \\ r &= \frac{xy_{\text{сер.}} - x_{\text{сер.}} \times y_{\text{сер.}}}{\sigma_x \times \sigma_y} = \frac{2862,169 - 47,749 \times 59,029}{1,822 \times 31,725} = 0,753. \end{aligned}$$

Для знаходження лінійного коефіцієнта кореляції скористайтесь іншою формулою:

$$r = a_1 \frac{\sigma_x}{\sigma_y} = 13,13 \times \frac{1,822}{31,752} = 0,753.$$

Отже відповідь вийшла ідентичною. Це означає, що зв'язок між ставками страхових внесків та обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування середній і прямий.

У нашому випадку на результативну ознаку може впливати не один, а кілька факторів, між якими існують складні взаємозв'язки, тому їхній вплив комплексний та його не можна розглядати як просту сукупність ізольованих впливів. Почергово згрупуємо фактори, які розглянуто вище, з метою виявлення їхнього впливу на результативну ознаку.

Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз дає змогу оцінити ступінь впливу на досліджуваний результативний показник кожного із введених у модель факторів при фіксованому на середньому рівні інших факторів.

Спочатку проведемо аналіз залежності між факторними – фондом оплати праці та ставкою страхових внесків в економіці країни – і результативною ознаками – обсягом внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Потім виконаємо ці дії між часткою фонду оплати праці у ВВП та ставкою страхових внесків в економіці країни й результативною ознакою, а тоді між величиною фонду оплати праці в економіці та її часткою у ВВП на результативну ознаку.

Розрахунок параметрів рівняння лінійної двофакторної регресії подано за допомогою рівняння:

$$y_x = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2, \quad (10)$$

де y_x – розрахункові значення результативної ознаки-функції;

x_1, x_2 – факторні ознаки;

a_0, a_1, a_2 – параметри рівняння, які можна розрахувати способом найменших квадратів, розв'язавши систему нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} \sum y = n a_0 + a_1 \sum x_1 + a_2 \sum x_2, \\ \sum y x_1 = a_0 \sum x_1 + a_1 \sum x_1^2 + a_2 \sum x_1 x_2, \\ \sum y x_2 = a_0 \sum x_2 + a_1 \sum x_1 x_2 + a_2 \sum x_2^2. \end{cases} \quad (11)$$

Кожний коефіцієнт рівняння показує ступінь впливу відповідного фактора на результативний показник при фіксованому положенні решти факторів, тобто

як зі зміною окремого фактора на одиницю змінюється результативний показник. Вільний член рівняння множинної регресії економічного змісту не має.

Результати розрахунку наведено в додатку П1.

Шукане рівняння зв'язку, яке визначає залежність результативної ознаки від двох факторних ознак, матиме такий вигляд:

$$y_x = -232,3 + 0,28x_1 + 5,85x_2.$$

Отже, зі збільшенням фонду оплати праці на 1 млрд. грн. внутрішні фінансові ресурси зростають на 0,28 одиниць, а при підвищенні ставки оподаткування на 1% обсяги таких ресурсів збільшуються на 5,6 одиниць.

Підставляючи в рівняння значення x_1 і x_2 , отримаємо відповідні значення змінної середньої (остання графа додатка П 1), які відтворюють значення фактичних рівнів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Це свідчить про правильний вибір форми математичного виразу кореляційного зв'язку між трьома досліджуваними ознаками.

Однак на основі коефіцієнтів регресії не можна стверджувати, яка з факторних ознак найбільше впливає на результативну ознаку, оскільки вони між собою не порівнянні, адже ці ознаки виражені в різних одиницях виміру. Для виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів і резервів, закладених у них, статистика вираховує часткові коефіцієнти еластичності ε_i , а також коефіцієнти β_i за такими формулами:

$$\varepsilon_i = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}}, \quad (12)$$

$$\beta_i = a_i \frac{\sigma_{x_i}}{\sigma_y}, \quad (13)$$

де a_i – коефіцієнт регресії при i -му факторі;

\bar{x}_i – середнє значення i -го фактора;

\bar{y} – середнє значення результативної ознаки;

σ_{x_i} – середнє квадратичне відхилення i -го фактора;

σ_y – середнє квадратичне відхилення результативної ознаки.

Часткові коефіцієнти еластичності показують, на скільки відсотків у середньому зміниться результативна ознака при зміні кожного фактора на 1% та фіксованому положенні інших факторів.

Для визначення факторів, які мають найбільші резерви поліпшення досліджуваної ознаки, з урахуванням ступеня варіації факторів, закладених у рівняння множинної регресії, вирахуємо часткові β -коефіцієнти, що показують, на яку частину середнього квадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на величину її середнього квадратичного відхилення.

На основі даних, наведених у додатку П1, обчислимо коефіцієнти еластичності й β -коефіцієнти:

$$\varepsilon_1 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 0,279 \frac{269,36}{66,19} = 1,14;$$

$$\varepsilon_2 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 5,85 \frac{38,14}{66,19} = 3,37.$$

Аналіз часткових коефіцієнтів еластичності показує, що за абсолютним приростом на внутрішні фінансові ресурси державного соціального страхування, найбільший вплив має підвищення ставки оподаткування страховими внесками на 1% – такі ресурси відповідно збільшуються на 3,37%, тоді як при аналогічному збільшенні величини фонду оплати праці в економіці країни (фактор x_1), доходи державних цільових фондів зростуть лише на 1,14%.

Для розрахунку β -коефіцієнтів потрібно обчислити відповідні середні квадратичні відхилення:

$$\sigma_{x_1} = \sqrt{\bar{x}_1^2 - (\bar{x}_1)^2} = \sqrt{91207,15 - 269,36^2} = 136,57;$$

$$\sigma_{x_2} = \sqrt{\bar{x}_2^2 - (\bar{x}_2)^2} = \sqrt{1454,73 - 38,14^2} = 0,60;$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = \sqrt{5621,41 - 66,19^2} = 35,23.$$

Тоді отримаємо:

$$\beta_1 = a_1 \frac{\sigma_{x_1}}{\sigma_y} = 0,279 \frac{136,57}{35,23} = 1,08;$$

$$\beta_2 = a_2 \frac{\sigma_{x_2}}{\sigma_y} = 5,85 \frac{0,60}{35,23} = 0,1.$$

Аналіз β -коефіцієнтів свідчить, що на внутрішні фінансові ресурси соціального страхування найбільший вплив з двох досліджуваних факторів з урахуванням їхньої варіації, має фактор x_1 – фонд оплати праці в економіці, бо йому відповідає більше значення β коефіцієнта.

Для характеристики щільності зв'язку в множинній лінійній кореляції використовують множинний коефіцієнт кореляції, формула якого має такий вигляд:

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{y^2x_1}^2 + r_{y^2x_2}^2 - 2r_{yx_1}r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{1 - r_{x_1x_2}^2}}, \quad (14)$$

де $r_{yx_1}, r_{yx_2}, r_{x_1x_2}$ – парні коефіцієнти лінійної залежності, які визначаються за такими формулами:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y} \times \bar{x}_1}{\sigma_y \times \sigma_{x_1}}, \quad (15)$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y} \times \bar{x}_2}{\sigma_y \times \sigma_{x_2}}, \quad (16)$$

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \bar{x}_1 \times \bar{x}_2}{\sigma_{x_1} \times \sigma_{x_2}}. \quad (17)$$

Множинний коефіцієнт кореляції показує, яку частину загальної кореляції становлять коливання під впливом факторів x_1 та x_2 , закладених у багатофакторну модель для дослідження.

В нашому дослідженні маємо:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y} \times \bar{x}_1}{\sigma_y \times \sigma_{x_1}} = \frac{22626,0 - 66,19 \times 269,36}{136,57 \times 35,23} = 0,997;$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y} \times \bar{x}_2}{\sigma_y \times \sigma_{x_2}} = \frac{2506,4 - 66,19 \times 35,23}{0,60 \times 35,23} = -0,842;$$

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \bar{x}_1 \times \bar{x}_2}{\sigma_{x_1} \times \sigma_{x_2}} = \frac{10201,68 - 269,36 \times 35,23}{136,57 \times 0,60} = -0,869.$$

Високі значення парних коефіцієнтів кореляції свідчать про сильний вплив (окремо) фонду оплати праці й ставки оподаткування на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування.

На основі парних коефіцієнтів кореляції можна розрахувати часткові коефіцієнти кореляції першого порядку:

$$r_{yx_1(x_2)} = \frac{r_{yx_1} - r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y_2}^2) \times (1-r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{0,997 - (-0,842) \times (-0,869)}{\sqrt{(1-(-0,842)^2) \times (1-(-0,869)^2)}} = 0,995;$$

$$r_{yx_2(x_1)} = \frac{r_{yx_2} - r_{yx_1}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y_1}^2) \times (1-r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{(-0,842) - 0,997 \times (-0,869)}{\sqrt{(1-0,997^2) \times (1-(-0,869)^2)}} = 0,676.$$

Як бачимо з розрахунків часткових коефіцієнтів кореляції, зв'язок кожного фактора з досліджуваними показниками за умови комплексної взаємодії факторів дещо слабший, але достатньо щільний. Для виявлення щільності зв'язку між результативною ознакою та обома факторними ознаками одночасно вирахуємо сукупний коефіцієнт множинної кореляції:

$$\begin{aligned} R_{yx_1x_2} &= \sqrt{\frac{r_{yx_1}^2 + r_{yx_2}^2 - 2r_{yx_1}r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{1 - r_{x_1x_2}^2}} \\ &= \sqrt{\frac{0,997^2 + (-0,842)^2 - 2 \times 0,997 \times (-0,842) \times (-0,869)}{1 - (-0,869)^2}} \\ &= 0,999 \end{aligned}$$

Вирахуваний коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,999$ показує, що між факторними ознаками і результативною ознакою існує достатньо щільний зв'язок.

Сукупний коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,999$ свідчить про те, що варіація внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування на 99,9% зумовлюється двома факторами (фонд оплати праці та ставка страхових внесків), введеними у кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник. Збільшення фонду оплати праці може бути абсолютне, або відносно щодо його частки у ВВП країни. Дослідимо, як величина заробітної плати у ВВП впливає на обсяг внутрішніх фінансових

ресурсів соціального страхування. Для цього скористаємось моделлю багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, де частка фонду оплати праці у ВВП і ставка страхових внесків є факторними ознаками, а внутрішні фінансові ресурси соціального страхування – результативною ознакою. Розрахунок параметрів рівняння лінійної двофакторної регресії подамо за допомогою рівняння, яке використано вище (10). Результати розрахунку наведено в додатку П2. Врахувавши етапи й застосувавши формули (10) і (11), одержуємо рівняння зв'язку, яке визначає залежність результативної ознаки від двох факторних ознак та має такий вигляд:

$$y_x = 884,89 + 6,88x_1 - 30,15x_2.$$

Отже, зі збільшенням частки фонду оплати праці у ВВП на 1 млрд. грн. внутрішні фінансові ресурси зростають на 6,88 одиниці, а при підвищенні ставки оподаткування на 1% обсяги таких ресурсів відповідно зменшуються на 30,15 одиниці. Підставляючи в рівняння значення x_1 і x_2 , отримаємо відповідні значення змінної середньої (остання графа додатка П 2), які відтворюють значення фактичних рівнів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Це свідчить про правильний вибір форми математичного виразу кореляційного зв'язку між трьома досліджуваними ознаками. Для виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів та резервів, закладених у них, статистика вираховує часткові коефіцієнти еластичності ε_i , які показують, на скільки відсотків у середньому зміниться результативна ознака при зміні кожного фактора на 1% і фіксованому положенні інших факторів за такими формулами (12) та (13):

$$\varepsilon_1 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 6,88 \frac{48,153}{66,186} = 5,01;$$

$$\varepsilon_2 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = -30,15 \frac{38,136}{66,186} = -17,37.$$

Аналіз часткових коефіцієнтів еластичності показує, що за абсолютним приростом найбільший вплив на внутрішні фінансові ресурси має величина фонду оплати праці в економіці країни – фактор x_1 , зі збільшенням якого на 1%

внутрішні доходи державних цільових фондів зростуть на 5,01%, а при підвищенні ставки оподаткування на 1% внутрішні фінансові ресурси соціального страхування відповідно зменшуються на 17,37%. Для визначення факторів, які мають найбільші резерви поліпшення досліджуваної ознаки, з урахуванням ступеня варіації факторів, закладених у рівняння множинної регресії, вирахуємо часткові β -коефіцієнти, що показують, на яку частину середнього квадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на величину її середнього квадратичного відхилення.

На основі даних, наведених у додатку П 2, обчислимо коефіцієнти еластичності й β -коефіцієнти:

Для розрахунку β -коефіцієнтів потрібно визначити відповідні середні квадратичні відхилення:

$$\sigma_{x_1} = \sqrt{\bar{x}_1^2 - (\bar{x}_1)^2} = \sqrt{2322,782 - 48,153^2} = 2,01;$$

$$\sigma_{x_2} = \sqrt{\bar{x}_2^2 - (\bar{x}_2)^2} = \sqrt{1454,730 - 38,136^2} = 0,60;$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = \sqrt{5621,409 - 66,186^2} = 35,22.$$

Тоді отримаємо:

$$\beta_1 = a_1 \frac{\sigma_{x_1}}{\sigma_y} = 6,88 \frac{2,01}{35,22} = 0,39;$$

$$\beta_2 = a_2 \frac{\sigma_{x_2}}{\sigma_y} = -30,15 \frac{0,60}{35,22} = -0,51.$$

Аналіз β -коефіцієнтів показує, що на внутрішні фінансові ресурси соціального страхування найбільший вплив з двох досліджуваних факторів з урахуванням їхньої варіації має фактор x_1 – частка фонду оплати праці у ВВП, бо йому відповідає більше значення β -коефіцієнта. Для характеристики щільності зв'язку в множинній лінійній кореляції використовують множинний коефіцієнт кореляції, що визначається за формулами (14) – (17) і показує, яку

частину загальної кореляції становлять коливання під впливом факторів x_1 та x_2 , закладених у багатofакторну модель для дослідження.

В нашому дослідженні маємо:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y} \times \bar{x}_1}{\sigma_y \times \sigma_{x_1}} = \frac{3245,449 - 66,186 \times 48,153}{2,01 \times 35,22} = 0,82;$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y} \times \bar{x}_2}{\sigma_y \times \sigma_{x_2}} = \frac{2506,395 - 66,186 \times 38,136}{0,60 \times 35,22} = -0,84;$$

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \bar{x}_1 \times \bar{x}_2}{\sigma_{x_1} \times \sigma_{x_2}} = \frac{1835,372 - 48,153 \times 38,136}{2,01 \times 0,60} = -0,84.$$

Високі значення парних коефіцієнтів кореляції свідчать про сильний вплив (окремо) частки фонду оплати праці у ВВП і ставки оподаткування на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування.

На основі парних коефіцієнтів кореляції можна розрахувати часткові коефіцієнти кореляції першого порядку:

$$r_{yx_1(x_2)} = \frac{r_{yx_1} - r_{yx_2} r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1 - r_{yx_2}^2) \times (1 - r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{0,82 - (-0,84) \times (-0,84)}{\sqrt{(1 - (-0,84)^2) \times (1 - (-0,84)^2)}} = 0,39;$$

$$r_{yx_2(x_1)} = \frac{r_{yx_2} - r_{yx_1} r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1 - r_{yx_1}^2) \times (1 - r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{-0,84 - 0,82 \times (-0,84)}{\sqrt{(1 - 0,82^2) \times (1 - (-0,84)^2)}} = -0,48.$$

Як бачимо з розрахунків часткових коефіцієнтів кореляції, зв'язок кожного фактора з досліджуваними показниками за умови комплексної взаємодії факторів дещо слабший, але достатньо щільний.

Для виявлення щільності зв'язку між результативною ознакою та обома факторними ознаками одночасно обчислюємо сукупний коефіцієнт множинної кореляції:

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{yx_1}^2 + r_{yx_2}^2 - 2r_{yx_1} r_{yx_2} r_{x_1x_2}}{1 - r_{x_1x_2}^2}} = \sqrt{\frac{0,82^2 + (-0,84)^2 - 2 \times 0,82 \times (-0,84) \times (-0,84)}{1 - (-0,84)^2}} = 0,87$$

Вирахований коефіцієнт множинної кореляції $R=0,87$ показує, що між факторними ознаками і результативною ознакою існує достатньо щільний зв'язок. Сукупний коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,75$ свідчить про те, що варіація внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування на 75%

зумовлюється двома факторами (фонд оплати праці та ставка страхових внесків), введеними у кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник. Попередні моделі багатофакторного аналізу показали, що і величина фонду оплати праці в економіці, і його частка у ВВП більшою мірою впливають на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування, ніж ставка оподаткування страховими зборами. Дослідимо, як між собою одночасно взаємодіятимуть фактори величини фонду оплати праці та її частки у ВВП на шукану результативну ознаку – внутрішні фінансові ресурси соціального страхування.

Використовуючи формули (10)–(11), визначимо параметри рівняння (додаток П 3):

$$y_x = 74,24 + 0,28x_1 - 1,73x_2.$$

Отже, зі збільшенням фонду оплати праці на 1 млрд. грн. внутрішні фінансові ресурси зростають на 0,28 одиниці, а при підвищенні його частки у ВВП на 1% обсяги таких ресурсів зменшуються на 1,73 одиниці. Підставляючи в рівняння значення x_1 і x_2 , отримаємо відповідні значення змінної середньої (остання графа додатка П3), які відтворюють значення фактичних рівнів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. Це свідчить про правильний вибір форми математичного виразу кореляційного зв'язку між трьома досліджуваними ознаками.

Для виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів та резервів, закладених у них, статистика вираховує часткові коефіцієнти еластичності ε_i , які показують, на скільки відсотків у середньому зміниться результативна ознака при зміні кожного фактора на 1% і фіксованому положенні інших факторів за формулами (12) та (13):

$$\varepsilon_1 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 0,28 \frac{269,363}{66,186} = 1,14;$$

$$\varepsilon_2 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = -1,73 \frac{48,153}{66,186} = -1,26.$$

Аналіз часткових коефіцієнтів еластичності показує, що за абсолютним приростом найбільший вплив на внутрішні фінансові ресурси має величина фонду оплати праці в економіці країни – фактор x_1 , зі збільшенням якого на 1% внутрішні доходи державних цільових фондів зростуть майже на таку саму величину, а при підвищенні частки оплати праці у ВВП на 1% внутрішні фінансові ресурси соціального страхування навпаки зменшуються на 1,3%.

На основі даних, наведених у додатку ПЗ, обчислимо коефіцієнти еластичності й β -коефіцієнти:

Для розрахунку β – коефіцієнтів потрібно визначити відповідні середні квадратичні відхилення:

$$= \sqrt{\bar{x}_1^2 - (\bar{x}_1)^2} = 136,57;$$

$$\sigma_{x_2} = \sqrt{\bar{x}_2^2 - (\bar{x}_2)^2} = 2,01;$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = 35,22.$$

Тоді отримаємо:

$$\beta_1 = a_1 \frac{\sigma_{x_1}}{\sigma_y} = 0,28 \frac{122,41}{31,75} = 1,08;$$

$$\beta_2 = a_2 \frac{\sigma_{x_2}}{\sigma_y} = -1,73 \frac{1,82}{31,75} = -0,1.$$

Аналіз β -коефіцієнтів показує, що на внутрішні фінансові ресурси соціального страхування найбільший вплив з двох досліджуваних факторів з урахуванням їхньої варіації має фактор x_1 – фонд оплати праці, бо йому відповідає більше значення β -коефіцієнта. В нашому дослідженні множинний коефіцієнт кореляції визначається за формулою (14)–(17) і дорівнює:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y}\bar{x}_1}{\sigma_y \times \sigma_{x_1}} = \frac{22626,001 - 66,186 \times 269,363}{136,57 \times 35,22} = 0,997;$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y}\bar{x}_2}{\sigma_y \times \sigma_{x_2}} = \frac{3245,449 - 66,186 \times 48,153}{2,01 \times 35,22} = 0,824;$$

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \overline{x_1} \times \overline{x_2}}{\sigma_{x_1} \times \sigma_{x_2}} = \frac{13204,969 - 269,363 \times 48,153}{136,57 \times 2,01} = 0,853.$$

Високі значення парних коефіцієнтів кореляції свідчать про сильний вплив (окремо) фонду оплати праці та його частки у ВВП на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування. На основі парних коефіцієнтів кореляції можна розрахувати часткові коефіцієнти кореляції першого порядку:

$$r_{yx_1(x_2)} = \frac{r_{yx_1} - r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y_2}^2) \times (1-r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{0,997 - 0,824 \times 0,853}{\sqrt{(1-0,824^2) \times (1-0,853^2)}} = 0,996;$$

$$r_{yx_2(x_1)} = \frac{r_{yx_2} - r_{yx_1}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y_1}^2) \times (1-r_{x_1x_2}^2)}} = \frac{0,824 - 0,997 \times 0,853}{\sqrt{(1-0,997^2) \times (1-0,853^2)}} = -0,709.$$

Для виявлення щільності зв'язку між результативною ознакою й обома факторними ознаками одночасно обчислимо сукупний коефіцієнт множинної кореляції:

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{y_1x_1}^2 + r_{y_2x_2}^2 - 2r_{yx_1}r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{1-r_{x_1x_2}^2}} = \sqrt{\frac{0,997^2 + 0,824^2 - 2 \times 0,997 \times 0,824 \times 0,853}{1-0,853^2}} = 0,999.$$

Вирахований коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,999$ показує, що між факторними ознаками і результативною ознакою існує достатньо щільний зв'язок. Сукупний коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,997$ свідчить про те, що варіація внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування на 99,7% зумовлюється двома факторами (фонд оплати праці та його частка у ВВП), введеними у кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваній нами показник. На основі наведених вище моделей кореляційного зв'язку подамо узагальнення результатів впливу факторних ознак на результативну ознаку (табл. 3.1)

Таблиця 3.1

Вплив факторів фонду оплати праці, його частки у ВВП і ставок страхових внесків на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів державного соціального страхування¹

№ з/п	Факторна ознака	Вплив на власні фінансові ресурси соціального страхування
<i>Однофакторні моделі</i>		

1.	Фонд оплати праці, млрд. грн.	↑ 1 млрд. грн.	↑ 0,26 млрд. грн.
		1%	1,05%
	99,5% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторної ознаки.		
2.	Ставка страхових внесків, %	↑ 1 %	↑ 49,72 млрд. грн.
		1%	↓ 28,65%
	70,9% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторної ознаки.		
3.	Частка фонду оплати праці у ВВП, %	↑ 1 %	↑ 14,43 млрд. грн.
		1%	10,5%
	56,8% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторної ознаки.		
<i>Двофакторні моделі</i>			
4.	Фонд оплати праці, млрд. грн.	↑ 1 млрд. грн.	↑ 0,28 од.
		1%	1,14%
	Ставка страхових внесків, %	↑ 1%	↑ 5,6 од.
1%		3,37%	
99,9% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторних ознак.			
5.	Частка фонду оплати праці у ВВП, %	↑ 1%	↑ 6,88 од.
		1%	5,01%
	Ставка страхових внесків, %	↑ 1%	↓ 30,15 од.
1%		↓ 17,37%	
75% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторної ознаки.			
6.	Фонд оплати праці, млрд. грн.	↑ 1 млрд. грн.	↑ 0,28 од.
		1%	1,14%
	Частка фонду оплати праці у ВВП, %	↑ 1%	↓ 1,73 од.
1%		1,26%	
99,7% варіації результативної ознаки пояснюється зміною факторних ознак.			

¹ позначення ↑ або ↓ означає відповідно збільшення або зменшення показника

Аналіз поданих у табл. 3.1 даних свідчить, що розглянуті моделі впливу факторів фонду оплати праці в економіці держави, його частки у ВВП та ставки оподаткування страховими внесками на результативний показник – величину внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування – спочатку одноосібно (моделі 1–3), а потім у комбінації факторів (моделі 4–6) показав, що:

а) загалом простежуються високі коефіцієнти варіації між результативною ознакою і факторними ознаками в усіх розглянутих моделях (у межах 56,8–99,8%), а це підтверджує, що ми правильно вибрали фактори, які суттєво впливають на досліджуваний показник. Між ними існує сильний (щільний) та прямий (за винятком впливу ставки внесків) зв'язок;

б) за незмінності інших умов найбільше на обсяги внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування впливає частка фонду оплати праці у ВВП країни: її збільшення на 1% приводить до зростання таких ресурсів на 14,43 млрд. грн., або на 10,5%;

в) за умови комбінованого впливу факторів найбільшою мірою (на 99,9%) зумовили зміну обсягів внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування величина фонду оплати праці і розмір ставки страхового внеску: ресурси збільшилися на 4,5%, причому переважну частку зростання забезпечила саме зміна ставки внеску.

Сказане вище дає підстави стверджувати, що на фінансові ресурси соціального страхування мала вплив саме комбінація окремих факторів.

Покращення збалансованості системи соціального страхування в Україні можна досягти лише шляхом:

- збільшення обсягів її внутрішніх фінансових ресурсів. Єдиним резервом при цьому є фонд оплати праці, який платники через певні обставини не прагнуть декларувати та оподатковувати;
- зміни ставок оподаткування страховими внесками.

Ступінь регулювання державою означених показників також має відмінності – регламентування рівня фонду оплати праці виявляється через встановлення мінімального рівня оплати праці. Аналіз, проведений у розд. 2 (п. 2.3), показав, що зміни ресурсів соціального страхування відбуваються у такий самий спосіб і з такими самими темпами, що й зміни показників мінімальної та середньої заробітної плати в Україні. Інакше кажучи, резерви збільшення внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування завдяки зміні фонду оплати праці в нашій державі активно використовуються.

Зарубіжний досвід свідчить, що найбільшого рівня оподаткування фонду оплати праці в економіці досягли ті країни, в яких функції обліку страхувальників та платників, нарахування виплат і т. ін. здійснювалися однією установою, а не кількома (як це відбувається в Україні) та в яких страхових внесків замінено на один. З огляду на це залишається один, швидше за все, найбільш дієвий з фінансової точки зору засіб впливу на обсяг внутрішніх ресурсів соціального страхування – визначення розміру ставок оподаткування страховими внесками в економіці і (виходячи із зарубіжного досвіду) запровадження єдиного страхового платежу.

Слід зазначити, що питання запровадження єдиного соціального внеску (податку) стало предметом дослідження вітчизняних вчених-економістів і урядовців уже давно. Так, за період 2002–2009 рр. у Верховній Раді України було зареєстровано кілька законопроектів з відповідної проблематики, аналіз тексту яких свідчить про схоже сприйняття народними депутатами суті й особливостей запровадження єдиного внеску в нашій державі. Власне, поєднували ці законопроекти необхідність запровадження такого внеску, загальна назва, платники і база оподаткування – фактичні витрати на оплату праці найманих працівників (додаток Р 1).

Ці пропозиції відобразились у прийнятому у 2010 р. Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464–VI. (додаток Р 2).

Переваги та недоліки прийнятого закону оцінені нами у табл.3.2.

Таблиця 3.2

Переваги та недоліки окремих положень Закону України, який регламентує запровадження єдиного соціального податку в Україні ¹

Переваги	Недоліки
В єдиному нормативному акті встановлено розміри єдиного внеску та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування; орган, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску, його повноваження та відповідальність	До бази нарахування внеску віднесено суму грошового забезпечення, оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, та допомоги по тимчасовій непрацездатності
	Єдиний внесок не входить до системи оподаткування. Податкове законодавство не регулює порядок нарахування, обчислення і сплати єдиного внеску
	Для бюджетних установ встановлюється менший розмір єдиного внеску у порівнянні з іншими галузями економіки. Проте на працівників таких установ поширюється окреме законодавство щодо призначення пенсій. Отже, проблему справедливості пенсійної системи даний внесок не вирішує
Згідно з розрахунками, нова система дозволить роботодавцям щорічно економити понад 2 млрд. грн., а адміністративні витрати фондів соціального страхування скоротяться більш ніж на 60 млн. грн.	Строки сплати єдиного внеску (до 20 числа місяця, що слідує за звітним) суперечать положенням чинного податкового законодавства
	Значно розширено права органів Пенсійного фонду України (проводити перевірки не частіше 1 разу на рік, рішення про недоїмку повинен оскаржити платник внеску і т.д.)
	Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску визначається виходячи із показника прожиткового мінімуму; мінімальна – із показника мінімальної заробітної плати

¹ Складено автором на основі джерел [47; 70]

З огляду на те що, єдиний внесок встановлено законодавчо, актуальності набуває питання його запровадження.

Визначаючи розмір єдиного податку, на наш погляд, слід враховувати те, що:

а) ставка податку має забезпечити обсяг використання фінансових ресурсів соціального страхування без прив'язки до можливостей державних цільових фондів, тобто фактично здійснений упродовж 2002–2009 рр.;

б) оподатковується 100% фонду оплати праці в економіці держави, а це можна припустити в разі запровадження єдиного податку.

Результати розрахунку подано у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Розрахунок розміру єдиного страхового збору впродовж 2002–2009 рр.¹

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Фактичний фонд оплати праці в економіці, млрд. грн.	103117	122188	157450	216600	268631	355147	465487	466281
Фактичний фонд оплати праці, з якого сплачено внески, млрд. грн.	62181	71906	103237	137878	168138	224244	322431	308458
Фактично використано фінансових ресурсів державного соціального страхування, млрд. грн.	25625	29888	46136	72027	81637	110120	165437	164936
Ставка страхових внесків, яка би збалансувала ресурси соціального страхування (п. 2 / п. 3), %	41	42	45	52	49	49	51	53
Ставка єдиного податку (п. 1 / п. 3), %	25	24	29	33	30	31	36	35

¹ Складено автором на основі джерел [23; 34; 50; 51, с. 7, с. 10-11, с. 18-19; 52, с. 14, с. 17, с. 21; 73: 79; 92: 93; 123; 137: 144; 147: 152; 189: 191].

Як бачимо з табл. 3.3, упродовж 2002–2009 рр. вдалося би сформувати внутрішні ресурси соціального страхування на такому рівні, щоб збалансувати ресурси усієї системи соціального страхування лише при ставці страхових внесків на рівні 45–53%, тобто в умовах оподаткування ними половини фонду оплати праці в економіці держави. При цьому для фінансування потреб цільових фондів не використовувалися би кошти Державного бюджету України, що не погіршило би збалансованість фінансових ресурсів державного соціального страхування. Якщо запровадження єдиного внеску дасть змогу оподаткувати весь фонд оплати праці, то його ставка могла би становити 35% (в умовах 2009 р.) замість існуючих 37,7%. За таких умов також вдалося би сформувати фінансові ресурси державного соціального страхування на рівні фактично

використаних на потреби державного соціального страхування коштів, забезпечуючи при цьому повну їхню автономність від зовнішніх джерел.

3.2. Напрямки покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні

Напрямки покращення збалансованості ресурсів соціального страхування пов'язані із переглядом їх структури та обсягів використання в розрізі окремих видів. Збалансування фінансових ресурсів першого (солідарного) рівня пенсійної системи досягається через корективи підходів до пенсійного забезпечення громадян, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, в країнах СНД та західних країнах. Зокрема, країни СНД для розрахунку пенсійних виплат користувалися принципом «територіальності», а західні країни принципом «*lex loci laboris*» (перебування за місцем роботи). Згідно принципу «територіальності» для встановлення права на пенсію застосовувалось законодавство країни, громадянство якої мала особа. Періоди роботи в іншій країні враховувались таким чином, начебто вони мали місце у країні постійного проживання. Тому пенсії з однієї країни в іншу не перераховувались. Країна громадянства припиняла виплачувати пенсію, якщо пенсіонер виїздив в іншу країну на постійне місце проживання. У випадку «*lex loci laboris*» ставлення до іноземних працівників таке саме, як і до громадян даної країни. Для встановлення пенсійних прав та розрахунку розміру пенсій застосовувалось законодавство тієї країни, де працювала особа. Кожна країна продовжувала виплачувати пенсії своїм пенсіонерам, які переїхали в іншу країну на постійне місце проживання після виходу на пенсію.

На нашу думку, принцип «територіальності» в сучасних умовах є застарілим. Зокрема, принцип діє ефективно тільки тоді, коли як пенсії, так і рівні внесків у відповідних країнах є подібними (як це було в країнах колишнього СРСР до реформування їхніх пенсійних систем). Тобто спостерігається ситуація певної рівноваги між працівниками та пенсіонерами.

Якщо такої рівноваги не існує, тоді принцип територіальності діє на користь країни з великою кількістю іноземних працівників, які повертаються до країни свого громадянства, щоб отримати пенсії згідно із законами країни свого громадянства і за рахунок її фінансових ресурсів. В даному ракурсі, це особливо актуально для України, де за даним Державного комітету статистики України за кордоном працює 1,5 млн. осіб, а іноземних громадян – 16 тис. осіб., тобто у 1000 разів менше [90; 112]. Враховуючи це, принцип «*lex loci laboris* » (перебування за місцем роботи) є простішим і діє краще між країнами з повністю незалежними економіками і несхожими обов'язковими системами пенсійного забезпечення.

Українська практика чинного законодавства засвідчила, що статті 8, 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» стосуються осіб, які стосуються осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню (ст. 11) та права громадян на отримання пенсійних виплат (ст. 8) загалом відповідають міжнародним стандартам та принципу «*lex loci laboris* ». Але статті 49 «Припинення та поновлення виплати пенсії» та 50 «Виплата пенсії у разі виїзду за кордон» суперечать не лише діючій практиці країн Заходу, але й СНД. Для того, щоб відповідати міжнародній практиці, ці статті не повинні застосовуватися по відношенню до громадян України, які повинні продовжувати отримувати пенсії, коли вони подорожують за кордоном і коли вони їдуть на постійне проживання за кордон. Умовами одержання майбутньої пенсії повинно стати дотримання вимог щодо мінімальних строків сплати пенсійних внесків чи величини страхового стажу (наприклад, 10 років).

В майбутньому це дозволить знизити навантаження на бюджет Пенсійного фонду України, оскільки виплати пенсій теперішнім трудовим мігрантам будуть здійснюватись за рахунок фінансових ресурсів країн фактичного їх працевлаштування.

Оскільки погіршення фінансового стану відбулось через незадовільне співвідношення внутрішніх та зовнішніх ресурсів пенсійного страхування,

зменшення навантаження на ПФУ (скорочення його видатків) розглядатиметься як можливий резерв до підвищення коефіцієнту регіональної автономії ресурсів соціального страхування. Власне це завдання і покликана вирішити пенсійна реформа – перехід від солідарної до індивідуально-накопичувальної пенсійної системи, від одно- до трьох рівневої пенсійної системи.

Пропонована економіко-математична модель збалансування ресурсів соціального страхування стосується забезпечення фінансовими ресурсами майбутніх пенсіонерів у межах запланованого другого рівня пенсійної системи. Інакше кажучи, йдеться про таку ситуацію, коли пенсійні внески акумулюватимуться впродовж періоду трудової активності зайнятого населення і з врахуванням величини накопиченого пенсійного фонду та відсотка інвестиційного доходу від його використання, а також отримання пенсій як певної частини заробітної плати.

Слід зазначити, що дослідження вчених [19, с. 12; 36; 126, с. 18; 133, с. 15; 159, с. 64] розглядають питання моделювання формування бюджету ПФУ щодо використання його за умов існування солідарної відповідальності поколінь, тобто вони не мають на меті визначити, при яких кількісних показниках функціонуватиме ПФУ за умов діяльності лише на накопичувальних засадах. Вихідними умовами при побудові економіко-математичної моделі стали припущення, що період отримання пенсії зайнятою особою втричі менший від періоду сплати нею пенсійних внесків: 35 років страхового стажу будуть співвідноситися з 15 роками отримання пенсії. Ми визначимо обсяги накопичених ПФУ коштів за умов сплати пенсійних внесків лише у формі утримань із заробітної плати працюючих без врахування існуючих нарахувань на фонд оплати праці. Запропоновано варіанти ставок пенсійних внесків у межах від 7 (як передбачається державою) до 10,5% та варіанти інвестиційного доходу на накопичені впродовж 35 років трудової активності внески в межах від 3% до 6,5%.

Метою побудови моделі є:

а) визначення умов, за яких обсяг акумульованих ПФУ внесків має забезпечити якомога більший відсоток співвідношення між отриманою заробітною платою зайнятого населення і майбутньою пенсією;

б) встановлення зв'язку (якщо такий існує) між часткою фонду оплати праці у ВВП та співвідношенням між отриманою заробітною платою зайнятого населення і його майбутньою пенсією.

Накопичений упродовж умовного року бюджет ПФУ можна математично виразити формулою (18). За умови існування інвестиційного доходу (r , %) на отриману величину доходів фонду його ресурси на перший рік функціонування становитимуть:

$$B_1 = B \times (1 + r), \quad (18)$$

де B – ресурси ПФУ на перший рік;

B_1 – ресурси ПФУ за умови існування інвестиційного доходу;

r – ставка інвестиційного доходу на акумульовані ресурси ПФУ.

За умови сплати пенсійних внесків зайнятим населенням упродовж періоду T років та незмінності інших факторів (відсоток інвестиційного доходу, пенсійні внески) накопичена величина бюджету ПФУ ($B_{\text{ПФУ}}$) дорівнюватиме:

$$B_{\text{ПФУ}} = \sum_{i=1}^T B (1 + r)^i, \quad (19)$$

або

$$B_{\text{ПФУ}} = n \frac{(1+r)^T - 1}{r} \quad (20)$$

де T – період сплати пенсійних внесків.

Використовуючи формули (19) і (20) та враховуючи вихідні умови моделі, у табл. 3.4 наведено можливий відсоток співвідношення між отриманою в майбутньому пенсією і фондом оплати праці в економіці. Вже зазначалось, що

ставка пенсійного внеску змінюватиметься в межах від 7% до 10,5%, інвестиційного доходу – від 3% до 6,5%, а рівень фонду оплати праці в економіці держави взято на рівні 2009 р.

Таблиця 3.4

Співвідношення між майбутньою пенсією та заробітною платою
з дотриманням вихідних умов моделі (варіант 1), млрд. грн.

Фонд оплати праці	466,3							
Ставка пенсійного внеску, %	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0	10,5
Інвестиційний дохід, %	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5	6,0	6,5
Бюджет Пенсійного фонду України через 35 років	2032,7	2413,3	2857,3	3375,4	3979,8	4685,1	5507,8	6467,4
Щорічний обсяг бюджету Пенсійного фонду України	135,5	160,9	190,5	225,0	265,3	312,3	367,2	431,2
Співвідношення між пенсією і заробітною платою, %	29,1	34,5	40,9	48,3	56,9	67,0	78,8	92,5

На основі отриманих розрахункових даних можемо зробити такі висновки. За умови існування фонду оплати праці в економіці держави 466,3 млрд. грн. (показник 2009 р.), ставки пенсійного внеску із заробітної плати у ПФУ держави на рівні 7% (яку було заплановано запровадити з 2007 р.) й інвестиційного доходу на накопичені кошти ПФУ у розмірі 3% річних бюджет накопиченого ПФУ держави через 35 років страхового стажу працюючих становитиме 2032,7 млрд. грн. При його рівномірному використанні впродовж 15 років без урахування інвестиційного доходу на залишок невикористаних сум і зазначених адміністративно-управлінських видатків фонду щорічні витрати на виплату пенсій у країні дорівнюватимуть 135,5 млрд. грн. Водночас середній розмір пенсій становитиме 29,1% від заробітної плати. Вказаний діапазон розрахункових даних дає підстави зробити висновок, що найбільшого співвідношення між розміром отримуваної пенсії та заробітної плати (92,5%) можна досягти за умови сплати 10,5% пенсійного внеску і нарахування щорічного відсотка інвестиційного доходу на накопичені внески у розмірі 6,5%.

Варіант 2 запропонованої моделі є моделюванням такої ситуації в економіці держави, коли ставка пенсійних внесків упродовж страхового стажу із заробітної плати найманих осіб буде незмінною – 7%, фонд оплати праці залишиться на рівні 2009 р. – 466,3 млрд. грн. Змінними факторами стане лише відсоток на інвестиційний дохід. Виходячи із припущення, що він при використанні коштів принаймні повинен бути трохи нижче відсоткових ставок на депозити, розглянемо його діапазон від 6,5 до 10%. Отримані розрахунки представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Співвідношення між майбутньою пенсією та заробітною платою
з дотриманням вихідних умов моделі (варіант 2), млрд. грн.

Фонд оплати праці	466,3							
Ставка пенсійного внеску, %	7,0							
Інвестиційний дохід, %	6,5	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0
Бюджет Пенсійного фонду України через 35 років	4311,6	4827,9	5412,3	6074,3	6824,4	7674,4	8638,1	9730,8
Щорічний обсяг бюджету Пенсійного фонду України	287,4	321,9	360,8	405,0	455,0	511,6	575,9	648,7
Співвідношення між пенсією і заробітною платою, %	61,7	69,0	77,4	86,9	97,6	109,7	123,5	139,1

Дані табл. 3.5 показують, що за умови незмінності ставки пенсійних внесків та зміни рівня інвестиційного доходу на накопичені впродовж 35 років внески до ПФУ в межах від 6,5% до 10% річних найвищого співвідношення між розміром отримуваних пенсій і заробітною платою буде досягнуто за умови сплати 10% річних інвестиційного доходу. За таких умов, як і у варіанті 1, якщо не враховувати інвестиційний дохід на залишок невикористаних сум та зазначні адміністративно-управлінські видатки фонду, отримувана впродовж 15 років пенсія становитиме 139% від одержуваного заробітку.

Відкинувши крайні значення моделі і враховуючи середні значення заданих параметрів, можемо зробити висновок, що за умови нарахування 8–8,5% інвестиційного доходу та при відрахуванні впродовж 35 років щорічно 7% від свого заробітку наймана особа може в майбутньому розраховувати на пенсію,

що дорівнюватиме 86–97% від її заробітку впродовж періоду трудової активності.

Вирішення другої проблеми, яку нами визначено при побудові економетричної моделі й яка полягає у необхідності встановлення зв'язку між часткою фонду оплати праці у ВВП і величиною співвідношення між отриманою заробітною платою зайнятого населення та його майбутньою пенсією, подано у табл. 3.6.

При побудові табл. 3.6 вихідними умовами стали умови, визначені для табл. 3.5, зокрема частка заробітної плати у ВВП України встановлена на рівні 2009 р. (51%) і залишається незмінною для пенсійних внесків у межах від 7% до 10,5% та інвестиційного доходу в межах від 3% до 6,5%.

Таблиця 3.6

Співвідношення між майбутньою пенсією і заробітною платою при незмінності частки фонду оплати праці та зміни ставки пенсійних внесків й інвестиційного доходу на накопичені внески, %

Частка фонду оплати праці у ВВП	51,0							
	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0	10,5
Ставка пенсійного внеску	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0	10,5
Інвестиційний дохід	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5	6,0	6,5
Бюджет Пенсійного фонду України через 35 років, млрд. грн.	222,3	263,9	312,4	369,0	435,1	512,2	602,2	707,1
Щорічний обсяг бюджету Пенсійного фонду України, млрд. грн.	14,8	17,6	20,8	24,6	29,0	34,2	40,2	47,1
Співвідношення пенсії до заробітної плати	29,1	34,5	40,9	48,3	56,9	67,0	78,8	92,5

Як видно з даних наведених у табл. 3.6, незмінність частки фонду оплати праці в економіці держави при збільшенні величини пенсійних внесків і інвестиційного доходу на співвідношення між отримуваною заробітною платою та майбутньою пенсією ніяким чином не впливає. Вона й надалі становитиме 92,5% від заробітної плати за умови існування 10,5% ставки пенсійних внесків і 6,5% доходу на накопичений ПФУ та відповідно третину заробітної плати, якщо

внески встановити на рівні 7% і нараховувати 3% на заощаджені пенсійні внески.

З'ясуємо, які фактори економічної або фінансової системи держави зможуть суттєво вплинути на співвідношення між пенсією та заробітною платою.

У табл. 3.7 вихідними умовами, на відміну від умов табл. 3.6, визначимо зміну всіх її параметрів: зростання частки фонду оплати праці в економіці, підвищення ставки пенсійних внесків і збільшення інвестиційного доходу. Припускаємо, що зміна згаданих параметрів буде постійно зростати на 0,5–1%, порівняно з базовими величинами.

Таблиця 3.7

Співвідношення між майбутньою пенсією та заробітною платою при збільшенні частки фонду оплати праці, ставки пенсійних внесків та інвестиційного доходу на накопичені внески, %

Частка фонду оплати праці у ВВП	51,0	52,0	53,0	54,0	55,0	56,0	57,0	58,0
Ставка пенсійного внеску	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0	10,5
Інвестиційний дохід	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5	6,0	6,5
Бюджет Пенсійного фонду України через 35 років, млрд. грн.	222,3	269,0	324,7	390,8	469,3	562,5	673,1	804,2
Щорічний обсяг бюджету Пенсійного фонду України, млрд. грн.	14,8	17,9	21,6	26,1	31,3	37,5	44,9	53,6
Співвідношення між пенсією і заробітною платою	29,1	34,5	40,9	48,3	56,9	67,0	78,8	92,5

На основі отриманих даних можемо стверджувати, що зростання величини співвідношення між пенсією та заробітною платою, незважаючи на збільшення частки величини фонду оплати праці в економіці держави, відбувається такими самими темпами, що й при незмінній величині цього фонду. Інакше кажучи, ні величина абсолютного розміру фонду оплати праці, ні зміна її частки у структурі ВВП на розмір отримуваної майбутньої пенсії зайнятих осіб не впливає. Єдиними факторами впливу є ставка пенсійних відрахувань, інвестиційного доходу на заощаджені внески, строк сплати пенсійних внесків і термін отримання майбутньої пенсії.

Шляхи збалансування фінансових ресурсів інших видів соціального страхування визначимо, застосувавши метод регресійних багатofакторних моделей, зокрема:

а) у страхуванні в разі безробіття дослідимо силу впливу факторів чисельності безробітних та середнього розміру виплат на загальну величину обсягів фінансових ресурсів за даним видом страхування;

б) у страхуванні від нещасних випадків на виробництві встановимо, як вплинули на загальні обсяги фінансових ресурсів кількість потерпілих і суми належних їм страхових виплат.

Спочатку проведемо аналіз залежності між факторними ознаками – кількістю безробітних та середнім розміром допомоги у зв'язку з безробіттям – і результативною ознакою – обсягом фінансових ресурсів соціального страхування в разі безробіття.

Розрахунок параметрів рівняння лінійної двофакторної регресії подамо за допомогою рівняння, яке ми використовували вище (10).

Результати розрахунку наведено в додатку С 1.

Враховувавши етапи та застосувавши формули (10) і (11), отримаємо рівняння зв'язку, яке визначає залежність результативної ознаки від двох факторних ознак та має такий вигляд:

$$y_x = 2,567 + 0,006x_1 - 0,001x_2.$$

Отже, зі збільшенням кількості безробітних на 1 тис. осіб обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття зменшуються на 0,001 одиниці, а при підвищенні середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям на 1 грн. обсяги таких ресурсів зростають на 0,006 одиниці.

Підставляючи в рівняння значення x_1 і x_2 отримаємо відповідні значення змінної середньої (остання графа додатка 3В), які відтворюють значення фактичних рівнів використання фінансових ресурсів соціального страхування в разі безробіття. Це свідчить про правильний вибір форми математичного вираження кореляційного зв'язку між трьома досліджуваними ознаками.

З метою виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів та резервів, закладених у них, вираховуємо часткові коефіцієнти еластичності ε_i , які показують, на скільки відсотків у середньому зміниться результативна ознака при зміні кожного фактора на 1% і фіксованому положенні інших факторів за формулами (12) та (13):

$$\varepsilon_1 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 0,006 \frac{291,31}{3,2} = 0,545;$$

$$\varepsilon_2 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = -0,001 \frac{845,13}{3,2} = -0,348.$$

Аналіз часткових коефіцієнтів еластичності показує, що за абсолютним приростом найбільший вплив на фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття має середній розмір допомоги по безробіттю – фактор x_1 , зі збільшенням якого на 1% потреба у ресурсах зростає на 0,55%, а при зростанні на 1% чисельності безробітних в економіці держави потреба у них навпаки, зменшується 0,35%.

Для визначення факторів, які мають найбільші резерви скорочення обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття б у майбутньому, а також навантаження на працездатне населення вираховуємо часткові β -коефіцієнти, що показують, на яку частину середнього квадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на величину її середнього квадратичного відхилення.

На основі даних, наведених у додатку С1, обчислимо коефіцієнти еластичності й β -коефіцієнти.

Для розрахунку β -коефіцієнтів потрібно визначити відповідні середні квадратичні відхилення:

$$\sigma_{x_1} = \sqrt{\bar{x}_1^2 - (\bar{x}_1)^2} = \sqrt{125412,84 - 291,31^2} = 201,374;$$

$$\sigma_{x_2} = \sqrt{\bar{x}_2^2 - (\bar{x}_2)^2} = \sqrt{744222,86 - 845,13^2} = 173,166;$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = \sqrt{12,2 - 3,2^2} = 1,407.$$

Тоді отримаємо:

$$\beta_1 = a_1 \frac{\sigma_{x_1}}{\sigma_y} = 0,006 \frac{201,372}{1,407} = 0,856;$$

$$\beta_2 = a_2 \frac{\sigma_{x_2}}{\sigma_y} = -0,001 \frac{173,166}{1,407} = -0,162.$$

Аналіз β -коефіцієнтів свідчить, що на фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття найбільший вплив з двох досліджуваних факторів з урахуванням їхньої варіації має фактор x_1 – середній розмір допомоги по безробіттю, тому що йому відповідає більше значення β -коефіцієнта.

Для характеристики щільності зв'язку в множинній лінійній кореляції використовують множинний коефіцієнт кореляції, що визначається за формулою (14)–(17) показує, яку частину загальної кореляції становлять коливання під впливом факторів x_1 та x_2 , закладених у багатofакторну модель для дослідження.

В нашому дослідженні маємо:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y} * \bar{x}_1}{\sigma_y * \sigma_{x_1}} = 0,985;$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y} * \bar{x}_2}{\sigma_y * \sigma_{x_2}} = -0,844;$$

$$r_{x_1 x_2} = \frac{\overline{x_1 x_2} - \bar{x}_1 * \bar{x}_2}{\sigma_{x_1} * \sigma_{x_2}} = -0,797.$$

Високі значення парних коефіцієнтів кореляції свідчать про сильний вплив (окремо) середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям і чисельності безробітних на обсяги використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття.

На основі парних коефіцієнтів кореляції можна розрахувати часткові коефіцієнти кореляції першого порядку:

$$r_{yx_1(x_2)} = \frac{r_{yx_1} - r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y^2x_2}^2)(1-r_{x_1x_2}^2)}} = 0,964;$$

$$r_{yx_2(x_1)} = \frac{r_{yx_2} - r_{yx_1}r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1-r_{y^2x_1}^2)(1-r_{x_1x_2}^2)}} = -0,566.$$

Як бачимо з розрахунків часткових коефіцієнтів кореляції, зв'язок кожного фактора з досліджуваними показниками при комплексній взаємодії факторів сильний щільний, хоча вплив фактора чисельності безробітних і обернений.

Для виявлення щільності зв'язку між результативною ознакою й обома факторними ознаками одночасно обчислимо сукупний коефіцієнт множинної кореляції:

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{y^2x_1}^2 + r_{y^2x_2}^2 - 2r_{yx_1}r_{yx_2}r_{x_1x_2}}{1-r_{x_1x_2}^2}} = 0,9898.$$

Вирахований коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,9898$ показує, що між факторними ознаками та результативною ознакою існує достатньо тісний зв'язок.

Сукупний коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,9796$ свідчить про те, що варіація обсягів використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття на 97,9% зумовлюється двома факторами (зміна середнього розміру допомоги у зв'язку безробіттям і чисельність безробітних), введеними у кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник.

Опираючись на вищевикладене, можемо припустити, що на обсяги використання таких ресурсів у більшій мірі матимуть дії держави в напрямку скорочення чисельності безробітних в економіці держави, ніж зміна розміру призначеної їм допомоги. Розглянемо особливості призначення та виплати окремих видів матеріального забезпечення безробітних.

Механізм виплати допомоги по безробіттю одноразово, для організації безробітними підприємницької діяльності, визначено Порядком, затвердженим наказом Міністерства праці та соціальної політики у 2000 р. Відповідно до

зазначеного Порядку, безробітним, яким виповнилось 18 років та які не можуть бути працевлаштовані за сприяння служби зайнятості протягом трьох місяців у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої роботи, за їх бажанням допомога по безробіттю може виплачуватися одноразово для організації безробітними підприємницької діяльності [121]. Для розгляду питань щодо отримання допомоги безробітний подає до центру зайнятості такі документи як заяву про надання допомоги та бізнес-план своєї майбутньої діяльності. Нескладність процедури отримання зазначеної допомоги зумовила її поширеність – упродовж 2004–2009 рр. видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття склали більше 100 млн. грн. щорічно [50; 51, с. 7; 52, с. 14; 75: 78].

Проте, на сьогодні існує неузгодженість положень чинного законодавства щодо відповідальності застрахованих осіб за дотримання Порядку виплати допомоги по безробіттю. Зокрема, Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» визначено, що, якщо така особа не здійснювала підприємницької діяльності протягом шести календарних місяців з дня отримання допомоги по безробіттю, виплачена сума коштів вважається використаною нею не за призначенням та підлягає поверненню в порядку, установленому спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, державної податкової політики за погодженням з правлінням Фонду [63]. Такі зміни Конституційний Суд України у 2008 р. визнав як неконституційні [160]. В таких умовах Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття фактично позбавлений правових важелів по впливу на осіб, які використали допомогу не для ведення підприємницької діяльності. Це нівелює зміст та призначення даного виду матеріального забезпечення безробітних. Нами пропонується або відмінити даний вид допомоги безробітним як такий що не виконує своє призначення в сучасних умовах, або забезпечити робочі органи Фонду

належними правовими засобами, для того, щоб контролювати цільовий характер використання допомоги для ведення підприємницької діяльності.

Умови надання дотації надання роботодавцю дотації для працевлаштування безробітних визначено Порядком, що затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики України у 2001 р.[122].

Зокрема, даним Порядком передбачено, що дотація – це кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, що надаються роботодавцю для покриття витрат на заробітну плату осіб, які працевлаштовані на постійну роботу за направленням державної служби зайнятості. Дотація надається щомісячно протягом року в розмірі фактичних витрат на заробітну плату прийнятих за направленням державної служби зайнятості осіб, але не вище за середній рівень заробітної плати за всіма видами економічної діяльності у відповідній області за місяць, за який нарахована заробітна плата, або обчисленої з неї відповідної суми в разі, якщо особа працювала неповний місяць.

Іншими словами, працевлаштована з наданням такої дотації особа, в областях з меншим середнім рівнем заробітної плати, перебуває у менш вигідних умовах ніж така сама особа в областях з більшою середньою заробітною платою по галузях. Тим самим, порушується принцип загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за яким матеріальне забезпечення безробітних диференціюється залежно лише від страхового стажу та безробіття [68], а не від адміністративної області України в якій проживає застрахована особа. Для того, щоб згаданий принцип не порушувався, пропонуємо внести зміни до існуючого порядку фінансування дотації роботодавцю, де її розмір визначатиметься середнім розміром заробітної плати по Україні, а не до її показником для окремих областей.

Проведемо аналіз залежності між факторними ознаками – кількістю потерпілих на виробництві від нещасних випадків та середнім розміром страхової виплати – і результативною ознакою – обсягом фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Розрахунок параметрів рівняння лінійної двофакторної регресії подамо за допомогою рівняння, яке ми використовували вище (10, 11).

Результати розрахунку наведено в додатку С2.

Врахувавши етапи та застосувавши формули (10) і (11), отримаємо рівняння зв'язку, яке визначає залежність результативної ознаки від двох факторних та має такий вигляд:

$$y_x = -4,168 + 0,004x_1 + 0,014x_2$$

Отже, зі збільшенням кількості потерпілих на виробництві на 1 тис. осіб обсяги фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань зростають на 0,004 одиниці, а при збільшенні середнього розміру страхової виплати потерпілим на 1 грн. обсяги таких ресурсів зростають на 0,014 одиниці.

Підставляючи в рівняння значення x_1 і x_2 , отримаємо відповідні значення змінної середньої (остання графа додатка С2), які відтворюють значення фактичних рівнів використання фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. Це свідчить про правильний вибір форми математичного виразу кореляційного зв'язку між трьома досліджуваними ознаками.

З метою виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів та резервів, закладених у них, вирахуємо часткові коефіцієнти еластичності ε_i , які показують, на скільки відсотків у середньому зміниться результативна ознака при зміні кожного фактора на 1% і фіксованому положенні інших факторів за формулами (12) та (13):

$$\varepsilon_1 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 0,848;$$

$$\varepsilon_2 = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} = 1,933.$$

Аналіз часткових коефіцієнтів еластичності показує, що за абсолютним приростом найбільший вплив на фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

має розмір страхової виплати – фактор x_1 , зі збільшенням якого на 1% потреба у фінансових ресурсах даного виду державного страхування зростає на 0,85%, а при зростанні кількості потерпілих на виробництві на 1% потреба у коштах збільшується лише на 1,93%.

Для визначення факторів, які мають найбільші резерви зміни обсягів фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у майбутньому, а також навантаження на працездатне населення вирахуємо часткові β -коефіцієнти, що показують, на яку частину середнього квадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на величину її середнього квадратичного відхилення.

На основі даних, наведених у додатку С2, обчислимо коефіцієнти еластичності й β -коефіцієнти. Для розрахунку β -коефіцієнтів потрібно обчислити відповідні середні квадратичні відхилення:

$$\sigma_{x_1} = \sqrt{\bar{x}_1^2 - (\bar{x}_1)^2} = 216,694;$$

$$\sigma_{x_2} = \sqrt{\bar{x}_2^2 - (\bar{x}_2)^2} = 6,336;$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = 0,988.$$

Тоді отримаємо:

$$\beta_1 = a_1 \frac{\sigma_{x_1}}{\sigma_y} = 0,920;$$

$$\beta_2 = a_2 \frac{\sigma_{x_2}}{\sigma_y} = 0,092.$$

Аналіз β -коефіцієнтів свідчить, що на фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань найбільший вплив з двох досліджуваних факторів з урахуванням їхньої варіації має фактор x_1 – середній розмір страхової виплати, тому що йому відповідає більше значення β -коефіцієнта. Множинний коефіцієнт кореляції, що

визначається за формулами (14)–(17), показує, яку частину загальної кореляції становлять коливання під впливом факторів x_1 і x_2 , закладених у багатofакторну модель для дослідження.

В нашому дослідженні маємо:

$$r_{yx_1} = \frac{\overline{yx_1} - \bar{y} * \bar{x}_1}{\sigma_y * \sigma_{x_1}} = 0,983;$$

$$r_{yx_2} = \frac{\overline{yx_2} - \bar{y} * \bar{x}_2}{\sigma_y * \sigma_{x_2}} = 0,720;$$

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \bar{x}_1 * \bar{x}_2}{\sigma_{x_1} * \sigma_{x_2}} = 0,683.$$

Високі значення парних коефіцієнтів кореляції свідчать про сильний вплив (окремо) вибраних факторних ознак на результативну ознаку.

На основі парних коефіцієнтів кореляції можна розрахувати часткові коефіцієнти кореляції першого порядку:

$$r_{yx_1(x_2)} = \frac{r_{yx_1} - r_{yx_2} r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1 - r_{yx_2}^2) * (1 - r_{x_1x_2}^2)}} = 0,968;$$

$$r_{yx_2(x_1)} = \frac{r_{yx_2} - r_{yx_1} r_{x_1x_2}}{\sqrt{(1 - r_{yx_1}^2) * (1 - r_{x_1x_2}^2)}} = 0,362.$$

Як бачимо з розрахунків часткових коефіцієнтів кореляції, зв'язок кожного фактора з досліджуваними показниками при комплексній взаємодії факторів дещо слабший. Для виявлення щільності зв'язку між результативною ознакою й обома факторними ознаками одночасно обчислимо сукупний коефіцієнт множинної кореляції:

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{yx_1}^2 + r_{yx_2}^2 - 2r_{yx_1} r_{yx_2} r_{x_1x_2}}{1 - r_{x_1x_2}^2}} = 0,9849.$$

Вирахований коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,9849$ показує, що між факторними ознаками і результативною ознакою існує достатньо щільний зв'язок. Сукупний коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,9699$ свідчить про те, що варіація обсягів використання фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань на 96,99% зумовлюється двома факторами (зміна середнього розміру страхової виплати та чисельність потерпілих на виробництві), введеними у кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник.

Опираючись на вищевикладене, можемо припустити, що фінансування профілактичних заходів, які мали за мету зменшити ймовірність настання нещасних випадків на виробництві, не досягло бажаного ефекту – чисельність потерпілих суттєво не змінилась. За таких умов єдиним дієвим фактором впливу на обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань стає декларований державою розмір страхової виплати.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 лип. 2006 р. № 999 фінансування витрат, пов'язаних з отриманням автомобілів та підготовкою їх до експлуатації, для осіб, інвалідність яких пов'язана з трудовим каліцтвом, що настало від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, почало здійснюватися за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [146]. У попередні роки, таке фінансування повинно було проводитись за рахунок підприємств, з вини яких сталось трудове каліцтво і було закріплене за Фондом соціального захисту інвалідів. Зміна механізму фінансування призвела до суттєвого покращення у забезпеченні інвалідів автомобілями – у 2007–2009 рр. Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України було витрачено на такі цілі 92 млн. грн., (забезпечено 4,5 тис. інвалідів), що зменшила існуючу чергу на автомобілі на 70% [79; 149; 151].

У зв'язку з тим, що понад 10 років забезпечення автомобілями не здійснювалося, сьогодні їх отримують особи пенсійного або перед пенсійного віку. Для них це породжує нове коло проблем – уже як учасників дорожнього руху. Так, проведений аналіз показав, що від 2–5% виданих автомобілів були розбиті в перший тиждень їх отримання, більше 40% через півроку звернулися з

заявою та медичними висновками, що за станом здоров'я не можуть бути за кермом, 15–20% нових власників взагалі не виїжджають з гаража і лише третина інвалідів їздить на своїх автомобілях [1]. В таких умовах, на нашу думку, для осіб, яким виповнилося 60 років, які не мали в користуванні автомобіля, не працювали водіями, не мають навичок керування, доцільніше розробити відповідний механізм їх транспортного обслуговування або надавати компенсацію на проїзд для побутових потреб, що сприятиме більш раціональному використанню фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків.

Більшого ефекту від проведення профілактичних заходів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України можна досягти шляхом забезпечення повноцінної реабілітації потерпілого та її важливої складової – його успішної професійної реабілітації (адаптації).

В цій частині базовий Закон даного виду соціального страхування вступає у певні протиріччя із Положенням про індивідуальну програму реабілітації інваліда (ІПР), затверджене постановою Кабінету Міністрів України у 2007 р. Зокрема, якщо Закон ст. 38, фактично визначив, що ця програма обов'язкова для виконання (у випадку не дотримання вимог, потерпілий втратить право на страхові виплати), то у Положенні в ст.5 визначено – що дана програма має рекомендаційний характер [66; 145].

Саме за таких обставин, робочі органи Фонду не мають можливості змусити потерпілих виконувати рекомендації ІПР [158]. А самі потерпілі, на жаль, не зацікавлені виконувати рекомендації, тому що покращення їхнього стану здоров'я призведе до зниження групи інвалідності та відсотків втрати професійної працездатності, а відповідно і зменшення розміру страхових виплат та витрат на медико-соціальні послуги. Усунення даного протиріччя, а саме – забезпечення обов'язкового характеру участі у ІПР, з одного боку забезпечить належний рівень професійної реабілітації потерпілих, з іншого – покращить ефект від проведення Фондом соціального страхування від нещасних випадків на

виробництві та професійних захворювань України профілактичних заходів, що, опосередковано, у майбутньому призведе до зменшення навантаження на його бюджет.

Провести якісний аналіз факторів впливу на обсяги ресурсів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності ми в не в змозі, з огляду на причини, які ми розглядали у розділі 2, передусім йдеться про те, що впродовж 2002–2009 рр. значною мірою (цього не спостерігалось щодо жодного іншого державного цільового фонду), відбувалися зміни у структурі, розмірах та організації виплат за таким видом соціального страхування. Це не дає змогу знайти порівнянні між собою періоди і показники, до яких можна було би застосувати хоча б один з методів економіко-математичного моделювання.

Щодо стратегічних напрямів зміни місця і ролі соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в системі державного соціального страхування, актуальною є дискусія щодо запровадження на його базі медичного страхування.

Одним із можливих шляхів для реалізації зазначеної вимоги є законодавча ініціатива народних депутатів Сухого Я. М. та Денісової Л. Л. – законопроект № 1040 від 27.11.2007 р. Цим документом передбачається запровадження загальнообов'язкового медичного страхування шляхом перетворення діючого Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у Фонд соціального медичного страхування України і покладання додатково на останній обов'язків фінансування надання медичних послуг населенню України [153]. Даний проект загалом знайшов підтримку в робочих органах Фонду [187], колі науковців та практиків соціального страхування [110; 220], це дозволить:

- мінімізувати адміністративні видатки на функціонування окремих видів соціального страхування та уникнення дублювання функцій по страхуванню здоров'я, які зараз частково покладено на Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (зокрема щодо медичної реабілітації, відновлення здоров'я у санаторно-курортних закладах та їх

реабілітаційних відділеннях, оздоровлення дітей та інших заходів профілактичного плану);

– забезпечити управління виплатами по медичному обслуговуванню працюючих осіб та наданні їм допомоги по тимчасовій непрацездатності однією установою;

– зниження рівня захворюваності та зниження витрат на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності, значною мірою залежить від якості медичного обслуговування застрахованих осіб. Покладання цих напрямів роботи на один страховий фонд дасть змогу створити комплексну систему медико-соціального забезпечення громадян України, підвищити рівень контролю за експертизою тимчасової непрацездатності.

Щодо негативних наслідків запровадження обов'язкового медичного страхування, то відмічаємо, що при цьому буде змінено акцент фінансування коштів застрахованій особі. Якщо донедавна страхова виплата покликана була компенсувати застрахованому втрачений заробіток, за час непрацездатності, то із запровадженням змін – фінансуватиметься медична установа, а не відповідна особа.

Збалансування фінансових ресурсів державного соціального страхування загалом, а не лише в розрізі окремих видів можна досягнути переглянувши джерело фінансування поточних витрат на утриманні апарату управління державних цільових фондів.

Ст. 87 Бюджетного кодексу України визначила, що до видатків, які здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на державне управління, зокрема законодавчу та виконавчу владу [53]. Правовий статус Пенсійного фонду України прирівняний до статусу державного комітету України, інші фонди соціального страхування включені до складу Міністерства праці та соціальної політики України.

В даному ракурсі положення ст. 87 Бюджетного кодексу України вступають у суперечності із чинним законодавством, що визначає особливості фінансування адміністративних видатків державних цільових фондів. Зокрема, зі

ст. 72 та 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», де передбачене фінансування адміністративних витрат Пенсійного фонду України за рахунок страхових пенсійних внесків [65]; ст. 19 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», де зазначено, що матеріально-технічне забезпечення Фонду соціального страхування від нещасних випадків, включаючи будівництво або придбання службових та виробничих приміщень, здійснюється за рахунок коштів, що надходять до Фонду [66]; ст. 19, 20 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», в яких зазначено, що забезпечення поточної діяльності та утримання органів Фонду, розвиток його матеріально-технічної бази здійснюється за рахунок страхових платежів [67]; ст. 17 Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття», де визначено, що розміри страхових внесків, з поміж іншого, повинні забезпечувати «...фінансуванням витрат на утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, управління Фондом, розвиток його матеріальної та інформаційної бази» [68]. Таким чином, існуюча практика поточного утримання та матеріально-технічного забезпечення державних цільових фондів за рахунок страхових внесків є такою, що суперечить положенням Бюджетного кодексу України і повинна бути змінена.

Наступним кроком, що дозволить збалансувати фінансові ресурси державного соціального страхування є необхідність запровадження єдиних вимог до формування фінансових резервів державних цільових фондів. Рис. 2. 10 та рис. 2. 11 свідчать про відсутність єдиних методологічних засад до формування фінансових резервів державного соціального страхування, що підтверджується різними їхніми обсягами, відсутності обов'язковості їх створення. Екстраполювавши положення статті 14-3 Бюджетного кодексу України пропонуємо, що розмір оборотної касової готівки не повинен

перевищувати 2% видатків бюджету цільових фондів, тобто забезпечувати семиденну потребу на фінансування страхових виплат. При цьому, збереження розміру оборотної касової готівки на кінець періоду (року) має стати обов'язковим.

Запропоновані заходи нададуть можливість системі фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в державі набути більш керованої і чіткої побудови.

Висновки до розділу 3

Результати проведеного кореляційного та регресійного аналізу факторів, які впливають на поточну збалансованість фінансових ресурсів соціального страхування та на перспективу, дають підстави зробити такі висновки:

1. На обсяг внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування найбільшою мірою мали вплив такі фактори: величина фонду оплати праці в економіці, ставка страхових внесків та частка оплати праці у ВВП. Багатофакторний регресійний аналіз показав, що комбінація перших двох факторів більшою мірою, ніж інші, зумовила зміну ресурсів соціального страхування.

Отже, до факторів, на які держава може вплинути, щоб покращити фінансовий стан соціального страхування, належать регулювання величини фонду оплати праці та визначення ставки страхових внесків в економіці. Якщо регулювання першого фактора тією чи іншою мірою відбувається – держава встановлює мінімальну заробітну плату найманим працівникам, то фактор визначення ставки страхових внесків ще можна піддавати регулюванню, запровадивши, наприклад, єдиний страховий збір.

2. Серед стратегічних напрямків збалансування ресурсів соціального страхування нами виділено реалізацію на практиці другого рівня пенсійної системи. Висновок ґрунтується на тому, що такі дії приведуть до зменшення навантаження на бюджет ПФУ, адже саме незадовільна структура його фінансових ресурсів зумовила погіршення стану фінансових ресурсів

соціального страхування загалом. Зменшення навантаження, або скорочення видатків ПФУ, усуне потребу у фінансуванні пенсій за рахунок Державного бюджету України, що водночас покращить співвідношення між внутрішніми і зовнішніми ресурсами пенсійного страхування.

Побудовані чотири економіко-математичні моделі дали змогу сформулювати такі висновки:

а) на розмір отримуваної майбутньої пенсії зайнятих осіб не впливає ні величина абсолютного розміру фонду оплати праці, ні зміна її частки у структурі ВВП. Єдиними факторами впливу є ставка пенсійних відрахувань, інвестиційного доходу на заощаджені внески, строк сплати пенсійних внесків та строк отримання майбутньої пенсії;

б) при ставках пенсійних внесків у розмірі 10,5% фонду оплати праці й 6,5% інвестиційного доходу на накопичені впродовж 35 років трудової активності суми (сценарій найбільш наближений до економіки України) можна досягти найбільшого співвідношення між рівнем заробітних плат працюючих і майбутньою пенсією осіб пенсійного віку – 92,5%.

3. На обсяги й масштаби використання фінансових ресурсів соціального страхування в разі безробіття більшою мірою впливає кількість зареєстрованих безробітних, ніж розмір встановленої їм допомоги; щодо страхування від нещасних випадків на виробництві, то тут ситуація прямо протилежна: практично незмінна чисельність потерпілих на виробництві впродовж аналізованого періоду привела до того, що на фінансування страхових сум, призначених для відшкодування постійної втрати працездатності внаслідок таких випадків, впливала передусім зміна розміру страхових сум. Фінансування профілактики нещасних випадків не дало очікуваного та бажаного ефекту.

Окремі положення третього розділу дисертаційної роботи висвітлено автором у таких публікаціях [96; 175: 176; 178; 181; 183: 184].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми формування, перерозподілу та використання фінансових

ресурсів державного соціального страхування в Україні. Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. У процесі виконання дисертаційної роботи з'ясовано, що система соціального страхування або створення колективних страхових фондів набула найбільшого поширення у країнах континентальної Європи та Північної Америки, в межах яких виділяють п'ять моделей адміністрування страхових внесків. За основу соціального захисту населення в Україні взято континентальну модель європейських країн з активною побудовою системи державного соціального страхування. Формування державного соціального страхування в незалежній Україні відбувається в умовах, не характерних для країн, де така система історично набула свого найбільшого поширення. Такий висновок зроблено на основі порівняння доходів населення у розрахунку на одну особу, темпів зростання економіки й рівня інфляції в нашій державі, які значно відхиляються від значень аналогічних показників країн континентальної Європи.

2. Фінансові ресурси державного соціального страхування розглянуто як кошти, які утворюються на стадії перерозподілу ВВП шляхом застосування такого інструменту фінансового механізму, як соціальний страховий внесок, і використовуються на стадії вторинного розподілу ВВП у формі фінансування у такій ланці фінансової системи, як державні цільові фонди. За результатами проведеного аналізу встановлено, що здебільшого ресурси соціального страхування в Україні спрямовуються на потреби незайнятого (постійно або тимчасово), непрацездатного (за віком) та застрахованого у системі такого страхування населення.

3. Визначено, що обсяги фінансових ресурсів соціального страхування нашої країни впродовж досліджуваного періоду мають чітку тенденцію до значного зростання, що посилює роль державних цільових фондів у складі державних фінансів України. В результаті аналізу встановлено нерівномірність темпів зростання таких ресурсів та з'ясовано, що збільшення обсягів використання фінансових ресурсів державного соціального страхування перевищували відповідні темпи їхнього формування. З огляду на це доцільно

визначити збалансованість фінансових ресурсів соціального страхування як досягнення такого стану їхнього формування й використання, який забезпечить незалежність цього суб'єкта від зовнішніх джерел фінансування і характеризується платоспроможністю, тобто здатністю своєчасно погашати свої зобов'язання по виплатах. Збалансованість фінансових ресурсів соціального страхування проаналізовано на основі запропонованої системи показників, серед яких: коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами; коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування; коефіцієнт автономії ресурсів.

4. Виявлено незначні відмінності у динаміці обсягів формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в розрізі окремих видів по Україні та на регіональному рівні. У результаті застосування запропонованої методики оцінювання доведено незбалансованість фінансових ресурсів державного соціального страхування та відсутність тенденції до її покращення.

5. В дослідженні встановлено, що відсутність єдиних нормативних вимог до методів формування і утворення фінансових резервів державного соціального страхування, інструментів їхнього використання зумовили значні масштаби перерозподільних відносин у системі державних фінансів, що не сприяло адаптації соціального страхування до умов нестабільного ринкового середовища. Представлені у роботі факторні моделі руху фінансових ресурсів державного соціального страхування стали основою для вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо їхнього поточного та перспективного збалансування.

6. Перерозподільні грошові процеси в системі державного соціального страхування підтверджують збільшення питомої ваги її фінансових ресурсів у ВВП на 4% упродовж 2002–2009 рр. Оскільки внутрішні фінансові ресурси державного соціального страхування за цей період зросли лише на 1%, встановлено, що такі зміни стали наслідком не підвищення ролі страхових платежів чи розширення їхньої бази оподаткування, а перерозподілу акумульованих фінансових ресурсів від державного бюджету до цільових

фондів. Обґрунтовано, що це призвело до погіршення збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування, що підтверджується зниженням коефіцієнта забезпеченості внутрішніми ресурсами за всіма видами соціального страхування та зростанням величини коефіцієнта співвідношення між зовнішніми і внутрішніми фінансовими ресурсами державного соціального страхування. Внаслідок цього відбувалося постійне зниження коефіцієнта автономії регіональних фінансових ресурсів державного соціального страхування впродовж 2002–2009 рр., тому їхня збалансованість у 2009 р. була значно меншою, ніж у 2002 р. Констатовано, що така практика державного соціального страхування населення змінює призначення окремих фінансових інституцій держави, а її продовження є свідченням незбалансованості державних фінансових ресурсів у загрозливих масштабах.

7. Визначено фактори впливу на зниження збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування, які вказують на неефективність здійснення політики управління коштами окремих видів державного соціального страхування і недоліки в організації системи акумулювання страхових внесків. Це підтверджується значенням показника співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено страхові внески, до загальної величини фонду оплати праці в економіці України, який перебуває на одному із найнижчих серед досліджуваних країн рівні.

8. Встановлено, що найбільшою мірою на обсяги фінансових ресурсів державного соціального страхування впливають такі фактори, як обсяг фонду оплати праці в економіці та ставки страхових внесків. Ступінь регулювання даних факторів з боку держави принципово відрізняється: якщо оплата праці регулюється через встановлення її мінімального рівня, то відрахування на соціальне страхування коригуються через зміну ставок страхових внесків. Визначено, що просте підвищення ставки внесків матиме негативний ефект: проведений аналіз однофакторної моделі показав, що власні ресурси соціального страхування при цьому скоротяться. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу щодо вирішення проблеми збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування, який полягає не у підвищенні

ставки оподаткування, а у забезпеченні більшої величини фонду оплати праці, який оподатковується. Зарубіжний досвід функціонування систем соціального страхування показує, що важливим напрямом вирішення цієї проблеми є запровадження єдиного соціального внеску. Такий підхід дасть змогу забезпечити збалансованість фінансових ресурсів державного соціального страхування і в подальшому привести до скорочення ставок оподаткування страховими внесками.

9. Запропоновано тактичні напрями покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в умовах їх хронічної незбалансованості, які полягають у такому: встановлення єдиних вимог до формування фінансових резервів державних цільових фондів; зміна джерел фінансування поточних витрат на утримання апарату управління державних цільових фондів; скасування існуючого порядку фінансування одноразової допомоги на ведення підприємницької діяльності та дотацій роботодавцям на працевлаштування безробітних; відміна діючого механізму фінансування придбання автомобілів для інвалідів та запровадження компенсаційних виплат та ін. Встановлено передчасність запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні на основі державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

10. Визначено фактори, що у перспективі будуть мати вплив на використання фінансових ресурсів державного соціального страхування. Зокрема у пенсійному страхуванні на розмір майбутньої пенсії зайнятих осіб впливатимуть: ставка пенсійних внесків, ставка інвестиційного доходу на заощаджені внески, строк сплати пенсійних внесків та строк отримання майбутньої пенсії. Доведено, що при ставках пенсійних внесків у розмірі 10,5% фонду оплати праці та 6,5% інвестиційного доходу на накопичені впродовж 35 років трудової активності суми (сценарій найбільш наближений до економіки України) можна досягти найбільшого співвідношення між рівнем заробітної плати працюючих і майбутньою пенсією осіб пенсійного віку, що сприятиме покращенню добробуту населення та подоланню бідності серед пенсіонерів.

Генезис поглядів представників економічних шкіл на необхідність соціального захисту населення

Економічна школа	Представники	Період	Особливості поглядів
Лібералізм	<i>Класична політекономія</i> А. Сміт, У. Петті, Д. Рікардо, Р. Кобден, Дж. Брайт та ін. <i>Маржиналізм</i> Л. Вальрас, А. Маршалл	XVIII–XIX ст. (теоретичне обґрунтування) кінець XIX ст. – початок XX ст.	1. Втручання держави у процеси функціонування ринкової економіки (у тому числі соціальну сферу) є перешкодою її для розвитку. 2. Вчення про економічну роль держави (політичну економію) навіть не зараховують до сфери економічної теорії. 3. Захист людини має здійснюватись за рахунок її власних доходів.
	<i>Монетаризм</i> М. Фрідмен, Р. Фішер	Початок XX ст. – середина XX ст. (теоретичне обґрунтування) середина – кінець XX ст. (практична реалізація)	1. Необхідно лише забезпечити втручання держави у сферу грошового обігу.
	<i>Неолібералізм</i> В. Джевонс, Дж. Б. Кларк та ін.	середина XX ст. (теоретичне обґрунтування)	1. Необхідно лише підтримувати сприятливі умови для функціонування ринкового механізму.
	<i>Мінімальна держава</i> Р. Ноузік	друга половина XX ст. (теоретичне обґрунтування)	1. Основне завдання держави – це лише забезпечення правопорядку та оборони, що не обмежує бюджет тягарем фінансування суспільних благ чи соціальних трансфертів.
	<i>Змішана держава або держава із соціально орієнтованою економікою</i> В. Ойкен, Л. Ерхард	середина XX ст. (теоретичне обґрунтування) Практична реалізація у ФРН	1. Суть системи соціального ринкового господарства, на їхній погляд, полягає у свободі дії ринкового економічного механізму і широкій системі соціального захисту громадян.

Продовження додатка А

	<i>Держава суспільного добробуту</i> (У. Беверідж, Д. Ролз)	середина ХХ ст. (теоретичне обґрунтування) Практична реалізація у ряді європейських країн	1. Завданням держави в межах забезпечення справедливості розподілу суспільних благ має стати широке фінансування соціального захисту населення.
Марксизм	<i>Марксизм</i> Достовалов Ю.Л., Проніна Л.І., Хабібі Р.І.	ХІХ ст. (теоретичне обґрунтування) Практична реалізація у СРСР	1. Необхідність згорання ринкових економічних структур, передача соціальних функцій державі 2. Активно використовується поняття «соціальне забезпечення». 3. Система соціального страхування існує декларативно.
Дирижизм	<i>Кейнсіанство, неокейнсіанство</i>	ХХ ст.	1. Необхідність згорання ринкових економічних структур і передача економічних (не соціальних) функцій державі.

Переваги та недоліки окремих моделей соціального захисту населення

Переваги	Недоліки
Модель Бісмарка	
<p>а) прецедент створення національної системи соціального страхування важливий тому, що він продемонстрував можливість держави у вирішенні проблем організації справедливої системи соціального захисту зайнятого населення;</p> <p>б) незалежність від державних дотацій і коливань держбюджету та фінансова самостійність забезпечують надійність планування і рівномірність надання ресурсів на потреби соціального захисту</p>	<p>а) функціонування системи соціального страхування забезпечується спеціальним апаратом, що здійснює складні розрахунки з її суб'єктами. Утримання такого апарату пов'язано з великими витратами;</p> <p>б) система не забезпечує необхідний механізм обмеження зростання витрат, спостерігаються тенденції до зростання обсягів не завжди виправданих соціальних послуг, великими є витрати на судово-правове регулювання взаємовідносин між суб'єктами соціальної сфери;</p> <p>в) модель реалізовано у країнах з розвинутою економікою, оскільки лише дуже багаті країни можуть дозволити собі подібну організацію соціальної сфери</p>
Моделі Беверіджа, радянська й скандинавська	
<p>а) майже стовідсоткова доступність соціальних послуг;</p> <p>б) контрольованість витрат на окремі галузі соціальної сфери, що може сприяти економії державних коштів;</p> <p>в) виникає можливість оптимізації системи соціального захисту в національному масштабі;</p> <p>г) відносна простота технологій фінансування й оплати праці у соціальній сфері держави.</p>	<p>а) відсутність ринкових стимулів економічної ефективності й підвищення якості послуг, невисокі споживчі стандарти;</p> <p>б) дуже слабкий зв'язок між сплаченими податками та наданою допомогою. Надавачі соціальних послуг втрачають зацікавленість в економії наявних фінансових ресурсів;</p> <p>в) висунення справедливих претензій з боку споживачів як до якості обслуговування, так і до організації справи (ліквідувати черги й подолати байдужість персоналу майже неможливо)</p>

Становлення та розвиток соціального страхування в Україні
упродовж XIX–XX ст.

Етап	Модель	Законодавство	Особливості
1	2	3	4
кінець XIX ст. – 1917 р.	Зародження континентальної моделі	1903 р. – Закон «Про відповідальність підприємців за нещасні випадки з працівниками» «Правила про нагородження потерпілих внаслідок нещасних випадків робітників і службовців, а так само членів їхніх родин у підприємствах гірничої та гірничозаводської промисловості»	Замінили судочинство і ставали способом вирішення конфліктних ситуацій.
		1912 р. – Закон «Про страхування від нещасних випадків та страхування на випадок хвороби»	Не охоплював залізничний та морський транспорт, будівництво, сільське господарство. Скасований у 1917 р., але відновлений у 1921 р.
		1917 р. – Положення «Про страхування на випадок безробіття»	Не поширювалося на працівників, зарібок яких перевищував тримісячний зарібок у певній місцевості.
		1917 р. – Декрет «Про страхування на випадок хвороби»	Запровадження допомоги у разі хвороби, пологів, смерті працівника, а також таких видів лікарської допомоги як: невідкладна медична допомога, амбулаторне лікування, лікування вдома, допомога у пологовому будинку, стаціонарне лікування з повним утриманням, сенаторне і курортне лікування та ін.

Продовження додатка В

1	2	3	4
1918 – 1921 рр.	Англосаксонська модель	1918 р. – Положення «Про соціальне забезпечення трудящих»	Допомога поширювалась на червоноармійців і членів їхніх сімей, а також хворих пролетарів.
		1921 р. - Декрет «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею»	Поширювався на всі види тимчасової та постійної втрати працездатності, в разі безробіття, а також смерті. Сплата страхових внесків була повністю покладена на підприємства й установи, причому на приватний сектор – у підвищеному розмірі.
		1921 р.	Відновлено страхування від нещасних випадків на виробництві.
1921 – 1933 рр.	Континентальна модель поступовим поверненням до англосаксонської моделі	1927 р.	Фінансування пенсій непрацюючим пенсіонерам перекладено з бюджету соціального страхування на місцеві бюджети.
		Припинено фінансування з бюджету соціального страхування виплат медичної допомоги, підготовки робочих кадрів, житлового будівництва, дитячих установ та ін.	
		1930 р. – припинила дію Програма страхування на випадок безробіття.	
		1931 р. – Постанова «Про соціальне страхування»	Основний тягар щодо призначення видів соціальної допомоги лягав на профспілкові комітети.
		1933 р. – Постанова про злиття Народного коміса-ріату праці СРСР (з усіма місцевими органами, враховуючи й органи соціального страхування) з апаратом профспілкових органів	Покладено на ВЦРПС функції Наркомпраці та його органів.
		1936 р. – Конституція СРСР	Проголосила право всіх громадян СРСР на матеріальне забезпечення у старості, а також у разі хвороби та втрати працездатності. Однак, пенсійне забезпечення все ще регулювалися не законами, а через ухвалення окремих постанов ЦК ВКП (б), Ради

			народних комісарів і ВЦРПС.
Продовження додатку В			
1	2	3	4
		1937 р.	Відновлено фінансування пенсій непрацюючим пенсіонерам з бюджету соціального страхування.
		1938 р. – Постанова «Про заходи щодо упорядкування трудової дисципліни, покращання практики державного соціального страхування і боротьби із зловживаннями у цій справі»	Розмір допомоги у разі тимчасової втрати працездатності було поставлено у залежність від тривалості безперервної роботи на підприємстві чи в установі, організації. Тривалість відпусток у зв'язку з пологами було скорочено до 35 днів до пологів і до 28 днів після пологів.
		1938 р.	Фінансування пенсій непрацюючим пенсіонерам перекладено з бюджету соціального страхування на місцеві бюджети.
Початок 40-х рр. – 80-ті рр. ХХ ст.	Крайній лівий вияв англосаксонської моделі у поєднанні з соціальним страхуванням, але існування останнього є декларативним	1948	Скасована монополія профспілок на призначення соціальних допомог
		кінець 50-тих рр. ХХ ст.	Постановами РМ СРСР та ЦК КПРС визначалось пенсійне забезпечення окремих категорій населення за професійною чи класовою ознакою (науковців 1956 р., працівників культури 1957 р. і т. ін.).
		1960 р. – Інструкція «Про стягнення страхових внесків і витрачання засобів державного соціального страхування»	Виплата допомоги, яка проводилась підприємствами, зараховувалась як страхові внески у систему.
		60-ті рр. ХХ ст.	Запроваджувалось пенсійне забезпечення колгоспників.

Продовження додатку В

1	2	3	4
90-ті рр. XX ст.	Становлення континентальної моделі та переважання англосаксонської моделі	1990 р. – Закон СРСР «Про пенсій- не забезпечення громадян СРСР». 1991 р. – Постанова «Про управління соціальним страху- ванням в Україні». 1993 р. – Концепція соціального забезпечення України.	Передбачалося реформування соціального захисту працюючого населення, зокрема запровадження соціального страхування.
1998 – до наших днів	Побудова континентальної моделі	1998 р. – Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». 1999–2001 рр. – Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1999 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездат- ності та витратами, зумовленими похованням» (2001 р.).	Існування усіх видів соціального страхування, крім медичного страхування

Джерела формування цільових фондів соціального характеру в Україні

Цільовий фонд	Джерела формування
Пенсійний фонд України	1. Фактичні витрати на оплату праці працівників для працедавця
	2. Заробітна плата для найманих осіб або винагорода самозайнятих громадян
	3. Додаткові види зборів
	4. Цільові надходження з Державного бюджету України на відшкодування та виплату пенсій окремим категоріям громадян
	5. Доходи від розміщення тимчасово вільних коштів
	6. Добровільні внески і пожертвування
Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань	1. Фактичні витрати на оплату праці працівників для працедавця
	2. Штрафні санкції за порушення законодавства про безпеку праці
	3. Доходи від розміщення тимчасово вільних коштів
	4. Добровільні внески та пожертвування
Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	1. Фактичні витрати на оплату праці працівників для працедавця
	2. Заробітна плата для найманих осіб або винагорода самозайнятих громадян
	3. Цільове надходження з Державного бюджету України
	4. Добровільні внески і пожертвування
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням	1. Фактичні витрати на оплату праці працівників для працедавця
	2. Заробітна плата для найманих осіб, або винагорода самозайнятих громадян
	3. Цільове надходження з Державного бюджету України
	4. Добровільні внески та пожертвування
	5. Прибуток, одержаний від розміщення тимчасово вільних коштів

**Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування для
зайнятого та незайнятого у суспільному виробництві населення**

Класифікаційна група	Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування	Джерело використання ФРсс *
Тимчасово незайняте у суспільному виробництві населення	<p>Допомога у зв'язку з безробіттям</p> <p>Матеріальна допомога в період професійного навчання</p> <p>Допомога у зв'язку з безробіттям (для тих, які шукають роботу вперше)</p> <p>Допомога на поховання безробітних</p> <p>Одноразова виплата допомоги у зв'язку з безробіттям для організації безробітним підприємницької діяльності</p> <p>Допомога у разі тимчасової втрати працездатності</p> <p>Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами</p> <p>Допомога при народженні дитини (до 2007 р.)</p> <p>Допомога для догляду за дитиною до 3-х років (до 2007 р.)</p> <p>Допомога на поховання</p> <p>Оплата путівок на оздоровчі заходи (студентів ВУЗів, ПТУ)</p> <p>Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності</p> <p>Щомісячна виплата у разі часткової втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого</p> <p>Пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Разова допомога у разі смерті застрахованої особи</p> <p>Щомісячні виплати під час професійної реабілітації</p> <p>Пенсія у разі втрати годувальника</p>	<p>Фссб *</p> <p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссст *</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссн *</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>ПФУ *</p>
Постійно незайняте у суспільному виробництві населення	<p>Разова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого</p> <p>Щомісячна виплата у разі повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого</p> <p>Пенсія у зв'язку з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Разова допомога у разі смерті застрахованої особи</p> <p>Пенсія за віком</p> <p>Пенсія за інвалідністю</p> <p>Соціальна пенсія</p>	<p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>ПФУ</p> <p>ПФУ</p> <p>ПФУ</p>
Зайняте у суспільному виробництві населення	<p>Допомога на поховання ¹</p> <p>Допомога при народженні дитини ² (до 2007 р.)</p> <p>Оплата путівок на оздоровчі заходи</p> <p>Разова допомога у разі смерті застрахованої особи</p> <p>Виплата при тимчасовому переведенні постраждалого на легшу роботу</p> <p>Щомісячні виплати під час професійної реабілітації</p>	<p>Фссб, Фссст, Фссн</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p>

¹ Може виплачуватись особам, які здійснили поховання і є зайнятими або непрацездатними.

² Може виплачуватись одному з батьків (опікунів), які є зайнятими непрацездатними чи не застрахованими у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (до 2007 р.)

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

Фссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

Фссст – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

Фссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ПФУ – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

**Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування для
працездатного та непрацездатного населення**

Класифікаційна група	Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування	Джерело використання ФРсс *
Працездатне населення	Допомога у зв'язку з безробіттям Матеріальна допомога в період професійного навчання Допомога у зв'язку з безробіттям (для тих, які шукають роботу вперше) Допомога на поховання безробітних Одноразова виплата допомоги у зв'язку з безробіттям для організації безробітним підприємницької діяльності Допомога в разі тимчасової втрати працездатності Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами Допомога при народженні дитини (до 2007 р.) Допомога для догляду за дитиною до 3-х років (до 2007 р.) Оплата путівок на оздоровчі заходи Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності Пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання Разова допомога у разі смерті застрахованої особи Виплата при тимчасовому переведенні постраждалого на легшу роботу Щомісячні виплати під час професійної реабілітації Пенсія у разі втрати годувальника	Фссб * Фссб Фссб Фссб Фссб Фссст * Фссст Фссст Фссст Фссст Фссн * Фссн Фссн Фссн Фссн Ф *
Непрацездатне населення	Допомога на поховання ¹ Допомога при народженні дитини ² (до 2007 р.) Разова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого Щомісячна виплата у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого Пенсія за інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання Разова допомога у разі смерті застрахованої особи Щомісячні виплати під час професійної реабілітації Пенсія за віком Пенсія у разі втрати годувальника Пенсія за інвалідністю Соціальна пенсія	Фссб, Фссст, Фссн Фссст Фссн Фссн Фссн Фссн Фссн ПФУ ПФУ ПФУ ПФУ

¹ Може виплачуватись особам, які здійснили поховання і є зайнятими або непрацездатними.

² Може виплачуватись одному з батьків (опікунів), які є зайнятими непрацездатними чи не застрахованими в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (до 2007 р.).

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

Фссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

Фссст – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

Фссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ПФУ – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування для
включеного в систему обов'язкового соціального страхування та
незастрахованого населення

Класифікаційна група	Напрямки використання фінансових ресурсів соціального страхування	Джерело використання ФРсс *
Застраховане у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування	<p>Допомога у зв'язку з безробіттям</p> <p>Матеріальна допомога в період професійного навчання</p> <p>Допомога на поховання безробітних</p> <p>Одноразова виплата допомоги у зв'язку з безробіттям для організації безробітним підприємницької діяльності</p> <p>Допомога в разі тимчасової втрати працездатності</p> <p>Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами</p> <p>Допомога при народженні дитини (до 2007 р.)</p> <p>Допомога для догляду за дитиною до 3-х років (до 2007 р.)</p> <p>Оплата путівок на оздоровчі заходи</p> <p>Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності</p> <p>Разова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого</p> <p>Щомісячна виплата у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого</p> <p>Пенсія за інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Разова допомога у разі смерті застрахованої особи</p> <p>Виплата при тимчасовому переведенні постраждалого на легшу роботу</p> <p>Щомісячні виплати під час професійної реабілітації</p> <p>Пенсія за віком</p> <p>Пенсія у разі втрати годувальника</p>	<p>Фссб *</p> <p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссст *</p> <p>Фссст</p> <p>Фссст</p> <p>Фсс</p> <p>Фссст</p> <p>Фссн *</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>Фссн</p> <p>ПФУ *</p> <p>ПФУ</p>
Не застраховане у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування	<p>Допомога у зв'язку з безробіттям (для тих, які шукають роботу вперше)</p> <p>Допомога у зв'язку з безробіттям (для тих, яким виповнилося 18 років та які не можуть бути працевлаштовані за сприяння служби зайнятості протягом трьох місяців)</p> <p>Оплата путівок на оздоровчі заходи (студентів ВУЗів, ПТУ)</p> <p>Пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання</p> <p>Пенсія за інвалідністю</p> <p>Соціальна пенсія</p>	<p>Фссб</p> <p>Фссб</p> <p>Фссст</p> <p>Фссн</p> <p>ПФУ</p> <p>ПФУ</p>

¹ Може виплачуватись особам, які здійснили поховання і є зайнятими або непрацездатними.

² Може виплачуватись одному з батьків (опікунів), які є зайнятими непрацездатними чи незастрахованими у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (до 2007 р.).

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

Фссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

Фссст – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

Фссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ПФУ – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Додаток 31

Розподіл страхових внесків за окремими видами соціального страхування для
найманих працівників упродовж 2002–2009 рр.

Види соціального страхування	В разі безробіття	В разі тимчасової втрати працездатності	Пенсійне	Від нещасних випадків на виробництві	Разом
2002 р.	0,5	0,5	1,2–5	–	3
2003 р.	0,5	0,5	1,2–5	–	3
2004 р.	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін. (з 29.04.2004 р.)	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п більше від 150 грн.	–	2,0 від з/п до 150 грн. 3,0 від з/п вище 150 грн. до прожит. мін. 3,5 від з/п вище від прожит. мін.
2005 р.	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін.	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п більше від 150 грн.	–	2,0 від з/п до 150 грн. 3,0 від з/п вище 150 грн. до прожит. мін. 3,5 від з/п вище від прожит. мін.
2006 р.	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін.	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п більше від 150 грн.	–	2,0 від з/п до 150 грн. 3,0 від з/п вище 150 грн. до прожит. мін. 3,5 від з/п вище від прожит. мін.
2007 р.	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін.	2,0 від з/п	–	3,0 від з/п до прожит. мін. 3,5 від з/п вище від прожит. мін.
2008 р.	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін.	2,0 від з/п	–	3,0 від з/п до прожит. мін. 3,5 від з/п вище від прожит. мін.
2009 р.	0,6 (з 13 січ. 2009 р.)	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище від прожит. мін.	2,0 від з/п	–	3,1 від з/п до прожит. мін. 3,6 від з/п вище від прожит. мін.

Розподіл страхових внесків за окремими видами соціального страхування для
працедавців упродовж 2002–2009 рр.

Види соціального страхування	В разі безробіття	В разі тимчасової втрати працездатності	Пенсійне	Від нещасних випадків на виробництві	Разом
2002 р.	2,1	2,9	32,0	1,90	38,90
2003 р.	2,1	2,9	32,0	1,73*	38,73
2004 р.	2,1	2,9	32,0	1,73	38,73
2005 р.	1,6 (з 31 бер. 2005 р.)	2,9	32,3 (з 31 бер. 2005 р.)	1,73	38,53
2006 р.	1,3	2,9	31,8	1,50**	37,50
2007 р.	1,3	1,5	33,2	1,50	37,50
2008 р.	1,3	1,5	33,2	1,50	37,50
2009 р.	1,6 (з 13 січ. 2009 р.)	1,4 (з 13 січ. 2009 р.)	33,2	1,50	37,70

* Середній розмір страхових тарифів. Страхові тарифи за цим видом страхування диференційовані відповідно до галузей економіки (видів робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва (існує 67 класів професійного ризику виробництва, 1-му класу відповідає страховий тариф у розмірі 0,86%, 6–7-му класу – 13,8%).

** Середній розмір страхових тарифів. Страхові тарифи за цим видом страхування диференційовані відповідно до галузей економіки (видів робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва (існує 67 класів професійного ризику виробництва, 1-му класу відповідає страховий тариф у розмірі 0,66%, 6–7-му класу – 13,6%).

Додаток К 1

Обсяги та склад фінансових ресурсів соціального страхування в Івано-Франківській області впродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів, млн. грн.

Вид соціального страхування	Фінансові ресурси	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
В разі тимчасової втрати працездатності	внутрішні	—	—	—	—	113,22	98,50	129,83
	перерозподіл	—	—	—	—	67,84	8,63	18,89
	всього	—	—	—	—	181,06	107,13	148,72
	Кзв, % ¹	—	—	—	—	62,53	91,95	87,3
В разі безробіття	внутрішні	28,04	30,93	39,12	49,85	53,02	67,84	88,12
	перерозподіл	7,95	10,79	10,90	15,72	20,36	15,52	41,70
	всього	35,99	41,73	50,02	65,57	73,38	83,36	129,82
	Кзв, % ¹	77,91	74,14	78,21	76,02	72,26	81,38	67,88
Від нещасних випадків	внутрішні	11,76	14,82	18,63	24,57	27,84	35,12	44,42
	перерозподіл	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	всього	11,76	14,82	18,63	24,57	27,84	35,12	44,42
	Кзв, % ¹	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Пенсійне	внутрішні	253,7	414,60	567,05	804,50	1022,70	1383,00	1850,20
	перерозподіл	129,60	161,50	207,75	673,37	523,60	634,60	848,20
	Державний бюджет України	9,70	17,80	103,75	242,70	312,40	495,40	735,30
	ДЦФ	4,30	6,10	7,05	8,30	9,40	6,60	2,40
	всього	397,30	600,00	885,60	1728,87	1868,10	2519,60	3436,10
	Кзв, % ¹	66,19	71,97	73,19	54,44	66,14	68,55	68,57

¹ Коефіцієнт забезпеченості власними фінансовими ресурсами.

Додаток К 2

Обсяги і склад фінансових ресурсів соціального страхування у
Тернопільській області впродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів,
млн. грн.

Вид соціального страхування	Фінансові ресурси	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
В разі тимчасової втрати працездатності	внутрішні	25,84	31,85	43,11	61,34	80,29	68,93	91,99
	перерозподіл	1,49	12,95	13,29	24,90	54,37	3,79	11,44
	Всього	27,33	44,80	56,40	86,25	134,66	72,71	103,43
	Кзв, % ¹	94,57	71,09	76,44	71,13	59,62	94,79	88,94
В разі безробіття	внутрішні	18,31	21,18	26,37	32,95	35,70	45,21	61,10
	перерозподіл	19,86	30,50	43,36	36,06	26,77	36,23	46,06
	Всього	38,18	51,68	69,73	69,01	62,47	81,44	107,17
	Кзв, % ¹	47,97	40,98	37,82	47,75	57,15	55,52	57,02
Від нещасних випадків	внутрішні	6,40	8,36	10,00	13,20	14,80	18,70	25,80
	перерозподіл	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	всього	6,40	8,36	10,00	13,20	14,80	18,70	25,80
	Кзв, % ¹	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Пенсійне	внутрішні	232,23	286,52	378,11	522,52	672,42	905,51	1248,79
	перерозподіл	202,45	200,30	270,57	410,36	508,92	745,51	757,61
	Державний бюджет України	21,52	14,86	105,50	490,44	331,53	381,96	644,14
	ДЦФ	4,41	4,03	5,53	8,89	13,22	9,05	2,28
	всього	460,62	505,71	759,71	1432,21	1526,09	2042,03	2652,82
	Кзв, % ¹	53,43	58,85	58,29	56,01	56,92	54,85	62,24

¹ Коефіцієнт забезпеченості власними фінансовими ресурсами.

² До складу надходження від державного бюджету у 2003 р. зараховані кошти Чорнобильського фонду.

Додаток К 3

Обсяги і склад фінансових ресурсів соціального страхування в Рівненській області упродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів, млн. грн.

Вид соціального страхування	Фінансові ресурси	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
В разі тимчасової втрати працездатності	внутрішні	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	93,39	122,73
	перерозподіл	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16,73	28,01
	всього	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	110,12	150,74
	Кзв, % ¹	-	-	-	-	-	84,81	81,42
В разі безробіття	внутрішні	26,03	29,99	38,29	46,19	48,85	61,40	81,08
	перерозподіл	18,01	23,06	27,26	32,76	34,48	44,45	101,72
	всього	44,04	53,05	65,55	78,94	83,32	105,85	182,80
	Кзв, % ¹	59,10	56,53	58,42	58,50	58,62	58,01	44,36
Від нещасних випадків	внутрішні	10,74	13,89	18,41	22,79	25,41	32,30	41,76
	перерозподіл	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	всього	10,74	13,89	18,41	22,79	25,41	32,30	41,76
	Кзв, % ¹	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Пенсійне	внутрішні	328,63	398,79	545,75	736,10	935,76	1263,50	1723,02
	перерозподіл	68,08	52,90	30,12	177,11	179,32	244,80	165,90
	Державний бюджет України	73,72	86,34	19,10	514,51	425,64	597,51	933,94
	ДЦФ							
	всього	470,42	538,03	594,97	1427,71	1540,73	2105,81	2822,85
	Кзв, % ¹	82,84	88,29	94,77	80,61	83,92	83,77%	91,22

¹ Коефіцієнт забезпеченості власними фінансовими ресурсами.

Додаток Л 1

Обсяги та напрями використання фінансових ресурсів соціального страхування в Україні відповідно до окремих видів упродовж 2002–2009 рр.

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг безробітних	1 010,62	1 307,54	1 604,82	1 829,50	2 061,54	2 467,80	3 519,20	4863,82
2. Відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних із достроковим виходом працівників на пенсію	73,94	87,73	95,72	162,81	234,27	150,20	11,10	6,74
3. Утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції та її робочих органів, ІПК, управління Фондом, всього	167,55	192,14	282,99	373,37	465,60	583,50	633,10	846,35
4. Інші (розвиток інформаційно-довідкової системи обслуговування безробітних, адміністративні витрати, резерв Фонду тощо)	224,93	333,21	449,19	160,01	166,91	383,20	590,50	230,57
Всього ФРссб *	1 477,04	1 920,62	2 432,72	2 525,69	2 928,33	3 584,70	4 753,90	5947,48
1. Допомога в разі тимчасової втрати працездатності	881,7	1 107	1 437	1985,2	2351,49	2962,53	3917,56	4216,24
2. Допомога у зв'язку вагітністю та пологами	169,9	225,8	307,3	446,9	661,45	854,16	1328,86	1385,77
3. Допомога при народженні дитини	60,6	73,5	166,9	1006,8	2351,6	0,00	0,00	0,00
4. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	193,7	382,3	444,2	605,4	648,48	0,00	0,00	0,00
5. Допомога на поховання	8,9	12,7	18,5	32,8	36,86	32,90	35,17	35,17
6. Оздоровчі заходи	561,9	696,9	779,6	779,7	963,98	1102,6	1470,24	1628,30
7. Виплати громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	5,53	6,35	8,96	12,90	17,02	21,3	31,28	30,02
8. Утримання апарату управління	147,17	109,25	189,42	174,50	224,17	258,3	455,15	464,38
9. Інші	22,56	12,21	4,53	31,10	127,54	23,32	5,45	77,27
Всього ФРсст *	2051,96	2626,31	3356,41	5075,30	7382,59	5255,10	7243,71	7837,13

Продовження додатка Л 1

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	14,6	15,46	10,02	7,24	6,59	31,12	50,9	0,70
2. Медична, професійна та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві	26,81	34,41	45,76	63,52	110,36	145,57	200,5	відсутні дані
3. Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	887,18	1065,64	1233,84	1773,71	2002,97	2513,23	2862,4	2931,4
3.1 Відшкодування ПФУ виплачених пенсій по інвалідності, пенсій у зв'язку із втратою годувальника	49,21	54,69	52,4	111,01	97,85	77,1	138,4	відсутні дані
4. Поточні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	61,4	58,25	70,27	114,95	200,16	259,55	420,35	відсутні дані
5. Інші	60,78	99,46	230,42	62,51	26,36	28,32	392,75	відсутні дані
Всього ФРесн *	1050,77	1273,22	1590,31	2021,93	2346,44	2977,79	3926,90	3533,7
1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	18907,668	23154,9	30010,92	43584,86	51577,02	72370,55	106 284,77	116799,60
1.1 особам, пенсія яким призначена згідно Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"	17206,26	19855,9	25132,38	56513,31	59269,44	69774,33	110032,15	108284,17
1.2 керівництво та управління у сфері пенсійного страхування	396,77	447,6	522,32	722	889,38	1196,56	1755,09	1827,69
1.3 інші	1304,638	2851,4	4356,22	2642,48	1855,04	1399,66	5340,96	6687,74
2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	1980,52	1846,06	5884,31	5345,7	7854,72	22954,29	32957,76	33448,10
2.1 військовослужбовцям строкової служби	530,27	442	340,56	375,93	352,97	10369,81		29372,28
2.2 відшкодування надбавок підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію тощо	909,68	693,86	1388,17	3039,45	4574,89	12584,48		

Продовження додатка Л 1

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
2.3 відшкодування виплат пенсій постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи	61,66	266,71	650,11	871,42	1455,95	0,00		
2.4 працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах	0,00	0,00	0,00	710,00	1029,67	0,00		4075,82
2.5 інші	478,91	443,49	3505,47	348,9	441,24	0,00		0,00
3. Виплата пенсій за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	90,00	97,65	97,64	142	215	167,5	13,7	30,71
4. Виплата пенсій за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	140,45	175,27	190,00	136,65	118,73	100,58	249,45	322,21
5. Покриття дефіциту бюджету ПФУ з Державного бюджету України	0,00	0,00	0,00	16344,69	7289,5	0,00	6031,44	15092,4
Всього ФРпс *	21118,64	25273,88	36182,87	65553,90	67054,97	95592,92	145 537,12	165693,02
Всього ФРсс *	25 698,41	31 094,03	43 562,31	75 176,82	79 712,33	107 410,51	161461,63	183011,31

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

ФРссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

ФРссг – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

ФРссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ФРпс – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Додаток Л2

Структура використання фінансових ресурсів соціального страхування в Україні
відповідно до окремих видів впродовж 2002–2009 рр.

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг безробітних	3,93	4,21	3,68	2,43	2,59	2,30	2,18	2,66
2. Відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних із достроковим виходом працівників на пенсію	0,29	0,28	0,22	0,22	0,29	0,14	0,01	0,00
3. Утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції та її робочих органів, ПК, управління Фондом, всього	0,65	0,62	0,65	0,50	0,58	0,54	0,39	0,46
4. Інші (розвиток інформаційно-довідкової системи обслуговування безробітних, адміністративні витрати, резерв Фонду тощо)	0,88	1,07	1,03	0,21	0,21	0,36	0,37	0,13
Всього ФРссб *	5,75	6,18	5,58	3,36	3,67	3,34	2,94	3,25
1. Допомога в разі тимчасової втрати працездатності	3,43	3,56	3,30	2,64	2,95	2,76	2,43	2,30
2. Допомога у зв'язку вагітністю та пологами	0,66	0,73	0,71	0,59	0,83	0,80	0,82	0,76
3. Допомога при народженні дитини	0,24	0,24	0,38	1,34	2,95	0,00	0,00	0,00
4. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	0,75	1,23	1,02	0,81	0,81	0,00	0,00	0,00
5. Допомога на поховання	0,03	0,04	0,04	0,04	0,05	0,03	0,02	0,02
6. Оздоровчі заходи	2,19	2,24	1,79	1,04	1,21	1,03	0,91	0,89
7. Виплати громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
8. Утримання апарату управління	0,57	0,35	0,43	0,23	0,28	0,24	0,28	0,25
9. Інші	0,09	0,04	0,01	0,04	0,16	0,02	0,00	0,04
Всього ФРссст *	7,98	8,45	7,70	6,75	9,26	4,89	4,49	4,28

Продовження додатка Л 2

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	0,06	0,05	0,02	0,01	0,01	0,03	0,03	0,01
2. Медична, професійна та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві	0,10	0,11	0,11	0,08	0,14	0,14	0,12	відсутні дані
3. Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	3,45	3,43	2,83	2,36	2,51	2,34	1,77	1,60
3.1 Відшкодування ПФУ випланих пенсій по інвалідності, пенсій у зв'язку із втратою годувальника	0,19	0,18	0,12	0,15	0,12	0,07	0,09	відсутні дані
4. Поточні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	0,24	0,19	0,16	0,15	0,25	0,24	0,26	відсутні дані
5. Інші	0,24	0,32	0,53	0,08	0,03	0,03	0,24	відсутні дані
Всього ФРСсн *	4,09	4,09	3,65	2,69	2,94	2,77	2,43	1,93
1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	73,58	74,47	68,89	57,98	64,70	67,38	65,83	63,82
1.1. особам, яким призначена згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	66,95	63,86	57,69	75,17	74,35	64,96	68,15	59,17
1.2 керівництво та управління у сфері пенсійного страхування	1,54	1,44	1,20	0,96	1,12	1,11	1,09	1,00
1.3 інші	5,08	9,17	10,00	3,52	2,33	1,30	3,31	3,65
2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	7,71	5,94	13,51	7,11	9,85	21,37	20,41	18,28
2.1 військово-службовцям строкової служби	2,06	1,42	0,78	0,50	0,44	9,65		16,05
2.2 відшкодування надбавок підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію тощо	3,54	2,23	3,19	4,04	5,74	11,72		

Продовження додатка Л 2

Напрямки використання коштів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
2.3 відшкодування виплат пенсій постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи	0,24	0,86	1,49	1,16	1,83	0,00		
2.4 працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах	0,00	0,00	0,00	0,94	1,29	0,00		2,23
2.5 інші	1,86	1,43	8,05	0,46	0,55	0,00		0,00
3. Виплата пенсій за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	0,35	0,31	0,22	0,19	0,27	0,16	0,01	0,02
4. Виплата пенсій за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	0,55	0,56	0,44	0,18	0,15	0,09	0,15	0,18
5. Покриття дефіциту бюджету ПФУ з Державного бюджету України	0,00	0,00	0,00	21,74	9,14	0,00	3,74	8,25
Всього ФРпс *	82,18	81,28	83,06	87,20	84,12	89,00	90,14	90,54
Всього ФРсс *	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* ФРсс – фінансові ресурси державного соціального страхування;

ФРссб – фінансові ресурси державного соціального страхування на випадок безробіття;

ФРссг – фінансові ресурси державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням;

ФРссн – фінансові ресурси державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

ФРпс – фінансові ресурси державного пенсійного страхування.

Додаток М 1

Склад та обсяги фінансових ресурсів соціального страхування в разі безробіття в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях упродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів допомоги, млн. грн.

Область	Вид допомоги	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Івано-Франківська	Допомога по безробіттю	27,00	29,74	32,45	41,75	48,45	57,4	80,84
	Професійна підготовка, перепідготовка незайнятого населення	1,70	1,82	2,91	3,07	4,25	4,69	4,92
	Інші	7,29	10,17	14,66	20,75	20,68	21,27	44,06
	<i>Всього</i>	<i>35,99</i>	<i>41,73</i>	<i>50,02</i>	<i>65,57</i>	<i>73,38</i>	<i>83,36</i>	<i>129,82</i>
Рівненська	Допомога по безробіттю	30,54	32,98	36,19	46,39	52,79	62,88	81,22
	Професійна підготовка, перепідготовка незайнятого населення	2,72	3,66	9,06	6,48	7,29	14,05	8,61
	Інші	10,78	16,41	20,3	26,07	23,24	28,92	92,97
	<i>Всього</i>	<i>44,04</i>	<i>53,05</i>	<i>65,55</i>	<i>78,94</i>	<i>83,32</i>	<i>105,85</i>	<i>182,80</i>
Тернопільська	Допомога по безробіттю	34,9	40,71	57,13	50,76	55,11	62,44	81,29
	Професійна підготовка, перепідготовка незайнятого населення	1,27	2,14	2,56	3,92	4,39	4,84	3,94
	Інші	2,01	8,83	10,04	14,33	2,97	14,16	21,94
	<i>Всього</i>	<i>38,18</i>	<i>51,68</i>	<i>69,73</i>	<i>69,01</i>	<i>62,47</i>	<i>81,44</i>	<i>107,17</i>

Додаток М 2

Склад та обсяги фінансових ресурсів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях упродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів, млн. грн.

Область	Вид допомоги	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Івано-Франківська	Допомога по тимчасовій непрацездатності	—	—	—	—	47,44	58,64	76,99
	Допомога по вагітності та пологах	—	—	—	—	15,68	19,36	28,31
	Допомога при народженні дитини	—	—	—	—	69,02	—	—
	Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	—	—	—	—	22,91	—	—
	Утримання апарату управління	—	—	—	—	5,58	6,5	11,86
	Інші	—	—	—	—	20,43	22,18	31,56
	Всього фінансових ресурсів	—	—	—	—	181,06	106,68	148,72
Рівненська	Допомога по тимчасовій непрацездатності	—	—	—	—	—	54,59	70,5
	Допомога по вагітності та пологах	—	—	—	—	—	22,3	34,09
	Допомога при народженні дитини	—	—	—	—	—	—	—
	Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	—	—	—	—	—	—	—
	Утримання апарату управління	—	—	—	—	—	5,37	7,95
	Інші	—	—	—	—	—	27,84	38,2
	Всього фінансових ресурсів	—	—	—	—	—	110,1	150,74
Тернопільська	Допомога по тимчасовій непрацездатності	10,27	12,62	17,97	25,15	28,57	35,2	46,61
	Допомога по вагітності та пологах	3,24	3,95	5,45	7,51	10,79	12,66	20,61
	Допомога при народженні дитини	2,27	1,82	4,1	24,08	53,76	-	-
	Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	5,2	10,34	11,45	14,67	15,26	-	-
	Утримання апарату управління	1,8	1,9	2,75	3,39	4,56	5,4	9
	Інші	7,14	12,72	14	14,42	20,78	19,34	25,71
	Всього фінансових ресурсів	29,92	43,35	55,72	89,22	133,72	72,6	101,93

Склад та обсяги фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях впродовж 2003–2009 рр. відповідно до окремих видів, млн. грн.

Область	Вид допомоги	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Івано-Франківська	Страхові виплати потерпілим	5,64	7,65	9,17	10,84	15,26	17,64	24,17
	Медична реабілітація потерпілих	0,42	0,52	0,61	0,85	1,02	3,36	1,32
	Всього	6,06	8,17	9,78	11,69	16,28	21,00	26,81
Рівненська	Страхові виплати потерпілим	3,27	4,04	5,19	6,71	9,22	12,27	13,50
	Медична реабілітація потерпілих	0,34	0,33	0,36	0,65	0,87	2,37	2,00
	Всього	3,61	4,37	5,55	7,36	10,09	14,64	15,50
Тернопільська	Страхові виплати потерпілим	4,11	5,17	5,99	8,19	10,14	11,19	12,5
	Медична реабілітація потерпілих	0,31	0,3	0,37	0,48	0,59	1,38	1,00
	Всього	4,42	5,47	6,36	8,67	10,73	12,57	13,5

Склад і обсяги фінансових ресурсів пенсійного страхування в Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях упродовж 2003–2009 рр.
відповідно до окремих видів, млн. грн.

Область	Вид виплати	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Івано-Франківська	1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	350,50	555,80	658,00	1438,20	1589,10	1934,20	2709,40
	2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	49,80	33,10	103,75	242,70	312,40	495,40	735,30
	3. Виплата пенсій за рахунок програм інших фондів соціального страхування	4,30	6,10	7,05	8,30	9,40	6,60	6,20
	Всього фінансових ресурсів	404,60	595,00	768,80	1689,20	1910,90	2436,20	3450,90
	Частка пенсій, виплачених за рахунок страхових внесків, Ка, %	86,63	93,41	85,59	85,14	83,16	79,39	78,51
Рівненська	1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	371,60	431,70	612,20	1115,80	1243,80	1501,50	2045,20
	2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	93,20	82,90	190,90	263,80	315,50	509,80	801,20
	3. Виплата пенсій за рахунок програм інших фондів соціального страхування	6,40	7,10	7,80	11,80	17,10	11,80	6,30
	Всього фінансових ресурсів	471,17	521,61	810,82	1391,43	1576,32	2023,12	2852,70
	Частка пенсій, виплачених за рахунок страхових внесків Ка, %	78,86	82,75	75,50	80,19	78,90	74,22	71,69
Тернопільська	1. Виплата пенсій за рахунок страхових зборів	414,52	460,61	611,96	1234,24	1326,2	1612,35	2170,06
	2. Виплата пенсій за рахунок Державного бюджету України	27,02	31,73	176,73	121,47	219,15	347,38	504,56
	3. Виплата пенсій за рахунок програм інших фондів соціального страхування	20,67	5,38	6,26	9,29	12,75	9,26	5,11
	Всього фінансових ресурсів	462,21	497,72	794,95	1365,00	1558,10	1968,99	2679,73
	Частка пенсій, виплачених за рахунок страхових внесків, Ка, %	89,68	92,54	76,98	90,42	85,12	81,89	80,98

Додаток Н

Макроекономічні показники моделей соціального захисту населення в
окремих країнах впродовж 1990–2009 рр.

Країна	Рік	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.
	Індикатор						
1	2	3	4	5	6	7	8
Континентальна модель							
Німеччина ¹	ВВП на душу населення, дол. США	14600	16500	22700	28700	31400	34400
	Рівень економічного зростання, %	1,7	1,2	1,5	1,7	2,2	2,6
	Рівень безробіття, %	8,1 ²	23,5	10,5	10,6	7,1	9,1
	Рівень інфляції, %	3,8 ²	13,1	0,8	1,6	1,7	2
	Дефіцит бюджету, %	4,43 ²	5,88	4,02	8,33	5,25	0,8
Австрія	ВВП на душу населення, дол. США	13600	17000	23400	31300	34100	39000
	Рівень економічного зростання, %	4,2	-0,5	2	1,9	3,2	3,3
	Рівень безробіття, %	0,5	5,1	2,8	3,4	4,9	4,3
	Рівень інфляції, %	2,8	3,3	1	0,9	1,6	1,9
	Дефіцит бюджету, %	15,50	15,52	10,19	2,74	3,5	1,1
Швейцарія	ВВП на душу населення, дол. США	17800	21300	27100	33800	33600	39800
	Рівень економічного зростання, %	3	-0,6	1,4	1,8	2,9	2,6
	Рівень безробіття, %	0,5	5,1	2,8	3,4	1,2	3,1
	Рівень інфляції, %	2,8	3,3	1	0,9	3,3	0,6
	Дефіцит бюджету, %	-1,18	13,50	6,83	6,77	-1,35	-0,8
Англосаксонська модель							
Великобританія	ВВП на душу населення, дол. США	15000	16900	21800	29600	31400	35300
	Рівень економічного зростання, %	0,8	2,1	1,9	3,2	2,6	2,9
	Рівень безробіття, %	5,7	10,3	6	4,8	5,4	5,4
	Рівень інфляції, %	9,3	2,6	2,3	1,4	2,3	2,4
	Дефіцит бюджету, %	0,13	23,16	-6,19	7,40	6,89	6,6
Ірландія	ВВП на душу населення, дол. США	8900	13100	20300	31900	43600	45600
	Рівень економічного зростання, %	4,3	2,7	8,4	5,1	5,2	5,3
	Рівень безробіття, %	17,7	16	5,5	4,3	4,3	5
	Рівень інфляції, %	4,2	2,7	2,2	2,2	3,9	4,7
	Дефіцит бюджету, %	2,75	3,75	-17,39	1,62	-1,93	-3,1
Скандинавська модель							
Данія	ВВП на душу населення, дол. США	14300	18500	23800	32200	37000	37400
	Рівень економічного зростання, %	1,4	0,5	1,3	2,1	3	1,7
	Рівень безробіття, %	9,6	11,8	5,7	6,2	4,5	3,5
	Рівень інфляції, %	4,25	1,8	2,5	1,4	1,8	1,5
	Дефіцит бюджету, %	0,00	16,04	-3,52	-1,98	-5,51	-7,5

Продовження додатку Н

1	2	3	4	5	6	7	8
Швеція	ВВП на душу населення, дол. США	15700	17600	20700	28400	31600	36900
	Рівень економічного зростання, %	2,1	-2,7	3,8	3,6	4,2	3,4
	Рівень безробіття, %	1,5	8,2	5,5	5,6	5,6	4,5
	Рівень інфляції, %	5,7	4,4	0,4	0,7	1,4	2
	Дефіцит бюджету, %	-0,17	62,08	33,55	-0,84	-5,18	-5,3
Фінляндія	ВВП на душу населення, дол. США	15000	16100	21000	29000	32800	35500
	Рівень економічного зростання, %	4,6	-2,6	3,5	3	4,9	3,9
	Рівень безробіття, %	3,4	22	10	8,9	7	6,6
	Рівень інфляції, %	6,5	2,1	1	0,7	1,7	2,7
	Дефіцит бюджету, %	-0,71	51,49	0,00	-4,65	-4,36	-8,9
Південно-європейська модель							
Італія	ВВП на душу населення, дол. США	14000	16700	21400	27700	29700	31000
	Рівень економічного зростання, %	3,3	-0,7	1,3	1,3	1,6	1,9
	Рівень безробіття, %	11,9	11,3	11,5	8,6	7	6,7
	Рівень інфляції, %	6,6	4,2	1,7	2,3	2,3	1,7
	Дефіцит бюджету, %	26,20	29,47	-1,51	6,66	11,06	5,2
Іспанія	ВВП на душу населення, дол. США	10100	12700	17300	23300	27000	33700
	Рівень економічного зростання, %	4,8	-1	3,6	2,6	3,6	3,8
	Рівень безробіття, %	16,5	22	16	10,4	8,7	7,6
	Рівень інфляції, %	7	4,5	3,2	3,2	3,5	2,4
	Дефіцит бюджету, %	15,40	31,01	8,70	0,70	-2,64	-4,8
Греція	ВВП на душу населення, дол. США	5605	8900	13900	21300	23500	30500
	Рівень економічного зростання, %	2,3	1	3	3,7	3,6	3,7
	Рівень безробіття, %	7,7	9,5	9,9	10	9,2	8,4
	Рівень інфляції, %	14,8	14,4	2,6	2,9	3,3	2,6
	Дефіцит бюджету, %	54,19	32,86	5,78	18,40	7,60	7,3
Приватна система соціального страхування							
США	ВВП на душу населення, дол. США	21082	24700	33900	40100	43500	46000
	Рівень економічного зростання, %	2,9	3	4,1	4,4	3,4	2
	Рівень безробіття, %	5,2	6	4,2	5,5	4,6	4,6
	Рівень інфляції, %	4,8	3	2,2	2,5	3,7	2,7
	Дефіцит бюджету, %	16,50	22,08	-6,84	28,04	10,42	6,0
Вітчизняна система соціального страхування							
	ВВП на душу населення, дол. США	0	3960	2200	6300	7600	6900
	Рівень економічного зростання, %	0	-16	-0,4	12	6	6,9
	Рівень безробіття, %	0	0,4	4,3	9,5	9,5	7
	Рівень інфляції, %	0	540	20	12	8,5	11,3
	Дефіцит бюджету, %	0	0	6,02	-9,65	6,55	5,0

¹ У 1990 р. показники визначено як їхню суму по ФРН та НДР.

Додаток О 1

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між фондом оплати праці та власними фінансовими ресурсами соціального страхування упродовж 2002–2009 рр.

Показник	ФОП, млрд. грн. (x)	Власні фінансові ресурси соціального страхування, млрд. грн.(y)	x^2	$x y$	y^2	$y_x = -3,106 + 0,257_x$	$(y_x - \bar{y})^2$
2002 р.	103,117	24,189	10633,116	2494,250	585,086	23,420	1828,942
2003 р.	122,188	27,849	14929,907	3402,849	775,583	28,326	1433,393
2004 р.	157,450	39,984	24790,503	6295,479	1598,720	37,397	828,815
2005 р.	216,600	53,124	46915,560	11506,746	2822,203	52,613	184,227
2006 р.	268,631	63,052	72162,614	16937,717	3975,552	65,998	0,035
2007 р.	355,147	84,092	126129,392	29864,851	7071,384	88,254	486,985
2008 р.	465,487	120,912	216678,147	56282,824	14619,639	116,639	2545,439
2009 р.	466,281	116,289	217417,971	54223,294	13523,103	116,843	2566,091
Разом	2154,901	529,490	729657,209	181008,012	44971,269	529,490	9873,928
У середньому за рік	269,363	66,186	91207,151	22626,001	5621,409	66,186	-

Додаток О 2

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між ставкою страхових зборів та власними фінансовими ресурсами соціального страхування протягом 2002–2009 рр.

Показник	Ставка страхових зборів, % (x)	Власні фінансові ресурси соціального страхування, млрд. грн. (y)	x^2	$x y$	y^2	$y_x = 1692,341 - 49,72_x$	$(y_x - \bar{y})^2$
2002 р.	38,900	24,189	1513,210	940,934	585,086	28,212	1442,029
2003 р.	38,730	27,849	1500,013	1078,603	775,583	36,665	871,523
2004 р.	38,730	39,984	1500,013	1548,580	1598,720	36,665	871,523
2005 р.	38,530	53,124	1484,561	2046,883	2822,203	46,609	383,277
2006 р.	37,500	63,052	1406,250	2364,449	3975,552	97,821	1000,754
2007 р.	37,500	84,092	1406,250	3153,432	7071,384	97,821	1000,754
2008 р.	37,500	120,912	1406,250	4534,189	14619,639	97,821	1000,754
2009 р.	37,700	116,289	1421,290	4384,091	13523,103	87,877	470,481
Разом	305,090	529,490	11637,837	20051,162	44971,269	529,490	6570,612
У середньому за рік	38,136	66,186	1454,730	2506,395	5621,409	66,186	-

Додаток О 3

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між часткою фонду оплати праці у ВВП та власними фінансовими ресурсами соціального страхування протягом 2002–2009 рр.

Показник	Частка ФОП у ВВП,% (<i>x</i>)	Власні фінансові ресурси соціального страхування, млрд. грн. (<i>y</i>)	x^2	$x y$	y^2	$y_x = -658,55 + 14,43_x$	$(y_x - \bar{y})^2$
2002 р.	45,665	24,189	2085,327	1104,579	585,086	30,292	1288,402
2003 р.	45,706	27,849	2089,049	1272,883	775,583	30,880	1246,554
2004 р.	45,623	39,984	2081,434	1824,179	1598,720	29,677	1332,949
2005 р.	49,065	53,124	2407,409	2606,568	2822,203	79,346	173,167
2006 р.	49,367	63,052	2437,082	3112,675	3975,552	83,695	306,552
2007 р.	49,814	84,092	2481,443	4188,942	7071,384	90,148	574,160
2008 р.	49,006	120,912	2401,553	5925,356	14619,639	78,484	151,237
2009 р.	50,980	116,289	2598,960	5928,407	13523,103	106,969	1663,261
Разом	385,226	529,490	18582,259	25963,590	44971,269	529,490	6736,282
У середньому за рік	48,153	66,186	2322,782	3245,449	5621,409	66,186	-

Додаток П 1

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між фондом оплати праці, ставкою страхових зборів та власними фінансовими ресурсами соціального страхування протягом 2002–2009 рр.

Показник	ФОП, млрд. грн. (x_1)	Ставка страхових зборів,% (x_2)	Власні фінансові ресурси соціального страхування, млрд. грн. (y)	yx_1	yx_2	x_1^2	x_2^2	y^2	x_1x_2	$y_x = -232,3 +$ $+0,28x_1 + 5,85x_2$
2002 р.	103,117	38,900	24,189	2494,250	940,934	10633,116	1513,210	585,086	4011,251	24,021
2003 р.	122,188	38,730	27,849	3402,849	1078,603	14929,907	1500,013	775,583	4732,341	28,264
2004 р.	157,450	38,730	39,984	6295,479	1548,580	24790,503	1500,013	1598,720	6098,039	38,648
2005 р.	216,600	38,530	53,124	11506,746	2046,883	46915,560	1484,561	2822,203	8345,598	54,452
2006 р.	268,631	37,500	63,052	16937,717	2364,449	72162,614	1406,250	3975,552	10073,663	61,456
2007 р.	355,147	37,500	84,092	29864,851	3153,432	126129,392	1406,250	7071,384	13318,013	86,933
2008 р.	465,487	37,500	120,912	56282,824	4534,189	216678,147	1406,250	14619,639	17455,763	119,427
2009 р.	466,281	37,700	116,289	54223,294	4384,091	217417,971	1421,290	13523,103	17578,794	118,665
Разом	2154,901	305,090	529,490	181008,012	20051,162	729657,209	11637,837	44971,269	81613,460	529,490
У середньому за рік	269,363	38,136	66,186	22626,001	2506,395	91207,151	1454,730	5621,409	10201,683	66,186

Додаток П 2

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між часткою фонду оплати праці у ВВП, ставкою страхових зборів та власними фінансовими ресурсами соціального страхування протягом 2002–2009 рр.

Показник	Частка ФОП у ВВП, % (x_1)	Ставка страхових зборів, % (x_2)	Власні фінансові ресурси соціального страхування , млрд. грн.(y)	yx_1	yx_2	x_1^2	x_2^2	y^2	x_1x_2	$y_x = 884,89 +$ $+6,88x_1 - 30,15x_2$
2002 р.	45,665	38,900	24,189	1104,579	940,934	2085,327	1513,210	585,086	1776,383	27,526
2003 р.	45,706	38,730	27,849	1272,883	1078,603	2089,049	1500,013	775,583	1770,198	34,535
2004 р.	45,623	38,730	39,984	1824,179	1548,580	2081,434	1500,013	1598,720	1766,969	34,423
2005 р.	49,065	38,530	53,124	2606,568	2046,883	2407,409	1484,561	2822,203	1890,488	47,245
2006 р.	49,367	37,500	63,052	3112,675	2364,449	2437,082	1406,250	3975,552	1851,256	89,785
2007 р.	49,814	37,500	84,092	4188,942	3153,432	2481,443	1406,250	7071,384	1868,028	90,388
2008 р.	49,006	37,500	120,912	5925,356	4534,189	2401,553	1406,250	14619,63 9	1837,712	89,299
2009 р.	50,980	37,700	116,289	5928,407	4384,091	2598,960	1421,290	13523,10	1921,946	98,787
Разом	385,226	305,090	529,490	25963,59	20051,16	18582,25	11637,83	44971,26	14682,98	529,490
У середньому за рік	48,153	38,136	66,186	3245,449	2506,395	2322,782	1454,730	5621,409	1835,372	66,186

Додаток ПЗ

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між фондом оплати праці в економіці, його часткою у ВВП та власними фінансовими ресурсами соціального страхування протягом 2002–2009 рр.

Показник	ФОП, млрд. грн. (x_1)	Частка ФОП у ВВП, % (x_2)	Власні фінансові ресурси соціального страхування, млрд. грн. (y)	yx_1	yx_2	x_1^2	x_2^2	y^2	x_1x_2	$y_x = 74,24 + 0,28x_1 - 1,73x_2$
2002 р.	103,117	45,665	24,189	2494,250	1104,579	10633,116	2085,327	585,086	4708,877	24,121
2003 р.	122,188	45,706	27,849	3402,849	1272,883	14929,907	2089,049	775,583	5584,739	29,369
2004 р.	157,450	45,623	39,984	6295,479	1824,179	24790,503	2081,434	1598,720	7183,300	39,347
2005 р.	216,600	49,065	53,124	11506,746	2606,568	46915,560	2407,409	2822,203	10627,556	49,881
2006 р.	268,631	49,367	63,052	16937,717	3112,675	72162,614	2437,082	3975,552	13261,457	63,869
2007 р.	355,147	49,814	84,092	29864,851	4188,942	126129,392	2481,443	7071,384	17691,321	87,222
2008 р.	465,487	49,006	120,912	56282,824	5925,356	216678,147	2401,553	14619,639	22811,492	119,392
2009 р.	466,281	50,980	116,289	54223,294	5928,407	217417,971	2598,960	13523,103	23771,005	116,233
Разом	2154,901	385,226	529,490	181008,012	25963,590	729657,209	18582,259	44971,269	105639,74	529,490
У середньому за рік	269,363	48,153	66,186	22626,001	3245,449	91207,151	2322,782	5621,409	13204,969	66,186

Порівняльна характеристика законопроектів про єдиний соціальний податок в Україні

Автор	Платники	База оподаткування	Ставка	Примітки
Л. Ф. Кириченко О. А. Царьов	1. Працедавці	Суми фактичних виплат на оплату праці найманих працівників, що охоплюють витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інші заохочувальні і компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», та підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян.	<ul style="list-style-type: none"> • До 6000 грн. – 40%; • Від 6001 до 12000 - 2400 грн. + 30% від сум, що перевищують 6001 грн.; • 5527 грн. + 20% від сум, що перевищують 12001 грн.; • 8021 грн. + 10% від сум, що перевищують 18001 грн.; • 10238 грн. + 4,8% від сум, що перевищують 24001 грн. 	Контроль за своєчасністю та повнотою сплати єдиного соціального податку здійснюють податкові органи.
В. Л. Мусіяка	1. Працедавці. 2. Самозайняті особи, в тому числі особи, які не використовують працю найманих працівників. 3. Суб'єкти спрощеної системи.	Аналогічно до проекту Л. Ф. Кириченко, О. А. Царьова	<ul style="list-style-type: none"> • 20%; • Суб'єкти спрощених систем розраховують податок на основі фіксованої суми у розмірі 140 грн. з розрахунку на кожного найманого працівника 	<ul style="list-style-type: none"> • сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України; • встановлено розмір максимальної величини фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що входять до бази оподаткування
В. М. Стретович	Аналогічно до проекту В. Л. Мусіяки	Аналогічно до проекту Л. Ф. Кириченко, О. А. Царьова та В. Л. Мусіяки	Аналогічно до проекту В. Л. Мусіяки	аналогічно до проекту В. Л. Мусіяки Відмінності лише у частках розчеплення податку між соціальними фондами; відсутність Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві у об'єктах розподілу податку

Додаток С 1

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між середнім розміром допомоги по безробіттю, чисельністю безробітних та обсягом фінансових ресурсів соціального страхування на випадок безробіття протягом 2002–2009 рр.

Показник	Середній розмір допомоги по безробіттю, грн. (x_1)	Кількість безробітних, тис. осіб. (x_2)	Використано фінансових ресурсів на випадок безробіття всього, млрд. грн. (y)	yx_1	yx_2	x_1^2	x_2^2	y^2	x_1x_2	$y_x = 2,567 + 0,006x_1 - 0,001x_2$
2002 р.	96,20	1055,20	1,48	142,09	1558,57	9254,44	1113447,04	2,18	101510,24	1,81
2003 р.	112,40	1003,70	1,92	215,88	1927,73	12633,76	1007413,69	3,69	112815,88	1,96
2004 р.	131,90	998,90	2,43	320,88	2430,04	17397,61	997801,21	5,92	131754,91	2,07
2005 р.	172,60	903,50	2,53	435,93	2281,96	29790,76	816312,25	6,38	155944,10	2,41
2006 р.	251,48	780,90	2,93	736,42	2286,73	63242,19	609804,81	8,58	196380,73	2,99
2007 р.	339,27	642,30	3,58	1216,18	2302,45	115104,13	412549,29	12,85	217913,12	3,63
2008 р.	571,07	844,90	4,75	2714,81	4016,57	326120,94	713856,01	22,60	482497,04	4,75
2009 р.	655,56	531,60	5,95	3898,93	3161,68	429758,91	282598,56	35,37	348495,70	5,79
Разом	2330,48	6761,00	25,57	9681,12	19965,74	1003302,75	5953782,86	97,56	1747311,72	25,57
В середньому за рік	291,31	845,13	3,20	1210,14	2495,72	125412,84	744222,86	12,20	218413,97	3,20

Додаток С 2

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку між середнім розміром страхової виплати, кількістю потерпілих та обсягом фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві протягом 2002–2009 рр.

Показник	Середній розмір страхової виплати, грн. (x_1)	Кількість потерпілих на виробництві, тис. чол. (x_2)	Використано фінансових ресурсів від нещасних випадків на виробництві всього, млрд. грн. (y)	yx_1	yx_2	x_1^2	x_2^2	y^2	x_1x_2	$y_x = -4,168 + 0,004 + 0,014x_2$
2002 р.	201,30	300,11	1,05	211,52	315,35	40521,69	90068,41	1,10	60412,95	1,04
2003 р.	254,70	308,92	1,27	324,29	393,33	64872,09	95433,42	1,62	78682,69	1,32
2004 р.	294,60	315,97	1,59	468,51	502,49	86789,16	99837,04	2,53	93084,76	1,53
2005 р.	371,60	317,92	2,02	751,35	642,82	138086,56	101075,67	4,09	118140,56	1,91
2006 р.	483,08	318,99	2,35	1133,52	748,48	233366,29	101752,71	5,51	154096,24	2,47
2007 р.	617,86	318,79	2,98	1839,86	949,30	381750,14	101629,61	8,87	196969,84	3,14
2008 р.	747,80	319,11	3,93	2936,54	1253,11	559204,84	101831,19	15,42	238630,46	3,78
2009 р.	812,80	317,60	3,53	2872,19	1122,30	660643,84	100869,76	12,49	258145,28	3,81
Разом	3783,74	2517,42	18,72	10537,76	5927,19	2165234,61	792497,82	51,62	1198162,78	18,72
В середньому за рік	472,97	314,68	2,34	1317,22	740,90	270654,33	99062,23	6,45	149770,35	2,34

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Автомобіль для інваліда: благо чи тягар? [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/1180>
2. Аналіз доходів та витрат за 2006 рік Івано-Франківського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Додаток до постанови правління Івано-Франківського обласного відділення ФСС з ТВП від 27.03.2007 р. № 07. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/ivf/uk/publish/article?art_id=70330&cat_id=55631
3. Аналіз доходів та витрат за 2006–2009 рік Івано-Франківського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/ivf/uk/publish/article?art_id=113981&cat_id=55631
4. Аналіз доходів та витрат за 2007–2009 рік Івано-Франківського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/ivf/uk/publish/article?art_id=181162&cat_id=55631
5. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2002 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2003. – 40 с.
6. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2003 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2004. – 38 с.
7. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2004 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2005. – 32 с.
8. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2005 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2006. – 39 с.
9. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2006 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2007. – 45 с.
10. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2007 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2008. – 39 с.
11. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2008 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2009. – 40 с.
12. Аналітична записка про підсумки роботи органів Пенсійного фонду області за 2009 рік / Головне управління ПФУ в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ. – 2010. – 36 с.
13. Аналітичні дані діяльності Управління за 2002–2009 рр. / Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Івано-Франківській області [упоряд. Н. Й. Глинська]. – Івано-Франківськ, 2009.

14. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменярь, 2000. – 303 с.: схеми, табл.
15. Антропов В. В. Социальная помощь в Германии / В. В. Антропов // Труд за рубежом. – 2002. – № 3. – С. 23–29.
16. Антропов В. В. Страхование по безработице в Швеции / В. В. Антропов // Труд за рубежом. – 2004. – № 3. – С. 29–35.
17. Антропов В. В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС : автореф. дисс. на соискание уч. ст. д.э.н. : спец. 08.00.14 «Мировая экономика» [Электронный ресурс] / В. В. Антропов. – М., 2007. – 20 с. – Режим доступа : <http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/886/File/antropov.pdf>
18. Базилевич В. Д. Страхова справа : учеб. HTML-версія книги [Електронний ресурс] / В. Д. Базилевич. – Режим доступу до книги : <http://books.efaculty.kiev.ua/str/1/>
19. Березіна С. Б. Методи прогнозування надходжень і витрат на пенсійне забезпечення в залежності від динаміки і розподілення ВВП : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / С. Б. Березіна. – Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. – К., 2000. – 17 с.
20. Богословська І. Злочин і покарання. Або прощення... / І. Богословська // Дзеркало тижня. – 2004. – № 18 (493). – С. 3.
21. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 35–39.
22. Болотіна Н. Соціальне право України: окремі теоретичні проблеми формування та розвитку / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – № 12. – С. 24– 28.
23. Бюджет Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на 2009 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=181374&cat_id=43542
24. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии [Електронний ресурс] / Л. Вальрас. – М. : Изограф, 2000. – 448 с. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
26. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами / Дж.К. Ван Хорн ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 799 с. – (сер. по бух. учету и аудиту UNCTC).
27. Василик О. Д. Державні фінанси України: підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.

28. Василик О. Д. Теорія фінансів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
29. Вашків П. Г. Статистика підприємництва / Вашків П. Г., Пастер П. І., Сторожук В. П., Ткач Є. І. ; за ред. П. Г.Вашківа, В. П.Сторожука. – К. : «Слобожанщина», 1999. – 660 с.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2007. – 1736 с.
31. Виконання бюджету Рівненського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2009 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/riv/uk/publish/article?art_id=174544&cat_id=54322
32. Виконання бюджету Управління за 2002–2009 рр. / Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Рівненській області [упоряд. Т. П. Волкова]. – Рівне, 2008.
33. Виконання основних показників бюджету Рівненського обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2007 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/riv/uk/publish/article?art_id=114138&cat_id=5432
34. Відшкодування матеріальної шкоди потерпілим (членам їх сімей) за 2009 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/1432>
35. Відшкодування шкоди потерпілим з початку діяльності Фонду / Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Тернопільській області [упоряд. : Г. В. Лойко]. – Тернопіль, 2008.
36. Вінер М. Актуальний аналіз реформування пенсійної системи // Матеріали семінару «Аналіз наслідків запровадження нового пенсійного законодавства» [Електронний ресурс] / М. Вінер. – К, 2000. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
37. Гордей О. Фінансування соціальних гарантій як чинник зростання суспільного добробуту / О. Гордей // Фінанси України, 2002. – № 5. – С. 44–51.
38. Гриненко А. М. Соціальна політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / А. М. Гриненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 309 с.
39. Гринюк Д. Соціально-економічні та правові передумови виникнення страхування / Д. Гринюк // Право України. – 2002. – № 11. – С. 37–40.

40. Губар О. Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту / О. Є. Губар // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 130–137.
41. Гуменюк І. Соціальна ринкова система соціального страхування: напрямки реформування та проблеми законодавчого забезпечення [Електронний ресурс] / І. Гуменюк. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2750>.
42. Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995–2009 роках [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
43. Достовалов Ю. Л. К вопросу о формах распределения при социализме / Ю. Л. Достовалов // Экономические науки. – 1975. – № 5. – С. 16–21.
44. Ефимова О. В. Финансовый анализ / О. В. Ефимова. – М. : Бухгалтерский учет, 1998. – 216 с.
45. Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс] / Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N 163. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_062.
46. Європейський кодекс соціального забезпечення [Електронний ресурс] / Рада Європи; Кодекс, Міжнародний документ, Класифікація від 16.04.1964 № ETS N 48. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi ?nreg=994_329.
47. Єдиний соціальний внесок набуде чинності з 2011 року [Електронний ресурс] / Інший бік – інтерактивний ресурс. – Режим доступу : <http://otherside.com.ua/news/detail.php?id=86913>
48. Єпіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України : [навч. посібник для студентів екон. фак. вузів] / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, І. І. Д'яконова. – К. : «Наук. думка», 2002. – 301 с.
49. Загальна економічна теорія (політична економія) : підручник. у 2-х частинах [І. В. Буян, Ковальчук В. М. , Р. М. Березюк та ін.] ; за ред. І. В. Буяна, В. М. Ковальчука. – Тернопіль, 2001. – 336 с. – (част. 2).
50. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. Матеріали підготовлені Міністерством праці та соціальної політики України, Пенсійним Фондом України за участю та при підтримці проекту технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку «Впровадження пенсійної реформи в Україні» [Електронний ресурс] / компанія ПАДКО. – К, 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
51. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України,

- Пенсійний фонд України. – К., 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
52. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. [Електронний ресурс] / компанія ПАДКО. – К, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
53. Закон України «Бюджетний кодекс України» : № 2542-III від 21 черв. 2001 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2542-14>
54. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» : № 16/98-ВР від 14 січ. 1998 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст.121.
55. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань загальнообов'язкового державного соціального страхування» № 2980-III від 17 січ. 2002 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2980-14>
56. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань загальнообов'язкового державного соціального страхування» № 1678-IV від 09 квіт. 2004 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1678-15>
57. Закон України «Про Державний бюджет України на 2002 рік» : № 2905-III від 20 груд. 2001р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 12–13. – ст.92.
58. Закон України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» : № 380-IV від 26 груд. 2002 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 10–11. – ст. 86.
59. Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» : № 1344-IV від 27 лист. 2003 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №17–18. – ст. 250.
60. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік»: № 2285-IV від 23 груд. 2004 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 7–8. – ст. 162.
61. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» : № 3235-IV від 20 груд. 2005 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 9, № 10–11. – ст. 96.

62. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» : № 489–V від 19 груд. 2006 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 7–8. – ст. 66.
63. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та внесення змін до деяких законодавчих актів» : № 107–VI від 28 груд. 2007 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 5–6, № 7–8. – ст.78.
64. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» : № 835–VI від 26 груд. 2008 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17>.
65. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: № 1058–IV від 09 лип. 2003 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – ст. 376.
66. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» : № 1105–XIV від 23 верес. 1999р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. –1999. – № 46–47. – ст. 403.
67. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» : № 2240–III від 18 січ. 2001 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 14. – ст.71.
68. Закон України «Про загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття» : № 1533–III від 2 бер. 2000 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 22. – ст.171.
69. Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» : № 400/97–ВР від 26 черв. 1997 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 37. – ст.237.
70. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 61.
71. Закон України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» : № 2213–III від 11 січ. 2001 р. / Верховна Рада України // Голос України. – 2001. – № 37. – С. 2–3.
72. Закон України «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» : № 2272–III від 22 лют. 2001 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 17. – ст. 80.

73. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2007 рік [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – Режим доступу : http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=94750&page=1
74. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2008 рік [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – Режим доступу : http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=94750&page=0
75. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2006 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45251&cat_id=8974125
76. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2007 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=93098&cat_id=8974125
77. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2008 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=153333&cat_id=8974125
78. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2009 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=188424&cat_id=8974125
79. Звіт про страхову діяльність Фонду, використання страхових коштів у 2006 році [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/562>.
80. Звіти про виконання бюджету ПФУ у 2002–2009 рр. / Головне управління ПФУ в Рівненській області. – Рівне, 2008.
81. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2002 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2003. – Форма № 2–ПФ.
82. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2003 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2004. – Форма № 2–ПФ.

83. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2004 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2005. – Форма № 2–ПФ.
84. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2005 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2006. – Форма № 2–ПФ.
85. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2006 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2007. – Форма № 2–ПФ.
86. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2007 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2008. – Форма № 2–ПФ.
87. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2008 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2009. – Форма № 2–ПФ.
88. Звіти про виконання бюджету ПФУ. Річна 2009 р. / Головне управління ПФУ в Тернопільській області. – Тернопіль, 2010. – Форма № 2–ПФ.
89. Злепко Н. П. Фінанси : курс лекцій / Н. П. Злепко, С. П. Крамарчук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – 114 с.
90. Зовнішня трудова міграція населення України [Електронний ресурс] / Український центр соціальних реформ. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>.
91. Іваськевич І. О. Організація соціального забезпечення: навч. посіб. / І. О. Іваськевич. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 104 с.
92. Інформація про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2006 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=61961&cat_id=43654
93. Інформація про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2008 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=181365&cat_id=43654
94. Історія виникнення і розвитку соціального страхування [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=190700&cat_id=190697.
95. Кейнс Дж. Мейнард. Общая теория занятости, процента и денег [Електронний ресурс] / Дж. М. Кейнс. – Режим доступу : <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvc/9/>.
96. Кириленко О. П., Сидорчук А. А. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: світовий досвід та реалії України / О. П. Кириленко, А. А. Сидорчук // Світ фінансів. – 2005. – № 3–4 (4–5). – С. 131–142.
97. Кичко І. І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту / І. І. Кичко // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 148–153.

98. Ковалинський В. В. Праця та соціальна політика. З історії міністерства / В. В. Ковалинський, Т. М. Кір'ян. – К. : Поліграф-Колегіум, 2002. – 280 с.
99. Ковжарова Е. Особливості застосування найбільш поширених моделей фінансування системи охорони здоров'я. Практичні висновки для України / Е. Ковжарова // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 11. – С. 31–38.
100. Количественные методы финансового анализа / [С. Дж. Браун, М. П. Крицмен и др.] ; Под ред. С. Дж. Брауна и М. П. Крицмена ; [пер. с англ. К. Л. Сімонова]. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 336 с.
101. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 [Електронний ресурс] / Міжнародна організація праці. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_011.
102. Конституція України : 28 черв. 1996 р. / Верховна Рада України. – К. : «ЮрІнком», 2001. – 40 с.
103. Косова Т. Д. Сутність та критерії ефективності системи соціального захисту / Т. Д. Косова, І. В. Басанцов // Фінанси України. – 2000. – №8. – С. 26–33.
104. Красюк Г. В. Система соціального захисту населення в умовах трансформації українського суспільства: реальний стан та перспективи розвитку / Г. В. Красюк // Соціальний захист. – 1997. – №4. – С.42–45.
105. Кулинич О. І. Теорія статистики: підруч. [для студ. вищ. нав. закл.] / О.І. Кулинич. – К. : Вища школа, 1992. – 135 с.
106. Лавриненко О. В. Сучасний понятійний апарат науки соціального забезпечення: проблема термінологічної уніфікації та напрями її вирішення / О. В. Лавриненко // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 9. – С. 29–39.
107. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии [Електронний ресурс] / К. Маркс. – Режим доступу : http://souz.info/library/marx/capital/capital_1o1.htm#_010101
108. Маршал А. Принципы экономической науки / А. Маршал. – М. : Прогресс, 1993. – 323 с. – Т. 1.
109. Медичне страхування в Австрії, Фінляндії, Швеції, Італії, Ізраїлі , США (Огляд, складений з фрагментів статей) [Електронний ресурс] / Likar. Info. –Режим доступу : <http://www.likar.info/profi/articles/405.html>
110. Медичне страхування на тлі український реалій [Електронний ресурс] / Газета Аптека. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/online/20095/>.
111. Медичне страхування: комерційний чи соціальний варіант [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=124785&cat_id=43655
112. Мігранти втримались за кордоном [Електронний ресурс] / Благодійний фонд «Нові традиції». – Режим доступу:<http://www.zarobitchany.org/news/?id=47>

113. Надточій Б. Роль соціального страхування в умовах соціальної держави та ринкової економіки [Електронний ресурс] / Б. Надточій. – Режим доступу : http://www.pension.kiev.ua/pensref/events/conferences/20030415materials.html#_ftnref1.
114. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії (продовження) / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 3. – С. 29–33.
115. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – №2. – С. 31–36.
116. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення? / Б. Надточій // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 34. – С. 4–5.
117. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення? Погляд з позицій системи прав, установ та принципів / Б. Надточій // Україна: аспекти праці (укр.). – 2003. – № 1. – С. 31–35.
118. Надходження у Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та витрати на реалізацію заходів по виплаті матеріального забезпечення та надання соціальних послуг незайнятому населенню протягом 2002–2009 років по Тернопільській області / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в Тернопільській області. – Тернопіль, 2010 р.
119. Надходження у Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та витрати на реалізацію заходів по виплаті матеріального забезпечення та надання соціальних послуг незайнятому населенню протягом 2002–2009 років по Івано-Франківській області / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ, 2010 р.
120. Надходження у Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та витрати на реалізацію заходів по виплаті матеріального забезпечення та надання соціальних послуг незайнятому населенню протягом 2002–2009 років по Рівненській області / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в Рівненській області. – Рівне, 2010 р.
121. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності»: № 307 від 20 лист. 2000 р. [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0915-00>
122. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для

працевлаштування безробітних» № 1 від 10 січ. 2001 р. [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0075-01>.

123. Облік страхувальників та надходження доходів за 2009 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/1430>

124. Общая теория статистики / [А. А. Спиринов, О. Э. Башина и др.] ; под ред. А. А. Спирина, О. Э.Башиной. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 296 с.

125. Общая теория финансов: Учебник / [Л. А. Дробозина, Ю. Н. Константинова, Л. П. Окунева и др.] ; под ред. Л. А. Дробозиной. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 256 с.

126. Овсиенко Ю. В. Пути реформирования пенсионной системы / Ю. В. Овсиенко, Е. М. Олевская, В. П. Русаков, Н. Н. Сухова // Экономика и математические методы. – 1998. – Т. 34. – Вып. № 4. – С. 5–22.

127. Ойкен В. Основы национальной экономики : [предисл. В. Автономова, В. Гутника; послесл. В. Освальта] / В. Ойкен – М. : Экономика, 1996. – 342 с.

128. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.

129. Основні показники ринку праці (річні дані). [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

130. Основы страховой деятельности: учебник / отв. ред. проф. Федорова Т. А. – М. : Издательство БЕК. – 1999. – 776 с.

131. Павленко Ю. Світовий досвід функціонування систем соціального страхування. Уроки для України / Ю. Павленко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6. – С. 30–37.

132. Перераховано страхових внесків. Зареєстровано страхувальників / Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Тернопільській області [упоряд. : Г. В. Лойко]. – Тернопіль, 2010.

133. Піскуненко В. Моделювання пенсійного забезпечення в Україні / В. Піскуненко // Економіст. – 2003. – № 4. – С. 12–16.

134. Попит та пропозиція робочої сили у 2002–2008 роках [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

135. Постанова Верховної Ради України «Про проект Концепції соціального забезпечення населення України» № 3758 – XII від 21 груд. 1993 р. / Верховна рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6. – ст. 31.

136. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Пенсійного фонду України» № 345 від 01 черв. 1994 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=345-94-%EF>.

137. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2002 рік» : № 1798 від 28 груд. 2001 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1798-2001-%EF>
138. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2003 рік» : № 249 від 24 лют. 2003 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249-2003-%EF>
139. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2004 рік» : № 310 від 11 бер. 2004 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=310-2004-%EF>
140. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2005 рік» : № 426 від 08 чер. 2005 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=426-2005-%EF>
141. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2006 рік» : № 309 від 15 бер. 2006 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=309-2006-%EF>
142. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2007 рік» : № 513 від 21 бер. 2007 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=513-2007-%EF>
143. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2008 рік» : № 30 від 30 січ. 2008 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=30-2008-%EF>
144. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2009 рік» № 235 від 11.03.2009 [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/baza09/postanov/sbor00/text00859.htm>
145. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда»: № 757 від 23 трав. 2007 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=757-2007-%EF>
146. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку забезпечення інвалідів автомобілями» : № 999 від 19 лип. 2006 р. [Електронний ресурс] / Кабінет

Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=999-2006-%EF>

147. Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття «Про бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2007 рік» : № 438 від 31 січ. 2007 р. [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37819&cat_id=8974125.

148. Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття «Про бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2008 рік» : № 7 від 19 груд. 2007 р. [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72401&cat_id=8974125

149. Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України «Звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за 2007 рік» : № 3 від 28 лют. 2008 р. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/564>.

150. Постанова Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності «Про бюджет Фонду та регіональних програм щодо відновлення здоров'я застрахованих осіб та членів їх сімей за 2007 рік» : № 5 від 2 квіт. 2008 р. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=249126&cat_id=43654

151. Про основні показники бюджету Фонду на 2008 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/565>.

152. Про підсумки роботи Пенсійного фонду України в 2009 році [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – Режим доступу : http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1774%3A-2009-&catid=72%3A2009-08-01-16-00-07&Itemid=37&lang=uk

153. Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: № 1040 від 27 лист. 2007 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30749

154. Пронина Л. И. Повышение эффективности социального обеспечения / Л. И. Пронина. – М. : Экономика, 1990. – 124 с.

155. Рабинович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П. М. Рабинович. – Харків, Гуманитар. центр, 1997. – 286 с.
156. Рабинович П. Соціальне право: деякі питання загальної теорії / П. Рабинович // Право України. – 2003. – № 1. – С. 104–107.
157. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М. : Изд-во Академии наук СССР. – 1977. – 212 с.
158. Реабілітація – забезпечення належного рівня життя людей, обділених долею [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/1103>.
159. Ржевський С. Математичні моделі перспективної солідарної системи пенсійного забезпечення / С. Ржевський, Г. Верещагіна // Економіка України. – 1999. – № 4. – С. 61–66.
160. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп /2008 від 22 трав. 2008 р. [Електронний ресурс] / Конституційний Суд України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v010p710-08>.
161. Розанвалон П. Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку / П. Розанвалон ; [Пер. з фр. Є. Марічева]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 246 с.
162. Ролз Дж. Теорія справедливості / Дж. Ролз. – К. : Основи, 2001. – 822 с.
163. Савченко Н. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення України / Н. Савченко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2004. – № 2. – С. 83–92.
164. Сборник нормативных документов по социальному обеспечению / [сост. Е. П. Фролова, Л. А. Егорова]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 189 с. – Ч. 1.
165. Сборник нормативных документов по социальному обеспечению / [сост. Е. П. Фролова, Л. А. Егорова]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 189 с. – Ч. 2.
166. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 1. – С. 31–37.
167. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
168. Сидорчук А. А. Аналіз макроекономічних передумов функціонування державного соціального страхування в Україні / А. А. Сидорчук // Інноваційна економіка. – 2010. - № 1 (15). – С. 224–228.
169. Сидорчук А. А. Аналіз формування фінансових ресурсів соціального страхування в Україні / А. А. Сидорчук // [«Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в

- умовах світової економічної кризи»] : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу, (Тернопіль, 15 квіт. 2009 р.) / відп. за вип. д. е. н., проф. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – С. 129–146.
170. Сидорчук А. А. Доходи населення в системі соціального страхування на випадок безробіття / А. А. Сидорчук // [«Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст»] : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (Вінниця, 20–22 берез. 2008 р.). Т. III. / Вінн. ін. екон. – Вінниця : ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 149–154.
171. Сидорчук А. А. Макроекономічні аспекти розвитку національної системи соціального страхування // А. А. Сидорчук [«Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності»] : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу, (Кременчук, 21–22 квіт. 2010 р.) / відп. за вип. д. е. н., проф. – Кременчук : ТНЕУ, 2010. – С. 307–308.
172. Сидорчук А. А. Макроекономічні умови функціонування державного соціального страхування // А. А. Сидорчук // [«Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності»] : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу, (Тернопіль, 14 квіт. 2010 р.) / відп. за вип. д. е. н., проф. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 157–164.
173. Сидорчук А. А. Моделі фінансового забезпечення соціального захисту населення / А. А. Сидорчук // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2004. – № 16. – С. 102–107. – (Серія : Економіка).
174. Сидорчук А. А. Напрями використання коштів недержавних пенсійних фондів України / А. А. Сидорчук // [«Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку держави»] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 6–7 жовт. 2006 р.). // Відп. ред. М.І. Карлін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – С. 75–76.
175. Сидорчук А. А. Напрями покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні / А. А. Сидорчук // Світ фінансів. – 2/2010. – С. 33–43.
176. Сидорчук А. А. Напрями удосконалення фінансування як форми фінансового забезпечення соціального захисту населення / А. А. Сидорчук // [«Фінансово-бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці»] : матеріали міжвуз. наук. конф. студ. та молодих вчених Буковин. держ. фін. акад. (Чернівці, 23–24 груд. 2005 р.). / голов. ред. д. е. н., проф. В. В. Прядко. – Чернівці : БДФА, 2006. – С. 216–217.
177. Сидорчук А. А. Оптимізація процесу формування бюджету Пенсійного фонду України / А. А. Сидорчук // [«Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період»] : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу, (Тернопіль, 13 квіт. 2006 р.). / голов. ред. колег. д. е. н., проф. С. І. Юрій. – Тернопіль : ТДЕУ, 2006. – С. 111–114.

178. Сидорчук А. А. Оптимізація формування бюджету Пенсійного фонду України / А. А. Сидорчук // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2007. – № 1. – С. 109–117.
179. Сидорчук А. А. Оцінка збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування / А. А. Сидорчук // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 76–82.
180. Сидорчук А. А. Перерозподільчі відносини в системі фінансових ресурсів соціального страхування / А. А. Сидорчук // [«Актуальні проблеми фінансової системи України»] : зб. тез доп. та виступів VI Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів і студ., (Черкаси, 24 квіт. 2009 р.). / голов. орг. коміт. д. т. н., проф. Ю. Г. Лега. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – С. 218–221.
181. Сидорчук А. А. Проблеми збалансованості формування бюджету Пенсійного фонду України / А. А. Сидорчук // [«Освіта і наука-'2006»]: матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 23–31 січ. 2006 р.). Том 8 : Економічні науки / відп. ред. К. О. Біла. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С. 40–42.
182. Сидорчук А. А. Проблеми класифікації соціальних виплат і послуг / А. А. Сидорчук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – № 1. – С. 46–51.
183. Сидорчук А. А. Проблеми формування фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні / А. А. Сидорчук // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія».–2010. – Випуск 13. – С. 251–262.
184. Сидорчук А. А. Проблеми функціонування форм фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні / А. А. Сидорчук // [«Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами»] : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., (Севастополь, 6–9 вер. 2006 р.). / наук. ред. к. е. н., доц. Т. М. Одинцова. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2006. – С. 98–100.
185. Сидорчук А. А. Фінансова стійкість ресурсів соціального страхування / А. А. Сидорчук // [«Шляхи виходу України із світової фінансово-економічної кризи»] : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених, (Донецьк, 31 берез. 2009 р.) / заг. ред. д. е. н., проф. В. І. Дубницький. – Донецьк : ТОВ «ДЕГІ», 2009. – С. 241–243.
186. Сидорчук А. А. Фінансування допомоги сім'ям в системі соціального захисту населення України / А. А. Сидорчук // [«Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики»] : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф.. (Харків, 22–23 трав. 2008 р.). / Наук.-дослід. центр індустр. пробл. розв. НАН Укр. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 117–120.
187. Система страхових внесків має принципове значення [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу: http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=175458&cat_id=43655

188. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Електронний ресурс] / А. Смит. – Режим доступу : http://www.cato.ru/library/smith/wealth_of_nations.
189. Соціальне страхування / Міністерство праці і соціальної політики України. Бюлетень. – К. : Основи, 2008. – Т. 3. – 58 с.
190. Соціальне страхування / Міністерство праці і соціальної політики України. Бюлетень. – К. : Основи, 2004. – Т. 3. – 152 с.
191. Соціальне страхування / Міністерство праці і соціальної політики України. Бюлетень. – К. : Основи, 2005. – Т. 1. – 79 с.
192. Спікер П. Соціальна політика : теорії та підходи / П. Спікер. – К. : Фенікс, 2000. – 400 с.
193. Статистика : підруч. / [А. В. Головач, А. М. Еріна, О. В. Козирев та ін.] ; под. ред. Головача А. В. – К. : Вища школа, 1993. – 623 с.
194. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2004 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2005.
195. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення / Б. Сташків // Право України. – 2000. – № 5. – С. 24–26.
196. Страхование дело: учеб. / [под ред. Рейтмана Л. И.]. – М. : Банковский и биржевой научно-консультационный центр. – 1992. – 524 с.
197. Страхування: підруч. / [керівник автор. колективу і наук. ред. С. С. Осадець]. – [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
198. Структура валового внутрішнього продукту за категоріями доходу [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
199. Турбина К. Є. Страхование: теория и практика : учеб. пособие. / К. Є. Турбина.– М. : Анкил, 2003. – 704 с.
200. Україна в цифрах у 2006 році / Державний комітет статистики України. – К., 2007.
201. Федорович Р. В. Фінансовий аналіз : навч.-метод. посіб. / Р. В. Федорович, О. М. Загородна, В. М. Серединська. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 149 с.
202. Финансы / [В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Т. В. Гуйда и др.] ; под ред. В. М. Родионовой. – М. : «Финансы и статистика», 1992. – 431 с.
203. Фінанси : вишкіл студії : навч. посіб. / [С. І. Юрій, Й. М. Бескид, М. М. Тріпак та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. Юрія С. І. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
204. Фінанси: підруч. / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
205. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2002 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2003.

206. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2003 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2004.
207. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2004 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2005.
208. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2005 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2006.
209. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2006 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2007.
210. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2007 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2008.
211. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2008 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2009.
212. Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з ТВП за 2009 рік / Тернопільське обласне відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України. – Тернопіль, 2010.
213. Фридмен М., Хайек Ф. О свободѣ / М. Фридмен, Ф. Хайек. – М. : Социум, Три квадрата, 2003. – 182 с. – (Серия «Философия свободы», вып. II.).
214. Хабиби Р. И. Механизм распределения общественных фондов потребления / Р. И. Хабиби. – М. : Экономика, 1986. – 165 с.
215. Чехутова В. С. Финансовые ресурсы социального обеспечения / В. С. Чехутова, Т. В. Митькина. – М. : Финансы и статистика, 1986. – 111 с.
216. Шаварина М. П. Соціальне страхування : навч. посіб. / М. П. Шаварина, Н. В. Шаманська. – Тернопіль, 2003. – 257 с.
217. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.
218. Шиминова М. Я. Государственное страхование в СССР: Правовые вопросы / М. Я. Шиминов. – М. : Наука. – 1987. – 220 с.
219. Юрченко Ю. Поняття та зміст соціального забезпечення / Ю. Юрченко // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2003. – № 2. – С. 533–540.

220. Яку модель обов'язкового медичного страхування обрати [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/197544/>
221. Austria_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : http://www.theodora.com/wfb/austria/austria_economy.html
222. Beveridge W. Full Employment in a Free Society [Електронний ресурс] / У. Беверідж. – Режим доступу : [http://en.wikipedia.org/wiki/ Full_Employment_in_a_Free_Society](http://en.wikipedia.org/wiki/Full_Employment_in_a_Free_Society).
223. Denmark_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : [http://www.theodora.com/wfb /denmark/denmark_economy.html](http://www.theodora.com/wfb/denmark/denmark_economy.html)
224. Eurostat Yearbook 2002. Luxemburg, 2002. [Електронний ресурс] / Європейський союз. – Режим доступу : [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/ page/portal/eurostat/home](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home)
225. Finland_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : http://www.theodora.com/wfb/finland/finland_economy.html
226. German_democratic_republic_economy in 1990. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : http://www.theodora.com/wfb1990/german_democratic_republic/german_democratic_republic_economy.html
227. Germany_economy in 1995_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу [http://www.theodora.com/wfb /germany/germany_economy.html](http://www.theodora.com/wfb/germany/germany_economy.html)
228. Germany_federal_republic_of_economy in 1990. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources.– Режим доступу : http://www.theodora.com/wfb1990/germany_federal_republic_of/germany_federal_republic_of_economy.html
229. Greece_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : [http://www.theodora.com/wfb /greece/greece_economy.html](http://www.theodora.com/wfb/greece/greece_economy.html)
230. Ireland_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу : [http://www.theodora.com/wfb /ireland/ireland_economy.html](http://www.theodora.com/wfb/ireland/ireland_economy.html)

231. Italy_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/italy/italy_economy.html
232. Nozick R. Anarchy, State and Utopia [Электронный ресурс] / Р. Ноузік. – Режим доступа : http://en.wikipedia.org/wiki/Anarchy,_State,_and_Utopia#Equality.2C_Envy.2C_Exploitation.2C_Etc.
233. Spain_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/spain/spain_economy.html
234. Sweden_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/sweden/sweden_economy.html
235. Switzerland_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/switzerland/switzerland_economy.html
236. Ukraine_economy in 1995_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа http://www.theodora.com/wfb/ukraine/ukraine_economy.html
237. United_kingdom_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/united_kingdom/united_kingdom_economy.html
238. United_states_economy in 1990_2007. [Электронный ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources.– Режим доступа : http://www.theodora.com/wfb/united_states/united_states_economy.html

ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ
ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ
УКРАЇНИ

Управління виконавчої дирекції Фонду в Івано-Франківській області

Івано-Франківськ тел.52-33-04

76000, вул. Шота Руставелі, 1

№ *232/0110* від *23. 03* .2009 року

Спеціалізованій вченій раді К.58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету
46004 м. Тернопіль, вул. Львівська 11

Довідка

про впровадження результатів кандидатської дисертації
Сидорчука Анатолія Андрійовича на тему: «Фінансові ресурси державного
соціального страхування»

Окремі наукові та практичні результати, отримані при написанні дисертації і здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук були застосовані в роботі Управління Виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Івано-Франківській області. Зокрема, розроблені автором коефіцієнти оцінки стану фінансових ресурсів соціального страхування, використовуються Управлінням при оцінці результатів його роботи; є частиною щорічної аналітичної записки яка складається і представляється місцевим органам виконавчої влади за підсумками діяльності Управління.

Це дозволяє в повній мірі та об'єктивніше оцінити зміни в складі та структурі фінансових ресурсів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, визначити фактори які вплинули на їх стан на спрогнозувати резерви росту на перспективу.

Головний начальник Управління ВД
Фонду соціального страхування
від нещасних випадків на виробництві
та професійних захворювань
Івано-Франківській області

Н.Й. Глинська

**УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
В МІСТІ ТЕРНОПОЛІ**

46025, м. Тернопіль, вул. Руська, 17 тел./факс: 23-58-56, тел.: 23-58-64

№ 10.09 № 10204/09
На № _____

Спеціалізованій вечірній раді К.58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету
46004 м. Тернопіль, вул.Львівська, 11

Довідка

про впровадження результатів кандидатської дисертації
Сидорчука Анатолія Андрійовича на тему “Фінансові ресурси державного
соціального страхування”

У практичній діяльності Управління Пенсійного фонду України в м. Тернополі використовувались практично-методичні розробки автора з питань формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування.

В результаті реалізована пропозиція автора щодо удосконалення існуючого порядку планування доходів Управління, що зумовлено необхідністю підвищення частки власних доходів. Зокрема, дотримуються вимоги щодо співмірності темпів росту надходжень до Пенсійного фонду з темпами росту заробітної плати в економіці міста. Для досягнення цієї мети між Управлінням ПФУ та Управлінням економічного розвитку Тернопільської міської ради налагоджено тісний постійний зв'язок на предмет отримання інформації про соціально-економічний стан (в частині величини фонду оплати праці, середньої заробітної плати по галузях тощо) та перспективи розвитку м. Тернополя.

Зазначена пропозиція посилила науково-методичний підхід при плануванні доходів та видатків бюджету Управління, що стало однією із причин його збалансованості протягом 2005-2007рр., значно підвищила рівень планування-відхилення фактичних показників по структурі доходів та видатків протягом 2006-2007рр., що не перевищувало 5-8% від запланованого рівня. Це один із важливих факторів покращення фінансового стану бюджетних ресурсів Управління.

Начальник
Управління ПФУ в м. Тернополі

В.Я.Михалюк

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ 126-24/2234

"01" 10 2009

На № _____ від _____

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Тернопільського національного

економічного університету

М.І. Шинкарик

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукового дослідження викладача
кафедри фінансів Тернопільського національного економічного
університету Сидорчука Анатолія Андрійовича
у навчальний процес**

Основні наукові результати дисертаційної роботи, розробки та рекомендації кандидатської дисертації на тему: «Фінансові ресурси державного соціального страхування», використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету та є складовою науково-дослідних тем кафедри фінансів «Удосконалення фінансових відносин в умовах становлення економіки ринкового типу» (номер державної реєстрації 0101U002355) та «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0105U000861). Окремі розробки дисертанта використовуються при розробці методичного забезпечення і у процесі викладання курсів «Фінанси», «Соціальне страхування».

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Тернопільського національного економічного університету по захисту дисертацій Д.58.082.03.

Завідуюча кафедри фінансів
Тернопільського національного
економічного університету
доктор економічних наук, професор

О.П. Кириленко

